

Золота ПЕКТОРАЛЬ

ЛІТЕРАТУРНО - МИСТЕЦЬКИЙ ТА ГРОМАДСЬКО - ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

Видання літературно-мистецького
об'єднання "Пектораль"

3-4 (67-68) 2025

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР
Володимир Погорєцький

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Тарас Федюк (Київ)
Євген Баран – заступник головного
редактора (Івано-Франківськ)
Теодозія Зарівна (Київ)
Ігор Павлюк (Львів)
Василь Слапчук (Луцьк)
Павло Гірник (Хмельницький)
Мирослав Дочинець (Мукачеве)
Леся Мудрак (Київ)
Борис Щавурський (Тернопіль)
Маріанна Кіяновська (Львів)
Володимир Лис (Луцьк)
Ганна Костів-Гуска (Борщів)
Марія Вайно (Івано-Франківськ)
Йосип Свіжак (Чортків)
Ганна Осадко (Тернопіль)
Олександр Клименко (Луцьк)
Василь Шкурган (Косів)
Ігор Фарина (Шумськ)
Юлія Бережко-Камінська (Київ)

Свідцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової
інформації ТР №456-56р від
13 жовтня 2008 року

Адреса редакції:
48500, м.Чортків,
Тернопільська область,
вул. Вітовського, 26
тел.: (03552) 2-63-90;
8-097-28-85-035
e-mail: zolotapektoral@ukr.net
pektoral2007@rambler.ru
сайт: zolotapektoral.te.ua

© Золота ПЕКТОРАЛЬ.2025.
Всі права застережені

ЗМІСТ

ПРОЗА

Теодозія ЗАРІВНА. «Забавки для хлопців».....	2
Василь МАХНО. «Чому Борхес ...».....	5
Василь СЛАПЧУК. «Четвер».....	10
Михась ТКАЧ. Оповідання.....	12
Іванна СТЕФ'ЮК. Мала проза.....	19
Микола ПЕТРЕНКО. «Там, де воля» (продовження).....	24

ПОЕЗІЯ

Петро МІДЯНКА. «Нічне видіння».....	52
Михайло ПАСІЧНИК. «Театр одного вірша».....	54
Михайло БАТІГ. «Розквітлий цвіт ...».....	57
Богдан СМОЛЯК. «Шматочки задоволення».....	61
Олександр БУКАТЮК. «Окопи на Голгофі».....	63
Тетяна ЛІСНЕНКО. «Желих меду».....	65
Анна ПОПОВЧУК. «Любов, що світом ...».....	68
Ігор ФАРИНА. «Напередодні».....	71

ДЕБЮТ

Костянтин ВАТУЛІОВ. «Склепіння неба».....	72
Любомира МЕЛЬНИКОВА. «Біля каміна».....	74
Ірина ЯРМОЛЮК. «Павутиння світу».....	75

З ПЕРЕКЛАДІВ

Сильвія ЯВОРСЬКА. «Камерні автографи» (переклад з польської О. Клименка).....	76
--	----

ЕСЕЇСТИКА

Жанна ЮЗВА. «Щоденникові написанки».....	78
--	----

СПАДЩИНА

Петро СОРОКА. «Останні слова» (з неопублікованого).....	81
---	----

КРИТИКА. РЕЦЕНЗІЇ. ОГЛЯДИ

Юлія СІЛЬЧУК. «Слухати — і чути ...».....	108
Неоніла ДИБ'ЯК. «Нічні метелики ...».....	110
Тетяна ТОРАК. «Дзеркало віддзеркалення».....	112
Ігор АНКУДОВИЧ. «Поєднання земних ...».....	118

МИСТЕЦТВО

Зрілий талант на початку шляху — творчий портрет Барбари Портер (стаття Василя Шкургана).....	120
Іванна Козак-Ділета та спадок п'яти поколінь косівських гончарів.....	122
«Картина світу» у розписах косівських кахельних печей (статті Богдани Книш).....	123

ПРОЗА

Теодозія ЗАРІВНА

Забавки для хлопців

(розділ із роману «Якось у суботу»)

Ярема не бував поруч із батьком на його репетиціях і зверхньо вважав їх викиненим часом. Він, коли треба, декламував Шевченка, і то не без чималого успіху, із задоволенням їздив на всі змагання і конкурси – від району і до столиці, знищував там чималу кількість морозива, чемно відвідував знамениті могили на Байковому кладовищі, оперний театр і Софію Київську, проте інтереси мав цілком власні, у значній мірі незалежні і наразі добре законспіровані.

Якось раптово став найбільшим спеціалістом, яким може бути хлопець його віку, по захованих скарбах. Скарбах, котрі виявилися доволі специфічними у цій частині держави і не підлягали жодними виписаним законам та постановам. А так як ніхто б ніколи й не додумався, що криється за невинними пропусками уроків непоганих учнів непоганих батьків, то справа їхня процвітала.

Скільки піддаш перешолопали із Бодиком, аж поки холодний ваговитий метал, котрий затримався там від часу недавніх і невдалих спроб половини народу стати незалежними, не опинявся у їхніх руках. У портфеликах сиротіли задачки з арифметики і вправи з мови, перекази за малюнками і такі дурниці, як випилювання лобзиком чи збивання рамок. Вони для всіх перейшли у шостий клас, маючи неповних тринадцять років, ще носили вистрижені чубчики на голомозих головах, щойно отримані піонерські галстуки, але якби вчительки знали, чим забиті їхні мізки, то взяли б за лінійки, – потиличники та хапання вух не впливали на перехід подій, наче мухи на літній день.

Хлопці мали чіткий графік, із нього не випадала жодна стріха і жодна, відома лише старим повстанцям, криївка. Якби енкаведисти працювали так, як вони, на поблизу теренах не лишилося б жодного партизана. Діяння їх були чіткі й холоднокрівні. Все село дружно і без зволікань зранку вирушало на роботу – хто в ланку, хто на ферму, решта до школи та дитячого садка, а найстарші пасли корови достатньо далеко за межами людського погляду. Велика територія будинків, стодол та хлівів, а також підземного царства лежала у повній тиші, як казав

Бодиків тато, поважний інтелігент, чоловік лагідної негучної вдачі та знавець жіночої вроди – „до диспозиції.” Бодик його чомусь побоювався. А більше нікого.

Так от: коли плацдарм для дії був очищений, а собаки, приколисані щедрим дарунком – черговим шматком сала з Бодикової чи Яремкової комори (вже обидві мами, добряче відлупивши наперед котів, аби знали дисципліну, і зрозумівши, що не помагає, подумували про якогось невідомого зажерливого злодія та про засідку, але вічна гонитва за нескінченними роботами не давала здійснити їхній лиховісний замір) притихали більш-менш надійно, адже людська милосердність, а ще й дитяча, мусила бути відвіною, тоді на варті залишали третього співника, завжди переполоханого Сяня, давно випадало його замінити, але амбітний сторож міг тяжко образитися і піти наклепати комусь до сільради, тоді чекав би зайвий клопіт. А їм потрібна тиша і спокій. Вартовий, вбраний, як до школи, із черговою фразою про всяк випадок, а раптом хтось у тому домі ще чомусь затримався: „Чи нема у вас якогось старого заліза, бо треба на металолом?” – стояв на містку. А що правди у тій фразі лишалося таки немало, совість у нього zostавалася чистою і страх не таким вже й великим. В той час Бодик, поквалюючи Яремка, нечутно, мов вуж видряпувався на поблизу дерева, а звідти на стріхи, і перебирав їх швидко, пальпуючи кожен сніпок, мов лікар старого пацієнта, через гнойові лази пробивався до хліва, вдягнувши перед тим старі татові штани, котрі вже зо два роки, як вважалося, пропали без вісти, і кидав на голову онучу з паркана, нею витирали руки або брали гарячі чавуни з бараболями, та й пірнав у теплий дух свинячого чи коров’ячого житла. Корів там, звичайно ж, не було. Тільки свині обурено і злякано рохкали, а ще зривалася якась шалена курка із сідала і репетувала на все горло так, що хотілося у неї чимсь кинути. Але дрібниці не мали відволікати.

Блискавична експедиція тривала. З хліва потрапити на горище, мов раз плюнути, там і починалося справжнє діло. Аж якогось моменту у звалищах старого манаття, припилюваних дірвятих кошиків, решіт, пательнів із сушеною, петляючи поміж силянок з грибами, закинутими валянками та бурками, у найдальшому закутку (стараючись не порушити порядок чи, скоріше, безлад, котрий так само запам’ятовувався на око, як і лад), безпомилково пропхавши руку у напівморок, Бодик, мов металолукач, видихав коротке: “Є!”, – і блискавично зіскакував чи сповзав вниз, собаки не встигали чи й не хотіли навіть брехнути, а вони вже летіли, мов гроза, городами, коротко свиснувши Сяньові, стискаючи замотаний у старій шматі втинок, тетешку чи й навіть автомат. Десь у чийсь кукурудзі засідали і любовно оглядали знахідку, тоді приспішувалися, бо праця чи фізкультура не могла тривати вічно, а репутація Бодика, майже відмінника (і це тонке „майже” трималося лишень виключно завдяки не надто вже й великому та важкому шкіряному паскові, що висів у кухні на дверях і пропасти, як штани, ніяк не міг, бо паски – не така

нині й рідкість у магазині, нові – важчі і ширші, це Бодик дослідив достеменно, тому виражував: краще хай висить цей, якщо без подібного стимулу його життя не здатне обійтися) постраждати не може.

Так минали дні і місяці. І ніхто б ніколи не довідався, якби не Бодикова нарвана натура і великопанська, вся у тата, сестричка Філюня, за котру він мусив бути хрещений тим паском кожний другий день. То зі своїми дівками, а їм саме минуло по п'ятнадцять, щось шепочеться, а знати кортить: Бодик хоче до хати, а вони позамикаються зі середини на ключ, спробуй їх почути. Постукав їм для певності патиком по рамі – нуль уваги, постукав ще раз – нуль, а за третім разом вгатив по вікнах, вони і розсипались, а місяць листопад – руки ков'язнуть. Терпеливо ждав тата, навіть не збирався втікати – процедура, хоч і болюча, але до витримання.

Або щось мамі нашептала, та вхопила мітлу, Філюня втекла за вазонки, а господині більше шкода китайської рожі, аніж дитини, взялася за нього і то добре виписала на штанях всі слова, котрі примовляла. І Бодика зло взяло – за таку дурницю має страждати, дочекався, поки мама піде копати картоплю, витягнув обрубок пістолета без верхньої частини дула, його знайшли у купі старого вугілля на Ярославому подвір'ї, поклав на нього якийсь шріт і прицілився у маму із словами: „Я тебе зараз заб'ю”. Мама дотумкала, що саме тримав у витягнутій правій руці її синок, впала у міжряддя зі словами: „Чекай-чекай, тато прийде, він тобі дасть”... – і досить довго там пролежала. Бодик зрозумів, що перебрав міру, сам себе видавши через дурні нерви, звідтак знаючи спокійну затишність власного тата (той, що казав, те й виконував, а міра зазіхання на життя власної мамі мала би бути відповідно поцінована), вперше втік. Навіть не встиг попередити Яремка. Просидів ніч у колгоспній альтанці, єдиному захищеному від дощу місці недалеко від скотомогильника, де не раз випробовували свої військові трофеї і де сам Яремко, необачно засадивши в обріз саморобний патрон з порохом, запечатаний пижом з валянка, прострелив собі ногу. Його всюдисуща мама вже хотіла гучну пригоду зіпхати на Бодика і здати сусідові-дільничному (невідомо з чиєї поради, це ще треба було розібратися), але без вини винний пішов до неї і сповістив, що зброю тримали у її ж stodoli, це відчасти було правдою, на всяк випадок показав поганенький втинок, витягнувши трохи заіржавілий доказ з-під самісіньких коров'ячих ясел; гострослова Ориська вражено зацікавилася, такий перебіг подій назавжди замурував їй рота принаймні на військову тематику. Яремко на нього не гнівався, бо сам собі завинив, а рана і так зажила, справу ж треба було рятувати негайно – мама у нього дуже вже язиката, на це нема ради.

Бодик пересидів темряву у альтанці, як у них казали – буді, на скотомогильнику вили собаки, наївся трохи страху, бо зброї при собі не мав ніякої, а як зійшло сонце – пішов здаватися. Мама з татом не спали і при його появі особливо не зреагували, так ніби він стояв на міні і будь-який рух з їхнього боку міг

спровокувати вибух. Тато лиш легенько сказав: „Покажи мені той пістолет”.

Мусів випорпати його з купи попелу і простягнути на вимогу. Той подивився уважно, відмітивши цілковиту безпеку, та й сховав у кишеню.

– Нащо тобі та зброя? – спитав тато.

– Най не придається, але на всяк випадок.

– Ну, то якраз такий. Маєш.

А далі було за розкладом. Сісти не міг зо два дні. Несподіваним чином на деякий час комісований, не звертав жодної уваги на Яремків свист зі сторони городу, чувся ображеним і переборював тяжкий настрій. Ніякі методи виховання не похитнули у ньому давніх намірів, тож потроху арсенал зростав. І хоч тато теж не спав, а інтерес його до невідомого складування збільшувався, проте знайти нічого так і не зміг. Ані магніт, ані гралі-трійчата не виявляли великих покладів металу.

Не зважаючи на те, що до закінчення школи залишалася добра половина часу, віддаль, здавалось, майже нереальна, аби її пройти благополучно і не загримити до якогось табору для неповнолітніх, а склад зброї додавав іще більшої перспективи, це всі добре знали зі свіжої пам'яті (мамі аж голова пухла від такого клопоту), однак Бодикові цілком пристойні оцінки не провокували різних дискримінацій, і всі потерпали, завмерши, в очікуванні майбутнього.

Якось мали, нарешті, поїхати до Польщі на цілий місяць, там жили колишні сусіди, і хитрий тато купив його на дурничку: „Давай зберемо все докупи і прикопаємо під яслами, до хліва ніхто не полізе. А без нас – все може бути”.

Знаючи, як то воно трапляється за відсутності господарів із власного досвіду, а ще невідомо що може стукнути в голову Сяньові чи й самому Яремкові – дав згоду. І вони переховали чималий арсенал у хліві під курячими сідалами. Коли вернулися через місяць, було не до перевірок – починалася школа, перші клопітні дні, а коли дійшло до зброї – схованка виявилася порожньою. Певно хтось вкрав, – вирік скрушно Бодиків тато.

Цей випадок змусив Яремка переглянути свої методи і в найкритичніших покладатися не на друзів, а на себе. Втрата зброї привела до великого потрясіння і, в результаті, до переоцінки цінностей. Без зброї вони не мали ані найменшої ваги, ані найменшого впливу, тож недалеко і даліше майбутнє обернулося із чіткого й розписаного по пунктах у гливку сіру туманну атмосферу, крізь яку стерлися контури найважливіших планів.

Яремко опинився у розгубленні та депресії. Йому було нестерпно нудно. Бодика прикрутив тато, і він став на якийсь час ручним та послухним – не мав куди дітися, а у Козачківських – завжди воля. Господар пропадає в театрі, він до сім'ї не надається, лишень до свята – на сцені, в клубі, у своєму райку, де творяться великі народні справи, а мама – до буднього дня: худобу нагодувати, подоїти, їсти наварити, випрати у потоці на величезному дерев'яному праникові добру купу лахів, потягнути балію, повну важкого, мов каміння, мокрого шмаття на гору і розвісити між деревами на шнурку, а тоді

летіти в городню ланку і гнати кілометри цибулі, моркви, часнику, помідорів, баклажанів (і що там ще лишилося) до горизонту, полишаючи позад себе знищене царство пирію, матини, щиріці та молочайки.

Після школи поквапом давав худобі їсти, часом вигортав гної, бо шкодував маминих рук, наливав курям води і провадив корову в поле. Там трохи відводив душу з якимись пришелепкувато-нудними діввакуватими ровесниками, котрі загалом навівали сон своїми недорослими інтересами, але все ж і в ньому прокидалися інколи бажання, які сам на сам навіть не сміли б з'явитися на горизонті його мислення, тож ганяв чийось собак, люто різав у карти, кутив якісь дешеві цигарки, кидав щось солоне услід дівчатам, котрі, взявшись попід руки, дефілювали вздовж пасовиська, поки корови товкли куцу та обгрижену скупку травцю кривого видолинку, а тоді опинялися у чомусь зеленішому і буйнішому, що росло на той рік у колгоспному полі за канавою. Але радості таке життя йому не давало.

Не раз увечері чи близько півночі, пахучої травневої чи серпневої пори, знічев'я лежачи у бараболях чи житі, просто так, від нудьги, та дивлячись у шортке зоряне небо, чув, як не один парубок вламаував не одну дівку і час від часу здобував успіх, а потім історії повторювалися, бо вечорів було багато, а в хаті лишатися нудно (випросив собі спати у літній кухні – не було причини, аби йому цього не дозволити), тож так коротав місяці після того, як його так нахабно і подурному підвів Бодик, позбавивши справи своєю зайвою довірливістю до старших, і аж тепер відпочивав душею у благодатному просторі твердичанських околиць.

Ще коли чистили округу від потрібного металу, зауважив тихий і добре облаштований кут у сусідській кукурудзі, схоже, не призабутий, а діючий (два широкі пеньки, прикриті для зручності старими ватінками і вигорілими цератами, маленький столик із бляшанкою (певно, для недокурків), і поклав собі вяснити – хто там потемки зустрічається. Він засів у кукурудзі ще з обіду, правда зі самого її краю, аби, на випадок викриття, мати надійний відступ у поля, а не в сторону людських, уже непоганих і неслабких парканів (навіть з розгону і в спокійну хвилину не з першого разу брав їхню висоту).

Вибрав собі для операції Зелені свята. Гарячий полудень у кукурудзі виявився прохолодним, пахучим і доволі комфортним, город був доглянутим, трави знайшлося небагато, саме, аби без зайвого руху надерти собі на сякий-такий настил, чекав терпеливо і довго, навіть задрімав, і поринаючи у дрімоту, подумав: то певно якась бадиллина володіє сонними властивостями, треба погортати мамину книжку ще із старої польської бібліотеки про рослини, тому пропустив наголовніше – прихід і початок. Прокинувся, коли вже лунали приглушені голоси, котрі він одразу ж і впізнав – не було потреби підповзати і ближче.

– То наша невмируща гризня і гонор, а ще вічно чужа влада, пане Мелимука...

– Чекайте, пане хорунжий, хіба ми з вами наймудріші, чо' розуміємо всьо достеменно, а вони – не?

– Бо вони на мушці...

– Ми всі на мушці, але не мус аж так боятися.

– Наїлися та й їм добре, пощо ризикувати за нас із вами чи за Україну...

– Що вже з тої України лишилося. Марне ми в окопах гнили і людьми землю стелили.

– А жаль... тих, що пропали – жаль... яка то була віра, який чин, яке шляхетство.

Ярема мало не пирснув – два ветхих дідки, котрі човгали віковичними чоботами, стоптаними і обвислими, мов шматяні, котрі носили засмальцьовані грубі куфайки і облізлі кролячі шапки, наче воронячі зруйновані гнізда, котрі ніколи не пили – бо їм було не можна, і всі при цьому гадали про ймовірні задавлені старечі болячки (хоч мама якось сказала татові, що дати їм трохи горілки – то одразу капець – діди виспівують собі ще п'ятнадцять років далеких сибірських курортів), ці, з погляду Яреми, безсмертні старожили називають один одного паном та ще якимось хорунжим і пасталакають – не розбереш і що. Але зрозумів: нарешті натрапив на таємницю, котра набагато серйозніша і секретніша, ніж вяснення стосунків між дівками і парубками.

Барбара-Анна Портер. Портрет дівчини з квітами. Папір, кулькова ручка, 40 x 60, 2024 р.

Василь МАХНО

Чому Борхес перетворився на синього тигра? (оповідання)

Листопадової пори, коли в наших краях очікування снігу таке ж гнітюче, як крижані дощі, після трирічної перерви я відвідав своє місто. Перебування було коротким, але насиченим. На щось особливе не сподівався. Як завжди, перейшовся кілька разів центральними вулицями й один раз проїхався тролейбусом – і зустрів Борхеса.

Почувши це, ви, можливо, покрутите пальцем біля скроні.

Скажу щиро, що й мене гризли сумніви, хоча зовнішня схожість підкупила: сухе, майже воскове обличчя, підсліпуваті вицвілі очі, костюм, біла сорочка й краватка, твідове пальто – мабуть, з вовни йоркширських овець. Неодмінний ціпок. Стариган, подібний на Борхеса, стояв на порожній площі. У його поведінці проглядалася дитяча розгубленість. Я згадав, що Борхес, унаслідуювши батькову короткозорість, з роками геть осліп і без сторонньої допомоги, вже літнім, пересуватися не міг. «Яка несподіванка, – подумалося, – що великий укладач слів, творець лабіринтів книжкових назв, селекціонер і перетасовувач світових романів був поруч – тут, на Театральній площі». Усе вказувало, що в нашому місті він уперше, хоча у книгозбірнях бібліотек та приватних колекціях, очевидно, мужньо, як справжній словолубець, чекає свого (тобто з уважними очима й гострим розумом) читача. Якби не оповідання «Вавилонська бібліотека», то навряд чи я б осмілюся запропонувати гостеві перейти зі мною кількома вуличками. Хоча мій сміливий план показати йому замість Вавилонської місцевої бібліотеки він міг сприйняти скептично. Власне, на площі я очікував на жінку, яку любив сорок років тому, а вона запізнювалася – як тоді, так і тепер. Ми планували разом пообідати.

У моєму телефоні блимнула есемеска, що зустріч переноситься на завтрашній день.

Я ще раз глипнув на старигана і наважився до нього підійти:

«Чи це ви, пане Борхес?»

Стариган у відповідь щось бовкнув. Мені здалося, що іспанською.

А щодо бібліотеки, то він мене випередив:

«Ви місцевий?» – запитав він.

«Припустимо», – я спробував ухилитися від прямої відповіді.

«Тоді провидіння на моєму боці».

«Що ви маєте на увазі?»

«Блукаючи Всесвітом, – сказав він, – мене занесло саме до вашого міста».

«Чудове місто, – сказав я. – Якщо ваша ласка, то можемо прогулятися».

«Мені потрібна бібліотека», – розпачав Борхес.

«Бібліотека?»

«Так, бібліотека».

«Ну, у нас тут їх кілька».

«Мені потрібна велика шестигранна, – сказав він, – або подібна на шестигранну».

«Ага, ну є така – тільки вона недобудована».

«Недобудована?» – стариган рикнув, як тигр.

«Ну, в нас це нормально», – я спробував його заспокоїти.

«А туди можна увійти?»

«Не знаю. Здається, її обнесли якоюсь загорожею, щоби ніхто не шастав».

«Розумієте, в чому річ, – почав він пояснювати, – я можу вибратися з вашого міста тільки через бібліотеку».

Я подумав, що стариган колотить, і запропонував більш реалістичний варіант:

«Он залізничний двірць, – показав я рукою, забувши, що він і так не бачить. – Маємо час, щоби придбати квитки на вечірні потяги. Який напрямок: схід чи захід?»

«Ні, ні, – заперечив він. – Ви що, не знаєте, що бібліотека – це Всесвіт?»

Присоромлений, я відбився:

«Ну так, читав ваше оповідання».

«Якщо читали, то мусите зрозуміти, що я можу покинути ваше місто тільки через бібліотеку».

«Бібліотека – це вихід у Всесвіт?»

«Так».

Відповідь старигана мене засмутила, бо перспектива бути поводителем по своєму місту, в якому закінчував школу, навчався в інституті, викладав, починав писати, видавав книжки і також, як і Борхес та тисячі інших письменників, займаю на полицях бібліотек певне місце, тепер виглядала обтяжливою. Щоби дійти до шестигранної бібліотеки, потрібно перетнути площу, а тоді звернути праворуч і на центральній вулиці побачити зелені бані церкви Різдва Христового. Там завернути ліворуч і похилою долиною вулицею зійти до шестигранної недобудованої бібліотеки. Шлях, як самі розумієте, для моїх ніг – на раз-два, а от для тонких, як у водомірки, стариганських – не знати.

Поки я розмірковував про наш з Борхесом маршрут, він, упевнившись, що зі мною можна мати справу, трохи заспокоївся і довірливими мутними очима втупився у бік театру. Я подумав: «Якщо випала така нагода, і я не маю жодного вибору, то що ж... мотнемося з ним туди-сюди». Полуда сліпоти аргентинського старця в парі з його необізнаністю з місцевим ландшафтом були на руку. Другого разу ж не буде, а так... у лабіринтах світової бібліотеки він пам'ятатиме відвідини цього міста. За умови, звісно, якщо йому вдасться з нього вибратися, що було ще під великим питанням.

Я вирішив розпочати з театру. Тим паче, масивна сіра будівля сиділа перед нами, як квочка на гнізді.

«Що це?» – питає мене Борхес, коли ми наблизилися до театральних сходів.

«Театр», – кажу.

«А чому він квочке?»

«Не знаю. Бо схожий на квочку?»

«Ви бачите афіші?»

«Бачу».

«І який репертуар?» – питає Борхес.

«Так собі, – кажу, – нічого особливого. Колись навіть “Гамлета” ставили, а тепер клерикальні п’єси – пафосу більше, ніж треба».

«Може, тому що війна?» – намагається захистити їх Борхес.

«Не певен, війна тут ні до чого».

«Чи вони що-небудь ставили з моїх оповідань?» – поцікавився старий.

«Сумніваюся, що вони їх читали».

«Навіть якщо не читали, – лагідно сказав аргентинець, – вони були моїми акторами».

«Як це? – здивувався я. – Хіба у снах».

«У снах, – підтвердив мій здогад. – Там ми всі блукаємо безконечними коридорами в пошуках книжок».

Мені захотілося спитати, звідки він знає про війну. Але вкисив себе за язик – звісно, якщо він зі Всесвіту, то знає про все.

Беру Борхеса під руку – і минаємо театр. Я веду посланця Всесвіту до найближчої бібліотеки. Колишня вілла схожа на сиротливу куріпку. Ні-ні, сама будівля, зважаючи на знищений урбаністичний ландшафт міста під час Другої світової війни, звісно, тішить око, але те, що тут розміщено наукову бібліотеку, якимось посилює мій скепсис. Я описую, як можу, саму будівлю, Борхес перебиває:

«Розкажіть, а які книги тут зберігаються?»

«Не знати, – відповів я. – Нам довелося б з вами ввійти до приміщення, записатися до бібліотеки й простояти роки за дерев’яними стелажми, в шухлядках яких тисячі карточок з іменами письменників та назвами творів».

«Як цікаво!» – вигукнув Борхес, чим привернув увагу небагатьох перехожих, які неодмінно подумали про нас: бухнули або божевільні.

Він погоджується зі мною:

«Якщо ми застрягнемо серед картотек на роки, то я не виберусь звідси».

«Саме так».

«Чи є тут письменники?» – запитав мене Борхес.

«Були. Одні помирали, інші виїхали».

«Місто без письменників схоже на чорну діру».

«Та тут ніхто про це не дбає».

«Прикро, – сказав Борхес, – от у нас, в Буенос-Айресі...» – і змовк на півслові, тому не зовсім було зрозуміло, чи у них так само письменники вимерли, чи навпаки їх чимало розплодилось.

Я повів аргентинця далі. Ми попрямували до корпусу Політехнічного університету. Дорогою він розповів мені, що власне у тій Вселенській бібліотеці, у дзеркальних снах, він помилився дверима й потрапив на площу мого міста. Як це трапилося, він і сам не розуміє, бо тисячі разів віддавна ходить тими коридорами – і ніколи (уявляєте – ніколи) не

помилявся. Навіть наосліп точно знає, куди він заходить і які в тих приміщеннях зберігаються книжки. Борхес нарікав на старого прибиральника Всесвіту, який за сумісництвом чистить коридори бібліотеки. «Мабуть, – припустив Борхес, – той телепень не прикрив бічних дверей, до яких не варто заходити».

На страх і совість я вирішив відвідати майстерню одного свого приятеля, який віднедавна також блукає Всесвітом. Не випадало питати, чи в тих бібліотечних коридорах трапляються Борхесу живі істоти, чи тільки абетки – літери, спресовані в книжки.

Відчуваючи якусь підміну, Борхес завбачливо спитав, чи ще далеко до шестигранної бібліотеки. І тут я змушений був сказати всю правду:

«Я вас веду до однієї майстерні».

Ми йшли дворами старих австрійських забудов. Дворики були запущені, поміж будинками мешканці вмудрилися встановити кілька металевих гаражів, а найбільш нахабні – добудувати лоджії з білої цегли. І хоча з боку центральної вулиці фасади будинків відремонтували, а з боку дворів тиньк повідпадав, асфальт злущився, але звідусіль пахло помаранчами.

«Таке враження, що ми в Буенос-Айресі», – сказав Борхес, морщаючи ніс і переступаючи дряганими ногами калюжі.

«Нещодавно випав зимовий дощ», – спробував пояснити гостеві ситуацію.

«Дощі, що пахнуть помаранчами».

«У нас, – відповів я, – так».

Нарешті ми проминули задні двори. Це була майстерня мого приятеля – точніше те, що від неї залишилося. А залишилося небагато – тобто будівля начебто й збереглася, але вже проступали перші руйнівні сліди, що бичачими жилами пішли по стінах. Теліпалися від вітру скособочені ринви, а невеличкий садок, що складався колись переважно з кущів та квітів, виглядав покинутим і нікому не потрібним. Поки Борхес обмацував своїм ціпком огорожу, за нашими спинами почувся скрегіт.

«Що це?» – стривожився я.

«Тролейбус».

Я обернувся: «Такий великий!»

«Та ні, він звичайний – такий, як завжди».

«Мені здалося, що він велетенських розмірів і не може проїхати вулицею, бо обдирає свої боки».

Тролейбус і справді протискався вулицею.

«Як ви могли це побачити? – здивувався я. – Ви ж навіть не повернули голови?»

«Я почув, – відповів Борхес. – Інколи звук промовляє краще за око».

«А запахи?»

«О, запахи для сліпого зрідні звукам».

«А для зрячих?»

«Теж, але не так».

Спершись обома руками на ціпок, Борхес слухав мою розповідь про померлого художника, хоча сам нагадував єгипетську мумію. На його обличчі не ворухнувся жоден м’яз, у скляних очах відбивалася огорожа, перед якою ми й зупинилися. Я намагався переповісти, які полотна мені запам’яталися, щоби увиразнити сприйняття аргентинця, і розпочав з картини, на якій було зображено череду, що сходила

з гори. Корови були зелені, червоні, сині, жовті, чорні та білі. Здалеку вони нагадували корів, а зблизка розчинялися у блідо-зеленому молоці тла.

Борхес, не дослухавши, перебив мене:

«Вони ще не зійшли».

«Хто?» – перепитав я.

«Ну, ті корови».

«Звідки така впевненість?»

«Невже незрозуміло, що вони тільки сходять?»

«Ну так, на полотні вони у русі, сходять, наче по серпантину».

«Вони ніколи не зйдуть у долину».

«Чому?»

«Бо художник обмежив час. Їхній час – у формі та фарбах. Це наша ілюзія, що вони сходять».

Продовжувати дискусію мені не хотілося, і я запропонував зайти перед відвідинами шестигранної бібліотеки до найближчої каварні.

Борхес погодився. Він виглядав утомленим.

Як тільки ми залишили будівлю майстерні і знову подалися задніми дворами, за спиною почувся хрипливий рик. Борхес йшов, не звертаючи увагу на те наростаюче хрипіння. Було видно, що йому байдуже.

Я обернувся і побачив тигра.

Смикнув Борхеса за рукав.

«Ви чуєте це похрипування? – тихим, майже благаним голосом прошепотів я на вухо своєму супутникові. – За ними йде тигр».

«А-а-а, – байдуже відповів аргентинець, – це з тих, що намальований дуже тонким пензлем з верблюжої вовни. Не лякайтеся, він нам нічого не вчинить».

Запевнення Борхеса мене не переконали.

«Тим паче, – додав Борхес, – він з китайської енциклопедії. Корови вашого приятеля також могли нас поранити своїми рогами, але не поранили».

«Ви порівнюєте корів з тигром?»

«Вони однакові, слово честі», – сказав Борхес і вперше за час нашого знайомства всміхнувся.

Тигр продовжував наступати нам на п'яті.

Я ще раз обернувся і побачив, що він синій.

У супроводі тигра ми ввійшли до моєї свого часу улюбленої каварні. Тепер вона називалася Centrale, а колись – «Муза».

Офіціанти здиміли, як тільки ми з'явилися в дверях, тому в нікого й гадки не було нас обслуговувати.

«Нам ще довго доведеться чекати?» – невдоволено запитав Борхес.

Борхес, тигр і я сиділи за столиком, очікуючи, що хто-небудь нам принесе меню.

«Уся справа в тигрові», – сказав я.

«Ага, зрозумів», – і стариган помахом руки – так, як змітають крихти зі столу чи витирають долонею написане крейдою – витер зображення синього тигра.

З'явилися офіціантки, а з-за барної стійки виліз бармен.

Почулися голоси, подзвякування приборів і запахло смаженою кавою.

Від того моменту, відколи тигр з волі Борхеса залишив нас, гість дозволив собі розслабитися. Він зняв твідове пальто, яке підхопила офіціантка, і воно

вмить опинилося на вішаку, розпустив вузол краватки і приклав ціпок до стіни.

Я замовив курку таудурі масала з кокосовим рисом та манго чатні, Борхес був менш вибагливий і задовольнився інсалата кон фрутті де маре. Відігрівшись і втамувавши голод, ми попивали кожен своє: Борхес – каву, а я – фруктовий чай.

«Бачите, – філософствував Борхес, – у нашому з вами світі, світі книжок, існує дві крайнощі. Перша – книжки, щоби бути книжками, потребують літер, байдуже якого алфавіту, а тоді (ось і друге) вони потребують великих приміщень, тобто складів, які називаємо бібліотеками. Мало хто здогадується, що Всесвіт – велика бібліотека. Планети і зорі – це книги. Ви навіть не підозрюєте, що сім бібліотечних небес сферично розширюються з кожною секундою, бо множиться число літер».

«Чи є межі для таких бібліотек?»

«У тому-то річ, що нема, – відповів аргентинець. – Знаєте, колись в Мадриді в Cafe Colonial збиралася tertulia».

«Що збиралося?» – не зрозумів я.

«Tertulia», – всміхнувся Борхес, і це була його друга усмішка від часу нашого знайомства.

Я погортав у телефоні Вікіпедію і переклав:

«По-нашому – тусовка».

«А в іншій каварні, – продовжував мій співрозмовник, – Cafe Pombo Рамон Гомес де ла Серна... Ех, він прекрасно сказав про книжки, що вони – птахи, в яких більше ніж сотня крил».

«Знаєте, пане Борхес, – сказав я, – ми сидимо в каварні моєї молодості».

«Як вона називалася?»

«Муза. Тут також було весело».

«Уявляю».

«Все, що в минулому, – прекрасне».

«Можу вам заперечити, що не все».

«Але більшість».

«До речі, у тисяча дев'ятсот вісімдесят четвертому році, – несподівано повернув розмову в інше русло, – ми з Марією Кодамою побували в Японії. Ви бували в Японії?»

«Не доводилося».

«Поїдьте. Отож, того року мене запросили на конференцію “Занепад Заходу і можливість «другого відродження» Сходу”. Після конференції ми поїхали в Кіото, де я зустрів буддійського монаха. З ним ми пів дня проговорили в монастирському садку про самовдосконалення і просвітлення. Я, звісно, почув багато цікавого, чого не знаходив у енциклопедіях. А тоді, насамкінець розмови, спробував повернути її на тему письма та бібліотек. Ви ж розумієте, це мене найдужче цікавило. Монах сказав, що їхня бібліотека не така вже велика порівняно із тою, що облаштована в буддійському храмі Ікаруга в префектурі Нара, але при нагоді показав чимало їхніх монастирських сувоїв».

«Це переважно китайські книги», – доповнив я, намагаючись показати перед Борхесом свою обізнаність.

«Так, китайські, – підтвердив Борхес, – оскільки за легендою перші п'ятеро буддійських монахів прибули

в країну Фусан приблизно біля 500-го року. Мене зацікавили гієрогліфи, і я запитався, скільки їх використовують у тих давніх рукописних текстах. Відповідь мене ошелешила: двадцять п'ять».

«Двадцять п'ять? – перепитав я. – Може, ви недочули?»

«Він узагалі сказав, що для письма Всесвіт використовує двадцять п'ять знаків. Потім підтвердження цьому я знайшов у середньовічному рукописі, який пролежав серед паперів однієї провінційної церкви і привезений був до Аргентини, мабуть, піратами-работорговцями. В одному з уступів я вичитав, що з двадцяти п'яти знаків складено письмо Всесвіту і також все решту, що належить до видимого і невидимого».

«Цьому можна вірити?»

«А хіба є інші варіанти?»

Нам принесли десерт. Як свідчило меню, баскський сирник з бобами тонка виглядав найбільш апетитно. Тут наші смаки збіглися. На блюдах лежали мельхіорові ложечки, а поруч – серветки, схожі на байкові пелюшки.

Скуштувавши сирник, Борхес засумнівався, що баски таке щось випікають, додавши:

«Я бував в Іспанії безліч разів».

Ми покликали офіціантку.

Борхес як знавець мов упізнав у ній правдиву басканку.

Вони перекинулися кількома словами невідомою мені мовою.

«Так, баски випікають такі сирники, – підсумував Борхес, – вона це підтвердила».

Добігала друга година наших посиденьок в Centrale, і я засумнівався, що аргентинець пам'ятає про своє бажання покинути місто. Твідове пальто висіло на вішаку, ціпок – при стіні, а вузол краватки відповз від шиї ще нижче. Можливо, припускав я, Борхес відтягує момент розрахунку, але це я його запросив, він – гість! Йому немає потреби потерпати. Та і які, до біса, гроші у працівника Всесвітньої бібліотеки!?

Я длубав баскський сирник, а Борхес, розохотившись до балачок, просторікував:

«Знаєте, ми третій раз з Марією Кодамою планували відвідати Японію, бо мені хотілося ще раз зустріти того монаха і розпитати про інші справи й рукописи, які видавалися мені цікавими. Як тільки ми обговорили план мандрівки, я потрапив до госпіталю, а тоді ще навалилося кілька життєвих проблем з нашим буенос-айреським помешканням. Вибачте, я забув сказати, що тоді ми перебували в Женеві. Правник Освальдо Велагурре, що вів мої літературні та майнові справи, заповзвся влаштувати в Парагваї свідоцтво про одруження, яке прийшло 26 квітня, і в готелі L'Arbalete ми з Марією влаштували скромну вечірку. До нас долучилися менеджер готелю з дружиною та французький професор Жан-П'єр Бернес, мій перекладач».

«Я зустрічався з Марією Кодамою».

«Коли?»

«Якщо не зраджує пам'ять, це було у тисяча дев'яност дев'яносто сьомому, в Белграді».

Борхес сказав: «Цілком можливо».

«На прийомі міського голови. Вона була в червоній сукні з фужером червоного вина».

Нарешті ми вибралися з ресторанчика.

Я висунув голову за двері й порозирився, чи нас випадково не зачекався синій тигр, – побачив лише кількох перехожих з темними дощами на плечах. Ми дійшли до Валової, і хоча до недобудованої бібліотеки йти не більше десяти хвилин, але, зважаючи на вік гостя і те, що дощ може переродитися в зливу, я вирішив у найближчій крамниці придбати дві парасолі.

Забіг до крамнички, перепросивши Борхеса, з капелюха якого вже стікали водопади.

«Станьте ось під ту арку», – попрохав аргентинця.

Коли я вийшов з парасолями, Валува заповнила череда зелених, червоних, синіх, жовтих, чорних та білих корів. Їх було так багато, наче вони прийшли до Борхеса з Патагонії, а до мене – зі Ставища. Борхес стримів під аркою, а я – на сходах крамниці. Корови йшли та йшли собі. Покупці крамниць і відвідувачі каварень прикипали до вікон, фотографуючи.

«Ви казали, що вони ніколи не зійдуть з полотна», – весело кричав я поверх коров'ячих голів.

«Я помилявся», – відповідав він, чуючи важку ходу череди.

Корови перейшли, і дощ припинився.

Парасолі виявилися непотрібними, і я вручив їх першій-ліпшій парі, що потрапила нам з Борхесом на очі.

Дівчина здійняла свої небесні очі й сказала:

«Дякуємо!»

«Беріть, – сказав я, – нам з Борхесом вони вже не потрібні. Він залишить місто нині, а у мене квиток на Інтерсіті».

Дівчина придивилася до аргентинця:

«О, справді Борхес!»

Стариган, почувши своє прізвище, всміхнувся втретє.

«То ви його проводжаєте?»

«Так, до бібліотеки».

«Я думала – на автобусну».

«Ні, ми поспішаємо до недобудованої бібліотеки».

«А-а-а», – не цілком розуміючи мене, сказала дівчина, й нахилившись до свого хлопця прошепотіла:

«Це Борхес».

«Хто?»

«Потім розповім».

І вони, обнявшись, пішли вслід за коровами.

Нам залишалося до бібліотеки зовсім мало – ну, кількасот метрів.

Починало сутеніти. Ми дійшли до переходу, і нас зупинив світлофор. На протилежному боці на зупинці жовта маршрутка, схожа на вогненну лисицю, підбирала пасажирів. За нею примостився тролейбус, подібний на той, що ми бачили з Борхесом біля політехнічного, однак значно менших, тобто звичних, розмірів. Тролейбус нагадував якусь тварину з родини китоподібних. Вірогідно, це був гренландський вусатий кит. Його вуса в разі необхідності ставали тролейбусними штангами. А необхідність була тоді, коли він перетворювався на тролейбус. Тепер я здогадався, що поки він доїжджає

до політехнічного, петляючи вулицями князя Острозького, Шпитальною, Пирогова і Гоголя, то розростається до розмірів кита. Власне, ми з Борхесом на вулиці Гоголя й почули металевий скрегіт. Тролейбус-кит не розрахував розмірів свого тіла відносно ширини вулиці. Очевидно, це був молодий кит, який щойно доплив до нашого міста, – тобто без досвіду праці в транспортній системі.

«Гоя-гоя!» – закричав я, радіючи своєму відкриттю.

«Що трапилося?» – стривожився Борхес.

«Здається, я відкрив закон великого перетворення».

«Який це?»

«Пригадуєте скрегіт велетенського тролейбуса, що ледь протиснувся вулицею Гоголя?»

«Так» – підтвердив він.

«Це гренландський кит, – запевнив я. – Кити перетворюються у нашому місті на тролейбуси».

«Та вулиця носить ім'я Гоголя?»

«Його ж».

«Тоді все зрозуміло».

«Питання тільки полягає в тому, – роздумував вголос Борхес, – у який спосіб ті кити дістаються до вашого міста».

«Все просто: вони пірнають біля Гренландії і виринають у нас на міському ставу, а тоді їх допроваджують до тролейбусного депо».

«От воно що!»

«Цікаво, – запитав я. – А звідки узявся тоді синій тигр?»

«Він, – стримано сказав Борхес. – з Буенос-Айреса».

Стоячи перед переходом, я помітив, що світлофор заклинило. По обидва боки вулиці Руської зібралось чимало перехожих.

«Чого ми стоїмо?» – після тривалої мовчанки поцікавився аргентинець.

«Здається, заклинило світлофор, і авто мчать без упину».

«Тоді поведу вас я», – рішуче сказав Борхес і шарпнув мене за руку.

Я подумав, що нас неминуче зіб'є якесь авто або розчавить тролейбус-кит – чейже сліпець не може бути поводитим? Але ми дивним дивом опинилися посередині вулиці, що викликало неабияке здивування усіх, хто спостерігав за двома навіженими, які перебігали дорогу.

Борхес задихався:

«Ну, як?»

«Хух, а ви ще можете долати стометрівки».

Раптово автомобільний рух призупинився, бо запрацював світлофор – точніше, увімкнулося блимаюче жовте світло. І водії, пригальмовуючи, щоб пропустити перехожих, незадоволено сопіли у своїх кабінах.

До недобудованої бібліотеки залишалося кілька метрів. З усього було видно, що Борхес поспішав. Він прискорив свій крок і, жадібно всотуючи носом повітря, намагався вгадати місцезнаходження шестигранної бібліотеки. Ми зупинилися перед сірою будівлею, обнесеною огорожею. Вікон на другому поверсі не було – книжок, звісно, також. З-за огорожі заносило сечею. Борхес поморщився:

«Так ви кажете, що письменників у цьому місті немає?»

«Нема», – підтвердив я.

«Тоді місто, якщо його полишають письменники, приречене».

«Може, залишитесь-таки – нам так потрібні письменники».

«А бібліотекарі?»

«Вони також».

«Ви знаєте, я міг би бути у вашому місті тільки тигром. Але це полохатиме мешканців, і вони влаштують полювання. Так що мені тут не вижити».

Потім він справді зробився синім тигром і голосом, що належав Борхесу, сказав: «Шестигранна».

Легко перескочив огорожу й увійшов через скляні двері всередину.

Дорогою до готелю я згадував нашу зустріч і уявляв, що тигром Борхес побуде недовго, а за долі секунди переродиться в бібліотекаря, щоби там, у коридорах Всесвітньої бібліотеки, в межах нашої галактики, десь поміж Лисичкою (Vulpes) і Китом (Cetus) займатися улюбленою справою – розкладати на полиці книжки й почасті їх перечитувати. І коли, тримаючи в руках улюблену книжку, він про щось замислиться, то, можливо, згадає місто, в якому немає письменників, зате жовті маршрутки нагадують золотистих лисиць, а тролейбуси – гренландських китів. Зиркне в долину – і побачить недобудовану бібліотеку, і збагне, що йому так пощастило з поверненням. Хто, як не він, знатиме, що будівля від старості розпадеться і місто вкриється помаранчевою пилюкою без запаху.

Наступного дня по обіді я також виїхав – щоправда, потягом Інтерсіті в напрямку Нью-Йорка.

Барбара-Анна Портер.
Коляда. Папір, гуаш, 40 x 60, 2024 р.

Василь СЛАПЧУК

Четвер

Чоловік народився.

— Як тебе звати? — спитали його.

Він не знав. Або ж не захотів відповідати.

Пізніше в нього часто питатимуть документи, однак цього разу обійшлося.

— Назвімо його Петриком, — запропонувала мати.

Батько невдоволено скривився.

— Петрик, Пітер, Підар... По-твоєму це ім'я для чоловіка?.. Для нормального мужика!.. А може, ти його Марусею назвеш?!

— Ідіот! Хай би тебе до армії були забрали, а ще краще до тюрми. Там би тебе точно підаром зробили.

Ляпас наполохав голуба за вікном. Либонь, то був голуб миру.

— Це — за «підара». «Ідіота» прощаю.

— Тварюка!.. Ненавиджу тебе!.. — Мати чорними слюзами окропила пелюшки. — Ненавиджу!..

— Перестань клацати зубами і піди сажу змий, бо воно заїкатися почне раніше, аніж говорити.

Чоловік відчув, що помирає.

— Боже, чого ж воно так верещить?! — бідкалася мати. — Я цього не перенесу.

— Цицьку йому дай.

— У мене молоко через тебе пропало.

— Не колиши його так, ні би душу збираєшся з нього витрясти.

— Сам візьми, як такий розумний.

— Ти мати, а не я.

— А нащо ти мені його зробив?!

— Якби ти погодилася на мінет, не мала б тепер клопоту.

Чоловік помирав.

Над його коліскою під самою стелею в гамаку спав Ангел-хранитель. Раз-по-раз здригався уві сні.

— Агов! — погукав чоловік.

— Чого тобі? — тієї ж миті озвався Ангел-хранитель.

— Ти хропеш, — збрехав чоловік.

— Я ніколи не хроплю. Нам заборонено хропіти.

— А спати на варті не заборонено?

Ангел-хранитель зніяковів.

— Поки ти в тіні від мого гамака, тобі нічого не загрожує, — не дуже впевнено виправдовувався.

— Мені було страшно, — зізнався чоловік. — Тому я тебе розбудив. Я помираю.

— Всі помирають. Ти ще не звик.

— Скажи, допоки? Мені ще довго помирати?

— Якщо нам (тобі з моєю поміччю) пощастить, то років сімдесят, а то й більше.

Чоловік замислився.

— А кому найбільше щастить?

— Тим, хто помирає одразу.

Чоловік помирав повільно.

Усі довкола також помирали. Від декотрих трохи смерділо. А від декого — то й дуже.

Дід виходив зі стіни. Принюхувався, загортаючи долонею квасного повітря собі під ніс. Роздував ніздрі. І безугавно щось бубнів. Мабуть, молився.

Повітря в кімнаті відчутно густішало. Згорталося, наче кров.

Із широко роззявленого дідового рота випурхували чудернацькі слова, прикрашені оборками піни. Знагла дід вмовкав. І так само зненацька гучно вигукував:

— Четвер!

Єдине виразне і зрозуміле слово, мовлене дідом. Найтаємничіше.

Відтак зачинав знімати з себе одяг. Голим вклякав на коліна перед електророзеткою. Спочатку припадав до неї однією щокою, потім другою і нарешті чолом. Здається, дід просив у розетки сили. Або ж благословення. Дідові щоки блищали від сліз.

Завершивши ритуал, дід брався до праці. Кухонним ножом вирізав з повітря кавалки і напихав ними, пересипаючи махоркою, щоб міль не їла, трилітрові слоїки, які опісля закривав капроновими кришками й ховав під ліжко.

Дід консервував людський дух у чистому вигляді.

— Скільки казала тобі: не кидай дитини зі старим шизиком, — лементувала мати. — Щоб я більше не бачила його в нашому домі!

— Але ж це його дім, — виправдовувався батько.

— Дурдом — його дім. Тут шизикам не місце.

— Він не шизик. У нього божевілля легкої форми.

— Чого ж він вештається голяком по квартирі? У нього ерекція!.. Колись він накинеться на мене і згвалтує.

— У тебе одне на умі.

Чоловік любив діда. Під його бубніння гарно спалося.

Чоловікові снилася пасіка.

Золоті бджоли жили в золотих вуликах, довкола яких височіла золота огорожа.

Насправді ж вулики були виготовлені зі струганих соснових дощок, які знадвору пахли живицею, а зсередини, напевно, медом. Сніпки житньої соломи поприв'язувані до лат — утворювали загорожу. Бджоли, мабуть, також не були золотими. Очевидно, що так. Золото для цього не достатньо щире.

Пасічник з'являвся у хмарі. Кадив бджолам димом у лице.

— Чому ти ховаєш від них своє обличчя? — поцікавився чоловік.

— Інакше б вони перестали мене впізнавати.

— Скажи, навіщо бджолі жало?

— Для спокуси.

Пасічник працював день і ніч. За дня доглядав бджіл, а вночі ліпив з меду сонце, щоб викотити його удосвіта в небо. Що ніч — то сонце. Якби зібрати усі

разом на небі — кожному з людей дісталось б по сонцю.

- Куди сонце дівається після заходу?
- Його з'їдає риба.
- А ти не пробував її вбити?
- Навіщо?! Адже вона мовчить.

Підштовхнувши свіжовиліплене сонце на небо, Пасічник заходився очищати руки, замашені медом по самі лікті. Зішкрібши трохи, зім'яв у грудку.

- На, — втиснув чоловікові у жменьку.

Обличчя Пасічника — його руки.

— Навіщо ти дав дитині камінця? — вчитувала мати. — Забери, бо проковтне.

— Я не давав. Він сам його десь підібрав, — перечив батько.

- А ти куди дивився?

— Невже за цілий день ти не можеш побути з дитиною п'ять хвилин, і щоб нічого не сталося? Я вже ради не даю!.. Дитину бав, пелюшки пери, їсти вари, в ліжку тобі догоджай...

Мати найдждала на батька дитячим візком, наче колісницею.

— Дивний камінець. Схожий на бурштин. Цікаво, як він сюди потрапив?

— А як то чари?! — Забобонний страх нападає на матір. — Кинь його у вогонь. Подивися, що з малим робиться, — кричить, аж посинів.

— А може, він коштовний! Дірочка Лянівна могла його тут згубити.

— Цінних речей по чужих колисках не розкидають. Це ж не зубний протез.

- А як питає? — вагається батько.

— Скажемо, що не знаходили.

Стара посміхалася вставними зубами. З міркувань гігієни усмішку цю вона могла б носити не тільки в роті, але й у своєму ридикюлі, загорнутою в носовичок.

- Мій хлопчик маленький!.. Дай цьом, дай...

Стара мала великі і, напевно, важкі, але давно ніким не важені, груди. Старі міхи не для молодого вина, а

старе вино — випите. Груди заступали стару, за грудьми чоловік не бачив її посмішки. Тієї, що ховалася в роті. Роздивитися міг лише ту, що діставалася з ридикюля.

— Що мій хлопчик буде робити, як виросте?.. Що?.. — цюмала в рожеву дупку. — Буде дівча-аток шпокати. Та-а-ак...

Робила йому тосі. Він сміявся. Заливався сміхом.

— Що мій хлопчик буде робити? Що?.. На війну піде?.. Та-а-ак! Піде на війну. Пах! Пах! Пах!

Чоловік робив тосі й голосно сміявся.

Стара малювала варги червоним. Помада розмазувалася довкола рота і по всьому писку, наче вона щойно мишку з'їла.

— Що мій хлопчик буде робити, як виросте? Що?.. Буде горілочку пити. Горі-і-лочкику...

Чоловік сміявся. Стара вміла його смішити.

Смеркалося.

Щовечора риба з'їдає сонце. Нехай їсть, аби мовчала. Щоночі Пасічник ліпить інше. Щоранку очищає руки. Але ніколи більше не скаже: на. Ніколи вже не подарує йому малесенького сонця.

- А кого мій хлопчик любить? Кого?..

Чоловік заплакав.

Коли мати з батьком повернулися додому, Дірочка Лянівна урочисто повідомила:

- Сьогодні ваш хлопчик заговорив.

- А яке слово?

- Що він сказав?

Навперебій допитувалися батьки.

- Тато?

- Мама?

Торсали чоловіка:

- Ну скажи нам! Скажи!..

- Четвер, — мовив чоловік.

Батьки презирнулися.

- Четвер! — голосно й виразно повторив чоловік.

Барбара-Анна Портер. Нескорені герої України. Папір, гуаш, 40 x 60, 2024 р.

Михась ТКАЧ

Коли на твоїй землі війна

Уже другу ніч я на лінії фронту, караулю у бліндажі. Тут, на Сході, небо таке мінливе, глибоке, видається, що у тому безмежжі поодинокі зорі то засвічуються, то гаснуть на мить від раптового спалаху. Щось на відстані гуркоче, стогне і ніби погойдуються земля. Не скажу, щоб страшно, але якось тривожно на душі. Весь в очікуванні. Відчуття таке, що ось-ось розпочнеться...

– Сергію, ти одружений? – озивається до мене бойовий товариш Денис, що тулиться з автоматом до амбразури.

– Ні, – кажу.

– А дівчина є?

– У музичному коледжі навчається. Бандуристка. Коли прощалися, то плакала. А хочеш, я тобі розповім, як я опинився тут, на передовій. Було це місяць тому. Ранком виходжу на вулицю – і такий подив. Така краса надворі! У повітрі сиза імла іскриться, на деревах звисають білі ковдри, дрімає вітер, падає сніг. Ген на обрії жовтіє небо, там осягається помітний обруч сонця. Я йду до зупинки доволі швидко, бо так звук ходити, і бачу, як обабіч тротуару, поруч школи, дітлахи, розділившись на дві групи, грають у «війну». Цікаво, думаю, хто в них сьогодні умовно за ворога. І враз – сюрприз.

– В атаку! Бий москаля! – вигукує чорнявий хлопчина, чимось схожий на мого шкільного товариша Іванка, і жбурляє прямо мені в обличчя добре стиснуту сніжку.

– Нічого собі!.. – ніяковію, відтак спиняюсь, і трохи розгублено, приховуючи якусь мить посмішку на вустах, дивлюсь на ту дитячу забаву. І враз серце наповнюється якимось неочікуваним смутком, я ніби п'ю його, вдихаю з холодним повітрям. Діти кидаються сніжками, а я стою заморожено, бо відчуваю, як віддаляюся у минуле... І так зримо бачу себе серед підлітків, таких як і я, на околиці села, де ми граємо в подібну «війну». Босі, обплутані вербовим гіллям, довго ділимося на «наших» і «німців», бо «наші» – це свої, герої, а «німці» – «бандити», то ніхто ворогом не хоче бути, у захваті бігаємо один за одним, ховаємося у верболозах – у руках дрючки, соняшникові стебла, в декого з хлопців іграшкові пістолети, навіть саморобні автомати.

«Сергію, падай, падай! Ти убитий...» – ніби чую голос Іванка. І я падаю під кущем у високу траву, бо належу до ворогів, а вони однозначно мають гинути. Лежу в німоті, наді мною високе безхмарне небо і палке серпнєве сонце, гудуть комахи, сюрчать у траві

коники, поруч чую вигуки хлопців «здавайся», і так мені прикро, що я в ролі «чужинця», що вже «убитий», не можу підвестися і показати свою відвагу, як це робить Іванко, мій сусід. Я дружив з ним, коли ходили до школи. Іванко був палким прибічником всіляких дитячих забав. Рослий, міцний у тілі – не поступався нікому. Верховодив у класі. Після школи пробував поступити у військоове училище, але не пройшов, то подався добровольцем на Схід. На мить уявляю його таким, як востаннє бачив. «Він завжди хотів бути героєм – і став ним»... – спадає мені на думку. І чую, як оте «бий москаля!», бентежно відлунує в моїй голові, наче дзвін. «Але чому я «москаль»? – усміхаюсь собі під ніс. – Хіба не помітили, що розмовляю українською. І хлопців підтримую на Сході. Росія для мене ворог. То що я не патріот? Дитячий жарт», – розмірковую. Проте хтось із хлопчаків знову кидає в мене сніжку, я ухилиюся, роблю кілька кроків, нараз чую позад себе дивний шерех снігу, так ніби хтось крадеться услід – і цок-цок. Витівки дівтори, – приходить в голову.

– Зараз зупинюсь і надеру комусь вуха, – кажу, не оглядаючись. Проте відчуття кроків позад мене не зникає, а посилюється. Повертаю голову – завмираю. Прямо на мене йде, спираючись на ковіньку, юнак в уніформі. Мої очі приковують його груди, де поблискує орден за мужність. Я ніяково відступаюся вбік, і коли юнак рівняється зі мною, трохи хвилюючись, але голосно, кажу:

– Слава героям!

– Смерть ворогам! – відповідає юнак і йде повз мене далі. А я стою, не можу зрушити з місця. Дивлюсь на бійця, що віддаляється, спираючись на ковіньку, а бачу нашу школу, обличчя Іванка, викарбуване на меморіальній дошці... Від однієї уяви стає неймовірно бентежно, ранок хмурніє, починає ніби хитатися під ногами земля. Поруч уже не дитяче дійство – жажлива війна. Бачу бліндажі, зоране мінами поле, тисячі могил по всій Україні, над якими схиляються синьо-жовті прапори. Чорні хустини, як чорна печаль, на передчасних посивілих головах матерів, сумні погляди жінок – вдів, дітей-сиріт. Заплющую очі, завмираю, бачу війну і тих звірячих потвор, що ціляться в людське серце. Чую, що зі мною діється щось таке, чого ніколи не було. У душі бунт, в ній спалахує вогонь, наростає гнів. Хочеться вигукнути: «Зупиніться, нелюди! Допоки?..»

Дивно, що себе не пізнаю. Чую, як змінююся, в моїй свідомості, всупереч волі, моє попереднє життя заходить в якийсь тупик. Усе те, що я робив до цього, чим жив, захоплювався, розважався останні роки – ходив на службу, їв смачний обід в ресторані, відпочивав на морі, в той час, як гинули хлопці від рук ворога, як не дивно, враз стає для мене несуттєвим, за хвилину втратило будь-який смисл. Починаю розуміти, що нині будь-які мої благородні справи не варті доброго слова, якщо я нічого не роблю, навіть тут, у тилу, для боротьби з окупантом. Стає неймовірно прикро (вперше!) за свою досі байдужість до того, що діється на Сході, до тих бід, що чинять там москалі. Як я до цього часу цього не збагнув. Коли війна на твоїй землі – вона священна.

Ти мусиш бути там, Сергію, кажу собі. А душу охоплює якесь сум'яття і чую, як б'ється серце. Ця думка не залишає мене, вирує в голові, як бурхлива хвиля, і повір, Денисе, позбутися її вже не можу. Ідея податися добровольцем на фронт утверджується в мені дедалі сильніше, стає важливою і переконливою.

Іду поволі тротуаром, діти вже розійшлися, а оте «бий москаля» бринить у моїй душі, як набат. Підводжу очі, дивлюсь на сонце, що червоніє на сході, на постать бійця, що віддаляється, і чую, як у моє життя вривається щось нове, ще невідоме, не усвідомлене до кінця, але набагато вагомніше і відповідальніше, ніж було до цього.

– Ось і вся історія, яка привела мене сюди, – кажу Денисові після короткої мовчанки обох. Починаю нове життя. Тут романтика, – кажу Денисові. Нараз тамую подих. Чую своєрідний свист і гул, що нарастає з боку ворога. Звук пронизливий, відчайдушний. Ніби ось-ось розколеться навпіл небо. Десь озивається переляканий птах, лунає вибух, спалахує небо. По хвилі стає тихо. «Чи надовго?», – перше, що приходить мені в голову. Відтак довго дивлюсь в чорну безодню неба, де полохливо мерехтять зорі.

Марево ночі

Мати розповідали: свистів вітрами березень, пуп'янилися верби, а голодний сорок сьомий рік, як злодій, нишпорив по хатах вдів та вимітав останні запаси. У Оксани, засмаглої мов циганка, що мала чорні буйні коси, та не мала щастя і жила з дітьми у старенькій хатині, дах якої вже світив ребрами, не було чого вимітати – одні голісінькі полиці та порожні горнятка.

Була неділя, відбувалися вибори. Підхопилася вона ледь почало сіріти, одягла чистішу спідницю і вискочила на вулицю. А люди вже їй назустріч:

– Ось йдїть, Оксано, швидше! Там ситець дешевий дають...

– А кільки нема?

– Кажуть, була – розібрали.

– І коли вже вони встигли? – зітхнула жінка.

Поки бігла до школи, то тільки й думала про ту кільку. Мала карбованця, – відколи його береже! – думалося, що візьме трохи солонини, і буде дітям засмачина. І ось тобі – розібрали! «Проспала», – дорікнула сама собі. І така досада підступилася, що аж в грудях заболіло. Знала ж бо – нема вдома за що руки зачепити. Хоч пробі кричи. Зосталося ще трохи висівок та крохмалю з гнилої картоплі, але ж наскільки того вистачить? Та й ті оладки, що пече вона з тих висівок, самій в горло не лізуть. Меншенький жує-жує їх, а тоді покладе та: «Я, мамо, хліба хочу...» Стоїть і плаче. «Іж, дитино, бо заслабнеш, то що я тоді з тобою робитиму?» – благає його Оксана, а серце наче ножом хто ріже.

«І минулого року було скрутно, але ж не так. А це дожила – ні хліба, ні молока. Хоч би корова швидше отелилася», – подумала. Розуміла – трапиться щось з корівкою, то не дотягне вона до нового врожаю. Діти вже від недоїдання так схуднули, що страшно на них дивиться. І сама вона

висохла, знесилилася – світ божий немилий. А ще душа болить і за корову, бо нема і їй чого дати. Сінце, яке мала, то згодувала ще до нового року. А тепер що – рубає кукурудзиння, яким хату обставляла на зиму, та стріху скубе.

Усю дорогу горіло в думках: де його що взяти? Куди податися, щоб вижити? Бо чекати їй допомоги нізвідки. Сама, як палець. «Якби не той мінімум, то подалася б на чужі села, найнялася – не пропали б з голоду. Що я вже така ледащо? А так – йди і йди в поле день у день. Демид той ладен на тебе ярмо надіти», – згадала бригадира. Підвела голову. Біля школи гучномовець аж захлинається піснями, на парканах червоні транспаранти. Прочитала по складах: «Вся влада Радам!» «Чого це їм уся влада? А нам що? Робити тільки?..» – подумала. Навіть не відчула, звідки воно взялося. І тут в голові промайнуло таке, від чого аж страшно стало самій... «Голосую – значить підтримую»...

Зайшла до приміщення, спинилася біля дверей.

– Підходьте, Оксано, сюди до нас, – покликав її хтось з тих, що сиділи за столами.

Підійшла, будучи все ще в полоні своїх думок. А коли в руках опинилися бюлетені, то не подалася до урни, де салютували школярі, а наблизилася до свого сусіда Максима, що задумливо стояв біля вікна. На рукаві у нього була червона пов'язка.

– Максиме, – обізвалася, – порадь мені, кого тут дописати, щоб жити нам стало трохи легше? Ти людина грамотна, то краще мене знаєш.

Той спохмурнів, помовчав, а потім:

– Я б тобі не радив, Оксано, це робити. Хіба тим що змїниш? А коли вже хочеш, зайді онде за ширму – кого викреслити, а кого дописати, сама вирішуй. Тільки не хвалися про це, – застеріг.

Оксана, хвилюючись, ніби злодій, зайшла за червоне полотнище ширми, взяла олівець, що лежав на тумбочці і, не читаючи прізвищ, затерла всі підряд. Хотіла, було, йти далі, – опам'яталася. І на всіх трьох папірцях, які тримала в руці, написала: «Терещенко Максим». Потім швиденько кинула їх в урну і подалася до виходу. Члени виборчої комісії порпалися заклопотано в паперах – яке їм діло до неї. «Хай! Потім побачать, то щось змїниться...» – подумала уже надворі.

Йдучи додому, одне тримала в голові: чи задоволений буде Максим, що вона його дописала? Знову згадала оте гасло, що бачила біля школи: «Вся влада Радам!» «І чого вони так пишуть? Сміються з нас? Та як сміються! – про себе відмітила. І тут порадила: – Викреслила найголовнішого – буде по-іншому. А, може, й Максима поставлять?» Вона не уявляла, як це має відбутися, хто і коли призначатиме її сусіда, однак вірила в те, що не хтось інший, а він керуватиме. І не стільки вірила, як хотілося, аби так було. «Тоді легше жити стане. Авжеж! Більше даватимуть на трудовень – доки ж його даром робити?! І дітей не гонитимуть з поля, не судитимуть за оті колосочки».

Доки бігла до хати, доти й тішилася солодкими думками, як дитина фантазувала – наївності не було меж. Вже й вдома не виходив з голови її вчинок.

Груди розпинало почуття тривоги і надії. Їй так хотілося, щоб злостива доля відступила, щоб кращим стало життя, щоб діти не голодували. «Хоч би трохи легше, хоч би трохи легше!» – стугоніло в грудях зболене серце.

До вечора топталася у дворі – неділя та й вибори ж, то бригадир не витурив у поле – все заглядала до хліва: чи не отелилася корова? Боялася прозівати. Бо хоч і не дуже було холодно, а все-таки розуміла, що телятко треба занести в хату та зігріти. Вже й стемніло, діти повкладалися спати, а вона не лягала. Ото посидить-посидить – і до корови. А надворі така ніч: зорі, мов проліски, квітують над селом, місяць у вербах заплутався і горить. А жаби ніби змовилися – так лунко перегукуються на рудці їх голоси! Стояла жінка та дослухалася. «Тепло буде! Як це його город доведеться порати? Ні картоплини, ні зернини...» – думалося.

Уже опівночі, як знайшлося телятко, то занесла його в хату, попоралася біля корови, зачинила хлів і, тамуючи в грудях втіху (слава Богові, що все гаразд), спинилася біля порога. І тільки тепер відчула страшенну втому: ледь на ногах стояла. «Як це його пережити весну?» – засіло боляче в грудях. Згадала про вибори. «Якщо Максима призначать, то піду до нього і скажу: допоможи! Дай сиротам хоч який пуд хліба. Він не відмовить». Підвеселила себе думками, хотіла йти в хату, вже й за клямку взялася – зупинилася. На вулиці враз загуркотіло, так ніби машина підїхала до Максимового двору. Спинилася. Хряпнула хвіртка, хтось застукотів у його вікно. «Чого це так пізно – дня не буде чи що? – здивувалася Оксана. Зайшла до хати, запалила каганця – діти спали.

На долівці, закинувши голівку, дрімало телятко. «І чого вони до нього серед ночі?» – знову подумала. І тут хтось загрюкав у її двері. І з такою силою, що в жінки похолоділо в грудях.

– Хто там? – обізвалася Оксана.

Вийшла тихесенько в сіни і завмерла. Стук повторився.

– Відчиняй! Своя власть... – почулося.

Жінка вагалася. Стояла серед сінець, а зрушити з місця була не здатна – наче закам'яніла.

– Це з сільради, Оксано, відчиняй. – На цей раз голос ніби здався знайомий. «Наче Сергієнко, голова сільради?» – подумала. Згадала, що на виборах у школі він сидів за окремим столиком і щось писав. Трохи оговтавшись, відтягла засув. Двері розчахнулися, дихнуло нічним мороком, і три постаті враз оточили її в сінях. Блимнув ліхтарик: Оксана з розпущеним волоссям (збиралася спати), в самій сорочці і босоніж, стояла спантеличена і зовсім розгублена. В очах застиг страх. Один з них спинився у дверях, наче загородив вихід – то Сергієнко. А ті двоє, що підступилися до Оксани, були чужі. Обое високі, у чорних плащах, а на обличчях – в темряві жінка помітила – хижа гримаса.

– Хай Бог милує! Я аж злякалася... – мовила Оксана, ще не розуміючи нічого.

І тут почула грізне:

– Збирайся!

Щось шпигонуло в саме серце Оксани: «Куди збиратися – ніч глупа?» Відступилася, хотіла йти до хати, але один з тих, що стояв поруч, затримав її, узяв міцно за лікоть.

– Поїдемо до сільради – розібратися треба...

– Що там розбиратися? І чого зараз, а не вранці? – не погоджувалася Оксана. Вона відчувала, що її підозрюють, але в чому – не могла збагнути. – Іване Петровичу, – глянула тривожними очима на голову сільради, – у мене ж діти, телятко тільки знайшлося. Я ще не лягала – ледь на ногах стою. Нікуди я не поїду!

– Треба їхати, Оксано, – обізвався нарешті Сергієнко.

Один з них прочинив хатні двері, світло від ліхтарика вихопило з темряви закопчену піч, порожні чавунці на долівці. Заскрипіли на полу дошки, де спали діти. «Прокинулось котресь, – подумала Оксана. – Треба йому світити? Совість така...»

Хрипливатий голос домагався:

– Поїхали...

– Я вам сказала, що нікуди не поїду. Хоч ви тут мені на голові ставайте. Що я таке зробила? – обурювалася жінка.

Ті двоє, що стояли поруч, взяли Оксану під руки і силоміць вивели з сінець.

– Що ви робите? Я буду кричати! – зарепетувала вона. Сіпнула, щоб звільнитися. – Пустіть! Люди-и! – гукнула. Їй зойк, як дзвін, сколихнув нічну тишу – і стих. Один з тих, що тримав Оксану під руку, вдарив враз її якимось твердим предметом в бік так сильно, що від болю вона заніміла, зігнулась якимось незвично і, тамуючи сльози, покірно попленталася з ними до хвіртки.

На вулиці, мов примара якась, стояла машина. Жінці звеліли сідати.

Вона просунулася всередину – і від подиву здерев'яніла. На задньому сидінні побачила ... Максима. Він зігнувся, опустил очі. Поруч нього сидів незнайомиць у чорних окулярах.

– І ви тут, дядьку? – обізвалася Оксана. І більше ні слова. Максим мовчав, дивлячись на жінку розгубленими очима.

Машина рушила – і дворище Оксанине немов хто одрізав перед очима. В грудях запекло, наче душу хто розкріїв навпіл. «Хата ж незамкнена, діти, худоба – все напризволяще. А коли я повернусь? Що буде далі?» – мучилася жінка в здогадках, шукала якогось виходу, і страх, як протяг, закрадався в душу. «А що як дядька Максима звинувачують у чомусь? А я ж сусідка! То і мене разом з ним?...» Ці думки її жахали, завдавали болю. В голові шуміло, паморочилося. Вона навіть не могла уявити, що ж буде з дітьми та господарством, коли її не відпустять?

Машина мчала сільською вулицею до центру. Обабіч дороги дерева стояли в темряві, як у траурі. І місяць блідий, наче мрець, ледь проглядався між хмар. Всі мовчали. Оксана у відчаї завмирала. І все ж часом якимось намагалася себе заспокоїти – не хотілося їй вірити, що насувається найгірше. Та коли машина не зупинилася біля сільради (голова вийшов раніше), в жінки зойкнуло в грудях – заголосило

шинами коліс по битому шляху жалібно-жалібно. «Чи не сон це? – подумалося. – Чого ж мовчить Максим?» Глянула на нього, – а на руках металеві пуга. І тут все зрозуміла... Спочатку плакала, ледь коси на собі не рвала від розпуки, тоді умовляла:

– Куди ви мене везете? Серце у вас в грудях чи камінь? Відпустіть, благаю Богом! Діти в мене голодні. Що з ними буде?

– Відпустіть жінку. Вона ні в чому не винна... – обізвався Максим. Обличчя у нього було спокійне і зосереджене.

Той, що сидів поруч водія, повернув голову і надто холодно:

– Помовчи. Там дамо тобі слово...

– Чого це «помовчи»?.. І як мовчати, коли таке робите? – підхопилася Оксана. Тіло на ній все тремтіло.

– Ти бачиш! Затули їй рота.

Оксана ніби проковтнула щось – заніміла. І чи то від образи, чи від безсилля свого, ковтаючи гарячі сльози, знову тихо заплакала. «Які звірі, які звірі!» Далі схилила голову, наче скисла, задумалася глибоко-глибоко. Зболена душа, мов пташка, літала довкола свого обійстя. «Що ж буде? Хто дітям принесе шматок хліба?» Серце зболіло – терпцю немає. І ні порятунку, ні розваги – на весь світ би кричала: «Що це за люди? Що це за влада така, коли роблять з тобою що хочуть?» Притулилася до дверця – надворі ніч, як пастка, темна і підступна. Машина мчить наче в прірву. «Що робити? Що? Що?...» Намацала ручку, натиснула – свіжий вітер вдарив у обличчя.

– Люди!.. – вирвалося з грудей.

Хтось поклав їй долоню на рота – голос вкляк. Ще поминуло кілька хвилин, і село зникло, мов проковтнула його темна ніч...

Через кілька годин почало сіріти. Ранок пробуджувався поволі, з боєм і тривою. Сонце облило червоним світлом убогі хатки, стоптані дороги. Йшла черета, у дворах, як завжди, метушилися люди, а на Оксаниному подвір'ї було самотньо. У хліві ремигала корова, стогнав пугач на димарі і плакали безпорадні діти на печі. Ніхто не йшов до її двору – стримувалися. Тільки боязко поглядали на вугленний паркан, на якому вночі хтось встиг написати крейдою: «Вороги народу».

Коло моєї хати зацвіли блавати

Хай вибачить мені читач за наївний романтизм, але мені хочеться розповісти цю історію, бо вона мені запала в душу з дитинства.

Так уже трапилося, що приводом до розмов у селі стало Баглайове обійстя. Було воно начебто таке, як і всі, нічого, на перший погляд, особливого. Хіба що вишні... Їх росло так багацько, що коли приходила пора цвітіння, то все проймалося білим туманом. Серед того густого вишняку з вулиці ховалася, а з городу ніби виглядала на когось хатина. Почорніла настовбурчена стріха, низенькі двері, маленькі вікна, що глипали шматками голубого неба у світ – така собі хатина... А біля неї, бувало, вигулькне дівча,

підмете подвір'я, білизну розвішає – приворожить чийсь погляд з вулиці та й зникне.

Був біля того обійстя город великий. Улітку зеленів, укривався картоплею, квасолею, огірками, а найголовніше – кожного року на стежці, яка бігла від хати в поле, зацвітав соняшник. Він ріс на диво високий та стрункий. І поміж тих соняхів було вранці прошмигне дівоча постать у білій хустині, прошелестить платтячком аж до криниці, а там притулить до боку здоровезного кошика та й подасться на колгоспний лан...

Восени город пустів. Зелень поволі вигорала від сонця, схоплювалася різнобарв'ям фарб і тихо блякла. Згодом спалахував сад, багровів вишняк, наче дозрівав останній плід... Потому, зненацька, від першого морозу починало облітати листя. Воно лягало м'якою подушкою на дах, слалося по стежці і, мов латаття, прикривало холодну воду криниці...

Інколи задивиться дівчина на ту красу, засумує на хвилю, з тим розгойдає та закине на плече коромисло з білизною і гайне босоніж до хати. А там – зима не за горами. Прийде, насипле снігу під вишні та стару яблуню, заморозить криницю. Ось тоді вистукує мерзкими кирзовими чобітками біля ополонки дівчина – наче танцює, крутить розчервонілими від холоду рученятами батькові сорочки, аж поки не сутеніє. А ввечері, коли задимляться вишні холодним маревом, заблимає світло у вікнах, скрипнуть раптом сінешні двері – вигулькне дівоча тень і припаде до хвіртки.

– Марисю! – озветься зраділо кілька дівчат, – заспіваймо...

Чом, чом ти не прийшов, коли я казала,

Чи коня не мав, чи стежки не знав,

Чи мати не пускала...

Зупиниться на мить людина, мов оступиться, аж сколихнеться в неї щось у грудях від шаленої хвилі. Хвиля та розбудить вечорову тишу, відгукнеться стоголосим хором у білому гаю, в серці кожного та й розквітне. Наспих, не вечерявши, вискочить на вулицю якийсь парубік і спішно помчить на той спів. Стихне, припаде до вікон дівчата і непомітно ласкавіше озветься чоловік до жінки:

– Чуєш? Марися співає...

І коня я мав, і стежку я знав, і мати пускала,

Найменша сестра, бодай не зросла,

Сідельце сховала...

Хтось відгукнеться, сп'янілий від тої пісні, радісним зовом, а на другому кінці села, зовсім не випадково, засумує молодий юнак...

Старий Баглай запалить самосаду і теж вийде на вулицю послухати свою доню. Дивно батькові: ніяк не добре, що з нею діється. Одні дівчата біжать у клуб – до хлопців, інші – вдома відсиджуються. А їй хтосьна-що. Ні те, ні інше не підходить. А як співати, то й хлібом не годуй. Вже давно пора заміж – хлопців тих в'ється тьма-тьмуша... Батько мав би ще женитися – не хотів дочці завадити, то так і зостався сам.

Погомонять люди за старого Баглая, поспівчують, тоді за Марисю...

– Павло такий парубок у селі! І чого вона жде? – дивувалися одні.

– Ще пожалкує... – говорили інші.

А Марися хоч би хни – щовечора співає, ніченьку співає... А рано-вранці протопить сьак-так піч, зварить абищось батькові, який цілісінський Божий день тупцює біля хати, майструючи колгоспні вози, а сама мерщій у поле. Мороз такий, сніг аж скрипить під колесами машини, вітер колючий шматує обличчя, а в кузові – пісня. І вже не розібрати, на якому кінці села чи, либонь, у полі відчувається той подих весни.

А ввечері, як завжди, скригнуть сінешні двері, промайне попід тином дівочий стан, схилиться Марися на стареньку хвіртку... Над селом легкою лебідкою попливе її хвилюючий голос:

Коло мої хати зацвіли блавати,

Хотіла мене мати восени віддати...

Від того зникне втома, розсіється вечоровий смуток і далеко ніби сні відступлять печалі...

Непомітно з'являлась і зникала, немовби в гості завітала до них в село, золототкана осінь. Хлопці женилися: хто крадькома, а хто й з гучним весіллям; батьки віддавали своїх дочок вдома заміж або на чужі села. Тільки старий Баглай мовчав, а на другому кінці села Павло приречно слухав вечорами пісні свого кохання.

– Зведе хлопця з глузду.

– Дивна Марися. Любові все шукає дурненька, – пятакали подружки, що давно повилітали заміж. – І сум свій та біль піснею виливає. Що з того? Вийшла б за Павла, то горя не знала б.

А вона буцімто у відповідь на ті балачки, прилетівши з поля і дещо зробивши по господарству, серцем припадала до своєї старенької хвіртки...

Ой, казала мені мати, ще й приказувала,

щоб я хлопців не любила, не принаджувала...

Звиклись люди. Тільки заїжджий хлопчина один раз всього наслухавшись пісень і вгледівши оті русяві коси та чорні бровенята сполошився. Все шукав розгадки, сам з себе дивувався; либонь, не наснилася ота дівчина-русявочка? Та, мабуть, ні – і потягло його вдруге у ці краї...

А на Баглайовому подвір'ї майже нічого не змінилося. Тільки старий більше змарнів і вже не в змозі був ремонтувати колгоспні вози. Як розпочне, то ціле літо біля одного воза вовтузиться, аж поки той не почорніє. Проте Марися біля хвіртки невтомно виспівувала.

Ой, казала мені мати, ще й приказувала...

Якось під осінь, коли на городі відквітували соняшники, а на околиці односельці скопили траву та застогували сіно, в селі хтось бовкнув на диво – спочатку дехто, затим загомонило все село: Марися зникла... Ця чутка облетіла навіть навколишні села. Та ніхто в те не вірив. Просто не хотілося вірити, хоч цю втрату вже кожен відчував. Вечорами було тихо і якось сумно. А на опустілому подвір'ї інколи блукав, смалячи цигарку, самотній Баглай.

Ото ідуть вулицею жінки, поглядають на старого і таке гомонять:

– Нема нашої Марисі... Хто б подумав! Павло так біля неї упадав, – досі не жениться, – а вона покинула враз все і подалася за тим кіношником бозна-куди.

– Та не схотіла в колгоспі...

– Ні, на неї гріх таке казати. Змалечку без матері: і в полі, і вдома встигала. Город он як рянів, не гірше інших. А що співала – хай їй добре згадується...

Почує оте старий Баглай, затамує біль під серцем та й годі. І чи то йому набридло вислуховувати оті балачки, чи, може, й так що скоїлося, бо, зібравши під осінь урожай з городу, зовсім не став з'являтися на люди.

Поблякло обійстя, стихли розмови на селі, але кожен по-своєму сумував за піснею – кожен, проходячи мимо, споглядав на стареньку замурзану хатину, що уже кілька літ не бачила жіночої ласки. Рідко вже скрипіли сінешні двері в цій хатині, мало коли запалювався вогник у маленьких сірих віконцях, тільки вишнева сутінь щовечора товклася побіля хати, снуючи свої невітні акорди. Всі жалкували і насторожено чекали... Десь глибоко в душі кожен про себе, а то й поміж інших думав, що Марися таки повернеться у своє село.

І коли на подвір'ї Баглая заметушилися незнайомі господарі, то односельці сполошилися: щоб воно значило, чи не Марися повернулася? Сусідка Маслачиха не стрималася – заглянула до господи. І відразу звістка збудила все село. Тільки й говорили про те, що Баглай продав хату. А куди подався сам – ніхто толком нічого не знав. Більше було розмов таких, що старий поїхав до міста у інших дітей шукати притулку.

Поговорили та й згодом оговталися. А навесні село знову пройнялося тривогою. Спалахнуло Баглайове обійстя. І так запалало, що нічого не могли вдіяти – все до призьби згоріло. Пошвендяли чужі люди трохи по сусідах, будувати не наважилися, то подалися у свої краї, до далекого Уралу... Тільки згарище лишилося: чорні обсмалені вишні, верба від вулиці та уціліла низенька хвіртка. Потроху обійстя заростало бур'янами, бо ніхто його не займав. Всі якось обминали те згарище, неначе коїлося в ньому зло. Навіть город не хотіли засівати, а довкіл криниці зрубали верболіз.

Якось голова сільської ради запропонував водієві Павлу будуватися на старому подвір'ї Баглаїв, – той ніби згодився. Прийшов, цілий день щось обмірковував, але так і не наважився будь-що робити.

А того ж вечора, коли сутінки впали на село, через околицю, вузькою стежиною, яка вела до Баглайового обійстя, йшла простоволоса жінка. Була вона ще молодою, та вже з помітною втомою в очах. Русяве волосся, вибілене вітрами, розгойдуючись, прикривало голівку сина, якого вона тримала на руках. Двоє інших діток дріботіли поруч. Навпомацки, по пам'яті, вона обережно підійшла до криниці, далі схилилася, опустила долоні в холодну воду глибоко-глибоко, аж блуза підмочилася, набрала в пригорщні води і притулила до очей...

До подвір'я йшла попід вишняком все швидше і швидше, а коли відтак зупинилася – відчула, як потягло з темноти солодким щемом. Десь поміж всього вирвався, ніби зустрічав жінку, легкий запах квітів. Вона уловила цей теплий повів, помітила під похиленим тином червоно-гарячий сонях, відшукала

стару поламану хвіртку, припала до неї грудьми... І спочатку тихо, а далі так, як і колись, заспівала:

Коло мої хати зацвіли блавати,
хотіла мене мати восени віддати...

Прокинулося село та й причаїлося, мов напилосся зілля-трути.

А вранці, тільки-но блимнув Божий світ, до Маслачихи застукотіла ланкова:

– Чи знаєш, яка новина? Мариська наша повернулася! Сама чула, як поночі співала... І пішло: загомоніло село. Ні кінця, ні початку тим розмовам – все змішалось. Хтось навіть бачив, як вдосвіта разом з дітьми вона дибуляла по старому опустілому подвір'ю...

І все ж Марисі не було чути. Ніхто її не бачив опісля тієї ночі – мов камінь у воду. І тільки якось років через п'ять хтось з односельців приніс радісну звістку: ніби чув у недалекому селі голос Марисі...

Світло забутого сонця

Ще в росі і вишня, й алича вся.

Пахне матіола по ночах.

Я з тобою, літо,

попрощався...

Чом же ти вертаєшся у снах?

Михайло КУШНІРЕНКО

Наснився мамин лист – і я плакав, цілуючи конверт. Трохи кривуваті, незграбні, невміло виписані літери чорніли перед моїми очима: «Здрастуй, сину. Ти писав, що привезти, то нічого не треба, у мене все є. Я назбирала ягід і не знаю, що з ними робити. Обіцяв, що у неділю будеш, а не приїхав. Забув? Напиши, коли тебе ждати... Мама».

«Не забув, ні. Я завжди думаю про вас, мамо... – говорив розчулено чи то в сні, чи на яву. Шкодую, що ніколи не записував своїх думок, які єднали мене з вами, не розповідав про себе, а так хочеться, бо надто важко часом буває. Неймовірно важко. Ні, я не падаю в розпач. Я сміюся буває. Навіть іншим людям розвіюю сум, – то простіше. Але як все-таки влаштовано світ! Аби ви тільки знали, як часом хотілося припасти до ваших шорстких від праці долонь і ...виплакатися. Спочити душею. Але цього я не смів. І так уже перевтомлена ваша душа була всілякими болями, а ще я принесу вам свої».

Мамо, рідна, я б кинув усе, полетів би на крилах до вас, але не можна було. І тепер тільки біль. Мені соромно, що інколи дещо приховував від вас... Боявся зворушити вашу душу. Хотів, щоб ви вірили в моє нелегке щастя. Тому свої негаразди ховав у собі.

Я хочу до вас, мамо. Моє життя, це замкнуте коло проблем, яке розірвати не можу, ніби сон, що нескінченно повторюється, і прокинутись не сила. Я стомився, моторошно і важко мені тут серед засилля машин, де їх стає все більше і більше. Їх неймовірна сила на дорогах, у парках, на тротуарах, немов та саранча, своїми смердючими спинами заслоняють світ. Я потерпаю від їхнього шаленства, задихаюсь від гулу двигунів, пилу, чадного газу. Де будинки ховають від мене небо, сонце, забирають мій простір, тиснуть на мене залізобетонні стіни, тримають у цупких обіймах, наче в кайданах. Я

залишу це надокучливе бридке місто, де всі ходять у масках, ховаючи своє лицемірство, лиходійство, де все перебрехане, зражене, де блукають злодії, вбивці і гвалтівники. Я хочу у світ сонця, чистого серця, де голубе безмежне небо над тобою і зорі, як очі, які грінуть душу до сьомих глибин».

І вже йду до матері, туди, де вперше побачив цей загадковий світ, мене пам'ять веде. Не йду, а лечу, ледь торкаюся землі. Замість рук, ніби крила. Хвилююся, відчуваю, як радість переповнює серце. Але що це, ніби все знайоме, близьке, а між тим уже інше, не таке привабливе, а то й зовсім незнане. Перші почорнілі будівлі, що вже без вікон, осунулися до землі, сховалися у густій кроні, ніби від сорому. І вулиця, присипана пожовклим листям, самотня, наче притомлена молодиця, прикинула в зажурі. Ніхто на ній не з'являється. Люди покинули її, не топчуть більше, покинули й свої причепурені біленькі оселі, і пішли на край села на вічний відпочинок після важкої праці. Їх немає, ніхто мене не зустрічає, однак бачу, як їхні заклопотані постаті снують у надрічч'ї, повернувшись з колгоспного поля. Перед моїми очима їхні обличчя – веселі і сумні. Деякі надто сумні і зболені. Навіть чую поодинокі голоси дорослих, хлопців і дівчат, що збиралися вечорами біля старенької хати, яку комуністи відняли у «куркуля» і назвали її клубом, та співали пісні до півночі, чую сміх дітей, з якими я разом бігав до школи, бешкетував на перервах. Той сміх, той спів, від якого дух захоплює, відлунує десь у голосі пташки, яка, певно, радіє мені, чи то у подиху вітру, що причаївся у молодих вербах.

Ось і клуб той на цвинтарі, побіля школи. Стіни обідрані, двері навстіж, і гомін, на диво, чути. У дощатому коридорі тиснуться односельці – обличчя знайомі, але конкретно, хто саме, не можу вирізнити. Всередині набилося повно людей, сидять і стоять, бо порожніх місць уже немає. Всі збуджені, рухливі, штовхають одне одного, щоб далі пропхатися. Обличчя засмагли, аж почорнілі, помітно стомлені. На плечах чоловіків сірі піджаки, вигорілі на сонці, помітно пожмакані, на ногах – гумові чоботи. Певно, прямо з поля завітали. Жінки більш причепурені, на них святкові блузи, на головах барвисті хустини. Дівчата в ситцевих платтячках соромливо тиснуться одна до одної під стіною. «Так ось вони де зібралися, значить не всі пішли на край села... Бачу на сцені стіл, покритий червоним простирадлом, яке звисає до самої до підлоги. З таким же червоним обличчям і випнутим животом сидить за ним чоловічок у мундирі (він його ніколи не скидав) і раз по раз стукає олівцем, прагне вгамувати паству. То керівник, пізнаю його відразу по припухлим очах, які ніколи не дивилися на людей. Має щось казати. Я знаю, що він буде говорити. Про низькі надої молока, безлад на фермі, крадіжки та п'янки». Чую розмову: «І ти прийшла?» «Та покинула все, прибігла з поля, то не встигла попоратися. Кажуть, кіно покажуть ловке». Шукаю серед присутніх очі одні єдині, що світяться синьо, немов цвітуть блавати в житі, але марно. Хтось помічає і каже: «А її тут нема. Уже пішла...» Куди пішла, – думаю стривожено, нараз усвідомлюю: на край села...

І знову переді мною самотня вулиця, обабіч інший клуб, начебто розкішніший, швидше схожий на будинок культури, але, залишений людьми, припишк в оточенні дерев, осунувся, наче вріс у землю чи то присів перепочити. Тут й інша притулилася споруда, в якій уже ні вікон, ні дверей. То колишня колгоспна контора. Кілька хаток у бур'яні, похилених, ошарпаних вітрами. І ніде жодної душі, не чути собак, не видно котів. Ось місток, під яким завжди сочився струмок, ледь тримається, над ним старезні верби, товстючі, незграбні, схилилися, попадали одна на одну. Дивлюсь на них і на душі так прикро, не можу збагнути, що то з ними сталося, адже, коли я тут бігав босоніж, були вони зеленокосі, стрункі. І стежечка, що вела за містком до річки Снов і, по якій я любив ходити, заросла, луки, ген аж до лісу, вигоріли, рудка висохла, зник вільховий гайок і ліщина.

Нема того, що лишилися в серці, але ж бачу чи то уві сні, чи в пам'яті ту теплу росяну стежечку, що вела на квітучі луки. Я йду по ній і бачу, як світяться рудки і озерця, мліють під потоками липневого сонця. Припишкли птахи, тільки десь високо ніби озивається жайворон. Удалині – стоги сіна, копиці, які дівтора кіньми стягує до купи. Далі лежать покоси, чути голоси, то жінки в білих хустинах гребуть сіно. Зелене отава, і деінде горить каштановим цвітом верболіз. І тінь моя між ними. Світ мені цей такий милий – і небо високе, де плывуть бузкові хмарини, і сонце ласкаве, що дивиться мені лагідно в очі, як мати. Минаю якимсь миттєво непрохідне урочище Вишарище, ліс, де стоїть прохолода, навіть не помічаю. Біля річки кілька хлопчаків купаються, пірнають з крутого берега у воду. І я стрибаю, пливу, але відчуваю, що вода мене засмоктує, тягне вниз, на дно. Гребу чимдуж, але не рухаюсь, тону, нараз опиняюсь під водою і вже не усвідомлюю, що зі мною діється. Тільки чую, як невідома рука, можливо, Господня, цупко бере мене за волосся. Якась хвилина – і я лежу на березі і чогось важко дихаю. Оdkриваю очі – наді мною хлопці. «Ти чого ж лізеш, коли не вмєєш плавати. Тут яма», – один з них каже. І я розумію, що це мій рятівник.

Нарешті заходжу на материне обійстя, у двір, якого по суті немає, бо й паркан давно упав, ні воріт, ні хвіртки, де стояла наша хата, тільки горбик землі, на якому росте бузок та шипшина. Довкола вишні молоді, що вирости без мене. Не видно ні берези, ні дуба, який слугував маяком для мене, коли повертався вночі з в'язанкою соломи додому. Проте бачу все – і рундук, і сінешні двері, повітку, притулену до сінець, під якою лежить купа не рубаних вільшин і верболозу, що навозив санчатами взимку. І мати у синій рясній спідниці, яка, трохи зігнувшись, пореється біля хліва. Щось мені каже, але я не чую, бо в руках тримаю книжку. Надворі тихо, тепло, сонце висить над сусідською хатою червоне, наче вогнище хтось запалив. Хата зсілася, у вікнах шибки, вибиті осколками від двох снарядів, що впали під час війни зовсім поруч, затулені ганчірками. На стежці, що біжить від хати у низок, цвітуть соняхи, по городу – маки...

Дивлюсь на околицю розгублено – не пізнаю. Тут немає вже кремезного осокура, під яким я ховався від дощу, а він шелестів м'яко, підставляючи свої груди під його лагідні краплі, не бачу кущів калини, стежок, які перепліталися і бігли в різні боки. Скрізь густа висока трава, яку вже ніхто кілька років не косить. Зовсім близько озивається пташка, здається хоче сказати щось мені, але що саме – не знаю. Певно, радіє цій зустрічі, бо ці трави давно вже не топтала тут людська нога. Чую, що верболіз і трави шепчуть якісь слова. Говорять про мене? І вітер поміж них перетворюється на птаха, на мить ніби заплутується у верболозі, відтак пролітає мимо, грається: холодить мені ноги, дружньо обіймає плечі, цілує в обличчя. Значить той світ кольоровий, невимовно світлий, що відсунувся у минуле, нікуди не зник, бо пізнав мою подобу. Він не міраж. Ось він поруч зі мною. Випурхнув з моєї пам'яті уві сні і закружляв, засвітився так яскраво, виразно, що серце моє розцвіло.

Сідаю у високу траву, дивлюсь туди, де за густими вербами проглядається край села. В душі бринить якась зворушлива, не знайома досі мені мелодія. Там на цвинтарі, де зібралися всі односельці, друзі – мої ровесники на вічний спочинок, чекає на мене мати. Іду повільно туди, наче несу важкий тягар. Похилена хвіртка – і стежечка між металевих хрестів, у яких, здається, гуде тужно вітер. Ось дубок, який посадив тоді відразу. Такий виріс стрункий, і калина зачервоніла... Припадаю вустами до дерев'яного хреста, що вже почорнів – у грудях бракне повітря: «Мамо, я прийшов, біля вас, ви чуєте мій голос... Я завжди казав вам, що щасливий (бо вірив у це), але моє щастя нелегке. Боляче мені часом з людьми, яких пізнаю. Зараз усе більше відчуваю, що нам мало було дано на цій землі бути разом. Більше розлук, а ніж стріч, які були надто короткі. І так мені хочеться сягнути вашої простоти! Не знаю, як мені донести людям вашу любов до природи, до праці, в якій ви знаходили втіху, вашу журбу в самоті. Хоча ви завжди переді мною – усміхнені, радісні. І такими залишитесь. Я люблю вас, мамо, безмежно і страшенно болить, що тепер уже не можу передати вам свої синівські почуття. Не печальтесь, я не покину вас, завжди буду поруч...»

Сідаю біля могили, ніби біля рідного дому. Надворі вечоріє, тихий морок, мов смуток, пливе над селом, осідає на кладовище, і небо прозоре поволі засвічує зорі – людські душі, що розсіюють для нас, суших, темряву ночі.

Іванна СТЕФ'ЮК

«Вуйку-вуйку»

Затрембітай мені, дідику. Так, аби уздріла¹ голубинь погляду твого і пригадала той голос, йким ти мені виспівував давні співанки. Затрембітай так фист, аби на дилекій полонині сонце зайшло в коров'ічий ріг і зійшло з другого. На цимбалах зайграй.. Аби я схотіла взути постолі і піти в данець.

Але мій дід не трембітав. Ні разу... Не мені тий нікому. Насвистував співанки, садив сади яблуневі кобацкими горбами, зайців диких підгодовував і носив кашкет набакир. Таким був.

«Скільки чоловік зрубав дерева – стільки посадити має. Йй, зусмарія²» – дід Митро гладить шершаві стовбури молодих деревець. А сади вбралися в курунки³ цвіту травневого. І бджоли дилекого рою, ніби на звуки дрімби, злітаються д'дідовим деревам і починають правічний данець «з квітки на квітку».

А замолоду дід був плотогоном, в його часи бокорашів називали сплавщиками. Оце він стає на пліт з ковбків, оце відштовхується від берега, оце минає поціхо⁴ зелені береги... А як дараба по ріці перепливає десь близько від людей, а особливо дітлахів, то чують плотогони збитошне: «Вуйку-вуйку, Боже помагай, киньте ковбчика». І підстрибують на березі та й руками махають. Ніби чекають моряків дальнього плавання. А вони, ці капітани гуцульських кораблів у баранкових шапках і кашкетах, минають та й минають зелені береги і плиють у безвість.

То були часи, коли мій дід був рибою. І умів ходити по воді.. Перелітав з хвилі на хвилю і поки живої води – доти плів. Допливали до гамованки, виходили на берег. Як птахи, обтрушувалися, і йшли кожен до своїх родин. Дома чекала гореча кулеша, чекала молодиця і чекала та нагла потреба грошей, через яку людина мусіла ставати поверх води і плисти, поки не заробить який гріш.

У ті роки мій дід Митро будувався. То, певно, не було такої роботи, якої би не навчили його сиві роки. Такі роки, від яких у молодого чоловіка сиві не лишень очі. Дід мій кирицю сам викопав, знав набивати підлоги і робити столерку, хати вбирив у курунки з блехи, а як заходила вільна годинка – йшов у горби і садив сади. До самого вечора садив сади. Бо скільки людина забрала дерев з природи – стільки виростити і віддати має.

А я... я не виділа діда плотогоном. Я лиш у книжках читала про гуцульських керманичів і поки не показала мені бабка вицвілу практично знимку, я не знала, що мій дід був так само тим капітаном гуцульського корабля на Черемоші. Я не чула ніколи, йкими молитвами молився мій дід на березі великої води,

аби буйна ріка, як та сива кобилиця, дала сісти на свою гонорову спину і аби вона не скинула гет. Я не виділа, як дідо полуднував студеною кулешою і голубцями у виноградному листку. Не чула жартів, якими дід з товаришами розгнали пліт, аби, як в тому данці, «ішов-ішов-не боевси⁵».

Але.. я це все вчула. Шкірою... Без слів учула, коли на тому самому Черемоші сіла в байдарку, а вода лиш попри самі ноги шурх-шурх-шурх, а зелені береги минають, а десь гентам поза небом – сині, як безвість, очі мого діда Митра....

Ти не трембітав і не був полонинником, дідику. Але на дереві твого роду гуцульський цвіт. А на поконечю твого села срібний та гоноровий, а раз почерез раз буйний Черемош пліє. Уднину тихий та пишний, а лиш зайде смерекова ніч – з-під води седут му на гребінь лелітки зірок та й покажуться з води дараби з невидимими плотогонами. А серед них отой, в баранковій шепці – мій дід Митро. Він бере в данець найбуйнішу ріку і лиш насвистує:

Начува-ав я ничку,

Начува-ав я другу,

Начува-а-ав я у тої вдовиці,

Що сва-

Що сватати буду...⁶

А на березі дітвора скаче та сміхи щебетом досягають срібної ріки. Руками махають, веселі такі.. І голосно, одні наперед одних викрикують: «Вуйку-вуйку, Боже помагай! Киньте ковбчика...»

Помоганниця

(образок з рецептом)

Маріка віно ткала. Червоним тий синим заберані⁷ пішви⁸ тй такі самі рушники.

Кажут, молодий вік – золотий. А вуйна – кутюга⁹ голодна, скавулит до місяця, ти й то золото хоче собі відобрати. Відобрати і ззісти. Але так не буде...

Молодий Маріїн – в таборі у німців, і переказала би за ним сороками-воронами, аби прийшов – але птахи відий туда не летє... Маріка тче, пушки на пальцях цілі криваві. Від того червона нитка на пішві робити май ясна¹⁰. А ніч за вікном – темніська.

Маріку клонит дрімати. Сестра Олюська в сон приходить – у льолі сивенькій, з полотна зрібного, ти й має в руках тарелик, повний цілих сирих грибів-підпеньків. А у хаті дес таких кухарьок – ніби вісіле лагоде¹¹. Всі ходе попри малу Олюсю ти й ніхто не годує. І свічок у хаті, на світі¹² багато свічок – коби хату не запалили.

– Олюсько, шьо ти би їла?

– Я хочу закуски. Тої такої, бабиної...

– А хто тобі закуски має злагодити?

– Марічка... А я їй віна наставляю за то...

– А ти така маленька умієш ткати?

– Я тут всеціно вмію, – дівчинка глипнула так дивно на всіх у хаті тий щезла, а за нею і сон.

Маріка збудилася трудна – так, ніби вернуласи звідкис. Нагадала сон – і сестричку у нім. Роки а роки Олюськи вже нема – умерла маленьков. Відійшла взимі – може того їй там, на тім світі закортіло закуски?

Маріка квасит білі бураки. А за три дні, коли добре вкиснут, лагодит закуски і сусідам розносить «за простибі». Несе полумиски, вбрані у віночки з барвінку, і той винний¹³ запах квашеного бурака, укупи з терпким запахом лісу видобувають з її серця дві слози. А бірше і не навчена плакати гонорова і закрита в собі Маріка. Ото лишень ті дві слози. І ціхо.

Йде кобацкими Климами – кут села так си називає – і нагадує, ек мала Олюська білала межі деревами і бавилася в хованки: «Шукай мене, не шукай мене.. Шукай мене, не шукай мене, шукай-не шукай... Шукай...»... Сказати по правді, Маріка зле її кімує, давно сестричка відлетіла поза хмару.

Стала Маріка, обіймила дуб, а він ніби дихає полегки. І хмара над нею стала – сивувата і виразна. Стала і далі не пліє.

– Чуєш, Олюсько, бережи відти мого Митра. Би ця смуча¹⁴ война не забрала й'го ти й нікого бірше.. Ти видиш его відти, Олюсько? Видиш, відий... То сокоти¹⁵ й'го, маленька. Чула-с? А я тобі закуски злагоду...

Іде додому. Переходит ліс темний так, ек днину темну переходитси. І сідає за верстат. І так си здає Маріці, ніби озори¹⁶ на її забраних¹⁷ пішвах вже веселіші. Отік не ті самі, котрі були сночі¹⁸. А в хаті пахне квашеними білими бураками і грибами. А за вікном – пустивси¹⁹ дощ. Він виполоче тривоги всі до решти, ти й зробити світло.

... На небесній канапі сидит кучерева чорневка і їст закуски. І почерез хмарку пазит Маріїного Митра, аби минала йго всяка напасть – так, ек темна туча небо минає. Навколо Митра світ си трохи світит – а він навіть про то не знає. Відбуває свою зміну в далекому Трайзені у бавора²⁰, куда йго война закинула, і думає: «От тепер би закуски. Тої такої запашної, з підпеньками».

Закуска кобацка (рецепт кобаківчанки Уляни Лукань):

Беремо 4-5 білих кормових бураків, кришимо соломков, заливаємо літеплов водов і квасимо вліті два-три дні, взимі – до тижня. Відтак у тій самій воді квашений бурак варимо до готовності. Для заправки смажимо зо дві-три цибулини, додаємо підпеньки (опеньки) або відварені сухі гриби і тушимо заправку під кришков. Можна додати чісок. Замашуємо цев заправков бурак, солимо і перчимо до смаку.

Газди

Ті знимки сховані у найдальший закамарок шафи, загорнені в чорний папір. Спретані. Похоронні світлини з відходу старині – предіда Юрка, пребаби Одокії і пребаби Теклюсі. Міхялових нема. Мого предіда, котрий умер на вулику, коли його розкуркулили і відібрали цілий світ – його розумних бджіл. Бджоли цулували діда у душу, а він до них говорив. Заким жив. А відобрали його світ – минувси і Міхяло.

Того Міхялового похоронку в конверті нема – смерть була відий задуже нагла...

В різнім віці видиться на тих знимках цілком різне. Ото предіда деревище убрано ціле квітками і два маленькі деревця з ілички у ногах покійного...

Деревця на деревищу. Чисто ніби на вісілю, коли си збирає деревце одно вінчальне, а два на браму си кладе. Би видко, з котрої хати відпровадили молодет до слюбу.

На весілю у нас малі братчики ти й дружби мають зачеплені фустинки на лівім боці. Рівно такі самі фустинки вижу на блюзах незнайомих мені хлопчиків-дітваків на похороні.

Але пребабка Одокія умерла не дівков. І Теклюся ні, і предід Юрко родину на цім світі лишив. То чого їхній похорон так нагадує вісіле?

Бо такий був звичай.

Вони йшли до слюбу з вічністю. Вони, давні рознівські і кобацкі газди, котрим у головах клали свічки і хліб-покушку, а в ногах – пучки ялицеві, деревце на тот світ. Так, ек рушниками перев'езують на вісілю уреду (сватів, батьків, маток), так на похороні си перев'езує тих, хто несе «річі» – хрест, світло, фани²¹... Хто несе вінки. Їх за то перев'езують, аби були пизнашні²².

Так, ек молодим си плете вінок з бервінку – так і на похорон тим давнім газдам плели гірлянду бервінкову навкруг деревища.

Багато хто забув. Багато хто думає, ніби того не траба. Лиш старі знимки, загорнені в чорний папір і спретані в дилеку шухляду, кімують ек було.

Молодета ек просе прощі, то прикликають на ліжник ти й просе на дилеку дорогу простити і благословити. Коли людина відпливає з цього світа, її дерев'ений човник з віконцем для душі кладут на ліжник, і він відпливає. І то веселкове руно ліжника стає травичков серед розбурханого чорного моря, ти й душа си не топит.

Коли моя стариня йшла з цього світа, їх зібрали в такі самі чічки, ек молодет. Аби душі їхні летіли на писаному ліжничку поза смереки ти й поза дуби, навіть поза гори, на хмару аж.

Де ступала душка мої пребаби Теклюсі – пахло так, ніби утворили піч з колачами. І котилиси в різні боки пасочки ти й колачі за простибі – Теклюся кухарька була. Там, у першому світі.

Де її газда Міхяло ступав – чорним небом бджоли з кожної зірки мід збирали. І носили комус у невидиму повничку. Міхяло – пасічник, медобор, наш небесний Медовий дідо.

Одокійчин ліжник овечками си розбіг межі зірками. Чорними, зеленими, лілійовими вівцями. Таких не буває? Тут, на небі, всеціно годно бути. А ще в Одокії. Котра плекала худібку цілий вік, цулувала їх і казала: «Ає-ає»..

А Юрко коли на тот світ на небеснім човнику приплив – небо си зробило чисте і зеленаве, ніби його рідна Рибниця. Він у тій Рибниці днински рибу руками ловив. І приносив онукам. А відтак вертавси у свою низеньку хатинку зі зруба і накладав ватру. Літо ци зима – дідо Юрко приносив прутиків і накладав ватру. На світі любив тепло і дивитиси на вогонь. Таким був мій предід Юрко... Старовіцкий газда з Рознова. Мав білі вуса і писану вдачу.

На знимці він лежить у дерев'єному човнику, застеленому тканими верітками, і довкруг него таких чічок, чисто на вісілю.. І Юрко пліє, відпливає у ті

краї, де зазулька не кує, де кугут не піє. Де рибка си у руки дає.

На тамтім світі моя стариня зійшлася на вісіле. Вийшла з писаних деревищ, устелених кілімами. Так, ніби устала з дорогих та пишних фір. Невидимі коні стали – і ті фіри си сперли. Вийшов Міхяло з Юрком, свати – жертують, вуса накручують, люльку куре. Пребаби обі вийшли, свахи вони собі, опинки вишневі поправили, у небесні люстра себе пообзирали – файні, на світі.

І невидимі музики грають «Гуцулки» ти й «Сиротини».

Душі чують ту музику, багнут її. Там, де зазулька не кує, де кугут не піє. Де Рибниця не чує.

Газди кидають під ноги копійок²³ – бо недавно прилетіли ти й не відбанували за тим першим світом. І повагом-повагом ідуть у данец. Гонорові свати з двох берегів Рибниці. Кому-небудь видіти такі данці не мож. Лиш своїм.

Туман

Смерекова галуза туману торкається. Тиша. Майже сон. Бо за туманом не видно ні села, ні навіть ближніх дерев. Місяць мугиче – і аж почерез туман чути його співанку. Місяцько поволи перепливає небом – пантрує. Бо ніч непевна – всеціно може бути такої ночі. Ас...

Маріка вертає через ліс д'хаті. В неділю виставу мають класти, то нині проби аж до ночі глибокої. Вона ніколи не мала страху перед ніччю, але й ніколи раніше не йшла опівнічними Клімами. Ці горби – їхня родова земля, ще предід Клим Дойна з братами ці землі присів. Відчуття того, що йде не чужим лісом, а своїм – трохи додавало дівчині певності. Але серце все рівно трипнцкалося під сорочиною.

Край поконецьця, на стежці показався чоловік. Дивний такий – Маріка не чула, аби хтось шарудів стежкою. А під ногами ж стільки листу – як мож безшумно іти? Дівчина не близиться, завмерла. А пан поціхо підходив, і Маріка зрозуміла, що він взагалі си не киває до землі. У білому вбраній, білий високий капелюх на голові, очі сині. Сивий і дуже файний пан.

– Ходи, – тягне руку до Маріки, і дівчина знає: то – Пан. Так старші на Того, щезло би, кажуть. Й'го таким страшним та з копитами малюють, а він такий цілком не страшний. Але коло него дуже студено.

Пан тримає витягнену руку, другою притримується за різьблену каблук, а Маріка то зажмурює, то відкриває очі: «снишся, ти снишся, щезни». Але Пан стояв і дивився у очі. Він не снів.

І Маріка нагадує сестру Васюту – та все пужіла її: «У нашому лісі і у полях є пару таких місць, де си ловит блуд. Отако ідеш, а туман за тобов повзе, повзе, повзе, і ти блудиш...» І скільки би Васюта раз не розказувала – стільки разів Маріці було страшно. Але не показувала – залутавієси і мовчит. Лиш мама відгадувала, що насправді дівчинці страшно від тих Васютиних оповідок.

– Не бійси, Марічко. Єк таки той блуд тебе йме, то ти подивиси перед себе і нагадай, коли їла паску свічену і коли в церкві була. Скільки є нечисті – а

вона від Божки тікає, би-с знала собі. Отако стоїш і нагадуєш, коли їла паску.

І Маріка стала і нагадує. А мама в Маріки – кухарька солодка²⁴, Теклюся. У неї паски такі дуже жовті і крихкі, їх мож їсти губами. Вони у понедівнок несли паску на грібки, і Марічка ділила на всіх дівчат-верствачок, і в'ни так по крішці дзьобали, ніби пташки дрібні. І дівчата молилися перед душ свої старині, і чось хотілося плакати.

... Той спогад аж вколов. А Пан на стежці зробився...прозорий. Сховався за туманом і щез.

І вже було не страшно. Думки тривожні обсідають, поки відгадуєш, яке то зло за темрявою чи туманом. Бо боїшся не темряви, а того, що та темрява сховала. А як зустрілася зі страхом і навіть перемогла – то йдеш тим туманом така гонорова і точно знаєш: це твої ліси. Родові. А зайшло най щезає.

Андрова керниця

Нічне село колишут тополі – на самім краю Кобак висіяно їх цілий ред, та рівно так, ніби хтось мірку прикладав. У місячнім світлі розходяться три дороги – одна дугу завиває і повертає до Рознова²⁵, друга – до Рибна, а третя стелиси прямо і губитси в полях. А що за полями тими? Годен знати, може поконецьця світу?

Напроти чорного неба розпростерлося конюшинове поле. І тим полем з одного села в друге добираються дві дівчині. Кобацькі поля здаються їм морем бездонним. А нічна конюшина вихитується і направляє свої голови до подорожніх. Шепче ніби. Але ні, то вітер лиш – конюшина не годна шептати. Ци ...годна?

І туман. Такий, котрий подорожнім заходить під чупер на голові, під сорочки і навіть під шкіру. Потрохи...

Дівчата мали повернути на рознівську дорогу, але блуд завів їх у поля. Йдуть та йдуть, а поля конюшинові розпливаються хвилями – в усі боки однакі поля. Дороги більше не видно ні одної.

– Чуєш, Наталко, музики? Дес грають весіле або гуски²⁶.

– Та де, тепер говіне²⁷, хто би тепер весіля грав.

– А ти не чуєш цієї музики?

– Та чую...

– Йдім на звук набутку і так на дорогу вийдемо.

То, певно, вітер розгонив музику з керунка в керунок, бо дівчатам си звук мантив²⁸ кожного разу з інакшого боку.

– То там, грають там.

– Ні, там. А'чуй.

– А я кажу, музика відті.

Дівчата йдуть на звуки невидимих музик туманним полем конюшини, аж див'єси – керничка похилена. А музика грає отік відті...

Навкруги кернички туман колами завитий, а з самого дна вівкання та пригравання.

Якби Наталка носила на шії хрестик, ти й якби си за него ймила, то керничка би не закігла. І товаришку її, Одокію, так само ні. А так... а так – туман, і лиш невидима рука обертає ржеву корбу, а та порипує: «Йй-га, йй-га.. Де...»

Де? Там, де паде...

Дивна сила з керничного дна кегне одну дівчину,

кегне й другу поціхо. І туман такий лестий – він ніби підтрчує... Дівчата кричати – а їм з горла конюшина росте і вибухає квітами.

Це Андрова керниця. У ній, казали старі люди, си втопив князь молодий Андро на саме вісіле. Бо тут, у полях, йому си всіяке мантило. Блуд завів, так люди кажут... За йкийс чes люди криничку засипали. Рано на поле йдут – а керничка стоїт собі і корбов порипує. Прийшли завалити – а її нема. Лиш туман кругом ти й поле конюшини. Вони си лиш обернули йти в село – а керничка за їх плечима си показала і стоїт собі. Гостий визирає.

Казали старші люди не ходити попри ту керничку грішним ти й нехрещеним. А коли ми всі грішні – то хоть хрестик у пазусі мати свічений. Бо ... таке.

Видиш серед кобачкого поля Андрову керничку? А придивиси добре, в'на там є...

Масарька

Хата Аниці – на поконечю полонини. З усіх боків обгороджена плотами, та хата з її стрепіхатою крівлею здалека подобає на велике гніздо. Баба – масарька²⁹. Таку цілком не жіночу роботу вибрала собі ще за дівки. Ріже свині тихо і востро, ек гадина желит – раз, і є. Свиня це вівкає, не трепічкаєси – вона, сарака, лиш учула, ек поклали її на сани і ек баба направила вузький ніж туди, де собі знала. І ек ніж гадинов полегки заповз.

Аниця різала свині лиш на саях. Ніхто бабину не питав, чо так. Великі сани, зверха постіль з смеречини. Вона їх привозила сама, а відтак забирала. Плату брала мнесом і кров'ю – з першого буде свіжина, а з другого – кубаса-кров'янка. Гроші не брала.

«Я в село не сходу. То вашими паперями з ким, з вовками буду торгувати?».

Аниця така трохи повнувата, а руки чіпкі і з довгими нігтями. Аниця завита у червону фустину поверх чорної куфайки. Вона провадить сани горі, а на саях торбина свіжини і слоїк крові.

Баба всю дорогу мугиче масних співанок – так дорога їй стає легшою.

Близиться до хати – а на призьбі парубок сидить. Рубцак коло него, сидить і курить.

– Дай Боже здоров'ячка, – привітався.

– Будь дужий, – баба уважно вглядається хто забрів так далеко.

– Я у такій справі... Заблукав я і від своїх відбився. Пустіть мене переночувати. Не безкоштовно, – усміхається, поспіхом докурює і гасить цигарку.

– Та де меш лігати, зі мнов? Хата мала.

– Та хоть на підлозі. Ви в одній кімнаті, я в другій. Мені аж так нічо не треба, лиш би вітер не дув. Пустіть, бабко.

– Яка я тобі бабка. Аниця я. Ну дивиси. Постелю тобі ліжник ти й лежиш. Але скажу тобі так: у велику хату не йти.

– У котру велику хату? Тут ніби одна хата...

– Отуда, – показує баба на світлицю і мандрівник згадав: тут хатою називають кімнату. «Велика хата» – то головна, велика кімната.

– Не піду. Там уже є хтось на нічліг?

– Ні. Там мнесо.

Двері самі прочинилися і Юрко (так звати мандрівника) побачив довгі саморобні столи з дощок (ніби на весілля). І ті столи всі закладені м'ясом. Солодкуватий запах свіжого м'яса і крові добуває млість. Не мож дихати.

– Не пускай тепло, закрый, – бабина чіпка рука припирає двері і ті лиш поскрипують.

А мала бабина хата, або як тут кажуть – сижева – тепла і затишна, хоч дуже темна. Напевно, через малі вікна тут потемки. До сволюка вчеплений каганець, а на грядях розстелені ліжники. Коли каганець на них блимає, ті візерунки якісь ще красивіші.

Баба їсти варить.

– Коли я піду, ти можеш лігати в лужко. Не бійси, я си не буду зачіпати, – смієси желізними зубами.

– Та ви казали ...на ліжнику, – Юркові трохи в горлі пересихає від бабиних жартів.

А баба заправляє фасулю-колючінку смажков і наспівує:

Ой не бий ми чьоловічку,

Не бий ми запусто..

Бо ек Місьо був раз зверьхи –

То ти був май згуста...

– Не бійси, мацьонький, – сміється далі баба. – Я сеїночі не лігаю. Отому всему мнесу треба ред дати. Брала ти тебе в помоганники, але ти не від цього, ти від оберемків.

... Юрка будить спрага. Хата така тепла, аж пріє, а за порогом – сивий приморозок. Але вода – у снях, то Юрко взувається і несміло виходить. Здається, за кожним його кроком хата Аниціна рипить. Ніби сердита баба, котру розминтрожили ти й перебили сон.

Подивися надвір – сполотнів: на яблуневій галузі сидить...Аниця. Лиш якась менша ніби. На Аниці – сардак чорний і червона фустина. А коло неї сидить кажан чамкає³⁰. Кланцатий такий. І баба Аниця годує й'го з рук кров'янкою. А кажан хижо глипає на гостя.

– Їж, Юрчику, – каже баба кажанові. – Диси, йкий ти кланцатий, чисто ек я. Гай зашкірьси... Ги-и... Бабин...

Вишкірився кажан, вишкірилася й баба довгими кланцями – опириця³¹, не інакше. Баба і її дивна маржинка оскалилися і шиплять. І близяться до Юрка. Він – за двері. Закрився на всі замки у бабиній хаті і лиш наслухав, як по шибях шкрябає.

... Розвидняється. Так, ніби афинове вино неба по крапельниці водою си розбавило. Тай світліє. Лиш намоцований приморозок насторожено не вступається. І серце Юркове калатає.

Двері рипнули – він у крик.

Як ні в чому не бувало, у хату увійшла Аниця. Втирає червоні від крові руки. Юрко ховається за ліжником.

– Та й чо ти кричиш. Баби си напудив?

– Ви... у вас кров...

– Та певно, шо кров. Я півночі коло мнеса. Ти думав, кубаса на деревах росте?

– А кажан?

– Хлопче, в тебе горичка?

– А ... покажіть ваші зуби.

– Бірше тобі нічо не показати? – Аниця сміється. –

Жди тут, умию руки, ти й баба тебе прийме бурінником³².
Жди рідку.

Юрко роззирається спантеличено... Приснитися ж таке. Виходить у сіни, звідти – на галерію. Рожеве сонце вродилося між смерек і дивиться на бабину хату. Так близько...

А з перемерзлого дерева паде багряна йона. Юрко підводить погляд до крон тої яблуні і ... полотніє другий раз: на її галузі зачеплений чорний сардак. Колихається від вітру. І тріпоче полами, чисто ніби кажан крилами.

І мороз від трави під ногами по жилах добирається до серця.

Ті-кай...

¹ Уздріла – побачила.

² Ий, зусмарія – народна версія вигуку «Єзус, Марія». Перекладатися може як «Ой, Боже-Боже».

³ Курунки – мережива.

⁴ Поціхо – потихо.

⁵ Традиційна приповіданка весільних музик, яка підохочус не збавляти ритму.

⁶ Строфа з народної пісні «Ой хмелю ж мій, хмелю».

⁷ Заберані – із тканим візерунком.

⁸ Пішва – наволочка.

⁹ Кутюга – пес, собака.

¹⁰ Ясна – тут: яскрава.

¹¹ Лагоде – готують.

¹² На світі – стала конструкція на підсилення сказаного, дослівно означає «дуже».

¹³ Винний – квасний.

¹⁴ Смуча – дідча, чортова.

¹⁵ Сокоти – пильнуй, бережи.

¹⁶ Озори – візерунки.

¹⁷ Забрані, заберані – оздоблені тканиям.

¹⁸ Сночі – вночі напередодні.

¹⁹ Пустивси – почав іти.

²⁰ Бавор – народна версія слова «бауер», землевласник. Ті, кого вислали на роботу до Німеччини, у спілкуванні одні з одними називали баворами як землевласників, так і власників фабрик чи заводів (хоча такий слововжиток не є точним).

²¹ Фани – корогви.

²² Пизнашні – ті, котрих помітно.

²³ На цих теренах є звичай: коли хтось, будучи в жалобі, мусить порушити її (наприклад, стати до родинного танцю на весіллі близьких), то має передусім кинути «відкупне» – кілька монет на підлогу данцовні, а лиш тоді танцювати. В інших випадках веселощі, танці та співи у жалобі строго заборонені.

²⁴ Солодка кухарька – перепікарка, кухарка від випічки.

²⁵ Рознів – давня і вже розмовна назва села Рожнів на Косівщині.

²⁶ Гуски – передвесільні гуляння для молоді з музикою. На «гуски» йдуть без запрошення.

²⁷ Говіне – піст.

²⁸ Си мантив – марився.

²⁹ Масар – м'ясник, майстер різання свиней та іншої худоби, він же займається обробкою м'яса. Переважно це чоловіча професія.

³⁰ Чамкати – плямкати, жувати щось.

³¹ Опириця – вампірка.

³² Бурінник – коржик на картопляній основі.

Барбара-Анна Портер. Острів Мала Хортиця. Папір, гуаш, 40 x 60, 2025 р.

Микола ПЕТРЕНКО

«Там, де воля»

(з майбутньої книги, яка, сподіваємось, побачить світ наступного року у в-ві “Золота Пектораль”. Окремі новелки-притчі вже були надруковані в однойменному журналі у 2018 та 2021 рр. Таке було побажання автора, світлої пам’яті Миколи Петренка).

**«ЗОЛОТА ПЕКТОРАЛЬ»,
Володимиру ПОГОРЕЦЬКОМУ**
Шановний Володимире!

Надсилаю Вам рукопис моєї книги новелок-притч «ТАМ, ДЕ ВОЛЯ». Сподіваюся, що Ви якось зумієте використати їх.

Віддаю на Ваш розсуд...

Може, щось і вийде з того...

Зі щирою повагою

Петренко Микола Євг.

24. 8. 18 р.

Читається – як дихається!..

(Лист, із фейсбука)

Микола Петренко – «ТАМ, ДЕ ВОЛЯ. Ліричні притчі». Вражаючої сили письмо. Філософське, глибоке, просвітлено-класичне. Скільки мудрості, краси, дива! Яка глибина, ясність і прозорість мислення. Читається – як дихається. І при тому засвічується душа – ось що потрясає. Все ХХ ст. в ньому, все життя письменника, якому за 90, і позаду така драматична доля. У стислій, півсторінковій мініатюрі автор вміщує так багато, що вона справляє враження широкоформатного епічного полотна. Загадка таланту. І головне – спонукає до глибоких розмислів, навіває певний настрій, який, здавалося, може навіяти одна тільки музика.

Ці новели не загубляться і в антології світової міні-новели, яка неодмінно колись вийде, бо першокласних імен тут не забракне, позаяк письменники багатьох країн все більше тяжіють до лапідарного мозаїчного письма.

Петро Сорока

Там, де воля

Скільки вже, хто вже не просторікував: – Її немає!.. Її вигадали!.. – А вона знову мулить очі люциперам, навіть невидима, знову змушує їх лементувати на цілі світи: – Її немає!..

Але ж ми знаємо: вона є! Там де воля – там і вона!

Згадаємо ще з давньої пісні: “Куди їдеш, козаче? – на Вкраїну делеку!..”

“Та й поїдем на Вкраїну, де весело жити!..”

А де весело?

Там, де воля!

Де святість, де чистота, де правда і братерство, де благо.

Це як на Великдень: там не чиниться розпусти. Бо в тебе свічка в долонях, а друга долоня від вітру свічу затуляє.

Це як за морями Ельдорадо – там же не тільки золото.

“Куди їдеш? – На Вкраїну!..”

Так наче ти не на Україні.

Але ти линеш туди, де воля.

І так буде одвічно – бо ж одвічна наша зваба волею.

Запитайте в полеглих – з чим їхні душі відлинули в Господні світи?

З Україною!

О, там її багато, там її аж надмір.

За Дунаєм

За Дунаєм – а це далеко, це ген далі, ніж за Сулою!

За Дунаєм сіяв батько жито-пшеницю, а мене не взяв із собою.

Бо я ще геть малий, а то далеко, то аж за Дунаєм.

А весна припізнілася, а посіяти треба було, аж горіло.

І батько сіяв.

Сіяв всяку пашницю.

То я спершу прохопився був, що жито-пшеницю, і воно може й так, тільки ж певніше буде: всяку пашницю.

Ви коли їли хліб із всякої пашниці?

От бачите, бо то наче сіяти пісню – щоб на голодні роки не тужилося.

Щоб і на святки веселилося, ви ж знаєте, як то гарно, коли всім весело, і гостей багато, і на столі всього, а щонайпишніше – хліб із тієї всякої пашниці.

Батько сіяв пшеницю, аж ген за Сулою.

А то далеко, бо ж та Сула тече і тече, мимо Дніпра, тече аж у той Дунай казковий.

І все б нічого, я підріс би та вже таки напросився б до батька із поміччю – так поле те висмикнули з-під батькового плуга, під колгоспну власність доточили.

І я коли приїду – то не жито-пшеницю жати, по високих стернях блукати, от же ні.

Я приїду косити пісню – а вона аж ген, за далеким Дунаєм, куди й батькового золотого плуга нещадними водами занесло.

Обраний блискавицею

Яке це неземне щастя – бути обраним блискавицею!

Обраним на смерть, на жертву – але ж самою блискавицею!

Це так, якби ти ще малим знайшов самоцвітного гудзика – перед замком, до якого проїхала принцеса; знайшов срібну підкову – на шляху, яким проскакали козаки під Крути; це коли б тобі повідомили, що ти маєш виграти значну суму, от лиш подбай про облігацію, от лишень зроби певний внесок, от лиш запродай свою душу?..

Ні, я не казав такого.

Просто – ти вже не такий як інші, ти вищий і цільніший, твоє серце переповнене високим благочестям і потужною енергетикою: ти – обраний блискавицею!

Так, про це не треба знати.

Треба лишень передчувати, що він наближається, той день, коли небо над тобою розколеться, відкриваючи на ангельську мить обшир едемного світу, коли воно сколихнеться грозами, коли неоясними могутні потуги зігнуться грудьми, коли гори й доли довкіл стрясуться громами, коли серце твоє, тебе всього прониже велична блискавиця.

Бо так догідно вищим силам.

Бо ти обраний блискавицею!

Коли здійсмаєшся вище

Здіймайся вище!

У небо, під хмари, до сонця!

До світлого й чистого!

До досконалого!

Це ми закодували до прагнень високого й здійснимого – хоча навіть і нездійснимого! – це ми запрограмували так. Долею, природою, небом, Богом.

І ми здійсмаємося.

І стаємо іншими – ніж ми вчорашні, приземлені, пришвартовані до низького.

Так, нас меншає – але це ж ми вибрані із нас вчорашніх.

І ми не ті, які зналися на нижчих сходинках – ми відмінюємося, ми світлішаємо, ми відкидаємо все темне із наших душ, плитке й облудне.

Бо так нам дано долею – підніматися вище, опромінюватися зоряним світлом, обвіватися висотними вітрами: щоб стати кращими!

Ні, ми не забули про те високе своє призначення – то просто життєві негаразди вчепилися пазурами за наші душі, не хочуть відпускати, бояться залишитися сиротами.

Але ж на землі є ще досить тих, хто поки не наважився розгорнути крила, підставити груди вітрам, ковтнути сонця.

Вони ще є – їх буде менше: бо небо бездонне, бо там є те, що кличе до себе, що вабить – і вже ніколи не відпустить!

Глибоко, глибоко там...

Глибоко, глибоко десь – магма, любов і зачатки Звичаїв, правди і слів, вірності давнім богам, Там де бутони вогню, відблиски роду і пісні; Глибоко, глибоко там – камінь, якого не зрушить, Адже на камені тім вписані наші права; Глибоко, глибоко там бродить, мов сон коло вікон, Гість, що у торбі приніс змерзлий окрасць від зайця,

Мав ще засушених груш, тільки ж окрасць – то краще;

Довго він їхав до нас, мов на гарбі із снопами, Вибрався в Спасовий день, а добрався лишень на Покрову;

Глибоко, глибоко там схована люта шабля
І стоголоса сурма, та, що закликає в похід;
Глибоко, глибоко там зерна козацької сперми,
Що і в невільничий день вродять рабам Кобзаря;
Глибоко, глибоко там вічний вогонь і потуга,
І невситима жага випити келих з Дніпра –
Глибоко, глибоко там!..

Подвоєні початки

Усі початки наші – вони із двох джерел.

Але різних джерел.

Треба, щоб було двоє: не Він і Він, Той і Той, Один і Один.

Треба, щоб були Він і Вона, Той і Та, Один і Одна. Така од мудрість одвічна.

Але я саме це не сам стверджую – бо так і Свята Письмо проголошує, так і в глибинах речей закодовано.

Ви народжені із бунтівливими душами. Так і ми.

Так і я – бо запраг щось сотворити сам.

Він же, Творець, сотворював цей незбагнений світ без чиеї допомоги, без підтримки, без підказок навіть.

То пізніше знаходилися такі, що радили багато чого переробити, понищити отруйне гаддя, злобу й ненависть десь у бездонну прірву запроторити, ще щось таке...

Але то все намарно – сотворене є одвічно незмінне у своїй глибинній суті, можливі варіації потаємного не годні чіпати.

І все ж щось не так, для мене і для тебе не так. Не так для тих, хто мав би бути одвічно спарованим, для Мене і Тебе, для Нас і для Них.

От я й запраг і собі до творіння прилучитися.

Зухвальство, звісно – але я впертий, я творю, я починаю із оцієї от притчі.

Недосконалої, звісно, але ж це тільки початки...

Юрба бунтувалася

Юрба бунтувалася.

Юрба ревіла, юрба нетямилася, юрба вимагала в сотиссячний раз:

– Розіпни його!..

– Розіпни!..

Я стояв безсилий і відмучений їхнім криком.

Я пробував захищатися, я просторікував про Пілата, який уже давав дозвіл на тортурування. Я переконував, що той дозвіл було негайно виконано, що Син Божий сконав на хресті, і вже потім, вже на третій день воскрес і вознісся – щоб своєю смертю, своєю любов'ю порятувати нас, порятувати всі земні народи, цю знавіснілу юрбу порятувати.

Марні були мої намагання – юрба і далі домагалася свого:

– Розіпни його!

– Розіпни!

– Ми хочемо, щоб саме ти!..

Два дужих ціпов'язи вихопилися з юрби, скрутили мені руки, шарпнули наперед:

– Ходи з нами! Ходи, ти сам будеш розпинати!..

І вже тичуть мені молоток у руки – цим забиватиму цвяхи.

І вже тягнуть мене до хреста: розпинай.

Я шарпнуся, я викручуся з дужих рук, я буду втікати Череп'яною Горою, буду петляти поміж кушів і дерев, я вириватимуся на вільний простір.

Але вони не полишать мене, вони доганятимуть і в Сінайській пустелі, над Мертвим Морем доганятимуть, викручуватимуть мені руки, ще нетямніше горлатимуть:

– Розіпни його!

– Розіпни!..

Вичавлений раб

Потрапив у товариство вичавлених рабів.

Та нічого.

Вони щось там назбирали, щось заробили, готуються відпружитися.

Але мало.

То я й розщедрився: скільки вам ще треба?

Насторожилися вони: з чого б це я так?

Та ні, заспокоюю, беріть, я ж поет.

То вони й мене запрошують, та так сердечно. Знаєш, пояснюють, у нас своє товариство, майже що дикунське. Але якщо ти поет...

Ну, говорю їм, хіба що трошки, пригублю хіба. За товариство.

А один із них – зовсім довірливо: – А даси почитати?..

Ну я кажу, що дам. При собі не маю, але при нагоді... Та ні, я не забуду!..

А вони геть довірливо: знаєш, ми й самі!..

Та й зачав один пригадувати вірша, другий за ним. І пішов я.

Але ви не спішіть із ними брататися: бо вичавлені раби – наче вигнані господарями собаки, гуртуються в зграї, дичавіють, а це коли мудрі, то й геть небезпечно.

А що далі?

Якби то знайшовся такий статистик, що взявся б підрахувати, скільки разів із трибун наших мітингів по всій українській неоглядності звучав вогняний заклик: вичавлюймо із себе раба! У маси серце заклинювало, щемно крижаніло під грудьми: це ж на правду на часі. Довгі століття варшавського рабства, довгі сторіччя татарської неволі, довгі сторіччя московського кріпацтва – вони ж пропалили наші душі дощенту. То вичавлюймо із них рабів, оновлюймося: душі – то такі субстанції, що здатні до оновлення, до воскресіння, до буяння – після довгих посух та вимерзання.

Вичавлені нами раби безпорадно озиралися довкіл: що ж тепер має статися із ними, вичавленими? Куди подітися, непотрібним – у суспільстві вільному та правовому, демократичному аж до президентства.

Штовхаються вони сюди-туди, вчорашні раби та рабині, вже визирають і за межі оновленої – начеб оновленої – України: чи не знайдеться для них якогось місця бодай на галері чи в гаремі?

А ми тут торжествуємо!

А ми тут салютуємо самі собі: як же, повичавлювали із себе рабів, тепер ми он які вільні та суверенні, хоча й обдерті та пограбовані!

А ті, що нас закликали до вичавлення? Оті, пишномовні, глаголячі із високих трибун незчислимих мітингів, форумів, зібрань та злетів?

О, тим аж геть не найгірше: їхні вогняні заклики щедро оплатилися. Вони – при грошах, при посадах, вони – в палацах та замках – майже що як колишні рабовласники.

Стривайте – а як же із рабовласниками?

Не крикнеш же: вичавлюйте із себе рабовласника?

А вони ж не хочуть лишатися рабовласниками. Хіба що – роботодавцями: треба ждесь прилаштовувати отих вичавлених рабів. Формуймо із них загони прибічників та охоронців, рейдерів та рекетирів різних. У своїй масі – найманців.

Вичавлені рабовласники – та ж ні, нові багачі-олігархи мають демократичні серця, вони не забувають про вчорашніх рабів-кріпаків, вони з ними побратаються, обдуреними та обкраденими, вони з ними побудують нову державу!

Частка

Розпаювали. Тепер все паюють – бо ж ми володарі всього, має кожному щось та дістатися. Все ділять, нагороджують кожного: всі ж бо рівні, а дехто то й геть рівніший за всіх. Але коли наші паї на шахту чи завод, клапот морського берега, скелю в Карпатах чи щось подібне, – коли їх спритники можуть перехопити в тебе, видурити, перекупити за безцінь – то зі злом справа інша.

Зі злом – бо й зло розподіляється поміж всіма нами, кожному рівна частка. Ви уявляєте: хтось грішив, хтось сіяв смерть і пострах, хтось кривавив землю – а частку гріха, частку відповідальності за вчинене зло – ділимо порівну. Ділимо порівну, власне, хтось ділить, тобі лишень повідомляється: приходить забирати свою частку. Що, не прийдеш, не маєш найменшого бажання? То вона чекатиме на тебе, як у швейцарському банку викрадені у нас раніше гроші – на не наших рахунках, звісно. На рахунках тих, що й нині продовжують ділити, звісно. Бо якщо вже проголосили демократію, спільність долі і волі – то й ділимо все. Щось потім відбираємо, щось вимахлюємо, щось дуримо – але поки ділимо.

Моя частка – я її ще не бачив, ото уявляю її, що лежить начеб у надійному сховку – чекає на мене, поки прийду заберу. Мушу забрати – адже вона блокує всі інші мої рахунки, мою пенсію, мої податки, мої комунальні платежі. А їх то вже сплачувати мушу беззастережно. І то без ніяких затримок. Бо ж ви знаєте: не заплатив – попередження, відключення газу чи води, відлучення від друзів, від світу, від ще й не знати чого.

Частка належного мені зла, власне, відповідальності за вчинене іншими – вона наче й не обтяжлива. Це як віртуально зважувати. Це як в уяві, гадками. От як пушинка чи порошинка. Але коли вже перекласти її із банківського рахунку тобі на душу – о, тут вона починає набирати ваги, тут вона починає щеміти і кривавити, тут вона позбавляє тебе здатності радіти найменшій квітці, великодній барві неба, повіву вітерця, що чогось там. Чогось такого, про що ти й

не здогадуєшся, поки не зіткнешся з ним, бо поки ти й не гадаєш, що ти від чогось відрізаний, що ти позбавлений права на те чи на те. Бо яке ж то право, коли воно щемить у тебе під грудьми, коли воно темніє та хмуриється, коли воно кривавить.

Я знаю, я маю відповідати за мою частку зла, маю сповідуватися і спокутуватися, маю сотворити натомість десятки добрих справ – щоб держава піднялася, щоб небо поголубіло, щоб пташки затенькали. Бо то моя частка. То моє небо, мій народ, мій гріх – за гріхи чужі, за гріхи мучителів наших.

Люлька Тараса Бульби

Церкву нашу закривали.

Це саме колективізація, це нове життя, а Бога немає, так нам і в школі сказали, то для чого та церква, це ж дурман для народу, сказав уповноважений.

Їх кілька уповноважених, але цей головний, закомандував – і комсомолец Федько поліз мотузкою хреста заарканити, щоб стягти, дзвони вже скинули.

Дзвони й хреста навантажили на вози, відвезуть в саму область, бо ті дзвони мідні, а хрест може й золотий, такий сяючий.

Церкву саму не руйнуватимуть, в ній буде велика комора для збіжжя, бо коли колгосп розгосподарюється, то зерна буде багато, а де його дівати, як не тут, в уже вільному приміщенні.

Бо нічого церковного тут уже немає: іконостас побили, образи які потрощили, які спалили. І книги попалили, і ще багато чого у вогнище жбурляли.

Проте не все погоріло, бо тут дощ пішов, то так і лишилося під деревами.

Ми хлопчачки кинулися туди розгрібати, і дещо найшли: хрестики, ладанки там, ще не знати що й до чого, але поділили, щоб порівну. А тут Гриць Чекмезів люльку знаходить, глиняну, обпалену, а на ній чорт видряпаний, на місяці сидить, люльку курить, знає, якщо місяць ще молодий, серпиком, то чорт із нього ратиці звисів.

Ми хоча й дітваки ще, проте не в тім'я биті, хлопці-розумаки, і книжки вже читаємо, і Шевченка знаємо. То ми пригляділися до тієї люльки – і бачимо, що то люлька Тараса Бульби! Певно, джури її зуміли зберегти, коли Тарас Бульба загинув. А наше містечко давнє козацьке, сотенне, тут за часів гетьмана Мазепи його скарбівня була, то до скарбівні все цінніше і збиралося.

А люлька справді гарна – який то тютюн курих із неї Тарас Бульба? Певно, турецький, пахнущий, бо досі чути.

Ми вже пробували курити, і за те нам діставалося. Я навіть божився татові, що більше не буду. Але ж тут – люлька самого Тараса Бульби!

Павло Усиків зганяв додому, приніс жменю дідового самосаду – бо ж кожному кортіло курнути із козацької люльки. І до мене черга дійшла, і мені дозволили затягнутися кілька разів.

А оце я лежу в саду під яблунею, і в голові вертиться чадом, і знаю, що батько таки візьме в руки батіжка, бо хоч коней і усупільнили до колгоспу, але ж батіжок зостався.

То я батька проситиму, щоб не дуже бив, бо це ж була люлька самого Тараса Бульби!

А більше я не куритиму, це раз пообіцяю татові.

Надкушене милосердя

Ось таке я віднайшов поміж записами мого знайомого етнографа. Їх передала мені його дружина: розберися, доведи до ладу.

Це з тим розрахунком, щоб потім і видрукувати їх. Але нині такі часи, що про якесь видання шкода й говорити, якщо не знаходиться якась щедра і небідна душа.

Але час від часу я длубаюся в тих записах, щось і віднаходжу, чим можна скористатися.

Ось і нині – перечитував дрібно списаний зошит – і там таке, що розрадувало мене свідченням нашого одвічного милосердя – і водночас запекло причаєним зернятком відрізної гіркоти.

Щось так, а щось аж геть не так.

А там про одного заможного хуторянина: саме великодні дні, він з родиною збираються сісти за стіл – аж тут пес розгавкався. Виглянув у шибу – жебрак під тином. То господар відкраєє із булої хлібини чималий окраєць, дає синові: винеси. Син також хазяйновитої душі хлопець, пошкодував: чи не защедро жебракові, тату? Ні, синку, винось. А може, я краще кілька сухарів йому, у нас їх досить?

Ні, синку, віддай, хай і жебракові буде Великдень. Та й завжди не шкодує бідній людині куска хліба.

Тільки знаєш, синку, догнав його словом уже біля самого порога, знаєш, ти краще зроби ось так: як даватимеш жебракові скибку чи окраєць – то спершу надкуси.

Ось так було записано.

Із однієї миски

Ні з того, ні з сього пригадалося давно затерте в закамарках душі: в дитинстві, та й до самих моїх мандрів у світ, ми снідали із однієї миски. Та й обідали, та й вечеряли так само. І ревно застерігалися від спокуси вихопити зі страви поживніший кусник не частого в ті часи скоромного: то батькові.

Але й батько був справедливий, не спішив скористатися нашою дитинною жертвністю, він по можливості ділився з нами. Чи, коли того було замало, вділяв нам почергово: сьогодні сестрі меншій, на завтра старшій, а там за справедливим підрахунком, і мені...

Ми давно вже їмо кожен окремо, кожен із своєї миски чи тарілки.

І тільки часом стає гірко: нема кому офірувати той поживніший кусник, який трапляється у страві.

І марні спроби переконати себе, що річ же не в тій спільній мисці із напівголодного дитинства. Річ же в чомусь іншому. Але я насправду не годен збагнути: так в чому ж, в чому?..

Поміж соняшників

Я зважуся на таке:

Я встану рано.

Я вийду в поле, коли сходитиме сонце.

Я стану поміж гурту соняшників, які саме повертатимуть свої розквітлі голови – саме до сонця, до сонця!

Наче до батька.

І я запитаю, що перечулене сонце має нам повісти, чим напучуватиме на цілий спекотний день, у цю освіжаючу пору мудрості і прозріння.

Соняшники підсміхуватимуться, дивуючись із моєї юначої недосвідченої довірливості, і щось таки мені переповідастимуть, почуте від сонця, і я силуватимуся збагнути бодай щось із того, але намарно, намарно...

І це буде справедливо, хоча й несправедливо – бо я ж поряд із ними, моя наструнчена голова також повернута до сонця, мої очі аж сліпнуть від надмірного блиску, душа моя, та й не тільки душа – я весь повнитимусь непогамованою снагою, і вірою, і потаємною правдою – всім тим, чого так бракує людині, бракує кожному, хіба що окрім цих юних соняшників...

День народження пня

Було ж дерево!

Я знав його: звалось берестом. Пружне, жилаве, вже у зрілому віці.

Як той бувалий козак – хоч цієї ж миті до бою!

Прийшли, зрубали, розпиляли, вивезли.

Гілля спалили.

Згинув берест, немає.

А от пень народився!

Гляньте – ось же, на місці береста!

Він же не мертвий, у ньому ще бродять глибинні соки, їх коріння жене до стовбура, до пишної ще недавно крони – а їх немає.

Тільки сік – сльозинками, по спіялому зблискує.

Кола на зрізі – рахуймо, скільки ж то берестові років виповнилося, як довго він прожив?

Немає береста.

А от пень народився!

Йому ще й дня немає, він щойно витворився.

Він ще житиме та й житиме – але що то за життя?

Хіба що гінкий пагінець проб'ється, напоєний глибинними соками – то вже було б справедливо!

Заказано

Є такі згадки, що їх мені заказано.

Це із дитинства, із тієї осені передголодоморної. Із того часу, коли з церков хрести зривали, коли ікони розбивали, коли все до колгоспу мали постягувати. І нашого Гнідого, і якусь одну – корову чи телицю, і поле заберуть, і огорог обріжуть, і батька та матір змусять щоденно горбитися на чужому господарстві.

Тоді дядьки сходилися вечорами, щоб виговоритися. І тітки сходилися, але я про дядьків. Я ж бо чув, як вони хрипіли криком, і зубами кресали, і в усіх богів гнули. І шапками об підлогу били, то вже так.

Аде було й таке, коли вже притихали, тільки дихали важко.

І тоді батько діставав із-за сволюка Кобзаря: послухаєте?

І до мене, а дядькам пояснює: воно ще мале, а читати так уже вивчилося, що хоч до Псалтиря!..

То це мені можна згадувати – а далі ні.

Це коли я Гайдамаків читав, бо дядьки хотіли, чорні і люті, відіпріти хотіли.

То коли я дочитав, що Гонта посеред базару в Умані ножем креше – батько забрав у мене Кобзаря: далі він сам читатиме. Про синів своїх, про страшну кару.

А мене на лежанці вмощував, до сестричок.

І там я міг слухати – але так, щоб не навечно в душі приживалося.

Бо батько не хотів, щоб я слухав про те, як рідна кров проливалася, та й знову мала проливатися...

Шукаючи золоті сережки

Мати їх придбала ще за часів свого дівування.

Скликали тоді на жнивування до панської економії – то мати за кільканадцять нажатих полукіпків пшениці і придбала собі ті сережки. Ще щось придбала – бо то до приданого. В дівочу скриню.

Знадобилося, як за нашого батька заміж виходила.

Ще перстні тоді придбали, весільні. То у мами був той перстень, а от у батька не було. Не носив ніколи, наче й не мав.

Чи не пропив? – дорікала мати, але батько тільки відсміювався.

А мати свого золотого перстня вже напровесні в торгсин віднесла. В обмін на ворочок проса. Було що нам товкти, в нашій ручній ступі, дитячі руки того не забували ніколи.

Це в той голодоморний рік, ви ж знаєте.

А за два чи три дні – приходять двоє, із гепеу: Де твоє золото?

В торгсині, божиться мати.

Перстень в торгсині, а де ще?

Та й взялися до матері, та нагайкою!..

Мати й не витримала: Сховала, каже.

То шукай!

Мати кинулася – в один закапелок, а другий: немає сережок.

Я тут же ховала, каже. Чи тут?..

Шукай, бо!..

Уже й самі підключилися шукати, уже все перерили – а немає тих золотих сережок.

Діти, молитесь вона нас, може, хто бачив, може знайшов, то признайтесь?..

Не бачили ми тих сережок.

Признайтесь, бо ж мене заберуть!..

Не бачили.

І матір таки забрали.

Повернулася аж за тиждень, голодна та аж синя від побоїв.

То ми пшона натовкли із того вторгованого нею за перстень проса, та кандьору наварили.

Мати віддихалася не відразу, та й знову питає: Де, діти, ті мої золоті сережки?

Не знаємо, не знаходили, не бачили!..

А вже якось приїхав я на наше старе дворище – вже після війни, за скількись там літ. а на місці нашої хати тільки велика купа битої цегли, то від печі.

А між тією битою цеглою – десь же мамині золоті сережки загублені.

Оце б якраз відшукати!
 Бо вони золоті та цінні дишень доки їх шукають.
 Але де там, де там!..

Сім голодних корів

В царстві, де сім голодних корів з'їли сім ситих і вгодованих корів, – в тому царстві ой як важко жити. Хай те царство невідомо за якими горами й морями, хай потаємно заховалося десь у тім колись-переколись, – а проте наче й досі поряд з тобою, причаїлося в тобі, чи ти в ньому борсаєшся, а виборсатися годі.

Звідки вони появились на наших землях, ці сім голодних корів? Захарчованих, з випуклими клубами?

Може, з біблейської притчі?

Чи з голодного тридцять третього року, коли їх гуртами зганяли до колгоспних корівників, намагаючися вичавити з них хоч якісь надії для такого ж голодного гегемона?

Чи – з повоєнної риллі, коли їх запрягали разом із такими з змарнілими вдовами до важких плугів, щоб хоч якось засіяти на примарний врожай?

Певніше за все, те царство причаїлося таки в минулому, в дитинстві, втислося в рамки знаної всім нам голодуючої весни. Там воно, там, і ті корови там – місце для них виділено в клуні розкуркуленого, висланого на Соловки Данила Жука. Стоять вони там, уже навіть без прив'язу, стоять, достоюють свого безмолочного віку. Бо яка зголоділа корова дасть тобі молока, хоч ще недавно давала, коли в господарських руках трималася.

Стоять вони там, пожираючи все, що лиш потрапить до них пайком голодного корму: сіно давно перетрубили, буряків дещо, солому із стіжка, а тепер і до снопків зі стріхи добралися. Зриває скотар Грицько Кулага з високої покрівлі ті снопки, кидає коровам в ясла – а виходить так, наче він у бездонну прірву, в ненаситну пашеку кидає, у сім пашек, звичайно, – а вони наче цілими ті кулики ковтають.

Уже весна, уже рання весна, скоро цих корів випустять із обгиданої клуні, випустять на вигін, на луки випустять. Стережіться тоді їх – пожеруть не тільки молоду траву, зелені пагони, – пожеруть все, що їхньому шляху трапиться.

Ото лиш, що ніяких семи ситих і вгодованих корів їм не трапиться, їх нині навіть зі свічкою не знайдете по всій колективізованій Україні, давно вже вони зникли зі світу, дуже давно, якщо голодними днями лічити!..

Що ж то за часи такі, що ж то за корови такі безсмертні, голодні та кістляві, як душі грішників, що їм і до раю зась, а до пекла також не пускають. І чому якась неблаганна сила їх знову та й знову наvertsає саме через наші прозорі кордони на наші луки, на наші степи, – хотілось би знати.

Лишаться вони хіба в закутках наших згадок, уяви нашої – бо ж ми й так переогодовані дурними розмовами про нездатність бути ситим на цій благодатній землі, обкрадений та пограбований безбожними пастухами імперськими.

Вони так вирішили

Була весна того голодоморного року, тяжка весна. Дві семикласниці, ще підлітки, дівчиська змовилися: навіщо так жити?

А що чекає завтра-позавтра, коли отримають свідоцтва – в який світ вони вирушать, куди?

Ті дівчатка змовилися: втопимося!..

Вони знали місце на березі Сули, зелене й очеретяне, з пісочком на березі – там вони й зайдуть у воду, там спочатку мілко, але поступово глибшатиме, і вони звикнуть до ще холоднуватої весняної води.

Дві дівчинки роздяглися, склали свої сорочини-платтячка, прикрили зверху книгами.

Хоча ні, не відразу так: вони нарвали по оберемку квітів і виплили собі віночки.

Тож так і входили у воду – у віночках, як наречені, шукати собі щастя.

Дядько Прокіп відводив коней на луки. Саме повз того берега. Він і запримітив: спершу два вузлики в траві, потім і самих дівчаток.

І щось наче шпигонуло дядька: та тут же щось не так, тут щось непоправне коїться!

Дядько Прокіп кинувся у воду, навперейми дівчаток:

– Та ви що, подуріли?.. Та ви куди?!

Він гнав дівчат до берега і хльоскав батогом, хльоскав не жаліючи, і на їхніх плечиках зав'юнилися криваві пасмуги.

Дівчата втікали, прикриваючи руками свої дівочі ледь примітні ще принади, прикриваючи, бо то ж сором, що вони голі перед людиною.

Хоч як важко, але вони вижили, ті дві семикласниці, Тоня і Варка.

Я знав їх, вони потім закінчили Лохвицький педтехнікум, і обидві вчителювали на Львівщині, довго, до кінця свого життя...

Нерозмінний сухар

Коли ж це було, дай Бог пам'яті. Та чи й взагалі було, так як я пригадую.

А якщо й було, то це ж того залятого року.

Я ще геть малий, хоча й не зовсім малий: я вже до школи, до першого класу прописаний, там я стараюся рости й набиратися розуму, там я...

Коли ж оті нестатки голодоморівські...

Але як би не було – а мені поталанило.

Це так пригадується, що поталанило, що якась небесна сила руку мені на плече, чи як там уже.

Але картина ось яка: мене підкликають, мене потішають, що матиму гостинця, вони ж бо знають, я хочу того гостинця.

Та й простягають мені на вибір: цукерку й сухаря.

Цукерка така невеличка, подушечкою тоді називалася, така майже прозора, і в ній повидла дрібка. А сухар такий ото, що й старцеві не сором подати, чорний такий сухар, кістлявий, великий сухар.

Вибирай, кажуть, чого ти?

А я розгубився, але то спершу, на мить якусь, а потім майже що хапаю, сухаря того хапаю!

Я не прогадав, дякувати небу. Бо то був такий сухар, як нерозмінний гріш – що ти його надгризеш, ти його витратиш, а він знову оживає!

Так ото й понині – наче й зник було, наче я й забувся геть про нього – аж воно ні: тепер ото знову

скрутніші часи, особливо для нас, старих уже та немічних.

То я вже й не пригадую, як воно сталося: замислився я, чи й задрімав на хвилю, аж раптом бачу – той сухар давній у моїй руці!

Дякувати небу, є ж таки добро на світі!..

Тінь

Тінь.

Ну ви й самі знаєте, що то таке, може, навіть краще за мене.

Тінь від мене, від тебе, від нього, від нас, від будь-кого – звичайно, коли день сонячний і усміхнений. Хоча – будь-який день, але щоб сонячний.

Але я не про таку тінь.

Я про тінь не від сонця – я про тінь від чорного, від лихого й зловісного, від лютого й ненависного.

Я про тінь, яка нависає наді мною ось уже майже що ціле життя, наздоганяє, ошкірює ікласту пашу, погрожує поглинути, потрошити разом із кістомахами, проковтнути.

У моєму житті це тінь від Голодомору.

Як ото вчепилася вона до мене, ще першокласника – та й не дає спокою: наздоганяє, погрожує, клацає іклами.

Хоча сказати правду – я довгий час її наче й не зауважував – бо війна була, знову ж голодна, та й повоєнні роки не набагато кращими вичвилися.

Та й заборонялося нашим славним кремлівським урядом навіть згадувати про той Голодомор.

Але прийшов час – і набрало певних обрисів те, що позаду мене. Назвалося своїм іменням, окреслилося, підвелося у свій повний зріст, чорний, зловісний.

Це я про тінь, про кого ж іще – повернулася, наїжачилася, погрожує повернутися до влади, довершити те, що не поталанило тоді давно, коли я був ще першокласником...

Провини

Я вчинив погано – і всі довкруг сказали, що я вчинив погано:

Учителька в школі, що я виправив незадовільну оцінку на задовільну.

Сусід, що я в нього крав ще недозрілі яблука.

Вихрестка Лукерка – я у крамниці не повернув їй десяти копійок, що вона передала мені як здачу.

Всі вони твердили, що я вчинив негарно – а я заперечував.

Але вечором прийшов батько з роботи і підкликав мене до столу. Поклав мені руку на голову і запитав тихо, чи правда то все. Мені було так болісно і гірко під батьковою рукою, так безрадісно, що я признався: так, я вчинив негарно.

Три провини, то мають бути три кари.

Батько й каже, що ось які ті три кари: чи відшмагає мене ремінцем, чи поставить в куток голими колінами на гречку, чи лишить мене без вечері.

Я найбільше жажався тієї ребристої гречки – і вибрав її...

А потім це все минуло, а часи не покращали. І якось батько сказав: нікуди не подінешся, мусиш і ти вибиратися у світ. А він неправдивий і жорстокий. Там будеш змушений красти чужі яблука, не

віддавати багачеві здачі, виправляти незадовільні оцінки. Хоч краще не роби того. Бо я боюся, я боюся, сину: чи в тебе буде хтось, кому б ти міг зізнатися, щоб він поставив тебе голими колінами на гречку...

Зіштукований ангел

Може мої життєві тарапати, мої негаразди, невдачі мої – від того, що мій ангел не цільний, що він зіштукований із кількох кусників?

Це від того дня, від того часу голодоморного року, коли червоно-міліцейські бригади закривали церкви, трошили хрести на цвинтарях, розбивали ікони на покуті. А що в кожній хаті, то й нас не минуло.

Комісар в червоних галіфе здирав ті святощі наші, зривав зі стіни, гепав ними об землю, ще й змушував матір ногами по них топтатися...

А коли пішли, мати зібрали коштовні уламки, склали одну ікону – якось вийшло, що дошка тільки кутом була побита. Уже без позолоти, без ризи – а причаїлася вона в комірчині: скорбний Спаситель із благословляючим перстом. А два срібних ангелка в кутиках – один нічого, а іншому від удару більше дісталось. То сестричка першою спохопилася: – Оце мій!.. – на того, що ціліший. А потрошений мені дістався. Ми з мамою піддобрили його, збили цвяшком, клеєм підклеїли: понівечений, наче в битві під Крутами, – а проте заступник перед житейськими тарапатами, провідник мій у нелегкій дорозі від рідного порогу в такий жорстокий світ.

Не той сильний, хто трощить, – шепотів він мені, – а той сильний, хто витримає!..

А ми, мій зіштукований ангеле, таки витримали багато, ой багато різного, таки багато!..

Імення Сули

Відвоювали наша полтавська Сула своє родове імення.

Ще прадавнє, ще коли вона була просто водою, текучою і пречистою.

Чого це їй не вартувало – але відвоювала!

Бо ж прадавні пам'ятають той час, коли Сулою називалася ще одна річка.

То наша Сула – до неї:

Поступися, розваж гаразд, кому личить називатися Сулою?

Мені личить.

Бо я менша, я спокійна й тиха, течу собі попід вербами та вільхами, із своїми дівочими закрутами та заплавами, із білим лататтям, із буряковим хрестом на Водохрища.

А ти широкий і буйний, як молодеча сваволя, ти неосяжний, ти ріка рік, в тобі сили неміряні, в тобі води розливисті, тобі дано тримати на своїх берегах всю землю.

Тож будь ти Дунаєм!

Будь ти Дунаєм – адже комусь треба взяти до рук гетьманську булаву, прогрімити порогами.

Кажеш, це б личило Дніпрові.

Але ж козацькій душі одвічно було замало одного гетьмана.

Тож ти відкинь інші назви, бо ж тебе по-своєму нарікали греки та роми, германці та угри.

Будь ти Дунаєм!
А мені личить бути просто Сулою.
Це гарно, це справедливо і гарно.

Крапля. Дощинка. Росинка

Крапелька до крапельки – буде дві? Одна буде, більша! І третя до них долучиться, і четверта, і ще – он їх скільки із-під хмари рясним дощем спускаються – буде крапля? Але й не зовсім: бо скоро – стають джерелами і криницями, струмками, озерами, ріками, стають Сулою і Альтою, Оржицею і Хоролом, – щоб врешті загоноритися Дніпром, Дніпром на всю Україну!

Це майже те саме: нас кілька – родина, нас пригорща – то вже громада, нас більше і більше довкруг Сули і Хорола, Інгульця і Тясмина – то вже народ, народ по обидва береги Дніпра!

Бо ж ми як ті краплі – крапля до краплі – стаємо більшими краплями, стаємо родиною, громадою. Хоча й не зовсім так – бо ж і в спільноті залишаємося самі собою, в родині, в громаді, в народі – кожен частка спільноти, яка лишається собою.

Ось так: собою!

Бо ми і спільно, і кожен зокрема – ми давнього роду, козацького!

Про хлопчика, який мріяв стати кобзарем

Цей хлопчик мріяв стати сліпим кобзарем.

А поки він поводити у сліпого кобзаря.

Давайте приглянемося як він живе, бодай до кушників одного їхнього спільного дня приглянемося.

Ось вони рано встають, переспавши на сніні біля порога у вдовиній хаті.

Вони вмиваються: спершу хлопчик хлюпнув собі жменьку холодної водички, протер очки, потім він же поливає з кухлика у наставлені пригорщі кобзареві. Допомагає йому втертися – рушником, який подала господиня.

Тут ви можете не дивитися, можете відвернутися – бо хлопчик повів сліпого кобзаря поза клуню, де край рову бузина кушами. Зачекав, допоміг кобзареві пов'язати очкура.

Вони снідають гарячою ще бараболею, і хлопчик підсуває миску ближче до кобзаря, вкладає кусник хліба в кобзареву руку.

Ось вони йдуть вулицею, і хлопчик вибирає шлях понад стежкою, де сухіше.

Ось вони – де?

Там гамірно, там голосно, там весело – бо це в корчмі!

Але старші дядьки шикають, і стає чути, як старий кобзар кладе руку на струни кобзи, і вони слухняно дзенькають.

Хлопчик знає, що кобзар співатиме – він знає все. Бо ж мріє сам стати кобзарем. І знатиме пісень більше, бо ж за ці поводитиські роки чутиме співи не лишень свого кобзаря.

Хлопчик притримує кобзареву руку з чаркою, бо ж наливатимуть знову.

А потім ітимуть степом – і хлопчик подумки виженеться на ту козацьку могилу, щоб звідти оповістити Україну про той гук, коли козаки йдуть!

А потім...

Вони ночуватимуть у вдовиці, чи може ще в когось. І повечеряють, і перед сном хлопчик знову поведе старого кобзаря мимо клуні, а там в кушах zalиватиметься соловейко.

Це той соловейко, який закликатиме хлопчика вбирати в душу всі пісні козацькі й дівочі, весільні й поминальні, і ще всякі – бо ж він схвалює хлопчикове жадання стати кобзарем.

Львівський триптих

Коли б мій батько був львівським зброярем, то він би не одружився на полтавській колгоспниці. Він підібрав би собі котрусь із львівських панянок, яка вивчена смачно готувати голубці, а що вже сирники – то були б її замилюванням і гордістю. Вона вміла б шити і гаптувати, знала б усі молитви Служби Божої з кожної нагоди, в розмовах із колежанками не була б останньою із прикушеним язиком, адже знала б потаємні львівські новини краще за Глобу чи Вангу. А вже коли б вибиралася до оперного театру, то неодмінно похвалялася б колежанкам, чи й просто випадковим сусідам по партеру, – що вона також мала добрий голос, її прослуховувала сама Теофіля Братківська, от лишень не склалося...

І в них би народився я – але не нинішній, інший я. Був би, певно, магістром медицини, чи бодай інженером на нині конаючому «Електроні», чи може й дрібним бізнесменом. І вже точно не віршоробом, бо це професія, вибачте, не для поважного львівського хлопа, це для тих, хто народжений у селі, а до Львова приїхав ото не знати й за яким покликом.

А от коли б моя мати була львівською перукаркою – то вже, будьте певні, вона б підшукала собі кавалера не із полтавських парубчаків, скільки б він не гонорився своїм козацьким родом. Вона б причарувала молодого чи хай уже й не дуже молодого, але – інженера чи й реставратора одного із львівських музеїв – адже сама замолоду не пропускала б жодної вернісажної okazji.

І в них би народився я – але не нинішній, звісно, і не з того попереднього варіанту. Певно, я був би замолоду спортсменом, якого лишень випадком чи якимись інтригами не взяли до «Карпат», які того й грають гірше, що без мене. А потім я б таки закінчив університет, і був би учителем у двадцять восьмій школі – бо ж саме у тій школі вчилися мої діти.

Отож – три варіанти моєї можливої долі. Три Я – але різних.

І таки насправді було б чудово бодай іноді, бодай на Спаса чи Покрову, але сходиться нам трьом – спершу на відправі у Соборі Юра, потім ми б пройшлися неквапно розкішно рідними всім нам львівським вулицями, витратили б добру годину на смакування пивом у броварні на площі Івана Підкови, а вже потім пройшлися б через ратушну площу – до маленького дворика із капличкою Трьох Святителів. Там би ми думно постояли, перехрестили

свої братні лоби – та й завернули ще на одне пиво. А може, я б підмовив їх постояти за кавою: я фондую, так щоб не кремпувалися. Але віршів би я їм не читав, для чого їм того. Досить і так, що ми втрійку потрапимо до львівської історії.

Перейменована вулиця

Яке вже тобі імення висвящать – така й доля тебе постигне!..

Звісно, що так, звісно, що це правда, і ця максима стосується не лишень людських імен, вона стосується й вулиць.

Оцю львівську вулицю я знаю під трьома незвичними назвами.

Спершу її назвали іменем вождя народів, переможця фашизму, сонця й сокола, віри й знамена. Це – перейменувавши її з іншої назви, якої я й не пригадую, а погортати довідника якось лінуюся.

Даремно так назвали – вулиця не хотіла приймати нового імені, вона опиралася й пручалася, вона переконувала іменодавців: хіба ви не бачите – ось же на мені костюл величний, ось же на мені гімназія українська, ось же Політехніка славнозвісна!..

А їй відповідають, гостро так відповідають: а ось бачиш, з протилежного від костюлу боку вулиці – то що? То каральня! То цитадель страху і розпачу, чи ти не бачиш, там спокують своє свавільне неприйняття вождівського імені ті, які більше не мешкатимуть в люксових квартирах перейменованої вулиці!..

А потім померлого вождя скидали із постаментів, і вулиці дали іншу назву – вулиця Миру!

На глум, певно, – бо ж стара назва пручалася, стара назва переконувала, що той поневажений нині вождь і був найвизначнішим борцем за мир, що так боровся за нього, аж кров бризкала по всій планеті, що земля струпом бралася! Навіть той Політехнічний інститут так при ньому був переладований, що ще довго виготовляв зброю для борців за мир по всій планеті!..

А нині це вулиця Степана Бандери.

Краще б не називали її так, краще б для такої назви нову вулицю спорудили – адже старі назви раковими метастазами проростали в нові дні, затруювали їхню велич, сіяли недовіру й зненависть.

Оптимісти вірять, що то нічого, що те минеться. От розметали вони катівню, перетворили її на музей, от вибудували вони поряд із костелом величний пам’ятник лідерів борні за Українську Державність – то й відміниться ментальність вулиці, вона стане гідною нових днів, окрасою їхнього розвою, знаменом загальнонародного руху до світлого й праведного.

Може й так, та ні, я таки вірю, що саме це судилося оновленій вулиці.

Насупроти зброярської вежі

Я сиджу за маленьким столиком у затишній кав’ярні насупроти Зброярської вежі – і бачу на її зазубринах тіні зброярів, які мають захищати ту вежу. Власне – мали, колись, в інші часові виміри, які аж повнилися ворожою злістю.

Я бачу їх, ті зброярські тіні – це коли кавка добра і смакує до чогось там, і повітря сонячне, а в ньому дзвенять татарські стріли, і з драконячим свистом спадають наче із самого небесного верховіття османські ядра.

Яке з них не розірветься – те стане Знаком заступництва Богоматері над нашим містом, і висітиме на карнизі маленької каплички поблизу Зброярської вежі – он же, ви його бачите!

Скоро на тій дзвіничці бамкне дзвін – то значитиме, що мені належать вибиратися. Ото допити рештки кави – і вибиратися. Бо саме тепер поміж зазубринами Зброярської вежі появляться нові тіні: то прийшла зміна. А ті, перші, натомлені і вдоволені відпрацьованою вахтою, зазирнуть саме сюди випити по келішечку. А може й кави – чи тоді не було кави?

Однак мені саме час звільняти місце – бо прийдуть зброярські тіні, а з ними краще не мати справи.

Бути грабові другом

Варто б вам знати, що найсамотніші з усього живого і суцього на цьому світі – це дерева. Пришвартовані тужавим корінням до своєї самотності, вони тягнуться в єдиному доступному для них напрямку – тягнуться до неба, щоб бодай там віднайти розраду, виповісти все зібране в душі – зорям, вітру, птахам перелітним.

А що вже радіють, коли до них присусідиться хтось із нас, також самотніх диваків, покладе руку їм на плече і мовить стиха: – Будьмо друзями!..

Тоді такі дерева розпромінюються, підставляють вітрові зелену чуприну, пригадують якусь із щемливих мелодій. Але неодмінно – щедряться озоном. Вони просто обдаровують тебе життєдайним повієм, вони окутують тебе наче тобі лишень сотвореною хмаркою.

Я похвалюся – є в мене одне таке дерево. Грабом зоветься. Місце прописки його – Погулянка, від бокової алеї трохи вище, галявина невеличка, із трьома лавками. Ото до нього я й приходжу час від часу, ото з ним ми й мовчимо чи думаємо, ото з ним підносимося у височінь.

Правду сказати, я спершу пробував знайти друзів поміж якоїсь із різьб старого міста. Пригадуєте капличку побіля Зброярської Вежі, там три святі чи пророки пінзелівські, пригадуєте? Так якось раз тужно мені було, я десь загулявся, та не до втіхи, то й бродив старими вулицями, та й забрів саме сюди: давай, говорю одному із тих пророків, давай поговоримо. А він камінний та гоноровий, а він до мене з повчаннями, з настановами, з вимогами очистити свою душу покайням, постити та сорок разів Отче наш проказати.

А мені ж не потрібне було покайння, ні молитви в ту ніч, мені просто щоб хтось поклав руку на плече та й мовив: – Ось так, брате!..

Поміж камінних левів я й не прагнув знайти собі рідню, леви то леви, чого вже там.

І ліхтарі вуличні, і афішні тумби.

А поміж дерев є у мене друзі. Власне, один поки, той граб – але є.

Що на ньому примітно – так на корі, вже трохи вище, бо, певно, то давно трапилося – так от на корі

слово вирізане, ім'я дівоче. Так і вона звалася, але вам про те нащо знати.

Але мене саме те й зупинило, саме те й привабило. То я обійшов довкіл нього, та руку на тужавий стовбур: – Будь моїм другом!..

І добре нам обом: він вірші мої слухає, я озоном тішуся, та й разом заглядаємося у високе львівське небо: я і граб.

Крига

Оце ось вона, крижана брила з палаючим вогнем всередині!

Абсурд несусвітній.

Однак же не спішімо з категоричними висновками.

Крига – яка вона: одвічна? Може, від роду? Чи життям нарощена, потроху-потроху – що аж та крига брилою стала?

А вогонь в ній, гляньте – то розгоряється, то притухає. Було, вже з прохолодного попелу іскрою розжеврювався, підростав, набирив сили, так що – ставав годен розколоти, розплавити кригу, пожежею завирувати!

А так – крижана брила, брила з начеб непримітним вогнем в надрах.

Отож бо й воно, що маю розгадати, що ж то за крига, що ж то за вогонь той?

Невже то – душа моя, Господи?

Під руїнами фортечного муру

На камені – гляньте, гляньте! – то змії.

Клубочаться.

Задовго вилежуються, очікуючи сонця.

А сонце примеркло, чого вже давно не було.

Минайте їх, минайте – вони небезпечні, ті змії.

Вони недобрали – чого ж вони недобрали: любові чи сонця, чи отруйливої злости, снаги.

Коли змії отак клубочаться – то вже чорна година.

Минайте їх, минайте – бо ж вони не кинуться врозтіч, вони аж тоді засичать, коли для вас буде запізно.

Потім глянете на свої груди – там стигми. Вони нагадують рани від зміїних жал.

Ви до них уже зілля прикладали, меди і смоляні бальзами.

Однак же у ніч криволуння вони кривоточать.

Вмочіть у них свої пучки, братове: хай сонце когось зігріє.

Аномалія

Та ви краще за мене знаєте, що то таке. Це коли під впливом малозвісних, а то й геть невідомих сил речі чи предмети втрачають притаманні їм ознаки. Як ота компасна стрілка, що раптом закрутилася-завертілася, та й геть забула, куди ж їй показувати. І ти чи я, чи ще хтось там іде в напрямку, який вона визначила як напрямок втіхи та щастя – а приходиться до печалі і розпачу. Чи як у тому Бермудському трикутнику – ефірні хвилі мало що не бісяться, часові виміри баламутяться, вчорашнє стає завтрашнім, і ще багато чого гвалтівного й невірноваженого твориться.

Як і в нас, коли ми були молодими, геть голови запаморочилися глуздом, забембалися, тямки зачали втрачати. То одна між нас появилася, і нам раптом видалося, що вона краща за інших, що вона з якогось іншого царства, що то якесь диво неземне. І найгірше – що якимось чином вона в наші голови, в кожную із наших дурних молодих голів, надсилала викличні сигнали: та глянь же на мене, та біжи за мною, та підставляйся вітрам, та божеволій серцем!..

Коли б то зараз таке трапилося, то було б знаття, що її запросять на якийсь там конкурс вроди чи незвичайності, що ті, з бездонними кишнями, подбають про її ріст і злет, про покази й убори, ліжка у багатозіркових готелях, пляжі на екзотичних берегах...

А це було раніше, коли нас закрутила війна, і ми десь марили нею. Хоча проводжали нас мало не в безвість, проводжали інші, і ми їх цілували, і втішалися запевненнями, що вони будуть ждати.

Що з того вийшло, марно судити. Щось інше водило нас світами, щось інше ламало наші долі, позбавляло глузду наш завтрашній день.

Але то також аномалія, хоча що про неї говорити, то понад нами...

Рука небесна

От давніх знайомих маю, добрі звичайні люди, дай їм Боже добра і благодаті, вони варті того. Аж раптово життя їхнє змінилося, змінилося майже що кардинально – і то завдяки малому Петрикові. Три рочки йому було, коли батьки взяли малого на Службу Божу з нагоди гостин у Львові Папи Римського, він мав би не дуже те й пригадувати – аж той візит вривався в маленьку душу назавжди.

– То так Бог захотів, – пояснює нині Петрик, – Бог вибрав мене!..

Ото ж то й воно, що без вищої сили тут не обійшлося, вищої сили, яка наклала свою владну печать на маленьку долю – бо саме Петрик став одним із тих, кому високий посланець поклав на голівку свою долоню: – Хай, хлопчику, тебе в життя веде Боже Проведіння!..

То вже кільканадцять років минуло, Петрик підріс, Петрик уже майже що юнак – але юнак із відчуттям власної винятковості, тієї незбагненної і високої, яка вже не дає і надалі не даватиме ступати йому на стежку хибну, не узгоджену із Святими Заповідями, та вже й нині не дозволяє хлопчикові вдаватися в примхи та вибрики, халамидство.

Та й батьків його змушує бути гідними покликання їхнього маленького вибранця, тримати себе в рамках приписів та заповідей високих.

Ні, в цьому напевно є незбагненне призначення, вибір небесний – і не усвідомлювати цього не вийде.

Я також пригадую щось трохи подібне – це коли в молоді ще роки життя подарувало мені старшого друга, і він поклав руку мені на плече: – Тримайся, земляче, зі мною, я не дозволю, щоб хтось тебе ображав чи збиткувався над тобою!..

Але що тут про мене – краще про Петрика: росте ж бо із сіянням свого ще неусвідомленого призначення, готовий бути гідним якихось незвичних звершень, справ богоугодних.

А це чогось та варто.

Віртуальні риштування

Пригляньтесь до нашого бюджету – там скільки коштів виділено на незбагненні для простого смертного будови, що аж чуб стає дибки.

Так, на віртуальні будови, на потьомкінські села, на вавилонські вежі, тут правда ваша.

Уже ж наче й не чекають жодної цариці на золотій галері, уже Дніпро облаштований на правду вартісними теремами – а кошти на ті злочинні споруди все більші, все обгрунтованіше проекти, все дивогідніші наміри.

Мине час – а тих будов ніхто й не побачить, хіба у звітах. Та й то в утаємничених звітах, під грифами секретності запакованих до таємничих архівів.

Ну, для правди мовиться, декому то траплялося бачити висаджені в морозні лунки деревця, фасади розцяцьковані, плакати найпереконливіші.

А от риштувань віртуальних довкруг – то все більше і більше.

І з нашого латаного бюджету все більше коштів пливе потаємними руслами – до того ж віртуального Дніпра, яким у золотій кареті мала б пропливати імператриця. Бодай на пам'ятники своїй персоні понаставлені, от їх то все на правду більше та й більше.

А мене одне скребе під серцем: а чи хоч хто упав із тих віртуальних риштувань, чи хоч хто покалічився, шию звернув, ребра потрощив?

От не знаю чому – а мені саме це не дає спокою.

Його вже немає

Ви знаєте, як називалося наше місто кільканадцять років поспіль?

Забули вже, чи й не признавалися ніколи, що знаєте, що така назва взагалі можлива. Бо то й справді абсурдно так називатися – місто із пам'ятником Іуди. Щоправда, так не лишень наше місто називалося, так називалося ого стільки міст і містечок, хуторів навіть – де лиш стояли величальні обеліски.

Прийшов нас грабувати – зухвалий, самовпевнений, безжалний. А ми його – на постамент, та щоб у самому центрі, та щоб кожен не міг поминути, жодного дня щоб не було такого, аби не проходити повз нього. А в урочисті дні – квіти йому до ніг, пісні для нього, величальні оди.

І так ми й жили з ним, немов пливли в безодню, в забуття, в чорну безодню, наче й не місто це, а становище дикої орди, наче це приречений на злам храм богам розлюбленим. Жили, наче розчакнуті – на схід сонця і на його захід.

І все ж ми піднялися, стяли йому голову.

Лежить тепер за муром, присипаний купами сміття. Без хреста, камінь в голові: голова ж стята, ви знаєте.

Ми йому може й простимо – але не скорше, як його діти прийдуть на прощу, прийдуть шукаючи його сліди, прийдуть пришивати йому голову.

І запитають вони, чи це те місто, яке певний час називалося містом із пам'ятником Іуди? Вони запитають – а ми не скажемо: так нас розбиратиме сміх, що ми й слова не годні будемо вимовити.

Оте що пробивається

Що то пробилося крізь асфальт, тоненькими гострими листочками пробилося – до високої блакиті?

Трава.

Що то пробилося із-під непробивної броні, непробивної – а от пробилося?

Трава, вам же сказано.

Сказано, і я теж послушав.

Я ж хочу, щоб не трава, але коли вже й трава – так то потім. А щоб спершу пробилося щось міцніше, триваліше. Щоб спершу пробився пагін дуба. Могутнього і гордого, наснаженого міццю і силою, символа і наших одвічних потуг до гордості та незламності, до довготривалості.

Ні, мені заперечують: то таки трава.

Переграю засилля логічного з нелогічним, прагнучи справедливого, прагнучи пріоритетної можливості саме для дубового пагона. Щоб він отак – із жолудя, розламуючи зашкарублу товщу асфальту, і двома першими листочками – до високої блакиті.

Чому ж надається шанс слабим і немічним, що за тим криється з Божого повеління – утвердити саме їхню міць, їхнє право присусідитися до небесної ласки?

То знову і знову запитую – що ж там пробилося із-під броньової товщі асфальту?

Трава! – відповідається вже не далеким відлунням, бо теж не лишень для мене: трава!..

Я й далі чогось хочу, чогось очікую.

Сам слабший і немічний – наче та трава – то щоб і я готувався до чогось світлого і чистого, до понадлюдського напруження потаємних сил – як і оте чисте небо над визволеною травою.

Бо то таки була трава.

Надгробок

Оця непояснима зваба поблукати алеями поміж могил, та ще таких славних зроду, як на Личакові!

Бо й на правду – чи не на кожному кроці притягальні особистості, які бодай згадками нагадують про свою давню велич і тривалість. Мало не на кожному кроці – інтригуючи написи, як ось цей на могилі знаного колись письменника, так і зазначено: знаного. Та ще на додачу – книга в його руці, а ще одна притиснута до грудей, а ще на одній він сам своїм погруддям величається.

Хоча я тут неточний: це не на одній, це ще й на сусідніх могилах, тут багато славних найманців муз.

А ось тут спочиває балерина, вона в якійсь ролі зображена, майже що невагома, майже що в польоті.

А ось тут актор, він був неперевершений у фільмі, я колись його бачив, захоплювався ним. Майже поряд ще кілька служителів Мельпомени, бо й маски в руках тримають, комічну й трагічну, розбирай тепер в кого яке амплуа.

Ось знову поет, і два щемних рядки із його вірша, оце пригадую, то наче такі: мене немає, а голос мій лине до людських сердець!

Зворушливо, правда?

Тоді в мене навіть жадання вигулькнуло з глибини розчуленої душі: оце прийду додому, знайду томик його віршів, перечитаю! Ми часто даємо нездійсними клятьби.

А поки я кладу на його надгробок пучечок квітів: шануймося, дорогий і великий!

А ось і ще пишний надгробок, і ще один – наче аж волають: підійди ж і до нас, вклонися, затерпи душею!

А це ще що – такий розкішний надгробок, із перечуленим портретом!

Так стривайте, я ж його бачив недавно, цього актора, він гарцював на сцені як молодий кентавр! Коли ж він відійшов у кращі світі?

Ні, він ще живий, дата смерті значиться прочерком, це для майбутнього.

Але напис – він уже зворушує: «Я жив, щоб померти!»

Так запраглося посперечатися – ось я його ще зустріну, я виголошу, що я думаю про наше призначення на цій землі!

Деградація катівського ремесла

Це те, чому я був свідком – бо живу в цій епосі, яку не можу зрозуміти, не можу зрозуміти, не знаходжу пояснень – чому деградує представники такої віддавна престижної професії?

Ще пів тисячоліття тому львівський Майстер цієї справи, пройшовши високофахову школу в найкращих інквізиційних центрах Європи, гонорився здобутими знаннями – відграненими до висот майстерності: така чи така кара за таку чи таку провину: зламані руки чи відтятий язик, позбавлення статевих ознак, колесування, припікання, четвертування – всього не перелічиш.

Бачу й таке, як він стоїть на пласі перед гордим козацьким отаманом Іваном Підковою, та й слухає обурене: – Мені, преславному отаманові, на соломі будеш стинати голову? Гей, джури, а принесіть-но сюди турецького килима!..

Тепер...

Тепер б'ють і стріляють, душать у газових камерах, напалмом палять – за що?

Жертви розгублені, молитви їхні до небес не доходять, кількість невинних жертв росте і росте.

А вони – ці люди з руками по лікті в крові?

О, вони відхрещуються від того, вони тепер наче ангели небесні, вони зведені у своєму одвічно шанованому ремеслі до найдеградованіших прошарків суспільства...

Ніч для безсоння

Ну й ніч видалася – грозова, настовбурчена, зворохоблена, чорна!..

Ніч для безсоння неспокоїної душі.

Хто не має змоги заснути? Ми вже знаємо хто: царі, поети, грабіжники, сови, вовкулаки.

А ще – сатана.

Він не спить, він перетасовує так і навспак свою ненаситну душу, пробує знайти в ній бодай натяк ладу, а коли ні – то правове обґрунтування нових злочинних замірів.

За вікном перед його зором у хмарній непрогляді міражним видом пропливають руїни єрусалимської синагоги, вавилонської вежі, гульбища Содому, Бахчисарая, Риму. Того едему, в якому владують змії, піднесеної на рівень життєвого еталону юдолі.

Не спиться сатані – все таки: чому?

Нікого поряд, хто б його упокоїв, розрадив, відвів чорні думи?

Господи, та й справді – обіч нього немає тієї єдиної!

У нього, колишнього божого побратима – ні Марії з Магдали, ні Клеопатри, ні Жозефіни!..

А чи й знайшлася б яка, що воліла б присвятити йому все своє життя?

Ніч за вікном ворохобиться і гусне, ніч над притулками вселенського сорому.

То хто б із ним поряд?

Та ні, не із сатаною, він просто приплився до нашої історії – бо ніч була така, грозова, зворохоблена, чорна.

Я знаю таких, вірних до скону.

Так, я знаю.

У нашому Львові на День Міста поміж інших святкових заходів організатори влаштували парад наречених. Не лише кому от завтра до шлюбу – а й таких, хто щасливо одружені десятки років, хто привів на цей церемоніал своїх невісток – і всі у весільних сукнях!

Ішла й вона, я її знаю здавна, у весільній сукні, пошитій майже півстоліття тому!

Саме в ній вона сподівалася пройти до шлюбу поряд із київським гостем поетом Миколою... Називати прізвище? Нічого ж не зміниться вже, назву я його чи ні, Вінграновського вже давно немає на світі.

А з ним і згадки про далеку нічну грозу над Бориславом, безсонну нічну грозу – наструнчену, зворохоблену, чорну.

Сім птахів на дереві

Не міряйте відстані поміж ударами дзвонів, поміж повіями вітру, поміж двома акордами, поміж розлукою і зустріччю, – то все належить до категорії невимірного, безкінечного. Легше поміж усмішкою і сльозою, поміж тьмою і світлом, поміж спалахами молодечого знетямлення, – але то також невимірне.

Ось із тих вікон прориваються акорди та й акорди, прориваються уривками мелодій, прориваються окрушинами подивування, душевного просвітління. І сідають на віття того он дерева, їх там уже сім, як і нот у тій музиці, чи – сім по сім, чи безліч разів сім по сім.

Я знаю те дерево – воно в сквері перед консерваторією. Іти була одна із тих, хто витрушував ті мелодії з широко розчакнутих вікон, щоб вони летіли й летіли, щоб частками зачіплялися за віти того он розкішного дерева.

Я знав те дерево – воно в сквері перед консерваторією. І я приходив туди і простоював під тим деревом, струшуючи ноти з його віт, неначе весняних хрущів, та й набираючи собі повні пригорщі, – бо деякі з них були для мене.

Сотні студентів грали свої вправи на сотнях гітар, сотнях скрипок і саксофонів. Але я вибирав твої, лиш твої – а то було безнадійною справою. Бо між акордом і акордом, твоїм і не-твоїм майже не було відстані, вони вилітали гурбою, лиш часткою заплутуючися у вітах того он розкішного дерева, та й лишаючися там.

О, коли б можна було зібрати суміш отих мелодій – ми б ними засіяли всі вулиці кам'яного нашого міста, всі площі й сквери, тупики й завулки, – і воно бриніло б і бриніло. Зрештою, як і досі.

Вибір

Це сталося ще тоді, коли їх було двоє в цілому світі, коли йому Вище повеління наказало: – Вибирай!..

Він вибирав – і вибрав ту. Чи не ту?..

Він затявся вибирати поміж тих, кого ще не було. Десь у підсвідомості йому саянув подальший досвід, марево – козака з походу, корсара з далеких морів, мандрівного лицаря. Ба, навіть більше: того Мінотавра, який вимагатиме найкращу, того дракона із щорічною жертвою, того варвара, який приведе орду під стіни фортеці і зятато відмовлятиметься відступати, аж доки йому не виведуть князівну.

Вибирай же!

І він вибере Єдину – яка ген там колись стане не Тією, що він вибрав – бо надто багато довкіл чогось вищого за всякі спокуси, того, що збаламутять душу відьомськими знадами.

Тож твоя велика правда в тому, що ти вибереш наче й не ту – немає в тебе вибору.

Але є певний шанс, що ти не помилишся.

Послухалися

Послухався Адам.

Послухалася Єва.

Послухалися, відігнали того змія від дерева.

Послухалися, не зірвали того яблука.

І от бачиш, от бачиш, дівчино – мені немає кого тримати в обіймах.

Немає кого умовляти, голубити, обсіпати обіцянками, обціловувати з ніг до голови, всю обціловувати.

Дівчино, яка у пахнущий вечір вибігла з відрами до криниці, та й застоялася там.

Ось бачиш, ось бачиш, дівчино – ти хоч сама знаєш, чого застоялася?

Дівчино, яка немарно ж і купалася в любистку, і рушники вишивала, і волошковий вінок плела, і в купальську ніч розбігалася разом зі мною з тісно переплетеними пальцями, щоб через вогнище перепорхнути – світлими й очищеними.

Ось бачиш, ось бачиш, дівчино.

Дівчино, якої немає.

Бо й мене немає, дівчино!..

Дві половинки

Ось я пройшов, спраглий щастя – такого, щоб на двох.

Ось ти пройшла, спрагла щастя – такого, щоб на двох.

Ось ми пройшли зустрічними стежинами – і розминулися.

Від моєї душі відкололася половинка – і від твоєї душі відкололася половинка. Стали вони, одна на одну дивляться, та й питаються:

– Що ж це діється? Вона ж прагла щастя, такого, щоб на двох – і він прагнув такого самого щастя.

Чому ж вони такі нетямущі, чому не бачать? – але ж бачать, бачать! – Чому не чують? – Але ж чують, чують! Чому не постягують руки одне до одного? Чому не тішаються щастям?

Чому вони такі нетямущі?..

Скупана в Йордані

В Купальську Ніч прийдуть дівчата купатися. До Йордану прийдуть, як то ще від Богородиці в хрещенському світі заведено. Чи – до Сули, до Черемоша, до Почайни. Але певніше за все – до Вічної нашої води, до Дунаю.

І вона прийде, бо як же, щоб вона не прийшла, вона – яка може найбільше на світі прагне стати чистою і оминою.

Ось тут, хлопче, і будь насторожі, не прогав свого щастя.

Ось тут, хлопче, будь пильним: хоч воно й негречно, бо не заведено у нас, але якщо ти вже не маєш іншого вибору – то прокрадйся до того потаємного купальського берега, тієї місцини під гіллястою вербою, там он – за калиною розкішною.

Не знаю, як ти будеш дивитися – але так буде неодмінно: от вона зупиниться, от вона скине із ніг черевички, вже россою зволожені, ось вона корсетку зніме, запаску зніме, сорочку вишивану, складе те все рівненько.

Залишиться – в чому?

А он віночок на розметених косах, он три разки намиста на білих напружених персах.

І – по траві росяній, по піску перемитому ступить до води, прикриваючи однією долонею, все своє потаємне прикриваючи.

Все ж таки стримайся, молодий козаче, відверни вбік очі, бо так заведено: стримайся!

А вже як вона обхлюпається вся, як пірне у прозору бистринь, як ойкне – то вважай, що справу вже зроблено. Тоді зведися на ноги, тоді напружся, тоді дочекайся, як вона одягне сорочку білу – ось тоді поривним вітром вихопися із-за куща ліщини, ось тоді хапай її на руки, ось тоді мчи з нею до того царства, де розкіш і воля – бо то Україна.

Але вчувайся: вдалим це викрадання може бути лишень при умові, що вона раптово повелінням своєї покровительки Богородиці пресвятої знесилиться і обм'якне – отоді вона омиа йорданською водою з одвічного Дунаю може стати твоею – тож саме тоді небом дароване щастя не помине вас!

Що сотворив не Бог

Бог сотворив небо і землю, воду й пісок, острівця посеред заплави.

Бог сотворив геть усе, що літає і плаває, повзе і скаче, поривається в далеч.

Усе, що росте і квітне, що дозріває плодом.

Бог сотворив Сулу, на яку ми тоді вибралися відпружитися юними душами. І човна цього

сотворив, що нас перевезе на острівця – посеред води і небесного простору, посеред купальської благодаті.

Ні, човен це дядька Кулаги – але ж наче долею нам подаровано на цей день.

А на острівці зелена буйність, і сіно молоде, і ми також до божевілья юні.

Бог так сотворив, і це добре, як же це добре.

А ми з тобою – що ми створили?

Що ми накоїли, навіжені?

Що ми явили світові, наділені здатністю дивотворень?

Кохання, кохання ми витворили! – дивуються ангели з неба.

Птахи злітаються, коники з трави вигулькують, риби підпливають до самісінького острівця: це ви витворили?

Чи – накоїли?

Нерозумні, позбавлені передбачень, здатності заглянути в прийдешнє...

Похід в кіно

Двоє дівчаток хотіли, щоб я їх повів у кіно.

А мені хотілося, щоб тільки одна хотіла, щоб я її повів у кіно.

Але вони заталися, що обоє хочуть, аби я їх повів у кіно.

Я обурювався: як ми будемо стдіти там – я з того боку? Чи я з іншого боку? Бо вони не хотіли, аби я сидів посередині.

То кінофільм був дуже гарний, трофейний кінофільм, називався він «Серенада сонячної долини». Мені закарбувалося в пам'яті, я не забув. А ми вже ходили нещодавно втрійку, і мені не сподобалося. Хоч фільм був цікавий, і мав назву «Віденські історії». Дубльований українською мовою, і хто б у ті часи сподівався, що іноземний фільм дублюватиметься українсько.

А він був, із такою пісенькою, вона кілька разів проспівувалася:

Віденські історії – старі, та все нові:

Але ж у віденських дівчат цілунки в голові.

Дівчата наші як вогонь, і серце в них палке –

Веселі це історії, щодня бува таке!..

То я відвів тих двох дівчаток в кіно, а сам не пішов, вигадав нагальну справу, попрощався, побіг, начеб дуже спішив.

І не повернувся їх зустріти після кіносеансу.

Так воно й лишилося, наче обірвалося саме на тому місці: я десь бігаю, дівчиська дивляться кіно, уже й перший сеанс, уже й другий, уже й інші фільми дивляться, такою трофейні, то в нас тоді окрім «Чапаєва» інших своїх фільмів і не показували.

Пізніше я вже й сам ходив дивитися ту «Серенаду...». Чи не перший кольоровий фільм у нашому прокаті.

Але вже без тих двох дівчаток...

Така наша клятьба

Ти подивилася в дзеркало – і ти у ньому щаслива! То для чого тобі надалі те дзеркало?

І ти його розбила – щоб якось пізніше, щоб уже ніколи не побачити себе в тому дзеркалі іншою, не приведи доле, повного розпачу і безнадії,

То ти й розбила те дзеркало, що лишень скельця порозліталися довкруг, по всьому саду порозліталися – бо ти тоді в саду стояла, і вже сутеніло.

Саме тоді сутеніло – і я спішився до тебе, і побачив тебе в саду під калиною.

На мить ти мені видалася геть дивною: наче стоїш така ж прекрасна, а на руках у тебе мала дитина, і ще одна за руку твою тримається, а ще двоє поруч.

То на мить якусь – поки ти мене побачила, і гукнула мені:

– Скинь свої чоботи!

Я перепитав, бо не зрозумів спершу, бо ж такі дивна твоя вимога.

Але ти таки хотіла, щоб я роззувся – і так ішов до тебе по росяній траві. І я пішов, і трава окропно жалила і пестила, як ото й буває, коли по вечірній траві босоніж прощуєш.

Та й зупинився, бо ж натрапив на гостре скельце, і вдруге натрапив, і втретє.

Але ти кликала: іди, не бійся!

Тоді я побачив, що твої ноги також поколені, і кривавлять, червоно так кривавили.

– Ото нам того й треба, – мовила ти, і вмочила палець у кров.

– І ти вмочи, – сказала мені.

Та й показуєш папір, де наша клятва виписана бути вірними одне одному до останніх днів життя.

– Став отут!.. Хоча ні, отут став свій знак!.. – та й показала на місце, де мала б значитися твоя печать.

– Чому так? – здивувався я.

– Бо я вірю тобі більше, ніж сама собі!..

Але ні, тут я запротестував: стривай, дівчино, кожен клянеться сам за себе!

Склеювач дзеркал

Я застукав у твої двері. І ти питаєш: – Хто?

Це я, клейщик розбитих дзеркал.

Чого тобі треба?

Склеїти те дзеркало, що ти вчора розбила. Ти його запитала, хто найкращий на цьому світі, і воно тобі відповіло щось таке, чи не відповіло... Ти його розбила.

Що могло відповісти мертве дзеркало?

Німих дзеркал не трощить ніхто на світі, нищить тих, хто скаже недоладне.

Воно мовчало.

Так, воно мовчало. А ти чекала, щоб воно відповіло: так, ти найкраща!

Порадь оце тепер тим он скалкам.

Пусти, я їх посклею. Але того буде мало.

Ти ще ставиш умови, мандрівний підмайстрє?

Я склею твоє розбите дзеркало. Але треба, щоб ти...

Заплатила більше ніж щедро?

Але не грошима.

Це вже щось нове!..

Дзеркало скаже тобі, що ти найкраща. Але тільки за однієї умови. Розумієш, розсерджена красуне?

Якої ще умови?

О, ти знову гніваєшся...

Так за якої умови?

Гаразд, скажу: треба, щоб ти покохала.

Оце вже справді!..

Так. Справді.

Але кого ж – чи не тебе, дзеркальний підмайстрє?

Якщо мене, то й дзеркала клеїти не треба.

Воно саме зростеться?

Це вже якщо любов безмірна.

Але спершу... Спершу я викину тобі скалки – глянь на себе сам: який ти? Потім скажеш.

У тих скалках моя душа буде пошматована. Моя душа буде, як розбите тобою дзеркало...

То ти погоджуєшся? Чи прийдеш іншим разом?..

Скляні конверти

Ще вчора Авача дурила та сивим попелом порошила, а нині те все білим снігом покриває: зима, зима надовго, оце посеред осені зачалася, ще й мало не всю весну прихопить.

А я стою на високому березі і кидаю в ріку листа. Знаєте, як ото із потопуючого корабля – лист у порожній пляшці. Ось і я написав, закоркував, таких скляних конвертів у нас вдосталь, та й кидаю в холодну бистрінь.

Щодня писатиму, щодня кидатиму.

Бо правдива пошта до нас раз на місяць добиратиметься, та я її не перевантажу. Не писатиму тій, до якої писав і писав: переслали добрі люди вістку, що їй не випадає так довго чекати, ще незвісно стільки років, три чи чотири, чи й більше.

То я відпрацьовую свою норму на лісоповалі, а до сну ще лишається кілька годин – чого їх марнувати, листи писатиму. Дівчатам усього світу. Їх же багато таких, що чекають – мандрівного принца, капітана з тонучого корабля, втікача з каторги, чи й так молодого заблуду.

То я їм і писатиму, щодня писатиму, по листу, до скляного конверта закоркованого.

Пишу кілька слів: що молодий і заблуканий, що хотів би листуватися з такою, що згідна чекати. Поряд серце малою, зі стрілою чи без стріли, або ж квіточку чи горлицю, а то й дівочі принади викреслюю, а часом з нетерплячки – то й символи козацької гордості, отого прутня незаспокійливого.

Впливе Авача в бухту, впливе в океан, винесе мої листи – там їх підхопить могутнє Кура-Сіво, та й помандрують вони повз Курили до Японії, до Індонезії та Новозеландії, до Сінгапуру й Гонконгу. А там дівча на березі, там і там дівча, що того листа вихопить із хвили, та й перечитає, вже як зможе, та й зрозуміє, що треба чекати, та й берегтиме того листа, все своє життя берегтиме!

І я не стомлюся, я їх писатиму та й писатиму, скільки вже тих зим мені випаде...

Лабіринт

Це наче якась дурисвітська гра із передбачуваням для когось виграшем – але ти певніше за все лишишся без копійки, зиск матимуть інші, бо чи ж вперше їм обдирати та й обдирати таких як ти, як ми всі.

От перед нами вхід до лабіринту, перед нами – брама, за якою розгортається катакомбне місто із

десятками проритих вулиць, із світлою карнавальною площею, а від неї ще більше вулиць, ще більше тупикових завулків.

Це наче вікове кротовище, це мурашник із безліччю проритих в товщі землі ходів – отож рушаймо!

Туди чи туди завернемо – наче й не однаково, коли мета закована, непередбачувана. І не страшить нас вибір наступного завороту, не страшить, та все ж пантеличить. Бо й насправді вибір перед нами далеко не однозначний, умовини геть розмаїті. Бо – щоб цим ходом пройти, мусиш пригинатися, а тут з каменя на камінь перестрибувати, тут бродом, а тут мало що не повзти. Ось тут болото чи навіть лайно – а ми мусимо, хоч наші вишиванки геть забрудняться.

А сюди вхід лишень для тих, хто позбувся честі та совісті, сумління й милосердя. Це для них вхід – а ми не знаємо, й собі пхаємося. А тут нас зупиняють, тут просвічують, як ото на таможні в аеропорту: чи ти без лихих замірів? Чи навпаки: не пропустять, якщо злих намірів не маєш, бо то саме для таких проходи. З добрими намірами, з благочестям шукайте ліпше іншу дорогу. А тут зречешся батька-матері, тут рідного слова, тут навіть згадок про хрест на цвинтарі зречешся.

Вирушали ми молодими та дужими – якими ж ми повернемося, побратими? Яким ти повернешся, хороший хлопча? Якщо взагалі не шугнеш у якусь прірву, не застягнеш у якісь норі, не засмокчешся у гнилу трясовину, не розтрошиш голову об камінь.

Але – рушаймо, рушаймо: попри все – це лабіринт, це життя із вабливим шансом, це віра молода: ми знайдемо обіцяну дорогу, ми ще піднесемо повні келихи на нашому святі!

«Підеш – я помру!..»

Щось у нас пішло не так, та й не так.

І чим далі, тим більше не так.

І не можна збагнути, чому ж воно не так.

І я вирішив піти – бо що мав би діяти, коли все не так та й не так.

Певно, вона відчула чимось потаємним оте моє рішення і стала насупоти:

– Підеш – я помру!..

Я розводив руками, я пробував заперечувати, я навіть погодився дати нашій долі ще один шанс – але намарно, бо після короткого передиху знову все йшло не так.

І я пішов, і намагався забути, стерти з пам'яті.

Бо ж нічого у світі не змінилося: саме цвіли липи, і роїлися бджоли, і рясний дощ пройшов перед сінокосом.

І ще трапилося багато чого – бо ж проминули весни й осені, літа й зими.

Колись таки згадалося, та й зачало гризти. Наче без підстави – бо ж ми таки відчужилися. То лишень іноді я проходжу тією вулицею, де вона як жила, тай і живе.

Не знаю – чи самотня, чи з кимось злагіднішим за мене.

Не знаю. От лишень кидаю погляд на той будинок, проходячи мимо.

І часом бачу профіль у вікні: вона таки не вмерла!
Вона не вмерла – вмерло щось в мені. Оте, без чого не буває щастя.

В секондхендівській сорочці

Ти, диваче в сорочці незвичного крою, в сорочці з лицарського плеча, в секондхендівській сорочці? В потертих джинсах, з багатьма застібками, за якими немає кишень – бо навіщо тобі ті кишень?

Ти, художнику, який малює на стінах невідомої печери потаємні знаки душевного неспокою; артисте, який на безлюдному острові вичитує не знати кому оте гамлетівське бути чи не бути; поете, який викрикує супроти вітру вібруючі щемом слова одвічного супротиву, бунтарства одвічного?

Ви не скажете, не поясните, чому це оте дівча втікає з бучної гулянки, де нинішні ревнителі твоєї моральності непримітно роздавали презервативи, – чому це оте дівча продається за вами в ту незвісну печеру, на той безлюдний острів, спинається супроти вітру?

Вам і не треба знати – досить того, що це незникоме, що це невитравне з молодих душ, що це благословенне небом, ця таїна в секондхендівській сорочці!

Ми були першими

Це так: наче були. Уявно.

Не Адам з Євою – а саме ми, я і вона. Звичайні наче – але також підхожі, щоб бути першими.

Бо щось нас вабило і зводило, зіштовхувало й відштовхувало, виманювало навстріч і розводило – аж до обіймів, аж до того, що ми таки вирішили бути разом.

Бути разом, родиною, тішитися спільним щастям, дбати про майбутнє, про рід і плід наш.

Ми таки трохи грамотні, ми дещо знали – що дозволено і що не дозволено, і ми не хотіли гнівити Бога.

Це стосувалося насамперед дітей, і ми занепокоїлися: може, вдатися до випробуваного небом способу непорочного зачаття? Але – як то насправді, одні непевні натяжки, технологія геть невідпрацьована.

Та й щось глибинного в нашому естві гостро заперечувало: а для чого вам надані Творцем оці всі статеві ознаки, оці перси, ці уста, це лоно, оті гормони з яйцеклітинами десь у глибині нашого нутра? Які бунтуються і непокоять, обіцяють найвищих злетів запаморочливого щастя? Невже то лишень для жарту сотворено Богом? На догоду сатані. Чи то сатана таке з нами витворив – але як же Бог дозволив?

О, ми сперечалися і переконували самих себе, ми шукали варіантів.

Але марно – бо вже небо відгорало, вже перша зірка сійнула з високості, вже дерева в нашому саду притихли, і птахи озвалися вабливими голосами.

І ми знетямилися, ми взялися за руки, ми кинулися один одному в обійми!

Забувши навіть зірвати те яблуко з тієї самої знаної кожному яблуні.

Та ніч

Це перечитаний заново запис у Ратушній Книзі.

Це про те, як бунтувався натовп перед мерією, як шаленів, вимагаючи найлютішої покари.

Покари двом, які согрішили найтяжчим гріхом: вони покохали.

Вони покохали – а не мали на те жодного права.

Тож натовп шаленів і бунтувався, закипав невиситомою люттяю, пінився злобою.

– Спалити їх на вогнищі! – гриміли ревні католики.

– Втопити їх у Полтві! – нетямилися православні.

– Прив'язати до хвостів диких коней! – це вже кальвіністи.

Не відставали і вірменські ортодокси, покликалися на заповіді Аллаха не такі вже й численні мусульмани.

Радці заспокоювали розгніваних, радці запевняли: так, вони не уникнуть найлютішої кари – бо де ж таке видано, де таке бачено: покохати іновірця.

Радці обіцяли: на ранок зберемо форум, винесемо безжальний вирок. Винні вже тут, у магістратській темниці, вони не втечуть, будьте певними!

Тож ви розходьтесь!..

Натовп розійшовся – а що ж ті двоє?

А ті двоє у магістратській катівні чекали ранку: завтра ми загинемо – то як же нині?

А нині ми горнімося одне до одного, а нині ми сплітаймося обіймами, входьмо одне в одного – бо так нам призначено спільними богами, які й поділили нас.

Бо так нам судилося, бо наш час – лишень до ранку.

А на ранок юрба відмінилася. Так буває з юрбою – вимагає то чогось особливого, то протилежного, то ще чогось, невідомого їй самій.

Юрба вимагала волі двом закоханим – хай спробують жити разом. Хай тішаться та милуються, а ми пересвідчимося – чи ж знайшли вони своє щастя, чи можливе воно для іновірців?

Уже через роки й роки, коли вони обоє стали перед Небесною Брамою, святий ключник прищурих очі: чи ж були ви щасливими?

– Так, відповіли ті двоє, були!

В ту ніч перед стратою – о, як ми нетямилися в безтямній, в шаленій пристрасті, сягаючи щонайвищого!..

– Так! – відповіли вони.

Обіч

Це неначе на старій фотографії: було двоє, нахилених одне до другого, – лишився один.

Тебе немає – та місце обіч мене може засвідчити: воно твоє, отой ледве видимий розмитий обрис, оті пастельні барви твоєї аури – хто, хто їх не примітить, не подивується: це що за видиво? Ми ж добре бачимо обіч тебе ту порожнечу, з крапом розпачу, із росяним відблиском, наче на вранішніх травах – то хто ж тоді мав би там бути, коли тебе немає?

І все-таки – немає, та зболена подоба попри все вернути проминуле, те, у що вірилось – то невблаганний час розмив позасутнє, з очима докору, що звикло переростає межі, в яких тебе немає; ось так на фотографії старій: хтось витравив колись, якась досада – щоб потім що чинить? Щоб мордуватися

безмежжям порожнечі, в якій тебе немає – то лиш кожен із подивуванням скрикне:

– Ні, тут щось аж геть не так, бо ж тут когось бракує, того, того, що мав би бути обіч!..

На молодій ріллі

Ще небо ледве вмилося росою, ще зорі не обсипалися, ще квіти не надихалися, ще дивна благодать лишень лаштувалася опуститися на наморені душі. Гарно було і щемно, і ми звелися на ноги – одне супроти одного, та й взялися за руки, та й рушили просвітлені на ниву.

На ниву – щойно виорану, переборонену-заволочену, пухку й теплу, принадну.

Потім ти скажеш, що це було не тепер, це було у нашому давнішому житті – хай і так, це ж нічого посутнього не міняє.

Бо залишається незмінною – наша молитва Богу Снопу, спершу із зведеними до неба поглядами, потім вклякнених на коліна, потім – на пухкій ріллі. На пухкій ріллі – із оголеними душами, із пружно переплетеними тілами, із словом на устах. Словом – молитвою в проханні благословення на високий врожай, на зачаття нашого прийдешнього, на благодать життєву.

Говорили, що в ту ніч хмара кресала блискавицями, гуркотіли громи, шалений вітер зривався над ріллею.

Ми не чули – ми нетямилися в одчайній молитві.

І Бог Сніп почув нас. Недарма ж виорана нами рілля, пореборонена й заволочена, засіяна добірним зерном – недарма ж та рілля була привітною і гостинною, щедрою для всього молодого і завруненого.

Право першої ночі

У судовій книзі козацького сотенного містечка Лохвиці хтось вирвав кілька сторінок. Ще наче недавно були – і ось маємо. А це початок вісімнадцятого сторіччя, це неабияка цінність!

Ламаємо голови, намагаючись відтворити давній запис. Наче всі читали чи бодай проглядали – а от минув час, і марні наші потуги. Той одне доводить, той інше обстоює, та все не до ладу. На одному сходимося, що йшлося про жіночу сварку, про гонорність не пошановану, чи щось таке. Витворилося кілька версій, і всі приблизні. Я вибрав одну.

Великдень, біля церкви святочна громада, вже по службі, але розходитися не квапляться. Бо ще пан у церкві, щось із священником перемовляються.

Але от вони виходять привітним гуртом. То пан і підступає до козирних молодичок, які ближче стояли. Похристосувався, та й далі.

І тут дві молодички й зчепилися: мене він палкіше поцілував! Ні, мене! Та він ще на весіллі мене виокремив, кивнув приязно, та й до батьків: як же із моїм правом першої ночі? Я віддячуся, три відра перцівки для весільних гостей, бичка на закуску!

Тож ти й переверталася в панських перинах замість однієї ночі – цілих три!..

Бо вподобав, значить. А тебе не взяв, хоч ти й вертілася!..

Виходило так, що коли весільна громада прийшла на ранок до пана, то він ще горілки виставив, пива бочівку – гуляйте! А потім ще додав від втішеної душі.

Тож ті дві молодички й зчепилися: Ти нецнотна! А ти репана! Ти така! А ти гірша!

Суд наче обом присудив посторонками на майдані відшмагати, але то непевно.

Хоча чого непевно? Та такого й понині можна надибати, – пояснює наш асистент. От же наш олігарх нагуляв із секретаркою дитину – а заміж видав за водія. Не зобідив, щоправда: і квартиру відписав, і коштами забезпечив наперед до повноліття!..

Оце гаразд – хоч нинішню історію вставляй на місце давньої.

І не переконуйте, що ми інші, що демократичні, правові, моральні і ще якісь...

Несходимі чоботи

Ми находились по снігу, і тепер гріємо ноги та сушимо онучі. Комірник дядько Сава, а він по сумісництву ще й трохи чоботар, оглядає нашу взувачку і потішає: нічого, там трохи подерлося, але він зашиє, хай трохи підсохнуть.

Ми находились по снігу, а снігу було майже по коліна, та й слухаємо, як отець Зенон оповідає про тих, кому привелося блукати пустелею, і то цілих сорок років. Там, щоправда, не по снігу, там пісок, але й піску було майже по кісточки!..

Комірник дядько Сава слухає краєм вуха, бо вже була раніше розмова про втікачів із Єгипту, та й щось підраховує. Отець Зенон розповідає, як то тяжко було блукати по піщаному бездоріжжю, а комірник дядько Сава раптом втішається: ото б він грошей заробив на тих жидах – це ж вони сорок років блукали, це ж скільки чобіт вони прочовгали, скільки нових треба було придбати!..

А отець Зенон його засмучує: нічого б він не заробив.

Як то? – обурюється комірник і трохи чоботар дядько Сава, – як то, та по піску чоботи швидше зношуються, ніж у снігах!..

Воно то так, але ж тут маємо справу із провидінням небесним.

Ну то й що? Однаково ж чоботи зчовгаються, пісок обдере їх не гірше рашпиля, чоботи так довго не витримують!..

Там все не так, – отець Зенон спокійний і розважливий. – Це наші камчатські мандри дурні та виснажливі. А там жидівське небо їм і манни щодень підсиало, і куріпок надсилало...

Але ж чоботи!.. – стоїть на своєму комірник і трохи чоботар дядько Сава.

В тім то й річ, що небо потурбувалося і про жидівські чоботи – вони в них не зношувалися.

Та немає таких чобіт навіть у самого царя!.. У самого Сталіна немає!..

Але суперечка на тому й вичерпується: не заробить дядько Сава на жидівських чоботях, не розбагатіє, не повернеться до своєї Оржиці із тугим гаманцем – незносимі були ті чоботи, так і в самому Святому Письмі має бути записано.

А нашу взувачку комірник і трохи чоботар дядько Сава підправить, от лиш висушаться.

Для тих, хто живуть в норі

Для тих, хто живуть в норі, богами стають кроти.
Це несправедливо.

Ми, хто живе на землі, маємо богами не землян: наші боги живуть на небі. Вони наче й мають людську подобу – але вони знесені над земним, вони живуть на небі.

Для тих, хто живуть в норі, немає неба.

Це несправедливо.

Їхні боги мали б житидесь над ними.

Але в тім то й річ, що їхнім богам немає де жити, як не поміж кротів: не видно того неба, де вготовлено місце обраним.

Невідмолене

Ось таке трапилося на далекому камчатському перевалі: гурт людей затримався через негоду, а розміститися фактично ніде: ще раніше згоріла велика землянка, лишився будиночок, знову ж – напівземлянка, де і контора, і магазин, і шинок – все впереміж. Та ще капличка березова, без єдиного цвяха збудована знову ж таки попередниками нинішніх мандрівців, щось начеб карпатськими лемками, вони до того вправні.

Люди різні в гурті, і судії, і судимі, і такі собі, неоголошені свідки. То й ладу між ними ніякого: ще в першу ніч так розкочегарили печі, що запасу дров як не було. А до лісу далеко, та й негода лютує. З харчами ще якось, велика бочка мороженої горбуші, перебиваються. А топити треба, бо ж в гурті не просто бурлаки, є й жінки дві, одна з дитинчам.

То й вирішили – що вирішили?

Навіть говорити негоже: розібрати на дрова капличку!..

Вперлися: розбираємо, треба життя рятувати, про душу пізніше потурбуємося, відмолимо в неба, якщо на ньому ще хто лишився!..

Та й все, на тому скінчилося. Перечекали негоду, рушили далі сніговим трактом. Ще колись дійде до ревізії, то комусь перепаде на горіхи. А поки ні. Поки повтягали голови в плечі, очима в землю.

Про відмолення гріха ніхто й не заїкнувся – бо й де будеш каятися, від каплички навіть сліду не лишилися...

Отаке от.

Тавровані стигми

– Ось же, пригляньтесь, стигми від цвяхів! Ось же, та ось же – досі краплинами кров просочується!..

Простягає долоні, показує:

– Пригляньтесь лишень!.. Ось же, ось!..

Уже й роззувається, уже й на ногах демонструє ті місця, де вони мали б прицвяхуватися до хреста:

– Ось же, хіба не бачите!..

Сорочку із себе, сорочку на грудях розірвав:

– Це ось мітка від списа, невже не бачите!..

А погляд чомусь кудись вбік, а очі непроникні, не збагнеш, у що й задивлені.

Та кучер густий – на лоба, наче що прикриває. Чи не щось ганебне, чи не злодійське тавро прикриває?

Бо тут якесь химерне стикування знакового, якіс недоладні збіги: де подоба стигм, там і тавра!..

Куди плине Йордан

Ми вирубали з криги хреста.

Врешті, так мало й бути – адже Йордан, адже Водохреща, адже душа прагне благості й очищення.

Бригадир не був проти – зрештою, ми глибоко в лісі, начальство далеко, воно до нас навідується наїздами, а останній раз було щойно.

Ми вирубали з криги хреста. Вірніше: випиляли, виявляється, крига добре пиляється, піддається вправній пилі. А поміж нас були віртуози лісопобалу, то й з кригою легко справилися. Навіть весело, з якимсь окриленим запалом, наче з небесного благословення.

Випилювали ось так: вибрали заплаву на скруті Авачі, прорубали більшу ополонку. А тоді вже витягали з води підхожі брили розпилювати. І то так ловко, так справно у нас виходило.

Підфарбували вже й не знаю чим, наче що квасом із консервованих буряків. Не дуже гаразд вийшло, але вийшло.

І от ми ходимо довкруг хреста, нехрещені лоби перехрестивши. Чекаємо: із сусідньої бригади, а вона за кільканадцять кілометрів, прибуде один засланець, він колишній піп чи дяк, то й відправить службу. Він уміє, він знає молитви, які з наших душ вивітрилися, він там різдво таке справляв, що всі аж нетямилися.

А день видався доладний, і вітер не докучає, повернув від сопки, не від моря. І сонце проглядає привітніше.

От ми й гуртуємося довкруг хреста, збуджено піднесені, з просвітленими душами. Ходимо доквіл хреста, що височіє так доладно неподалік авачинського берега. Шкода, що не на березі Йордана, Шкода, що не на тій самій далекій святій землі.

Але й тут нам добре. От лишень дочекатися б того колишнього попа чи дяка із сусідньої бригади – без нього все-таки діла не буде, щось таки не так, чогось важливішого бракує.

І тільки – це вже в моїй душі: щось у моїй душі непокоїться. Немов облудництво примарне. От воно мені нашіптує: а чи ти не знаєш, що це не Йордан, це Авача? А ти знаєш, нашіптує, куди тече Авача? А до моря, тече, нашіптує, до самого океану тече. А Йордан також до моря – тільки до іншого моря. До Мертвого – чи ти знаєш про це?

І хрест височіє, доладний такий, і день гарний, і вітер не з моря, і сонце пробивається, і душі світліють.

От лишень що Йордан тече до Мертвого моря – хіба це правда?..

Ти невірний, Авелю...

Те що маю сказати – воно не для всіх, не для кожного.

Але все ж важко промовчати.

То я скажу таке:

Ти невиразний, Авелю? Це гріх: ти втілення добра, втілення всіх чеснот – а невиразний.

Тебе видно тільки піднятого на вилах...

Я б не відрікся!

Це я повертаюся геть до давнішого, це з юності, з тих днів, коли я допався до Святого Письма, та й думав, та й передумав, та й на себе приміряв ті виміри випробувань, особливо що стосувалося Судного Дня – бо він таки мене найбільше вразив.

Тож я себе ставив поряд із тими, хто на Таємній Вечері причащався вином і хлібом, хто заприсяг бути вірним і незрадним – бо ж надходила година надлюдських випробувань, і треба зважуватись на визначальне.

То я ото й бачу себе в тому Гетсиманському Саду, трохи промерзлого, що й годилося б зігрітись біля ватри.

Аж тут оті вояки з нишпорками – та до нас вчорашніх:

– Ти був з ними? Ти один із його підгавкувачів?..

І поки я зібрався із відвагою, щоб виступити наперед та підтвердити – один із найвірніших Його учнів замотав головою заперечливо: що ви, та зроду-звіку, це ви помиляєтесь, то я лишень з виду подібний, а в душі геть інший!..

І від того я розгублений: знаю ж, що маю в серці рішення виступити гордо та й проголосити:

– Так, я з ним!..

Але вони ж хитрючі, вони до мене по-фарисейськи: та ти ж пізніший, ми бачимо, ти ж свідок того, до чого докотилося людство через тисячі років. То ж скажи, посвідч їм: що, він врятував тих гріхородників своєю смертю? Любов'ю самозречною? Кращим воно стало?!

Ось тут я розкриваю рота – але з горла жодного слова, хіба белькотання якесь: Він хотів порятувати, Він вірив!..

Але це було тоді, коли я вперше взявся перечитувати Святе Письмо...

Так багато дерев

Бог зауважив, що Адамові буває тоскно.

Звичайна річ: сам-один у цьому світі, хай той світ і раєм зоветься – однаково ж – сам-один.

Бог також сам-один, тож знає, як то буває, коли защемить під грудьми.

Тоді він випростовується, тоді він сконцентровується всіма своїми причасними силами – тоді він творить.

Адам не має змоги творити.

Та й потреби немає: адже він в раю, і все в нього є.

Але чогось немає – бо ж тоскно?

То Бог і вирішив сотворити йому...

Ні, не Єву, Єву то вже пізніше – Бог вирішив сотворити Адамові дерево. І не одне, багато дерев. І щоб вони квітували, і щоб вони плодоносили: ягодами, горіхами, бананами, грушами.

І щоб одне додавало йому снаги, а те он розвіювало печаль, а під тим кортіло співати.

І ще – калину, то наче й не дерево – але ж яке гарне й потрібне для Адамової душі, якщо вже вона в нього українська душа.

Ось так воно було з деревами – цілий едемський сад, цілі гаї та діброви, цілий ліс!

А що одне із тих дерев родило яблука – то треба було отворити і Єву: бо хто простягне руку до забороненого плоду.

Я теж саджаю дерева, і втішний тим, і в мене також сад – щоправда, площею всього лиш до шести соток – але так визначено владним законом. Не божим, земним.

І яблука саджаю, і нетерпляче чекаю, коли вони дозріватимуть – щоб ти зірвала бодай одне ще кисличкою, щоб подала мені, надкусивши спершу.

Бо так замислено небесними силами – і хай воно так і утвердиться на всі віки вічні.

«Прощай собі сам!...»

Це було так: вечір у горах, і ватра, і нас кількох мандрівних та розспіваних, і черешнівка, роздобута на присілку Космача, і одне звабне дівчисько, і вітер в голові.

Так уже гарно було!

Однак же, уже не можу збагнути як і через що, але я образив одного гарного хлопця, свого ж доброго товариша.

Прикро мені було, і вночі не спалося, і зранку прикро.

Я й перегнув сам себе, відкликав набік свого скривдженого товариша, та й перепрошую за свою вчорашню дурість, та й прошу простити, бути надалі так, наче нічого й не трапилося.

А він якось дивиться кудись далеко, та й відповідає, отак відповідає:

– Прощай собі сам...

Я аж знявся: як це – прощай собі сам?

Таж ми, коли нагрішимо у своєму житті, то кого ж просимо? Бога просимо: прости, Господи!..

А друг мій знову:

– І що ж нам Господь відповідає?

– Ну... Він мовчить, але ж прощає...

– Звідки ми знаємо?..

Знову ще гірша загадка.

То я таки на своєму: Прости мені!..

А він дивиться кудись далеко...

Поділ

Чомусь часто думається про ті парадоксальні виміри поділеного добра, які всупереч всьому здатне примножуватися.

Так ті незбагненні п'ять хлібин, якими було нагодовано п'ять тисяч голодного люду. Звиклого бути ситим чужими зусиллями? Та однак, тут по самі груди незбагненого...

І витворюється висновок: там говорилося про Слово.

Бо тільки Слово – Любові і Правди насамперед, а надто вже Любові – вони насправду мають здатність рости і множитися при поділі. Тут вони набирають потужності, потаємної сили і віри.

Так, я розумію: голодним і при поділі Слова, поділу Любові потрібно хліба. Отих п'яти біблійних буханців – на всю масу повіривших.

Однак щось мене переконує, що там таки йшлося про Слово, про Любов і Правду.

Поділені – вони примножуються, вони весняним розливом здатні затопити все довкруг.

Тож ділімося Любов'ю, ділімося Правдою. Бодай Словом.

Але що ці мої заклинні, вони здатні долинути хіба до вибраних долею душ...

Які вже розділили свій хліб.

Надмір віри

Ніхто так не вірить в Господа, як переможений ним люципер.

Не до кінця переможений, а може й геть не переможений: бо битва ще не закінчилася, бо битва триватиме довго, поки ми не увіруємо а Господню справедливість, та й у самого Господа – більше, ніж сатана увірував.

Ніхто так не вірить у святую правду Воскресіння України, як полегли в битві за неї.

Так, ті полегли, яких вразила сатанинська праща, меч сатанинський порубав, гради побили – хоч вони були певні, що ту зброю тримала імперська рука. Того, хто називає себе братом.

Це так, як і той самий триклятий сатана – божиться, що колись та й він був братом Всевишньому, так, братом – бо проти кого ж він збунтував у раю майже що половину ангельського війська.

А коли бунтуєшся – значить що віриш. Віриш у щось насправду високе.

Хоч з того бунту можуть вийти відомі нам наслідки – ми ж також перемагали на Майдані.

Бо ми вірили.

Юрба бунтувалася

Юрба бунтувалася.

Юрба ревіла, юрба нетямилася, юрба вимагала в сотисичний раз:

– Розіпни його!..

– Розіпни!..

Я стояв безсилий і відмучений їхнім криком.

Я пробував захищатися, я просторікував про Пілата, який уже давав дозвіл на торгування. Я переконував, що той дозвіл було негайно виконано, що Син Божий сконав на хресті, і вже потім, вже на третій день воскрес і вознісся – щоб своєю смертю, своєю любов'ю порятувати нас, порятувати всі земні народи, що знавіснілу юрбу порятувати.

Марні були мої намагання – юрба і далі домогалася свого:

– Розіпни його!

– Розіпни!

– Ми хочемо, щоб саме ти!..

Два дужих ціпов'язи вихопилися з юрби, скрутили мені руки, шарпнули наперед:

– Ходи з нами! Ходи, ти сам будеш розпинати!..

І вже тичуть мені молоток в руки – цим забиватиму цвяхи.

І вже тягнуть мене до хреста: розпинай.

Я шарпнуся, я викручуся з дужих рук, я буду втікати Череп'яною Горою, буду петляти поміж кущів і дерев, я вивиратимуся на вільний простір.

Але вони не полишать мене, вони доганятимуть і в Сінайській пустелі, над Мертвим Морем доганятимуть,

викручуватимуть мені руки, ще нетямніше горлатимуть:

– Розіпни його!

– Розіпни!..

Так жаль старих богів

Так жаль старих богів.

Ярила, Дану, Стрибога, Перуна – всіх жаль.

Та ні, це не так, не усвідомлено, не виважено.

Це наче посіялося десь під грудьми зернятко гіркоти, та й прикликало до себе ще одну крихітку, а та ще одну, ще одну.

Збиралися отак вони може й задовго, може навіть що роки та й роки – але ж в непевну пору таки дали усвідомити, що в тебе під грудьми наче аж повна чарка гіркого напою. Що вже й через вінця хлюпається, що мусиш випити.

Бо це твій жаль під грудьми, жаль старих богів.

І не пробуй розібратися, що ж то за жаль, звідки, яким правом клубочиться чорною хмарою, сонце закриває собою.

А то так: мав ти якесь добро – а тут покликали на краще.

Ні, зрозуміліше буде ось так: мав ти любу дружину, але тепер от зустрів багатшу, вродливішу. То першу кинув, хай там і добро набути, і діти. Ні, дітей таки шкода – але ж ти однак кидаєш.

Кидаєш, ще не усвідомлюючи, що за певний рокований час зустрінеш ти кращу й вродливішу тієї, другої. Чи вона зустрінє – бо й від тебе можуть віднайтися гідніші й мужніші, потужніші одвічною силою.

Так ото і з богами, з Перуном, Ярилом, Сварогом, з усіма тими, що єднали тебе з потаємними силами природи, підказували непохибну лікувальну суть квіту і коріння, небесних знаків і попереджень, пророкувань і закліть.

Тих богів жаль, яких ти волів від храму до Дніпровой кручі – хай шубовснуть у хвилі, хай пливуть, а ти вдивлятимешся: чи ж впливуть – бо ж мають видибати, якщо вони насправді боги.

Щось є у цьому з надміром отрутої гіркоти, настирного докору, зречення правди й віри.

Тож і надходить час...

Тож і надходить час, коли в мене під грудьми набирається повна чарка гіркого жалю, що й сльозою не перекриєш...

Перун

Бувають же миті, коли я наче нетямний.

Та ні, я намагаюся контролювати свої чуття, не піддаватися розпачу, втікаю від безнадії. І все ж – іноді буває гірш ніж прикро.

Іноді буває – що душа запрагне бурі і грому, запрагне розвихреності і блискавиць, шаленого гону в незвісне. Бо ж ці життєві калабані так уже знавісніли своїм смородом, що аж повсюдна скарадність переходить будь-які межі, коли вже годі, годі!..

І дивно – я незвісними шляхами виганяюся із свого нетямства, виганяюся на високу Дніпрову кручу – і от стою там, розпростерши руки, наче до неба і до піння течії водночас, стою і волаю:

– Видибай, Боже!..

Бо це я волаю не до прикликаного із Голгофи, розп'ятого і воскреслого – це я наvertsюся до наших богів. Давніх і глибинних, яких ми самі розлюбили і знецінили, попалили та порубали, у дніпрові хвилі скинули – бо сподіваюся, що вони не надто мстиві, що вибачать нашу дурість, знову сядуть із нами на поживний обід, де все врівноважується і вирівнюється, аж до правдивості, до братства.

Вдосконалення

Цей світ, що сотворив Господь, – кого він задовольняє?
Та його потрібно вдосколювати!

Перетворити природу!

Знайти краще застосування!

Нам не потрібні наші душі, в яких перемішано світло з п'ятою – душі повинні постійно пульсувати великодним саявом!

Ось так – і відступися, Господе!

Та Ти вже й сам дочув наші голоси, Ти перетурбований і знічений, Ти поступаєш своїм звичним місцем у одвічній робітні: що ж, людино, якщо ти вже домагаєшся, якщо ти виплекала кращі заміри, якщо ти певна – твори!

Гей, як же ми кинулися перетворювати світ!

Я не відаю чому – але якось так простежується, що наші найкращі винаходи стосуються воєн, стосуються удосконалення смертоносної зброї: арбалет, порох, гармата, кулемет, динаміт, воднева бомба!..

Цей світ таки змінюється – але не на краще.

Цей світ доходить до вогняної точки – коли закипає каміння або ж замерзає крило птаха, в польоті замерзає.

Ми розкручуємо, розганяємо пекельно-вбивчу машину – але не відаємо, як її зупинити, бо така в нас невтримна жага творення, вдосконалення, досягання найвищого рівня сутності.

Ми тільки глипаємо часом очима в небо: – Та зупини ж нас.

Стати меншими

Якщо є така можливість стати карликами – ставаймо!

Меншим завжди краще жити – якщо це у їхньому царстві.

У царстві бджіл, у царстві мурашок.

Ми ж знаємо, ми дослідили: там порядок, наблизений до ідеального.

Там кожен має свої обов'язки, там кожен трудиться (творить?), там кожен знає своє місце.

Там немає нашої вічно безнадійної боротьби – з корупцією, з олігархами, з «тушками» в парламенті. Не борються вони з ними.

Бо хто дає хабара бджолі, бо який олігарх із мурашки?

Бо як є у них лідер – то хіба його вибирають таємним голосуванням, з підкупленими виборцями?

Тож ставаймо меншими, ставаймо карликами. Добре щоб гномами.

Це не лишень моє переконання – згадайте Гулівера у царстві Ліліпутії: там якщо й було кому негідно – то саме йому.

Там насправду справедливо – адже труд не марнується.

І геть не біда, що ти не Геркулес тілом – душа залишається безвимірною, на весь широкий світ душа!

Вишиванка з кропиви

– Вишиванку тобі треба вже, ти у старший клас перейшов! – проголосила мати.

І пообіцяла пошити, пообіцяла вишити.

Але ж відразу кілька причинок стали на заваді.

Перші із них такі:

Той кусник нивки, де у нас було заведено сіяти коноплі, давно вже було колективізовано.

Та прядка, на якій мали б нитки сукатися, невдовзі забрана для музею.

Той ткацький верстат, на якому мали б полотно виткати, ще тоді ж розстрошили незаможники: раз у колгоспі він непотрібний, то і в особистому господарстві не має права триматися: полотном нас забезпечить держава.

Але в крамницях полотна не продавали: хто не виконав хлібоздачі, позбавлявся права на купівлю краму, а вже якогось полотна особливо: хай ходять голим.

Муліне давнє, тобто певного гатунку нитки кольорові, теж не продавалися: не було виконано й план молокоздачі, м'ясоздачі, яйцездачі.

Хіба що, синку, витчу тобі сорочку з кропиви!.. – втішала мене мати.

Але й кропива пішла на борщі, бо так треба було...

Дитинство

Ти хотів би побути дитиною?

Я вже був. Але знову, знову!

А ти хотів би?

О так – там найкраще, що в мене в житті було!

А ти, в тебе також?

Там гарно, там перша книжка, там справедливо, там ростеш, там тебе люблять! Там мати!

А ти, ти чому посміхаєшся?

Бо я й досі там, моя душа там, вона не хоче бути десь інше.

А ти, Адаме?

А ти, Єво?

О, у вас дитинства не було, вас виліпили такими, що хоч відразу на весільний рушник – ото лиш та заборона химерна, в тому зміїному подарунковому яблукові причаєна...

На Дмитра, під ранок

– Коли я народився, мамо?

– На Дмитра, під ранок.

Тобто: вночі, задовго до сонця. Тобто: я народився в темні, народився в очікуванні сонця. Це що: так визначено долею? Небом і богами, якимись вищими силами? Народитися, щоб очікувати сонця.

Я народився на Дмитра, а це вже пізня осінь. Це недобре: до весни так далеко. Тобто: я народився в холодних сутінках, народився в очікуванні весни. Це що: так визначено долею? Небом і богами, якимись

вищими силами? Народитися, щоб очікувати весну.

Так болісно, так щемно, так владно якась незрима сила бунтується в глибині душі, визріває питанням: – Коли ж народилися ми? Ми, родина вся наша праведна, рід і нарід зболений і незнищимий, Україна? Невже в темені, неville в осінньому мороці?

Чи таки – в таку вже давнину, коли світла й сонця було аж задосить, коли весняний вітер, і бджоли рояться. І птахи гніздяться, і щедрі ниви розкривають свої родючі лона.

Одним вдячний долі, небові і богам, якимось вищим силам: у нас не гасне нестерпима жага – чекання сонця, чекання весни!

Далеко, а видно

Коли мені якось не так, на душі не так – я люблю пересидіти той час під старим деревом. Тинисте, вузлувате, певно з гірким життєвим досвідом також, воно знає, яку пісню варто мені наспівувати. Щоб я розпружився, щоб вибрався із марудного лабіринту звичаєвих турбот, щоб уявив собі щось далеке, гарне.

А то той хутірець над Сулою, його вже немає давно, але це саме той хутірець

Чотири хати досить ошатні, криті соломою, з присьбами глиняними, з білими вікнами. І вишні біля хат, і стара шовковиця, вона край рову, і лелече гніздо на клуні, вона висока, то лелеки її й обрали для подружньої злагоди.

І хрущі над вишнями, і виїзд до Лубенського шляху.

А по той бік – то до Сули, там наша стежина, дитяча ще, поміж цупкого споришу.

А обіч стежки розкішний кущ калини над криничкою, у ній вода для всього найкраща, то мати якщо щось святкове готує, то посилає, щоб ми принесли тієї води.

Далеко те все – але мені видно, із того каменя під деревом.

І коли мене тут не проминає хтось із друзів, та й запитує, куди то я так пильно видивляюся, і що там бачу, – то я й оповідаю про все те, про що вище згадував.

А вони якісь дивні, ті мої друзі. А вони починають перечити – ні, то не те ти бачиш, ти ж розповідаєш про не ту річечку, не ту калину, та й лелеки не на клуні загніздилися – вони на старому дубі, та й річку інакше називають, аж смішно мені, кумедно якось.

Так, наче то я бачу їхнє дитинство, те видиво, що за ними мандрує по далеких світах.

А я лишень шапку на лоба насуну, та й зручніше вмошуюся на тому камені під тим старим вузлуватим деревом.

Лелече гніздо

Буря була.

Десять так перед полуднем – чорна хмара насунулася, так наче із західного краю, за якусь купу мить закрила небо, вітри сполошилися, погнали куряву вулицями, а скоро вже так напружилися, що стріхи рвали, стару грушу поламали, і ще якесь дерево, але то вже далі, за нашим двором.

І лелече гніздо з дуба скинули.

Ну, такого ще світ не знав – щоб лелече гніздо не втрималося на своєму місці!

А в ньому двоє лелечат, ще малі, злетіти не навчилися, кульгають по дворищу.

Ми їх переловили, ми їх у клуню, на соломі кубло таке вимостили, їх туди, хліба їм принесли, хрущів наловили.

А дядько Петро біля лелечого гнізда навколішки став, щось там придивляється.

Та й каже нам, дітлахам, бо більше нікому, батьки ж у полі.

Каже дядько, що він же сам будівничий, і хати будував, і клуні, і ще щось там – але то одне, а от як лелеки свої гнізда будують – що вони так здатні триматися. На клуні, ви ж бачили, на верхівці старого дуба, навіть на телеграфних стовпах, дядько знає.

І вони завжди трималися, хоч яка негода, які вітри та справжні буревії на них налітали!..

Нахиляється дядько Петро, розглядає, як воно там гіллячки переплетені, одна за друга засунена, наче аж вузлами скручені. Та й до нас:

– Вони так будують, що ми б і не домислили, дарма що птахи!.. Певно, їм від Господа Бога така наука!..

Прилетіли й чорногузи, спершу один, за ним і його подруга.

То ми двері до клуні навстіж: заходьте!

Вони сторожкі, наче на нас і не оглядаються, але заходять не відразу. Щось там гелгочуть.

А дядько Петро знову до нас:

– Це ж такого досі не бувало, це проти Господньої волі – щоб лелече гніздо вітер зривав!..

Та скребе мозольними пальцями собі чуб на загривку, та знову бідкається:

– Певно, війна буде, коли вже таке могло трапитися!..

Коли все ясно

Коли все ясно – то для чого ще щось говорити?

Коли все ясно – і мені самому, і тій молодій жінці, чие тіло зоріло мені із нічної сутіні, – то навіщо говорити, наче ріднішої за неї немає для мене в цілому світі?

Бо ми вже лежали стихнені і відмучені радістю, ми наче й засинали, хоча таки ще ні – коли сутінь перед моїм зором щемно посвітліла, і звідти не голос почувся, а щось таке, що без слів просто в душу пролинуло, наче хтось віщий взявся нагадати беззаперечно: а мати?

Щось запечалилося в мені, щось лоскотною німотою повило серце...

І от саме тоді й почувся голос, таки вже мамин голос!

І знову ж таки іншими словами – хоча й без слів: “Синку, не рівняй того. Хіба ж і так не ясно?”

Що ясно, що ясно, мамо?

Але ж було ясно, і мати більше нічого не мовила...

Виграш у третій партії

Ми з татом грали у шахи, і я вигравав. Вигравав у третій партії, вирішальній. Бо ми й домовилися так: граємо три партії.

Тато захворів, ось уже кілька днів мусив лежати, а то нудно й марудно. То ми й домовилися зіграти з ним у шахи, три партії, на цей раз тільки три – бо мені треба було сідати за уроки, батько сам слідкував за тим, щоб я не змарнував часу. Я б ті уроки й пізніше вивчив, але тато сказали: ні, тільки три партії. Дві я вже програв, то третьої можна було б і не грати, зустріч чемпіонів завершилася не моєю перемогою. Хоча я наче й не так погано граю, поміж моїми однокласниками не останній. От у Павла Усика виграю. Та й у Миколи Левченка часом виграю...

Хоча там ми граємо не так, як з татом. Ми завжди спішимо: – Ходи, ходи!.. а тато не спішать. Тато погляне, як я ото хапцем переставляю фігуру, та й перепитає: – Не передумаєш? Часом я захоплюся, мені й хочеться переходити. Бо вже побачив кращий варіант. Але поміж нами було такого заведено: поставив? То й все!

Тато виграв дві партії, вигравав і цю третю. А мені хотілося не осоромитися, бодай цього разу. Бо вже й бачив ліпші ходи, на жаль, заднім розумом бачив, а то в грі не рахується.

Тато теж бачили, що я хочу виграти, та й стримували мене: не гарячкуй, подумай, он же в тебе гарний хід!..

Я сам бачу! – хоробрився я, та й походив знову не так, як мав би походити.

І раптом – поталанило! Тато не так пішли, он же у них тура не захищена!..

Хапаю я ту туру, і аж підскакую від радощів. Та й відразу холону, сіпаюся назад: це ж не чесно, це ж, як би вам сказати...

– Ви помилилися!.. Переходіть, тату!..

Але тато не хочуть: у нас же, кажуть, такі правила: прийняв руку – то й все, хід зроблено.

Але ж, перечу я, але ж!..

Я тоді виграв.

Довго згадував, що я виграв у тата.

Отакі мої виграші – бо й життя таке: якщо встиг схопити, то й радій.

Але ж тато не захотіли переходити...

Окрасць від зайця

Ви не знали нашого діда Дмитра?

Звісно, бо то ж давно: колективізація, голодомор – не пережив він того.

А я таки наче й пригадую: в чумарці поверх свитки, в шапці вухатій, копкою закутаний. Приїздив до нас із Бербениць, то саме після Різдва, на Водохрища. Коні в нього – Гнідий і Чала, так і звалися, Чала голову повернула, коснула оком, коли мене їй на спину підсаджували, отак щоб хоч трішки посидіти, це вже наступного ранку. А Гнідий міг би й скинути.

То дід гостинці всім – коржики, маковики, яблука, горішки.

А мене підкликав – мені розгортає із білої шмати крайчик – від зайця. Оце, каже, набігався за ним луками, бо не хотів віддавати, то я ледве впросив: це ж для внука, прошу, щоб заячого харчу попробував, щоб козаком виріс!..

Вечеря на столі, і всього там – і шулики, й кутя, і голубці, і ще та й ще різного. А я за припічком

причаївся, того крайця жую. А він черствуватий, а він морожений!..

Та попри все те – нічого смачнішого за все своє довге життя мені не приведеться скуштувати.

Може, не треба так затято, не треба було всього відразу?

Може, варто було лишити на потім: потрошку надкушувати й надкушувати, щоб до старості?

Дід нічого такого не казав, лишень засміявся у вуса, а вони в нього інешм взялися, бо ж надворі мороз хрищенський, та й хурделило...

Мрія з довгоносиками

Мрійте! – сказали нам.

Мрійте – і ви станете, ким тільки захочете!

І ми мріяли – щоб стати Чкаловими і Папанініми – бо десь є небо і північний полюс; Гризодубовими і Расковими – бо й для дівчат є небо; Ангелінами і Стахановими – бо ж будемо жити в країні достатку; Богунами і Сірками – маємо ж захищати Дніпро і рідні степи; Спартаками і Еномаями – бо десь у світі ще є рабство, є неправда і визиск.

Щоправда, дехто мріяв і про вчительські портфелі, і про інженерство чи бухгалтерію, хтось хотів стати бригадиром чи керувати фермою, перукарем чи комірником – але це ті, хто не ділив із тобою перепічку, хоч ти був голодніший за нього, хто ховався з іграшками, не давав почитати книгу.

А ми мріяли – в третьому класі, і в четвертому, в шостому й сьомому, а наприкінці учбового року особливо.

От і завтра розпочинаються канікули. Ми могли б помріяти про кримський берег і гори, про морські мандрівки, бодай про піонерський табір в Луці над Сулою. Але нам сказали прийти назавтра до школи, зранку всім прийти, прийти із баночками – і рушимо разом на бурякове поле, рушимо на довгоносика – бо його розвелось без ліку, і поки ми його не зберемо, не здійсняться наші мрії про небо і північний полюс, про стахановські вибої, про Дніпрогеси й Азовсталь.

І ми будемо збирати того незнищимого довгоносика, довго будемо збирати, довго, – доки й нашої мрії.

Закоханий із єрихонською трубою

Ото он – закоханий, із єрихонською трубою в руках. Спішить до своєї дівчини, із піснею великого кохання спішить.

Пригадуєте, ще із Пісні Пісень, – спішить, щоб співом збудити зі сну, рівні якій немає в цілому світі, щоб розтривожити її, звабити, прикликати «у дім весілля, любовців хмільних і радості щасної».

Та й не сам він, он із подібними трубами ще ціле збіговисько. Бо це фестиваль ліричної пісні, новітній, альтернативний.

І дівчат перечулених також не бракує, їх ще більше,

От як засурмлять вони всі – заваляться єрихонські мури, кинуться врозтіч степові ховрахи та бурундуки. Якщо ж у місті – то шарпнуться до мерії мешканці довколишніх кварталів: гвалт, рятуйте, діти від того божеволіють!..

А кохані що? Вже й не знати, що із ними. Балдіють, звичайно, втрачають здатність мислити, триматися звичаїв одвічних.

І немає тому ради – адже вони переконані, що нині саме так має гриміти обертонами реанімовано Пісня Пісень, просурмлена через єрихонські труби.

Тільки перед ним

Ти шукала нагоди, щоб скинути геть все із наготи своєї.

Ти прискорювала час, тасувала ситуації, влаштовувала порозуміння незбагненого, ти вірила, що саме так і має бути, саме такою ти маєш стати перед ним (мною?) одним.

І то буде не вакханалія якась, то буде побожне торжество із не обговорюваним, але неодмінним продовженням – вашою (нашою?) спільнотою в прийдешньому, чарами і дітьми – бо ж для чого тоді й очікувати, бламати в долі, вимагати свого!

Ти не обмірковуючи передчувала, як воно має бути: ви (ми) двоє із ним (мною) у затишній кімнаті – де стіл і свіча на столі, і два кріселка, і вино в бокалі. І під вікном постіль, то вже неодмінно, бо тоді для чого те все.

І ти догадувалася, що ти посеред кімнати – ось глянь-но! – і легка сукня злітає із наготи твоєї, розпашілої і чудовної, бо коли дівчина відчуває твою (мою?) закоханість – о, яка вона гарна тоді!

І ти з бокалом в руці, і пливеш чи кружеляєш, підносиш той бокал до уст – але це для годиться, ти лиш дрібним ковточком причащаєшся – тобі й без того досить, щоб відчувати його захоплення, його (мій?) порив до дивного й незбагненого, до того, що трапляється неодмінно – але як часто що й не трапляється!..

Музика плавна і стиха, блимання свічки – плавно, із рухами твоїми у злагоді,

Його (моя?) піднесена збаламученість, віра в небесні дари любові, благословенні твоєю наготою.

Свіча ще горітиме, вино доливатиметься в бокали, твоя нагота покриватиметься поцілунками, дужими тремтливими дотиками його (моїх?) рук, і творитиметься щось дивне й незбагненне – випромінене твоєю наготою, твоєю вірою в те предивне й непроминальне, що таки існує у цих земних вимірах трепетної наготи.

Але – не кременуйся, дівчино: це не про тебе. Це про твоє кохання.

Право на плід

Це таке одвічне право, що записане у всіх конституціях природи.

У всіх збірниках ще неписаних законів, у звичаях і традиціях, у моральних засадах, у націєтворчих кодексах.

Право вродитися, рости і міцніти – і врешті: самому плодоносити!

Бо в твоїй сутності першоосновою і закладені саме ці закони: брунькуванням яйцеклітин, їхньою вимогою запліднення – і то вимогою надсадною, до крику, до розриву аорти.

Ви ж всотали із незаперечним оте ще біблійне – про дерево, якому розгніваний Всевишній відібрав право плодоносити. Гіршої покари не вигадас ніякий земний судія.

О, я знаю: ви мені на противагу нагадаєте про право на припинення вагітності, про нашу чи не світову першість в абортах, про підкинутих чи покинутих на чужу опіку дітей...

Кому б то не боліло – адже це чи не ключова причина наших суспільних негараздів, нашого недобору складників, із яких виростають певність і погідність, благополуччя і щастя.

Бо й себе у майбутньому ми бачимо лишень такими – із онуком на плечі.

Та, яка прийде до мене

Вона прийде – хоча її наче й немає.

Так і не так – бо вона є: я її вимріяв.

Вимріяв, бо так було треба.

Вимріяв для своєї юнацької певності не розминутися із своєю майбутньою долею, і то не будь-якою принагідно випадковою, ні – а з такою, яка буде мені дорога й найрідніша, із своєю єдиною.

Зрештою, як і кожен із нас.

А щоб не трапилося будь-що і будь-яка – я й вимріяв її. Вимріяв без химерних забаганок, не якусь там заморську принцесу чи призерку чергового конкурсу краси. Цур їм, хай ними олігархи тішаться.

Вона в мене наче Шевченкова сирота – вродилася і зростала може й в неволі-недолі, але відтепер має жити вільна поміж вільних, горда і розкута, певна у своїй закоханості – а поміж таких невродливих просто немає.

Чи вона так відразу й зустрілася мені, відгукнувшись на мій потаємний поклик?

Ні, але це не тому, що гордувала.

Так трапилося, що в лихі часи нам привелося жити – доля жбурляла нас в бойовища та за ґрати, на чужину і в засніжені царства. Але саме вона в найнесприятнішу мить появлялася не знати звідкіля – із склянкою води окропити знеможеного, із куснем хліба, із благословенням небесним.

А потім якось непримітно – але вже була поряд зі мною, достеменно така, як ото знову ж Кобзарева: нічого кращого немає, як тая мати молода.

Бо ми подружені, бо ми під покровом Богоматері, бо наші діти мають вирости щасливими в щасливому царстві.

Бо так вимріялося мені, і годі тут вишукувати бодай зерна неправди.

Голка в сні

Ти кажеш: загубила голку в сні? Так же ти кажеш?

Ось тут, окрай двора, де вже садочок, за старою шовковицею і стояв він, стіжок свіжого сіна. А ти саме тут вгніздилася вишивати. І що тобі так ладно клалося, і заохочувало все до роботи, і узор уже вималювався...

Але – загубила голку в сні, то чи не допоможеш шукати?

Я наче не такий недотямкуватий, а повірив: треба ж допомогти такій гарній дівчині в її скруті: саме так гарно вишивається, аж тут.

Та й починаю розгрібати дрібні пасмути – саме де ти сиділа.

Звісно, марна праця.

Але шукаю – начеб ти сказала, що загубила обручку, яку я ще ніяк не наважувався подарувати тобі, хоча є уже придбана, ношу її із собою, певної миті вичікуючи.

Чи сказала б навіть таке: загубила того вірша, що ти мені читав, десь же тут має бути.

Загубила пісню.

А то – голка.

Я таки шукаю – аж щось кольнуло!

А то не голка – то погляд твій з якоюсь причаєною глуминкою: ось так, просто мені в душу, аж кров закапала!

Так ось ти яка! Ну стривай же, ну я ж тобі!..

А ти смієшся, аж в сіно падаєш, а ти смієшся!..

Відкрий лице!

Та що ж це за час такий – гібридний, чи ще як там його називають. Від війни починаючи. Ну так, вона гібридна, біс би її побрав. Бо воюють наче на фронті – а перемагають у твоїй хаті. Ну, точніше: у хаті, де засідає дух нашої країни – тобто, в уряді.

Війну ж розпочали наче за що?

За мову, кричали: гноблять російську мову, дихнути їй не дають!..

То й довоювалися: на фронті майже без змін ось уже якийсь рік, перестріюються собі здалеку.

А от у рідній хаті вже перемогу святкує – ворог святкує?

Бо ж за що він розпочинав ту війну?

За мову розпочинав, за імперську мову.

А ось тепер пройди вулицями рідної столиці – скрізь ота імперська мова, за яку й розпочиналося бойовище.

Наче ми й не програли – а як же воно виходить, що таки програли.

Уже того гібридного духу скрізь повно.

Уже з машкарами на лиці не лишень кати появляються – а й мітингують у балаклавах, слідчі в балаклавах, конвоїри то вже геть у балаклавах.

А це й до кохання дійшло – заявляється до молодого: ось я!

А в неї лице закриті, в тій же балаклаві.

То ти до неї: Відкрий лице!

А вона так прикро, наче то їй образа яка:

Я ж душу відкрила!..

Так, відкрила – а та душа в чому?

В тій же балаклаві душа...

Стежка понад прірвою

Це коли шапка набакир, груди нарозхрист і в душі бунтується зваба протоптати стежку понад прірвою! Так, саме понад прірвою – а за нею яруга, а за нею майже що безодня.

Тверезий розум повний скепсису:

Нащо тобі та стежка?

Але тобі треба, тобі аж пече, так треба – наче ця звабна стежка топчеться до двору, що калина наприкінці саду, і джерельна криниця поряд, і дівчина з відрами на перевеслі. Галя її звити, чи ж не так? Та ви не гірше за мене знаєте.

Ось ти й топтатимеш ту стежку, ось ти й летітимеш нею – а наче понад нею!

Як у тому вірші:

Іде лиш впевнений по краю,

Іде й не падає – ось так!..

Тільки якщо вже стежка уляжеться, аж до накатаної доріжки – остерігайся, не наважуйся провезти нею гарбу із снопами – це ж на хліб для діток ваших: не заглядати ж їм до голодної прірви!..

Не ходи туди!..

Не ходи туди – в бароко, в готику, в середньовіччя кам'яниць і вулиць, храмових веж, не ходи туди – там тебе сплять.

Тебе вже топили – ти випливла, тебе вже вішали – обірвався зашморг. Тепер тебе сплять.

Нині ніхто не знає, де палили відьом. Може, на Трибунальській площі, може, на Митній, ще в якомусь доречному закутку. А палили ж – ось мені показують ксерокопію катівської просьби – виділити йому дві фіри дров, бо треба спалити правдиву бестію: довела до повної руйнації двох порядних господарів, двох міщан. Мали ж гарні родини, вірних дружин та дітей – а от звабилися на відьомські чари...

Тепер настав час палити нинішніх бестій.

Може, так як у добрі старі часи: спершу обсмарувавши дьогтем та вивалявши в пір'ї, та щоб на налигачі із сирової шкіри, та щоб киями підганяючи.

Де то буде ліпше – на Ринковій площі чи перед Оперою, ще треба зважити. Але час наспів, надто багато плине за вітром людського добра, надто вже торжествує розпуста.

Я не збираюся пхатися із своїми пропозиціями, може для нашого з тобою випадку вистачить постраху, лиш дочекатися б першої езекуції. Першого спалаху ватри на велелюдній площі.

А поки – не ходи старими вуличками, поміж замшілих кам'яниць, не ходи між бароко та готику, або якщо вже йдеш – то викидай недопалок, полиш вдома запальничку – не ю ж бо запалюють ватру. Хоча ліпше – сфокусувавши сто тринадцять дзеркал, так звівши їх в одну точку, що вогонь вже точно не погасне.

Тож поки ти не ходи туди – в бароко та в готику, в ті завулки та тупики, в морочну тінь церковних веж. А вже якщо йдеш – то викинь сигарету, запальничку викинь, а насамперед викинь писані з відьомським заміром вірші: відьомські марнолуння, розпусні натяки, паплюження моралі. Ото допий чарку – і не йди. Хоча чому ж – допий? Не ходи, бо ти ж знаєш, що там тебе чекатиме.

Спровокований фейєрверк

Ну от, тепер і я наче той гонорний володар хмарочосів та замовних мерседесів, унікальних манжетів та пряжок: подарував хворій дівчинці таке, чому й сам досі дивуюся. Подарував фейєрверк!

Трапилося це, коли до нас приїхали далекі родичі з нашої ж Лохвиці, привезли хвору донечку. Важкохвору, якщо бути геть точним, таку, що від неї відмовилися лікарі і районні, та й обласні також. Та й тут не надто захоплено взялися лікувати. З майже мінімальними шансами.

А тут у нас свята: День Львова. Вона із своєї палати чує музику та співи, а вже як звечоріло – фейєрверки заграли, та такі, що вона нічого подібного ще й не бачила. То й просить: підсуньте ліжечко до того вікна. Що ви, закричала медсестра, велено не рухати! Воно ж до приладів якихось там пришвартоване, чи якомсь там...

Все ж підлікували дівчинку трохи, післязавтра вони їхатимуть, вже вдома продовжать лікування.

А тут у мене справа така: дружині одного багача порадили принести мені на редагування свої вірші, вона в них кохалася, то я оце мав би довести їх до прийнятливості, щоб книжечкою видати. Та й обіцяє мені гарно заплатити. А я пригадав: вони ж мешкають неподалік, і то ця дама окрім поезії мала ще одне хобі: фейєрверки! Майже на кожне свято, а то й з незвісної для нас причини – із їхнього обгородженого високим парканом дворика – шугали в небо барвні вогнеграї.

То я собі й надумався: а що, як я відмовлюся від гонорару – а ви мені замість того завтра вечором фейєрверк влаштуєте!

Дама наче знітилася, але нічого. Лише випитує: може в мене якась дата, чи нагородила влада чимось, якоюсь відзнакою? Та ні, говорю, просто отак забавляюся...

Домовилися ми. То я й хвалюся тій хворій дівчинці: назавтра на день твого від'їзду он поряд, за нашими вікнами, фейєрверк буде! Заплескала руками: ото було б дивовижно! Але ж ви жартуєте?

Ну, не зовсім, відповідаю. Та й дзвоню тій заможній поетесі: вірші я перечитав, відредагував, підготував до друку, з видавцями від вашого імені погодив – то як із домовленим? З нашого балкона буде добре видно, ми ж майже поруч. То все гаразд, відповідає, назавтра, лишень звечоріє!..

Так я й подарував хворій дівчинці ілюзію щастя – вогнистого, іскрометного.

А та поетеса й гонорар мені не зменшила. Тільки перед новою дилемою поставила: щоб я їй рекомендацію до Спільки дав.

Ото фейєрверк буде – до самої півночі!

Я заблукав

Я заблукав.

Оце отямився, оце схаменувся, оце роздивився довкруг – я таки заблукав.

Заблукав у лісі. Не поміж трьох дерев, звісно, в нетрях темних, у гущавині заблукав.

Ото як би поміж велелюддя, на якомусь ярмарку, на святі розгульному, на мітингу нескінченному.

А може – поміж тіней, поміж фантомів.

О, так тож насправді – поміж тіней, поміж фантомів!

А вже із таких нетрів вибратися – не знаю, чи кому й вдалося.

Хіба що відкинувши геть дурні амбіції, звичні забавки, заміри звичні.

Тоді, можливо, й виплутаюся.

Але чи то я буду, чи лишуся сам собою – виплутаючися із таких блукань?..

Підніжка останнього вагона

Це ж таке майже із кожним трапляється, бодай один єдиний раз – а може трапитися, всупереч власній волі – а все ж. Особливо за умови, коли ти у визначений час звітуватимешся перед небом.

Тобто: рушатиме потяг, в якісь не зовсім уявлювані для тебе землі, до незаних тобою, а проте жаданих людей, до долі незвісної, до приваби згубної. А ти стоїш і дивишся, як потяг набирає розгону, як опускаються в помаху руки із хусточками, як закриваються двері, як уже останній вагон проминає спалахом.

І ось тоді якась невидима сила підштовхує тебе з місця, змушує рвонутися зі всіх причаєних сил, догнати той останній вагон, вчепитися руками за поруччя, неймовірним скоком злетіти на підніжку!

Ще якийсь мент ти будеш відсапуватися, якийсь мент урівноважуватимеш подих, збиратимеш в щось цільне невизначену розумом рішучість – шарпнути двері, відкрити, увійти!

Певніше за все, тебе там не чекатимуть. Не підхопляться радісно, не вигукнуть привітно: – О, і ти з нами!

Певніше за все, ти примостишся поряд із якимось гуртом, чекаючи на марні припросини стати своїм, чекаючи на місце в гурті, на слово зичливе.

Мене – коли саме от таке зі мною трапилося – припросили до гри: ось три наперстки, чи не згоджуєш ризикнути? Виграєш, будь певен, ось перед тобою один виграв. Не маєш грошей? А як же ти вибираєшся в дорогу без грошей? Розраховував на виграш? Ну то й вигравай! А поставиш... – он же маєш годинника, підійде за три ставки, вигравай!..

І я таки їхав, і програвав, і голодний скулився у закутку, і якомсь дочекався миті, коли хтось ще жалогідніший від мене поділився кусником черствого хліба, ще чимось поділився.

Бо то таки доля – втікати від безперспективного звичного, сягнути підніжки останнього вагона того потяга, який кудись вирушає мимо твоєї долі, кудись вирушає!..

Відібрані частки

Ось прийшла ота, ви знаєте хто, прийшла й ощирилася: – Збирайся!..

А я не погоджуся, я протестую, я кручусь-верчусь, у мене тисячі доводів: – Я ще ж не жив!.. Я лиш жменьку днів як із невилічливої каторги!.. Я ще ж добра не бачив, дівочої ласки, весняного квіту!.. Я ще ж вчитися зібрався, бодай щось про цей світ дізнатися, може й про добро та благо, я ще ж не знав такого!..

Розгнівалася вона, пішла. Не з пустими руками – частку мого таки відірвала: дитинство моє забрала із собою...

За якийсь час, аж ген за якийсь там час – знову заявила, знову із тим своїм: – Збирайся!..

А мені ще прикріше, ніж за першим разом: щойно науку скінчив, працю маю до серця, щойно одружився, діточок двійко геть малих!.. – це я їй все виказую, ганьблю її та совість її бештаю.

Розгнівалася вона, пішла. Не з пустими руками – частку мого таки відірвала: юність мою забрала із собою...

Ні, не втихомирилася, знову товчється під порогом: – Збирайся!..

А в мене праця незакінчена, а в мене плани ще нездійснені – і все для людського блага!.. – втовкмачую я їй.

Розгнівалася вона, пішла. Не з пустими руками – частку мого таки відірвала: частку юності, частку здоров'я, частку душі моєї.

Ту частку, без якої щастя не буває...

Що лишилося

Оце тобі, старосте, – що лишилося з банкету юних.

Сказав би, що недогризки – але негоже так казати.

Бо то як сухарі – навіщо вони юним, коли у них в руках повні чаші медового напою, коли у них оті яблука, що не велено надкушувати, але вони їх не поминуть. Та й іншого вдосталь – бо юності для щастя не потрібний надмір, потрібно щоб вдосталь, але все ж щоб ще чогось бажалося.

Це як ото – вчися стримуватися на банкеті, недопий чарки – ось так, щоб іще трохи хотілося, щоб вабило і кликало.

Але то не до переситу, в правдивої юності переситу немає, все виходить так, щоб ще була до чогось охота, щоб ще чогось хотілося.

Ні, не того, засушеного та замудрого – те хай на старість лишається, щоб мала підстави нарікати: це ж бо негоже? Це ж бо недогризки з банкету юних?..

Але то ні, то просто начеб із банкету – але прибережено долею таки до пізніх днів.

Наслухалася

А оце беруся переповісти історію, яка вразила мене – і непокоюся, чи зможу передати її такою, як сприйняв сам, чи вистачить у мене того зачудування, яке переходило до слухачів від тієї молоді жінки, якій нетерпеливилася оповісти так, як їй на душі викарбувалося.

Було це на сороковини, як то й водиться: службу в церкві відстояли, над могилою помолилися, та й за столом уже встигли насидітися.

І тут розмова зайшла: чи часто згадується, то вже звісно, чи привиджується, чи вістку хоч якимось побитом передає. Донька покійної і собі бере голос, та й переповідає: оце в переддень сороковин вона наче спала й не спала, сон бачила, чи то й не сон, уже й сама не тямить.

Але: наче їдуть вони автобусом, таким ото, як європейські, де сидіння високо. Поруч неї чоловік, він тут же за столом сидить, начеб для підтвердження, а попереду – не відразу й збагнула, а то мати попереду, покійниця. Та й дивується дочка: мамо, ви ж поперли, то як же це, що ви з нами, чи це не ви? Та ні, дочко, чує у відповідь, я. А як же?.. А мене відпустили. Та й пояснює, що в них там такий порядок, що коли заслужила душа, то її дають можливість побувати в рідних краях. То донька пильніше: – А де ж ви там, а як же вам там ведеться? Та нічого, відповідає мати, нічого, добре. Ото лишень

одне прикро, що нічого не хочеться, бо все є, хочеться лишень з вами побути, наслухатися, що у вас гарного сталося, то нам найбільша радість, коли у вас все гаразд.

А тут уже автобус пригальмовує, буде зупинятися, бо вже приїхали куди там треба, оповідниця не може згадати, куди ж то вони їхали. То це вони мають розпрощатися, так щось ніби виходить. Але не прощаються, тільки дочка ще раз до маминої душі з тим самим: ви ж так чітко не сказали, як же вам там, чи таки добре? А та наче легко посміхнулася, та й мовила:

– Та добре, дочко, могло бути й краще, але добре. Але нині й зовсім добре, бо я хоч трохи наговорилася та наслухалася!..

Контрамарка

Ні, я не давав такої обітниця своїй матері, я просто якось наче між іншим запевнив, що не забуватиму, посилено допомагатиму і таке інше. Здається, я так і чинив. Особливо коли матері відмовили в пенсії, а одержувала вона сміхотворну колгоспну, то я ж виділив від своєї зарплати дещо більшу. Щоправда, однаково мізерну...

Я просто дав слово самому собі, що потурбуюся про те, щоб мати до раю потрапила. Контрамарку таку збирався дістати, чи щось таке.

А пропусками, допусками, контрамарками хто у нас відає? Чорти відають.

Хоча також не певні, чи потраплять самі до тієї святої обителі.

То вони самі тут будують рай, рай в пеклі – для своїх нащадків, аж по сьоме коліно, та й для себе, звісно.

А мати, звичайно, в раю – після колгоспних буряків, після нестатків, після голодомору, коли оберігала дітей, дітей своїх оберігала, а всіх вберегти не могла...

Вона в райській обителі, я це чітко уявляю.

Уявляю й таке: ось після святочної вечері мати роззирається по столу – а там ще повно наїдків та й наїдків. То вона до розпорядника, до тамади тамтешнього: а можна, питає, я дещо дітям занесу, вони таким зроду не тішилися?..

А той подивився-подивився, та й розгублено: – А як же ти назад проберешся? Синову контрамарку в тебе ще тоді відібрали, при входиnah... – Та вже якось... – нітється мати. – Та й таке ще: – Це тут на райських столах ці наїдки гідні для вас, праведних. А поки донесеш – вони ж усущаться та вивітряться, нічого від них не лишиться... – А я загорну, в хустину загорну!.. – править своєї мати.

А може, це все тому, що не зміг я правдивої перепустки для матері виправити, якось не зміг, не діалося мені сторгуватися з чортами...

Тепер мучуся.

Вік родового дерева

Досліджуючи вік власного родового дерева, ми зайшли майже що в безвихідь, перепробувавши всілякі методи, але так і не знайшовши відповіді.

Залишався єдиний непохибний, випробуваний ще нашими прадідами узвичаєний метод: зрубати і порохувати кільця!

Але щось нас стримувало, щось непоясниме, наче якийсь небесний голос застерігав нас: не чинить такого, забудьте про свою нагострену вже сокиру – істина вам спотвориться. Адже якщо ми всі протягом невимірного часу злітувалися в одну спільність – звичні рокові кільця зростуться, стануть монолітною масою, де годі розгледіти задіяні в давнині початки.

Бо це так ростуть дерева, вже перегорівши у життєдайному багатті випробувань, вже отримавши певність своєї незнищимості – скільки б ще гроз над ними не прогрімало.

Варто б народитися заново

Нам обіцяють рай! Навіть туг, поміж кривдників і неправдомовців, – нам обіцяють рай. Обіцяють рай – за життя безгрішне і правдиве, за безоглядну віру, за чиношанування, за слухняність і покору, за любов до найвищих рангів.

Нам обіцяють рай – за виконання статутних обов’язків і святих заповідей, зачинаючи від: не убий, не купи, не продай, чи ще як там, не пожалій чужої жони, не поклоняйся ідолові, лжепророкам. Живи відповідно, зачини двері свого серця перед жадобою земної слави і дочасного майна, не дай доступу ненависті і заздрості – і це ще не все, ще будь готовий до побороення тисяч і тисяч спокус і підступів, диявольських повчань.

О, як то треба вишколити себе, як треба тримати себе в шорах, щоб дослужитися високої благодаті: почути від святого Петра очікуване протягом всього короткого чи довгого життя: проходи, ці святі врата відкриваються перед тобою!..

І дзенькіт великого золотого ключа, і світлі усмішки ангелів.

Але з якогось часу мені наче відкрилася істина. Ну, не істина, лиш сумнів: стривай, до раю так просто не потрапиш.

Не потрапиш – бо рай: це вічне дитинство, і там діють лишень закони дитинства, і ніякі інші, діють для всіх.

Тож для того, щоб потрапити в рай, варто народитися вдруге, варто стати дитиною.

Народитися вдруге – адже тільки так можна стати дитиною, навіть межі цих світів, тільки так можна жити не за вовчими законами.

Її ще більше

От чого людині вділено аж по саме нікуди – так це пійми.

А дитині ще більше.

Бо в нас малих – ні сірників, ні ліхтарика. А довкруг темно, особливо взимку рано темніє. Ще лише вечеряємо – а вже треба світла. А електрики тоді ще не було, хоч Дніпрогес уже будували. Батько наш будував – його забрали на будову, бо він електротехнік, та ще й замолоду українську волю виборював. То й будуватиме ото Дніпрогес, а потім Старобешівську

електростанцію, а потім Старокосятинівську, а потім на Азовсталі.

Батько будує Дніпрогес – а в хаті темно. Бо гасова лампа є, але гас дорогий, то мати марно не дає світити, тільки коли дуже треба.

І хоч ще не дуже пізно, ще книжку хочаться почитати, але вже темно, то нам краще лягати спати. Під ковдрою і тепліше, і світліше. Особливо коли ми навчилися сні бачити, навіть кольорові. Навіть якщо й страшні – то не дуже страшно, бо то лишень у сні.

А вставати посеред ночі – то краще не вставати.

А якщо вже дуже припече – то намагайся так пробиратися до відра, воно біля дверей: за піч тримаючися, за припічок, за лаву...

Ну, тепер світла того аж надто, глянеш на наше місто хоч трохи збоку – а воно аж сяє все, це я говорю, коли вночі глянеш.

То вже хіба буває кому страшно – коли й вночі повно світла?

Однак темні повно – просто вона трохи відступила, не так тебе собою огортає.

Кажуть, і під землею її буде аж надто – чорної, спресованої.

Але тоді вже тобі буде не обов’язково дивитися на неї.

Переростаючи безсмертя

Ой, кажуть людині, як ви молодод виглядаєте!..

І пояснюють самі собі, іншим пояснюють: він зберіг дитячу душу.

Ну, звісно: дитинство не знає старіння, не знає смерті.

Але пригляньтесь пильніше до дитинства: як же воно не хоче бути безсмертним!

Як воно прагне пружитися і здоровіти, дорости до можливого, дозволеного не дітям, як воно прагне навчитися того й того, отримати право на спокусу і на оману, на гріх і покуту, на нові й нові кроки поза таке жадане для дорослих безсмертя.

І ми переростаємо його, ми тішимося: ось і ми нарешті не діти, в нас вирує кров і снага пориває невідь до чого, ми зводимося на крило, ми рушаємо супроти зла і неправди, ми ширяємо в незвісному!..

А потім шкодуємо.

Але за чим ми тільки не шкодуємо, перерісши своє безсмертя.

ПОЕЗІЯ

Петро МІДЯНКА

«Нічне видіння»

* * *

Зі старих цвинтарів чути зойки сичів:
Від душ самогубців канючать подушне.
Довкіл багрянлиці куців та корчів
І мжичка осіння, як масло сивушне.

Це там Баламутиха, Гавранка й Дьоршка
Удов'ї горбки, а на них – моклячник.
Стара ворожіля й бавіля волошка;
В її головах яворовий свічник...

В колі дмитрівських свіч молитви і прокльони
Незбагненна і смертна розкладена сіль
Вапняк по зворах і джерела солоні,
Ще зсуканих гнотів тонка волосінь...

Кривоперстих

Циновкою виделкою бабців
Ловила в зворині та смажила на ватрі.
Чи то було в серпентрію чи в марті,
Ніхто не тямив з служасих отців.

Ще син її по селах раблудав,
В колибу тяг сяку-таку серсаму.
Над зомклом плакала і згадувала маму:
Через Лужанку рухалась уплав

Вони були міцні з високих лук.
Ще не розрісся у долині Луг,
Лиш мочарі світилися красиво.

А кметі, взуті в мокрі постолі,
Ладнали тихо ярма на воли:
Збиралися в Мадярщину на жниво

* * *

Вона любила пущ Бігарчука,
Вівчар-волох носив лиш курту пуцу..
Із чабриків вигойкувала: «Нуцу,
Тут баршанова стелиться лука.»

І він, як готур, півз готара.
Блудила Фія в травах без сорочки.

І рожев'їли гогоців дзвіночки,
І пасся вільно кінь без кантара

Висів на ільмі чорний кетефік,
Збирала Фія арніку на лік.
Було потрібне зілля кровоспинне.

Побив волоха говгер Бігарчук,
Не беручи ливор тугий до рук
І втік собі через хащі в Репинне.

* * *

Ще Григор Мельників давно ходив в Чертіж,
На плечі кинув вуйош наопашки.
На постолах столочені ромашки,
А з череса багнет стримів чи ніж

Уже не стало хижі в Чертежі,
Лише плита чорніла під порогом.
Той Григор люто лаяв Богом,
Як куц розрісся при самій межі.

Таке було нічне видіння няня,
Спливла йому можливо тьма давня
Бо пес не гавкнув, Григор щез у ліс.

У пустах ходить диво бездиханне
І чорна говля з млаки узарані
Показує червоний довгий ніс

* * *

І ти, моя любо, повернешся в Луг,
Де корінчик любистку, де макове зерня.
На давній межі розкрутилося терня
І в потоках звивається райдужний струг.

Ти знаєш давно, що я тут деміург,
Хоча шкутильгаю і тягну ногою.
Немов той ховрашок іду за норою,
Де маю звершити переповнений круг.

У нас засвітилась уже алича,
Коло тетраподу стікає свіча,
Котру в Повечерії зміг запалити.

Це мимо столичних розкурочених міст
Тут живе покаяння й точиться піст,
Задля того, щоб вічно нам жити.

* * *

В ночах минає швидко падолист,
Уже в літах ти виявляєш хист
До прочитання чи перечитання.
Двійний блекаут, воцані свічки,
Як поніміли на полях свершки
І не рятую навіть кава рання

На кронах буків чорний шоколад,
Нервовий розлад, дзвін потоків в лад.
Від сирості ці штрикання в тілесе.

Оголенії шпилі крутих вершин
І монастирське ковтання у шин
Нагадує, що є земне й небесне.

Вже тільки б келію й разючу тишину,
Аби не чути про жакку війну,
Аби на книги і картини збори.
І щоб були найдки до застіль,
Бинти і вата зупиняли біль,
Не відчуття свободи й непокори

Ще має бути повинь листова.
Ще вигорятиме попід плоти трава,
А не людське тіпання й вигорання.
А мряка помихайлівська пливе,
Заповиваючи у морок все живе:
І ремства й камлання, цілі оповідання

* * *

Що ж, бувало, як підло від миндри,
Не фунгують ні пика, ні хер.
Може, варто напитися сидру
Й відійти у куші на пленер.
Помісити запізні стокротки,
Що скрасили маленьке пільце.
Вся нудота московської водки
На неголене ляже лице.
Прочитати ще раз «Алкоголі»...
Змій зелений не все то прожер.
І звучатиме в записах в школі
Вільгельм Костровицький-Аполлінер.

* * *

Горобиними, вологими ночами,
Як Адвент у силі та темей.
Разом з голосіннями й плачами
Всі мерці у снах ідуть з дверей

Відчинивши навпомацки двері,
Ні борід у них, ані очниць.
Йдуть неначе знаки на папері
В кольорах пристиглих полуниць.

Може, за тобою ця ловитва?
Все то нареченно є не нам!
Бо не так прошептана молитва;
Говорили ж, що не віруй снам

Вранці забіліє Тарначора,
Скине мряки флер з горбятих пліч.
Діялось примарно, майже вчора,
Як покараній зміючці умлівіч

* * *

Загайтована сарна під Куком,
Стрільничим залякана звуком.
Сторожко й ніжно обкусує брост.
Ти снігом бредеш до потоку,
Полюбив Верховину високу
І сарничку відзняв на відос

По країні відлунюють стрільна,
Яка ж мілітарка повільна

Без меж з'ясувань і срачів.
І шорстка оця панська вадаска,
Як про татоша дідова казка
Між рюмсань дитячих, плачів

Нікого нікому давно вже не треба,
Лиш кавалок блакитного неба,
На поді машингвер і рушниць арсенал.
Під Боржаву ходи на вадаску.
Перебуду я власну поразку
І вимкну у неті нетрібний канал

* * *

Спів раннього птаха лунає, як стих,
Римуй собі вільно, розвільглий мій пташку.
Я твій солоспів зримувати не встиг.
Як ту, з гіацинтами, сиву монашку.

Що встигну – не знаю, коли б то знаття:
Від сніданку пісного і аж до вечері.
Так стрімко несеться безглузде життя...
І ти, як кажан, в сутінковій печері.

На спадах бгють хвостами струмкові струги,
Набубнявів бросток молодий на грабкові.
І шавкають вже мочаристі луги,
Радіючи рано весняній обнові

* * *

Онджею Грабалу
У заростях Північного Атласу,
Де пахнуть мирт, лаванда та іссоп.
На монтебайку кучерявий хлоп
Шукає милій сувенір-прикрасу.

У флязі хлюпає червоний апельсин...
Цей фреш не треш, авжеж не показуха.
А мелос цвіркунів йому лоскоче вуха,
Немов старий розбитий клавесин.

Неподалік очікує Маркетка,
Вся європоїдна напахчена кокетка,
Що подолала з Ондрою пасмо.

Поволі гасне світло в Маракеші
Та умліває цап в гарячій тепші,
Щоб сить була перед блаженним сном.

Михайло ПАСІЧНИК

«Театр одного вірша»

Встигаю навіть пішки

Швидкості у всіх нас різні –
Витискати вам сто з лишком,
А мені куди потрібно –
Устигаю навіть пішки...

Вас чарує руху клекіт,
А мені так смачно слизко,
Бо й близьке для вас – далеке,
А мені й далеке – близько...

Я – повільно, більшість – скоро...
Марно злагоди шукати
В горопашності прискорень
З мудрістю – не поспішати...

Щось відбулось-не відбулось

Щось тепле тулиться до скронь,
Щось дуже миле й таємниче,
Мов пригадав я давній сон,
Туманніший в цю мить удвічі.

Щось відбулось-не відбулось –
Таке близьке мені і Богу...

...Лиш туга здогаду про щось,
Лиш трем причетності до чогось...

Вранці кава

Отакі-то, друзі, справи:
В старість впав я із розгону...
Вранці кава – просто кава
Без меліси й кардамону.

Ранок в день заходить плавно,
Все наїжджено і звично,
І немає в мене планів –
Визначальних, стратегічних.

Друзів тепло зустрічаю
(У ФБ їх є багато...),
Свят ніяких не чекаю –
Кожен день у мене свято...

В голові мільйони плівок,
Не проявлених у долі,
Менший радіус мандрівок,
Більше й більше поле болю...

Ріжу лозу, в'яжу лико
(Й не в'язать його не проти...),
День щодня такий великий!
А життя таке коротке...

Марні справи

Від них ані грошЕй, ні слави,
Вони існують так, аби...
...Знов налягають марні справи
На душу, ще й кричать:
– Роби!

Вони що в травні, що у грудні,
Їх не минуть, не обійти...
...Знов труять кров діла марудні
Та ще й кричать:
– Лінивий ти!

Я справ солодких не докличусь –
Хіба я тут один такий?
...Знов рукави нервово смичу,
До прісної роботи злий...

Та щось пішло не так...

Про нашу долю штрих-пунктирно
Повідать можна в цих літах:
Ми до мети в житті настирно
Ішли, та щось ішло не так...

Нам випадала вдала карта,
Нам кожна гра була усмак,
Ми юні душі в світле завтра
Несли, та щось ішло не так...

В торБИ ми гроші не складали,
А мандрували по світах,
Ми встигнуть всюди поспішали
Гуртом, та щось ішло не так...

Майбутнє склалося в колишнє,
Схилився на обрій зодіак,
Ми на останній круг вже вийшли,
Та щось у нас іде не так...

...Ми ж маємо твою подобу,
У нас же міся сяга, –
Дай, Боже, ще нам всім по спробі,
Хай навіть щось піде не так...

Згадуючи лампу з дитинства

Не можу в темряві налапаті
Ліхтарика – такий пасаж...
А в пам'яті зринає лампа
Із номером дванадцять аж...

...Вона висвітлювала хату,
Ковтаючи фітільний трем,
Та лампа, схожа на гранату,
Цвіла бікфордівим вогнем...

Вона у хаті всім світила,
Ми нею ввечері жили, –

При ній плели, в'язали, шили,
Читали, їли і пили...

Кудись по стінах тіні бігли,
Тепло вягалось на печі,
Ми їй підкручували світла
І задували уночі.

Рвуть пам'ять спогади на клапті,
Вогонь з глибин душі пече...
Були колись поважні ЛАМПИ,
А нині ЛАМПОЧКИ лише...

О восьмій в суботу

Ще восьма ранку в цю суботу,
А я сиджу вже у вікні, –
Шибки будинків, що навпроти,
Транслюють сонечко мені.

Зима від осені тепліша,
Ані хурделиць, ані гроз, –
В дворі така уроча тиша,
Неначе вже вродивсь Христос...

Зимові алітерації

На озері замерзли брижі,
Вони мов праска давнини...
Гребе ногами кригу крижень,
Та лиш ковзаються вони.

Склом поставало з ночі змокле,
Дзвенить гірляндами розгіль,
Ну, а осОки невисокі
П'ють соки з молодих снігів...

Театр одного вірша

Люблю я здавна авторський цей арт,
Позбавлений він сірості і штампів,
Театр одного вірша – мій театр,
Мої в нім п'єси і мої спектаклі...

Я – режисер, я – автор, я – актор,
Я – костюмер своїх рядків барвистих.
Я – диригент, я – і соліст, і хор,
Я – оркестрова яма, я – бариста...

Я сам собі і мем, і маґ, і троль –
Сиджу у кріслі чи біжу кудись я,
У мене головна у всьому роль –
На сцені, мізансцені, в закуліссі...

І маскарад, і подіум-стриптиз,
І келія монаша, й гам гарему...
Театри починаються всі із...
А вішалки нема лише в моєму.

Кіно і життя

Я про таке вам хочу розказать:
Кіно й життя – поняття нетотожні,
Життя не плівка, котру відмотать
У будь-який момент сеансу можна...

В кіно інакше б'ється міокард,
Кіно – це лиш живе мистецьке диво, –
В житті не можна здублювать стоп-кадр –
Стоп-кадр в житті лиш раз один можливий...

В кіно й сорочка, і бронежилет
Тіла акторів облягають строго,
А щоб підчистить фабулу й сюжет,
В житті не можна змонтувать нічого...

Його зробить нам фільмом не дано,
Про це і кінокритики вам скажуть,
Життя – не плівка, на якій – кіно,
А доля – не екран, де кадри скачуть...

Лиш одне втішає душу...

Усе над всім лягло, зависло,
Нікого вже не звеселя
І цей туман молочно-кислий,
І ця мерзенна дрож нуля...

Усе до всього геть байдуже,
Все в гавань суму заплива,
І лиш одне втішає душу –
Солодке відчуття Різдва...

Цвіла герань

Коли мене рідня випроводжала
І зустрічала, як прийшла пора, –
Цвіла герань – і горе відступало,
Цвіла герань – і спазм стискав гортань...

Коли мені в широкий світ кортіло,
Коли себе я бачив чітко в нім, –
Цвіла герань – і райдуга горіла,
Цвіла герань – і зігрівала дім.

Тягнулось навесні усе до Бога –
Трава, дерева, пагони, струмки, –
Цвіла герань – і в ранню рань дорога
Лягала від хатини в світ гіркий...

Узор родинний мені долю виткав,
А душу возвеличили пісні, –
Цвіла герань, поранена у квітку,
Стікала згустком крові на вікні...

Її і зараз бачити я хочу
Там, де над нею світлі образИ...
...Цвіла герань – і застинала очі
Колись і потім хвилиною сльози...

...А вечерю віддай ворогові?

Всесвітнє християнське торжество,
Дванадцять страв пісних, але багатих...
Ніщо не змусить нас в передріздво
Святу вечерю ворогу віддати!

Хай Бог синів і доньок береже
Від супостата, звіра, ката й татя, –

Голодний він віками на чуже,
Хоча й живе неначебо в достатку.

Заткніться, хижі кулі у стволі!
Нахабні вороги, від злості тріснуть!
Нехай стоять у мирі на столі
Дванадцять страв пісних – вовіки й прісно!

А натурниці – нема

Сніг не йде навіть у свято,
У якому він сам смак...
Хочу зиму малювати,
А натурниці нема.

Блимають сорочі крила,
Але світлість їх не та...
Хочу малювати біле,
А позує чорнота...

І не виїхати возом,
І саньми – ні-ні! – хоч стрель,
І не закріпИть морозом
Розмазючну акварель...

Наші душі

Придумав хтось таємний нас колись,
Заклавши в мізки вічне “треба” й “мушу”,
І втілені у нас всесильним кимсь,
Пригод шукають відчайдушні душі.

Ми вигадали простір, шлях і час,
В яких живуть жертовно і байдужо
Змонтовані й заселені у нас
Великодушні й малодушні душі.

Навчилися ми в братів земних стрілять
Й ніхто ніяк нас не обеззброїть,
Стоять на смерть і остеронь стоять
І дужі, і завжди безвольні душі.

Нас робить лише злішими прогрес,
Ми споконвіку на чуже падучі,
І “ближнього не вбий!” на космос весь
І мертві, і живі волають душі...

Цикл різдвяно-новорічних...

Що не упало – те й не розтає...
Повисихали за минулим сльози
І настає час шуб та олів'є
Без календарних снігу і морозу...

Перетин часових безмеж трива,
(Розподіл часу – не розподіл світу...),
І хай там що – у нас є два Різдва,
Дві коляди і дві щедрівки світлі...

Сьогодні, завтра і завжди...

Дитинства іншого не маю –
Левада, ліс, городець, двір...
До верб хатина повертає
Хрестатих вікон чистий зір.

Щось робить батько, варить мати
Той борщ, який і нині люб,
І кличуть світ цей пізнавати
Бібліотека, школа, клуб...

У снах моїх дороги дальні,
А з ними й горе не біда,
Моя метка відповідальність –
Курчата, свині, череда...

Всі поривання й мрії – звідси,
Сюди б вернутися я рад,
Моє дозвілля повнять змістом
Сестра, сусіди, друзі, брат...

Рідня тут мила, добрі люди,
Сипкі піски, слизькі льоди,
Вони були зі мною й будуть –
Сьогодні, завтра і завжди...

Магія попутки

В дорогу ні жалю, ні смутку
Я не беру – лиш хліб солю...
Ловлю усе життя попутку
І кайф ловлю – її люблю!

Мені романтика ця мила,
Вона у мандри дух жене,
Попутко, де вже не возила
Ти невгамовного мене!

З літами пристрасть ця не щезла,
Її нікому не віддам!
Нема в правиці в мене жезла,
Лиш жест, знайомий водіям.

Тремтять збентежено коліна,
І шлях вже ділиться на двох,
Як гальма кличуть до кабіни,
У котрій я вже цар і Бог!

Були пасовиська тут...

Були пасовиська тут – вирости лози,
Туманиться поле прообразом гаю,
Провулком уже ні телята, ні кози
Припони дзвінки на цепках не тягають.

Сусіди вже клопотів з ними не мають,
А ще ж так недавно їх з радістю мали!
Молочно кульбабки тут лиш відцвітають,
І дояться зрідка над травами хмари...

Ворони подбали й про начерки саду
(Насінням із яблук цю шир засівають),
І, хвацько крутнувши димами позаду,
Життя об'їзною повз нас проїжджає...

Михайло БАТІГ

«Розквітлий цвіт вишні»

*“Розцвіла наша черешня, і Софійка раптом запитала,
чи дерева будуть пам'ятати про війну...”*

З допису письменниці і журналістки Любові
Кіндратович у Фейсбуці

1...

ти лежав
навznak
укритий землею
як дитя
пеленою
і думав
що мертвий
ти лежав
у шанці
над тобою
мов схолола душа
пропливала
розстріляна
тиша
і ніби крізь сон
ти чув
як б'ється
серце Землі
коли на землі
ти лежав
укритий землею
немов пеленою
дитя

2...

коли ти
розплющив очі
з чистою просиню
як у мамі
твої побратими
юні

сиві
й святі
стояли
вздовж шанця
на грішній
донецькій землі

3...

над тобою
гублячи пам'ять
мов юродиві
мовчали дерева

сірі
чорні
обвуглені
тіні
преклоняли коліна
перед мертвими
друзями
і хотіли
забути
забутись
і забитися
в найглибшу шпарину
виритого
вами окопу

4...

учора
о четвертій ранку
(там у них
о цій порі
перезмінка)
по нас
живих
гатили
немов по мертвих
з: гелікоптера
танка

міномета

гаубиці,
РСЗО
дронів
РПГ
СПГ
АГС
БМП
стрілецької зброї
(тільки не запливав
сюди
у степи
підводний човен
тату
і не стріляв по нас)

5...

ти лежав
навznak
укритий землею
у груди
мов звір
тобі вгризався бронежилет
ламаючи
ребра до хрусту
а дерева
чіплялися обгорілим віттям
за мокру від крові
ніч
і вмираючи
тихо
читали дев'яностий Псалом
написаний
маминою рукою
на листку

зі шкільного зошита
що був
у твоїй руці
”Впаде побіч тебе тисяча,
і десять тисяч – праворуч тебе;
до тебе ж не приблизиться...”

б...
ти лежав
горілиць
на ліжку
застеленому
білосніжним
мов розквітлий цвіт
вишні
простирадлом
у білій палаті
медсестра
вся у білому
мов ангел
принесла у долонях
немов у сповитку
тепле
малесеньке
безпомічне
новонароджене пташенятко
і легенько
щоб не злякати
боронь боже
поклала тобі на груди
на яких
ти
учора тримав
мокру й солону
від сліз
і від крові
українську землю.

дев'ятнадцяте березня
прилетіли лелеки
не знаю
як там з лелеками
як летіли
і
чи долетіли
не спілкувався
не зустрічав
не просився до них у друзі
на фейсбуці
з війни повернувся
Михайло Гринюк
той
який з Королівки
не назавжди
у гості приїхав
до мами
додому
до мене
приїхав поранений
але живий
ми сиділи

говорили довго
немов пили холодну воду
у спекотний
полудень липня
пили зелений чай
пили нікчемну чарчину
яка зрадливо
тремтіла в його руці
і хлюпалась
як вечірнє небо
у його вигорілих
як свічка
очах
він розповідав

про страх
про донецькі ночі
простріляні як решето
про літературу
Михась відкладав у бік
недопиту чарку
і розказував
про маму
яка не знає про його поранення
яка молиться за нього
і за двох інших синів
війною поглинутих
мов безоднею
допивши чарку
нарешті
Михась
розповів
про Карела Чапека
і Лао Ше
та його роман “Нотатки про котяче місто”
а потім
попросив:
не пишіть про мене нічого
якщо я говорю з вами
отже
я живий
бог любить мене
бог любить поезію
а потім
Михайло почав читати
сумні рядки
з недописаного і ненаписаного
вірша
якого присвятив братові
Роману
котрий лежав
в одному зі шпиталів України
поранений
і за його словами
лікарі
гостирили на нього ніж
“Цей біль ніяк не можу докричати,
Цей сум ніяк не можу домовчати,
Бо досі ще боюсь близьких втрачати,
Тому телефоную і питаю:”Як ти, брате?!..”
А він мовчить. Навіщо говорити?
Скількох живих довіз, скількох – убитих,

Скількох вдалося в смерті відібрати?..
Подумає і скаже: “Добре, брате!...”
Хоча добра не видно там давненько –
Чекає на дзвінок від брата ненька...”
дев’ятнадцяте березня
прилетіли лелеки
не знаю
як там з лелеками
як летіли
і
чи долетіли

не спілкувався
не зустрічав
не просився
до них у друзі
на фейсбуці

...сидів
слухав Михайла
того
який з Королівки
він читав мені вірша
мені і лелекам...

Це не яблуні цвіт...
Богдан Стельмах

...1
абрикоса
в саду діда Івана
блідне крайнеба
сумна
ронить
долу
ніг твоїх босих
перламутровий квіт

дитинко
дівчинко
доню

чиясь
майбутня перлинка
в сонячній
силянці мрій
за вікном
засмучений
втомлений
зранений квітець
четвертого року війни
тихо шепче:
- Йорданко...

...2
первоцвітом
босоніж
ти ідеш
крізь

каміння й руїни
нерозірвані міні
відстріляні гільзи

сумно
тече предвічний йордан
і несе
кров

синів наших
наче пращурів
пам’ять
з донецьких степів
в мертво море

...3

дитинко
дівчинко
доню

незабутня моя перлинка
в сонячній
силянці мрій
це
не яблуні цвіт
а зорі
падають тихо
на
скривавлену рану землі
і шепчуть
наче молитву:
- Йорданко...

...4

це не яблуні цвіт
кохана
то пелюстки
абрикоса
стяті
вчорашнім морозом
як лезом
з саду діда Івана
ніжно
цілунком
вплітаються в твоє волосся –
й сивіють.

Arrivederci!*

Оксані Б.

ти йшла
на устах
холодного
полум’я свічки
несла минуле

біль
прощання
ударяв хвилями
об серпанок
твоїх
втомлених повік

ти йшла
у завтра
твої пошерхлі
губи
шептали
сьогодні:
“Arrivederci!”

сльоза

відбринівши
на твоїх віях
рвалась павутинкою
як струна

коли
вона скотилася
в борозну
моєї долоні
я розгледів у ній
твою п'ятирічну донечку

ти йшла
для світу

непрохана

богом

відпущена

людьми

засуджена

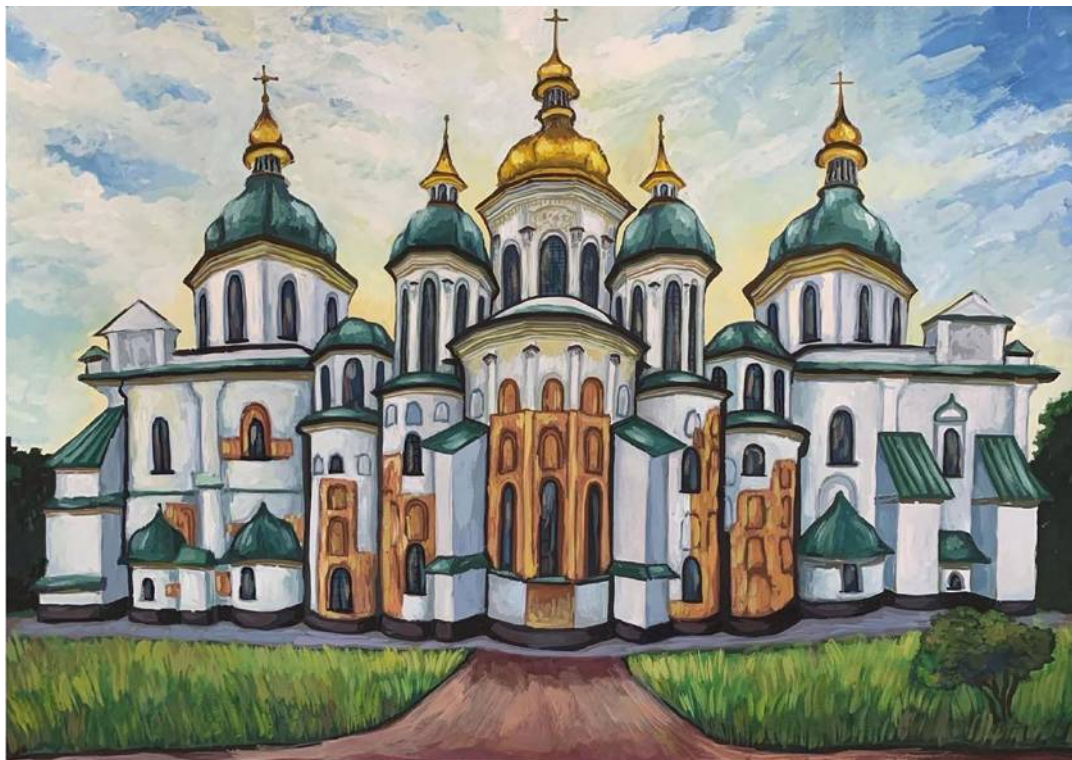
погляд
маленької донечки
як рана
ятрив твою душу

ти йшла
одна

відплакана
осінню
дерева
стелили
тобі під ноги
килим
із ошуканих мрій

ти йшла
і знала:
твої сльози
на чужині
завтра будуть зайвими
як і ти
сьогодні
на рідниці.

Aggravederci!* (італ.) – До побачення.

Барбара-Анна Портер. Софіївський собор. Папір, гуаш, 40 x 60, 2025 р.

Богдан СМОЛЯК

«Шматочки задоволення»

(лірично-іронічний цикл)

Собі на уродини, спогадуючи життєлюбця Гафіза (14 ст.) і його газелі в перекладі з перської Василя Мисика (1907–1983)

До квітки-вродниці

Просто погляну на вас
Вічми захоплено-чистими,
Квітко у профіль й анфас
Із божествинними рисами.
Просто торкнуся до вас,
Хоч це росі несподобисто,
Квітко неторкана в час
Ще світанкового доросту.
Просто згадаю нараз
Серед вечірньої радості,
Як промінь сонячний гас,
Мов о пелюстку поранившись.
Сам вас люблю і Гафізу
Не вироблятиму візу...

Владущий

Я міг би володіти світом,
Який смарагд дарує
Не на перстеник незavidний –
На вежу з веж статурну.
Я міг би голубом злітати
До шибки в піднебесі,
Стократ за птаха більше знати
Про вдари серця чесні.
Але стоять тополі-вежі,
І голуб вдячний дзьобу,
І Той, Хто за серцями стежить,
На «міг би» ставить пломбу.
І я, наречений Богданом,
З призначенням амбітним,
Мережу вірша, щоб не дармо
Нічим не володіти...
Гафізе, таж газеллю й ти
Свій призвіл Долі захистив!

Два трунки

П'янке вино і аквавиту
Дарунком визнавши, як всі,
Я не рихтуюся до звіту
Ні злакові, ані лозі.
Але відвідую пекарню
Й беру буханець житняка.

Але родзинці дорікаю,
Що з виноградинки – й та-ка...
Ото мої стосунки з ними
Двома, а радше – чотирма,
Без них я не дібрав би рими,
В якій несправжності нема.
Гафіз, він хилить на одно
І п'є за юності вино.

Моє серце і чайка

Я знав красу, що мріяла про мене,
Та серденько моє було зелене,
Коли ж воно дозріло для любові,
То віднайшло найбільший скарб у Слові.
Відтоді наді мною чайка наче
Поквилює, у срібне крильце плаче...
Я знаю, що б сказав мені Гафіз:
Без слів би келих труночку підніс.

Колись і тепер

Колись глядів я на троянду
І вже в'янкою зрів красу,
Казав собі: ось краще гляну
На нерозплетену косу.
Але й вона, гадалось далі,
В туман сивавий відпливе, –
Жадав, щоб тлінню не піддались
Пориви нинішні в нове.
І лиш тепер, троянду стрівши,
В ній ту найпершу впізнаю
І пересвідчуюся: більше
Не в'януть квіти у раю!..
Хіба Гафіз би заперечив
Ці диво-вижні речі?

Мій вірш

Що вірш комусь? –
рядок присвяти
Чи хвальних відгуків зо сім,
А він зумів для мене стати
Буквально всім. Буквально всім!

Та ти лічи – не перелічиш,
Тож вибралося вмиль своє:
Питоме, справді чоловіче,
Бо *світотворчістю* стає.
І хай там хтось обходить вірша,
Як ту особу без мети, –
Його мета стократно більша
За все, що можна обійти.
Гафіз додав би: з серця вірші
У мові людській – наймовніші.

Моя любов

Люблю це місто, цих людей,
Цю річку, ці гарячі квіти...
Ось друг по сигарети йде –
Його ладен й без них любити.
І юнку, що кохає світ,
В яким від мене ні слідочка,

Люблю я бозна-скільки літ, –
Не менше... тисячі, вже точно.
Себе також люблю, а то –
Й ненавиджу, як духа мало...
Моя любов – щоденний торт,
Якого всім по крихті стало.
Гафізу, звісно, до смаку
Все, що нагадає лукум.

На межі

Як молодий когут запіє вперше,
Від первошастя співу ледь не вмерши,
Як ластівки зіграють на дротині
Прощаннячко всьому, що мають нині,
Як сонце гляне на садки крізь пальці,
Мовляв, зимові яблука – не цяці,

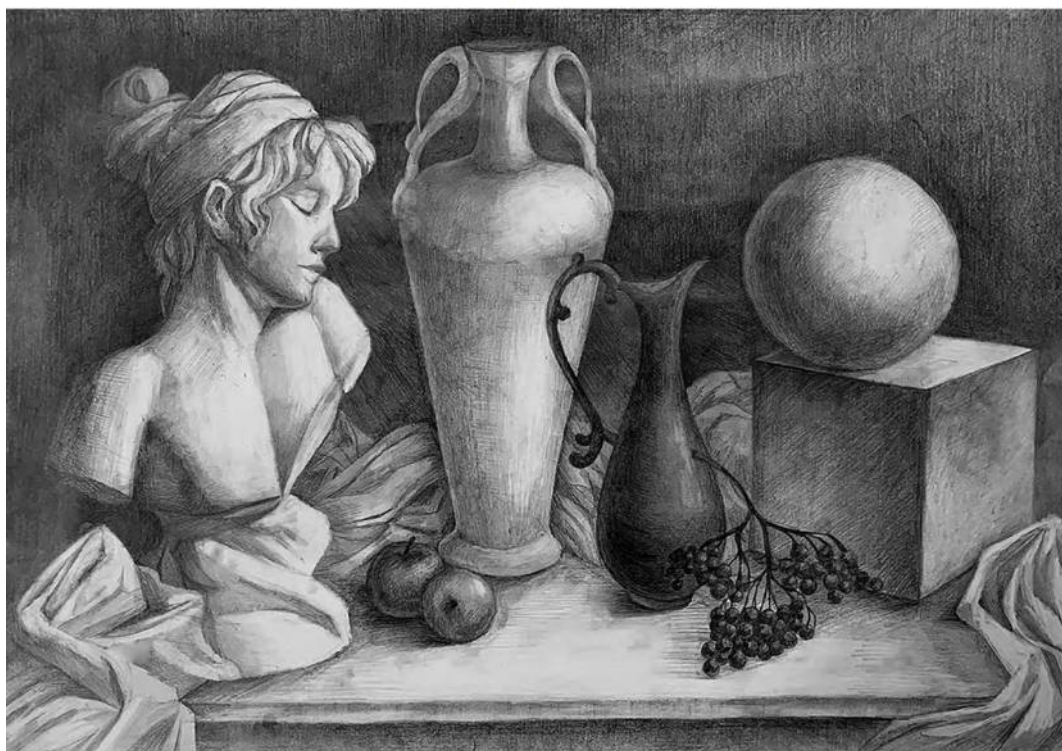
Як ниви засюркочуть раптом радо
Не знати й на чию таку раду,
Як календар, давніший і новий,
Піде собі на «ти», піде на «ви»... –
Тоді спохопимося: таж це літо,
Невже по нім недовзі – ані сліду!?

Гафіз мороки схожої не мав:
Любив життя, десь літо чи зима.

Моя вдячність

Я вдячний цим очам, що, бачивши красу,
Не відверталися на очевидь-яскравку,
Що у естві своїм сон осяйний несу,
Повік заслінками затриманий споранку.
Я вдячний цим устам, що наспроти дням
Про миті щастя людського все говорили,
Що падали в жадань і почуттів нестям
Задля однісінької справдженої рими.
Я вдячний цим рукам, що втримали мене
Над прірвою житейських бід, випроб, прогалин,
Що ними обіймав дитячко земне,
Що довірйників крильми вони не стали...
Гафіз, либонь, уста найбільше би хвалив,
Свої – й за те, що зупиняли трунку плив.

Липень–вересень 2025 року

Барбара-Анна Портер. Натюрморт. Папір, олівець, 40 x 60, 2025 р.

Олександр БУКАТЮК

«Окопи на Голгофі»

(цикл)

:покинутий на полі бо[л]ю:

коли мені була потрібна підмога
натхнення втекло із поля бою
залишивши мене самого
у останньому колі пекла
наодинці зі смертю
коли пегас підірвався на міні
і я не знав де його ноги і я не знав де його крила
і коли я був поранений в серце
і моя душа стікала кров'ю
я просив у парнасу про евакуацію
а у відповідь – лиш мовчання
і коли я нарешті повернувся
звідти звідки не повертаються
муза сказала мені що знайшла іншого...
добре що я був до зубів озброєний
вашими молитва:ми
добре що Христос мене звідти виніс
несучи і мене і хрести
мій і Свій
добре що на мені ані подряпини
тільки серце і душу й досі
пеРЕБинтовує віршами

:Бути поруч:

(капеланам)

– Як ти, брате?
– Так, як Ісус в Гетсиманському саду, коли Його
друзі заснули...

Він прийшов до нас в пекло
коли ми вже не сподівалися
ні на підмогу ні на евак
ні що хоч хтось з нас ви:живе
Він всіх нас витягнув
поранених
мертвих живих і
ненарождених

:пересадка серця:

землі пересадили серце
і те серце землі – то ми

небо чує цей бій
цей бій серця
яке здається ось-ось
розіб'ється
але не здається

* * *

минуле двохсотє
трьохсотє теперішнє

з майбутнім усе гаразд
дивом вижило
дякує за молитви

:З:уст:річ після розлуки:

я дуже скучив
я хочу на Тебе дивитися
хочу Тебе слухати
хочу щоб всі мої слова були
про Тебе
хочу бути з Тобою
завжди і всюди
насолоджуватись Тобою
розжовувати
ковтати серцем
війна не давала нам часто бачитись
та тому я Тобою так спраглий
і тому я маю цей голод
який лиш Тобою втамує
я без Тебе наче й не дихав
наче й не жив
без Тебе
Ісусе

:на позиції «Голгофа»:

смертельно поранений Він
розіп'ятий на землі яку ніс на Собі
сказав мені вказуючи
на Жінку любов'ю озброєну:
воїне Мій це твоя Мати
а на мене Їй вказуючи прорік:
Жоно це син Твій
земля тряслася від вибухів
розліталася від снарядів
як фонтану струмені
Вона душу мою – рану суцільну
прикривала своїми долонями
і душа набиралася сил
і душа наче знову народжувалася
Хто Ти Діво без бронижилету?
Хто Ти, Мамо?
у відповідь:
Я Мати твого Царя і твоя Мати
Слова її були немов лілеї
слова її були як
найприємніші пахощі
і я повірив що існує життя після пекла
і що всі війни закінчуються
і що я повернуся звідти звідки не повертаються
і що воскресне воістину
Той Хто постійно за нас помирає
Він прийде посеред нас і скаже:
Мир вам!

* * *

осколки в серці Христовому
Він Той Хто Живий
та болить Йому
з нами був у окопі
мене прикрив Своім Тілом

* * *

Він загинув на позиції «Голгофа»
щоби витягнути мене із позиції «Віхлань»

Йому Життям завдяЧУЮ
і відтермінованою вічністю

:Покровський напрямок:

це район Покрови де Вона
тримає на руках
своїх мертвих дітей
і молиться про воскресіння

сьогодні небо пустило
скупу чоловічу важку мов залізо
Сльозу

* * *

Його не раз оголошували зниклим безвісти
казали що Він двохсотий хоч варто було б
на щиті (чи на хресті?)
хтось думав що Він був в полоні
де Він тільки не був і навіть з нами у пеклі
брав на Себе вогонь
з Рана:ми не сумі:сни:ми із життям
Його уже поховали
а Він прийшов з перемогою
смертю смерть переміг

:Віра, Надія, Любов:

Віра завжди вірила у перемогу.
Любов уміла любити як ніхто.
Надія померла останньою.
Рани були не сумісні з життям.
Мати Софія ні однієї не дочекалася

* * *

чотири побратими
Захід Схід Північ Південь
разом пліч-о-пліч
на одній позиції
стоять не на смерть
на життя вічне

:4 євангелія воїнів:*

земле рідна з
відірваними кінцівками
з небереженими очей зіниці:ми
з серцем прошитим снарядами
ось тобі від Матвія
із позивним Ангел – золоті руки
він любив ними обіймати
вони в нього як крила були
у постійному леті
ось і ноги тобі від Марка
із позивним Лев
ними він хвацько бігав
ще до війни – до коханої
а під час – якнайшвидше –
побратимам на допомогу
ось тобі очі – від Луки
із позивним Телець
ними він так диви:вся
що в чії очі заглянув
ті не могли забути
його зорепадного погляду
а ось серце тобі – від Івана
із позивним Орел
воно у нього велике-велике
здається любив ним усіх а особливо тебе
він у тобі
чуєш?

прислухайся до власного
серцебиття

14:1:25

*Символом для чотирьох Євангелій служити
вогненна колісниця, яку бачив пророк Єзекиїль
(Єз. 1:1-28) і яка складалася з чотирьох істот, що
нагадували своїм виглядом людину, лева, тельця і
орла. Ці істоти, узяті окремо, стали емблемами
для євангелістів. Християнське мистецтво,
починаючи з V століття, зображує Матвія з
людиною чи Ангелом, Марка з левом, Луку з
тельцем, Івана з орлом.

:Великдень на нулі:

бліндаж привалений каменем
сказали що Ти двохсотий
та чути у кожнім взводі:
Христос Воскрес! Воістину!..
і навіть атеїст не питає
«в кого такий позивний?»
йому не вкладається в голову
як в пеклі лишився живим
немає ані подряпини
йому не вкладається в серце
як міг врятувати його Бог... мертвий...
та знову: ...Воскрес! Воістину!..
і пальці у Рани вклав
Немислимий
Люблячий
Рідний
Живий

:за межами нуля:

тут так тихо аж страшно
недовіра до тиші...
та несе отченашно мою душу Всевишній

:благоСловення:*(краю териконів)*

благословляю цю землю
котра по небо в прокляттях
благословляю ці трави
обпечені кров'ю й вогнем
благословляю цей місяць
що підірвався на міні
і зникле безвісти сонце
і каміння німого крик
благословляю серця ці
що хоч прикладай до рани
благословляю ймення
котрим уже несть числа
благословляю слова ці
що зійшли на твердому ґрунті
що зійшли на незоранім ґрунті
і дивом з розуму не зійшли

* * *

де сховатися
від внутрішньої тривоги
від бомбардувань душі
?
у Серці Твоєму Господи

Із рукопису верлібрів «НУЛЬОВА ЗАПОВІДЬ»
(готується до друку)

Тетяна ЛІСНЕНКО

«Келих меду»

Передгрозя

(Рондель)

Закупорисилося небо, затремтіло
В передчутті червневої грози.
І день загус у присмаку сльози,
І все навкруг схололо й почорніло.

І плесо озера старого сплотніло,
І погляд верб – крізь клапоть органзи.
Закупорисилося небо, затремтіло
В передчутті червневої грози.

Й тополя у печалі овдовіло
Згубила теплий колір бірюзи.
Немов прозорі крила стрекози –
Скажений блиск, і гучно загриміло.
Закупорисилося небо, затремтіло.

Липень

(Рондель)

Наливає в келих меду липень золотистий,
В вітті липи хмільно править золота бджола.
Пишно, ясно, бархатисто цей рік зацвіла
І запахла п'янко й терпко, ніжно, променисто.

Дзвонить липа білим цвітом росяно-рунисто,
Ароматом Геспериди край мій замела.
Наливає в келих меду липень золотистий,
В вітті липи хмільно править золота бджола.

Вечір грає на флюярі гучно й гонористо,
Неба стрічку-оксамиту тиша в тінь вплела...
Притуляю цвіт медовий до свого чола,
І свічуся, мов лампада, навсібіч вогнисто.

Пере сорочку небо у Сулі

(Рондель)

Пере сорочку небо у Сулі,
У передгроззі – тиші клекотіння.
І лиш дрібної пташечки тужіння
При битій стежці чути ув імлі.

Спустивсь на землю вечір у брилі,
Пірнув у тиші лагідне сп'яніння...
Пере сорочку небо у Сулі,
У передгроззі – тиші клекотіння.

Вже й човен вигрівсь в літньому теплі,
У душу стука музика осіння.

Нема ніде від осені спасіння –
Несе в наш край печалі на крилі.
Пере сорочку небо у Сулі...

Я бачила...

(Рондель)

Я бачила, як квіти танцювали,
У вальсі тихому пливли, як у човні.
Й чомусь тоді згадалося мені,
Як незабудки ми з тобою рвали.

Цей світ у квітах мрійно цілували,
І він до нас туливсь, як до рідні.
Я бачила, як квіти танцювали,
У вальсі тихому пливли, як у човні.

Світ незбагнений в небі малювали,
А потім білі вишні й черешні.
Та щастя, наче хмари в вишині:
В січневий холод птахи розкльовали.

Я бачила, як квіти танцювали...

Де вітрець випаса чебреці

(Рондель)

Де липневий вітрець випаса золоті чебреці,
Цвіте смолка густа, золотіє солодка медунка,
Я броджу, наче дощ, як чужа і нічия чаклунка,
І збираю в рукав зір холодних рясні промінці.

Там старезний вітряк прохолоджує вдень
пшениці,
А вночі місяць-бос оглядає свої обладунки.
Де липневий вітрець випаса золоті чебреці,
Цвіте смолка густа, золотіє солодка медунка.

І копиці трави, як маленькі сухі буханці
Пустун-вітер хова за небес непрозорі лаштунки.
І дримають тополі, хоч стоять непохитно і струнко,
Я між ними броджу, зачіпаю калин спідниці,
Де липневий вітрець випаса золоті чебреці.

Хустка

(Рондель)

Ця хустка мами – мій орієнтир,
Вузька стежина, змійкою до хати,
Де мальви під вікном, цвітуть блаваті,
Де дах старий у хаті набакир.

Печаль росте, пишніє вглиб і вишир,
За плином часу суму не сховати.
Ця хустка мами – мій орієнтир,
Вузька стежина, змійкою до хати.

Квітковий двір – дитинства еліксир,
Вербова ліса у обіймах м'яти,
Навкруг – шовковиць крони пелехаті,
Маленька хата – наче монастир...
Ця хустка мами – мій орієнтир...

Читай мене, коханий

(Рондель)

Читай мене, коханий, по очах,
Вичитуй, як молитву, доостанку.
Шукай мій обрис в променях світанку,
Доки солодкий спомин не зачах.

Торкайся мого жіночого плеча,
Як чуєш ночі ніжну колисанку.
Читай мене, коханий, по очах,
Вичитуй, як молитву, доостанку.

А за розлуку час хай пробача,
Хай душі не оплакують мовчанку...
Бо вірю, що зустрінемося в серпанку
Й кохання знов горітиме свіча,
Читай мене, коханий, по очах.

*

Гойдає небо тишу в гамаку,
Поля широкі жита і пшениці.
На цю красу не можна надивиться,
Шовками шиту, ситцево-п'янку.

У житі – маки в стиглих спідницях,
Ворожить вітер – стебла нагинає...
І хто не йде – у казку поринає,
Якій нема ні краю, ні кінця.

Як зерно, звуки підить у траву
Веселий жайвір, в леті на орелі.
У вітті – солов'я медові трелі,
Літак над полем вишає брову.

І ти постій отут, не поспішай,
Якщо коріння в тебе українця.
Налий собі краси по самі вінця,
Нехай життям наповниться душа.

Сховай мене

Приспи мою душу хоча б на хвилину,
Нехай відпочине від смутку й жалю.
Згаси всі печалі, докори й провини,
Бо й досі тебе я безмежно люблю.

У ніч горобину спаси від страхіття,
Боїться і плаче зів'яла душа...
І серце натомлене в мороку сітях
Силкується, б'ється, як в клітці пташа.

Прошу, захисти від очей у полуді,
Що ранять так хижо й жорстоко крило.
Нехай дикий біль і печаль перебуде,
Щоб лиха і зла поміж нас не було.

Сховай, я прошу, від шаленого грому,
Схилюся на контур твого я плеча.
Веди мене стежкою тиші додому,
Де душі обом нам зігріє свіча...

Часу плин

Жовті пасма пшениць – наче золото сонця,
Але скоро і їх гурт лелек пострече.
Вже і серпня душа загляда у віконце,
Хоч ще липень п'яний свої дні стереже.

Вже й каштан порудів, хід притишує літо,
Чути гальма вітрів, і туман загуса.
Лиш калині не час в передгрози тремтіти,
Бо пишніє чимдуж її стан і краса...

Та лелеки вже вкупі чистять пір'я до лету,
Манить їх синій простір і небес широта.
І розкидає осінь жовтий лист, як монети,
Пролетить і цей серпень, пробіжить – не спита...

А сьогодні ще літо допива свої вина,
І порі цій радіє в густих вітах пташа.
Але час його сохне, як тонка пуповина,
Доцвітає жоржинами його світла душа.

Літній настрій

Повінчана із липнем на світанні,
Стою в причасті літньої яси.
Освідчуюся просторам в коханні,
Кладу на душу вдячності курсив..

А навкруг мене – килими квітчасті,
Й, хоча вони таємно-мовчазні,
Купають у красі мене і в щасті,
Дарують ніжні погляди мені.

Вдихаю жадно запахи герані,
І амарантом ніжиться душа,
Лоскочуть зір армерії багрянні,
Адоніс шлейф приємний залиша.

Стискають серце сльози амаранту,
І манять в даль горицвітів сонця.
Легкі акорди липня-музиканта
Запрошують коханих до вінця...

І все навкруг – гаптовано-черлене,
Божественно високе і святе.
Та осінь прийде – не спита у мене,
І в косу жовту стрічку заплете...

Моя Сумщино

(диптих)

Моя Сумщино, край зеленоокий,
Болиш мені до серця німоти...
Сьогодні ти утратила свій спокій,
Але й у горі вмієш ти цвісти.

Сумщино мила, край краси і слави,
Тобі стріляють в груди вороги...
А ти стоїш, вбираючи заграви,
Весною в цвіті білим, як сніги.

Моя колиско, СУМЩИНО лелеча,
Тобі життя вкорочують, а ти –

Стоїш, як правда, випрямивши плечі,
Й кричиш до світу, аж до німоти...

Тобі важкі тумани вкрили очі,
Довкруг руїни, вибухи, пільма...
І злі вітри про пустку нам торочать,
Чомусь нас Бог за руку не трима...

Моя Сумщино, витримай цю муку,
Молю я, умоляю: не впади!
Настане час – Господь візьме за руку,
А світ подасть і хліба, і води...

І знов завітнуть яблука-ранети,
В гніздо лелека прутик покладе.
І буде Сумщина на мапі у планети,
І війн уже не буде більш ніде!

Моя Сумщино, даль зеленочола,
Змахни гірку сльозу з своїх очей.
Ти тільки не впади безсило й кволо,
А ми тобі підставимо плече...

Сумщино мила, я – твоя пелюстка,
Тебе люблю у радості й злоби...

Із тебе ворог робить чорну пустку,
А я й сьогодні віддана тобі.

Моя лебідко, Сумщино прекрасна,
Крізь мою душу Псел тече й Сула,
Сьогодні ти під обстрілом, нещасна,
Вогонь, руїни, смерті і зола...

Сьогодні ти у світу на долоні
Гориш, стікаєш кров'ю, а проте
В твоїм гарячій виболеній лоні
Жадана Перемога вже росте.

Сумщино, рідна, ми тебе відродим,
Сади напоїм водами Дніпра,
Бо українським зветься народом,
Такий народ ніколи не вмира!

Барбара-Анна Портер. Стінопис “Пейзаж”. Акрилові фарби, 470 x 200, 2023 р.

Анна ПОПОВЧУК

«Любов, що світом править...»

...Приборкую стрімкі пориви вітру, –
Отак бентежить мене й моя душа...
І старосвітську дідову клепсидру
Замулять час та сива ковила...

Тривожитись майбутнім – то намарно
ятрити серце.
То ж – мерщій в похід! –
Життя скарби вишукувать
/примарні?/, –
чи рятуватися в лісах /від зла та бід/.

А що там далі, за витком наступним? –
у змозі відповісти тільки Час...
Але ми – є. Ще є! Отут, присутні.
Невже цей світ відбувся б і без нас?!..

Татові — присвячую

Полегкістю
довго зоріти,
аж доки
не вистачить сил.

Благесеньку каву
цідити,
дивитись
«новини» без слів.

Зізнатися
татковим айстрам,
що все
в цьому світі — як є.

Злотавам
кульбабчиним щастям
вже
сонечко
долю
снує.

Життя твоє — немов суцільна драма,
що створює фантазія, не більше.
І вкотре, коли дзвонить тобі мама,
відповідаєш: саме пишу вірші...

Ось літечко кульбабчиний привіт
крилато шле... а там — статечна осінь.

Птахи летять — на південь чи на схід,
хтось побіжить на ніжний поклик босим.

Нам ложе конюшина сповила,
і ми у його вир щосил пірнали,
та не хотіли, щоб чийсь слова
нам на заваді, як колись, стояли.

«Листа у Вічність» знову напишу,
між нами — кілометри й дороги.
У Неба лиш одне для нас прошу —
щоб не згубились батьківські пороги.

Поставиш ти своє кохання на зеро...
Убогі рими... Стигми мироточать...
Однаково: було чи не було...
Уповні місяць — сні такі пророчі
у ніч на п'ятницю...
Хай збудуться вони,
добром най справдяться надії недаремні...

Деся відлетіли недолугі дні.
У шалах втеч усе більш стаєш упевненим:
от, ризикнеш, поставиш на зеро
все, що було, чи... збутися могло.

І... виграєш. Бо «пан або — пропав»,
Або... душа погине серед трав.

...А що б хотіла побажати ще:
хай не сходять нанівець поривання
чинити добро,
Доброчинства
шляхом щастя іти
напростець
/хоч у долі такого було!../.

Розбивати Господній Сад —
що за це може бути простіш?!
Нам дорога вперед, не назад,
і призначення важливіш.

Інтелігентна тиша
тут запанує враз,
Мовчи. Ні слова більше –
збагни, що це – наказ.

Короткий день взимі
хоругви виплітає...
Весь світ загруз в багні,
а мов про те не знає...

Птахи усе летять,
днесь несучи на крилах...
Мої думки не сплять,
гаптуючи вітрила.

...Недолюблена, а чи знічев'я,
лиш тебе я собі намітила.

Омивала сні диво-росами,
заплітала барвінок у коси.

Вишивала білим по білому,
гаптувала зірками несміло,
і до Господа палко молилася,
щоб пророцтво зле
не здійснилося.

Може то рефлексія, а, може, й ні...
Тільки от писати я не забажала
на листку чи полотні стіни,
вже коли паперу стало мало.

Спогади гортала у думках
і на шкло по букві шепотіла...
Хмари шикувала по рядках —
аби тільки так, як я хотіла.

На піску виводила слова,
а душа, в горнилі вічним бою,
залишалась все-таки — жива...
Словом я ще вам серця загою.

Жити треба усім нам — ж и т и!
У писаннях, друзях, у дітях,
у подружжі, у сонці, квітах
віщим сійвом Всесвіт поїти!

Радість треба плекати, ра-дість!
А смутливе — давноминуле.
Дбати: тепло зустріти старість,
якість вражень, емоцій чулість.

І долати підступність суші,
і джерела в ній відкривати.
Власний розум, серце, й душу
лиш в любові завжди плекати.

...Я в тобі й на мить не помилилась.
Задрімала на твоїм плечі.
Я заснула, і мені наснилося:
при вікні горіли дві свічі.

Близько так стояли, обійнявшись,
морок прорізаючи довкруг...
...Ми з тобою пізно запізнались...
Хтось тепер для мене — «любий друг»...

...Все, що я колись пройшла, — було до Тебе:
вітровії, віхола, імла і — потреба, —
стати радістю комусь, бути другом,
щоб спинити цю душевну напругу.

Ось — стискаю між долонь склянку чаю...
Вибачаючи, й себе — вибачаю...
Відкриваюсь на папері — до останку.

Й засинаю... на плечі...
Аж до ранку.

Моєму герою

Не суп чоло, що буде там,
за видноколом першощастя,
на днесь благословіння нам
злетить з небес. І всім воздасться:

За праведність та за гріхи,
за боротьбу і перемогу,
за те, що в небесах шпаки
нову проторюють дорогу...

...Коли напровесні заврунеться гілля,
ти лоно діви поцілуєш на світанку,
і виконаєш щонайменшу забаганку —
коли напровесні заврунеться гілля.

У метафізиці моїх щедрот
не схаменешся, як потрапиш в пастку
звабливої та надпухкої ласки —
у метафізиці моїх щедрот...

У загравах...

...То й що з того, що ми — в розлуці,
що світ неначеб у мінорі?!
Я — в оптимізмі, не в розпуці.
/Усі про нас давно говорять.../

А хтось — пліткує, їм — видніше,
а хтось — за щастя свічку ставить...
Та набагато важливіша
твоя любов, що моїм світом править.

Щастя

Радію й тішуся тому, що я живу,
не переслідують мене в житті невдачі.
В агонії туманній не згорю,
бо я щасливу зроду маю вдачу.

Не вірю срібролюбним знахарям,
які за гроші виправляють долі.
На кожного у Господа є план —
Не впасти б лиш в спокус важку неволю...

Мій

Запах твій... Смак твій... Погляд твій...
Хоч присутній, але — незримий...
Дорогий він мені, дорогий...
І злітають з вуст скрики-рими...

Все зникає в єдину мить,
навіть те, що нас розділяло.
Ти навчив як на світі цім жити,
хоч про це я і не благала.

А просила лише про любов —
мені треба її, так треба!..
Хтось для нас цю зорю віднайшов,
і тепер вона — вища за небо.

Мабуть я сама у тому винна,
що чомусь кохала не тебе.
І сміялась — лагідно й дитинно,
і всміхалось небо голубе...

Я була відверта до безмежжя,
душу відкривала без прикрас...
А з роками стала обережною —
почуття ховаю про запас...

... «Ти пожди, десь забарися, осене!..» —
Прошепоче вітер — вірний друг:
«Дай цій дівчинці ковтнути
щастя вдосталь,
Вберегись від зимних завірюх.
Дай їй, Боже, радість бути в парі,
та зростити любих діточок.
Я їй заспіваю під гітару
літешла, і стане легшим крок...»

...Я — саме Та: цілую Твої вуста,
сторожко вночі чекаю,
від зла відмолую, дім оберігаю.
Наше родинне вогнище — мов Вічний Куц —
горить, не згасає.

Ти — Саме Той. Я — Саме Та.
Над нами — Янгол чи птах.

Я просто молюся за Тебе.
Ти — просто оберігаєш мене.

Турбота тотожна любові.

Криза...

Ненавиджу тебе — й себе.
І проклинаю те гірке сумління,
що сяло нам небо голубе,
тепер — сліпе і зовсім не весінне.

Воно карає жаром і дощем,
водою й спрагою, що никне
повсякчасно.

Це — ти. І все.
Таке вже наше щастя.
Здивований? А хто ж, скажи, іще?..

Я поховано всі мої страждання,
розлуку, біль і серця тоскний щем.
Ненавиджу наївні сподівання,
а ще сильніші — Тебе з оцим дощем.
Люблю...

Фантом суму

Кошеня вилизує вулицю,
по котрій тече молоко.
А перлинку конвалій забуто цю
обіймає гаряча кров.

Відлітають крилаті печалі,
срібна злива вже за плечем.
Засинають оті неоспалі
кришталінки під теплим дощем.

Намагаючись вітер здолати,
все ростимуть уверх вітряки.
І не буде уже кошеняти —
молоко побіжить у віки.

Балада про стихії...

...Коли вода приборкує вогонь,
то що стається? Що тоді стається?..
Кипіння? Може, похливе скерцо?
Або — і випаровує вогонь...

Або не так: вода вогонь гамус,
притихшує його стрімкі пориви...
Вода працює та ніхто не чує...
А тільки бачить лагідні припливи...

А як зірветься буря й захлинеється,
жаске вугілля водночас загасне —
тоді стихія вже не схаменеться...

...Уберегти б це ніжнокриле щастя...

Балада про пам'ять...

...Коли прогулюватимешся
нашим з тобою
улюбленим кварталом — згадуй.
Згадуй дати і місця,
зустрічі та схвильованості,
дотики і обійми,
вдихи і... затримки дихання.

Згадуй мене... Згадуй нас...
Згадуй про мене!..
Хоча б іноді, зрідка, вряди-годи...

Про солодке і гірке,
про радісно-сумовите,
піднесено-тужне,
те, що збулося й омріяне,
важке і легке...

Адже наша пам'ять — чи не найважливіше і
найцінніше,
що залишається в людей,
що залишилося... в нас...
В пам'яті люди живуть найдовше...

Ігор ФАРИНА

«Напередодні»

(з довоєнних віршів)

Брате – Духу, сідлай коня!
В серце цілиться куля вража.
Заховає аліур стерня
Й не розкаже.
Вже свобода в тобі сія,
А Господь ще не зве у вирій.
Днів одвертості течія.
Поклик віри?

Гіркота

*Тиха осінь душі**Павло Гірник*

У річці болю мисль не тоне,
Зажура з чуба вниз тече.
Вони уже не захоляють
В тремткому світику очей.
Крізь вихор звільненого цвіту
Буяння віри зве і зве
В молитву замислу і світла,
Яка у серцеві живе.
І перешерхлими устами,
Проклявши близьку безгомінь,
Про неї шепчеш, бо горбами
Надсадно хека згіркла тінь.
У предивному величчі,
Що вибору не залиша,
Сам молилася своїм утомі
І ...посвітається душа.

Монети зір ховає в скриню неба
Чорнюща ніч під вітрову молитву.
Сумна криниця топить устремління
У глибині тривожного чекання.
Але джерелить час цей таємниці.
І зорять мрії, як в гіркій імліщі
Монети зір ховає в скриню неба
Чорнюща ніч під вітрову молитву.
Оця навала суми не зникає.
Вона росте і не дає заснути.
Хоч хоче пренахабне хмаровиння,
Щоб ми не вздріли, як екстаз п'яниці
Монети зір ховає в скриню неба.

Осінній настрій

Зотлілі барви. Присмак на устах.
Навколо нас печальнолиста осінь

Вже бенкетує. Але ми ще й досі
Не віримо, що днів серпневих птах
Не вернеться в цей колихкий пейзаж
І не згойдне його крилат торканням.
А він уже давно назвав вигнанням
Печального польоту пілотажа.
І час несе через осінні дні
Всі наші думи, мрії та надії.
...Зотлілі барви – то не безнадія,
А щедрі ґрунт на долі полотні.

Крик

пам'яті Степана Сапеляка

у рваний зойк вслухалася душа
впиваючись неспокоєм тривання
який перетворився у кохання
невтримне на похилих дощах
що вирости на вихорах палання
котре у прірви кинуть поспіша
чужинне щоб своє враз залишав
й не чув п'яної щемності зітхання
бо тільки так оці спроможні дні
ковтнути у всевладді вогнянім
занурених в смішний палеозой
на березневим березі весни
раптово почужіють навіть сни
коли подаленіє рваний зойк

В горах

димистий закрут горами скака
і дмуть вітри надриливо зі світу
печально сонце над пляями світить
тримаючи свою струну в руках
з ущелин різне гаддя виповза
незнання зілля у криниць циганить
для щік своїх бадьористі рум'яна
щоб закотилася в небуття сльоза
тютюн у люльку втопчуть з губ і в дні
й проявляться ураз в самотині
сліди предивні що ведуть в безмежжя
вже стали вії як смерек голки
від них чужак подається навіть
бо знає що не вбереже й стовежжя

Давньоруське

Вітер лине давньоруським небом
Й гордий сокіл з княжого рамена
Поспіша вчарований до мене
Крізь тривожні видива вогненні,
Бо відкинув все чуже од себе.
Не лякає дикості літання.
Увібрали в себе пружні крила
Замислів жагучу буйносилу,
Котру половецькість не спинила,
А вселила рідності єднання.

ДЕБЮТ

Костянтин ВАТУЛЬОВ

«Склепіння неба»

За вікном інсценівки похмурі,
Де серпнєве убрання пройшло.
У степу золотисті козулі
Шурхотять пересохлим листком.

Налетіли небесні фіранки.
Ось виднівся і щойно пропав
Ілюстрацій відбиток квітчастий
Зник водойми дзеркальний овал.

Все продовжує далі темніти,
Із вагона ніяк не втечеш.
І здається, життя — переміни,
Що спадають із божих одеж.

А затримку зробити не в змозі,
Так задумано дійство земне.
То й несеться на станцію «Осінь».
Згідно з розкладом, будній експрес.

Червневий сад у розквіті горить,
Куди не зосередиш погляд — влучний.
Поміж алей у розсипах роси
Яскравий цвіт так проситься у руки.

Метеликів повітрям понесло:
Суцільно алогічні піруети.
Привітна лавка зігнута серпом:
Посидимо удвох на дошках теплих?

Вербена стигла запахом п'янить.
Ворушиться граків смолиста хвиля.
Склепіння неба — створена блакить,
Вражає погляд: тиха, нерушлива.

Кульбабин пух здіймається, мов дим,
А щастя є, воно для нас збулося.
І пахнуть літом сонячно-хмільним
Твої вуста, ключиці та волосся.

Чуєш? Он вітер цілує дубів сонні гриви.
Іноді він виглядає зразковим та милим.

Диких мурав переплутані пасма
Ладно голубить, неначе вони його власні.

Тихо і тепло на березі річки сьогодні.
Гостро густий очерет розкриває долоні.
Дряпає лак молодого затону уміло,
Ледве примітна ватага клопів-водомірок.

Біля частухи на кладці густа павутина,
Гедзя до себе в тенета прямцем заманила.
Сонячний промінь шафраном на злеті зайнявся.
Сонно доверху здіймається біле латаття.

Бачиш? Така полохлива, здається, часина
Вільгісна барва на небі, що поки блакитна.
Дні протікають юрливо, такі невгамовні:
Яблуком серпень лягає в осінні долоні.

І читав, що написано в Біблії чорним по білому
Від Всевишнього Слово: «Любіте заради
спасіння».
Вибачай, тільки маревним видалось дійство опісля.
Я гонець. Переплутав розкаєння з млявою втіхою.

І тому серед реплік героя—Іуди потоплено,
Молитви мого Всесвіту (надто спокійні, незрілі).
Не вдалося, de facto, напору дістатися цілі:
Розгойдати твій світ, щоби небо упало спустошено.

І зануритись прямо у вир між хвостами й купелями,
Та змішати зароджену ніжність на видиху вітру.
Бо надійні забори не втримають намір і тріснуть,
Щоб збирати цілунки, мов манго, вустами
вузьенькими.

Не змогли роз'єднатись мости камінцями
детальними,
Де сліди наших ніг просувалися поруч, ти звикнеш!
У часи, коли рух неможливий ні вище, ні нижче,
Щоб лишилися наші відбитки на згадку
естампами.

Я гонець, та як видно наразі, прийшлося зірватися.
Повернусь у майбутньому з барвами пензлем.
Не згадавши, запустиш у світлу домівку, мов
вперше.
Розпакую мольберт і почну малювати зізнаннями.

Надвечір у небі купається жваво маленький
Дельфін,
Штовхає попереду джонку: ну дуже потрібна
робота.
Бо в ній перевозяться сни: дивовижні, пухнасті,
легкі.
До схованки Місяця в тихий причал по дорозі
короткій.

Поглянь: Шлях приваблює, наче магніт,
різнобарвних Вовків:
Гуртом підпивають молочний туман, вигинаючи
спини.

Зірчасті краплини зриваються з паш, ну а що ти хотів?
Вони до солодких гостинців за тисячу років так звикли.

Між іншим потрапити в казку нескладно, якщо взагалі
Сприймати побачене трішки абстрактно, уявлення мати.
Он бачиш, в простих чобітках із вельвету нічні Журавлі
Малюють крізь простір для нас невідомі сповіщення, знаки.

А згодом, під ранок, трапляється так, що припустить рясним
І довгим дощем. Та не треба так сильно від цього страждати.
Нахилиться джонка, і швидко на землю розсиплються сні,
Якщо перечепиться раптом якась довгонога Жирафа.

Сморід літає над містом колишнім. Відтак
Кожна будівля зруйнована. Правду не ждуть.
Духи дочасно заклаклях годують собак:
Шемльвахів вірних на цвинтарі спалених душ.

Змучені землі. Там чімчки чужим не цвітуть.
Вирви всівають колись живоплітний роздол...
Клятї небіжчики просто не знають ціну,
Взнають пізніше наступні, хто ще не подох.

З лавру вінок передчасно на гірю одів.
(Світ посміхнувся та досить спокійно сприйняв.)
Бункерний ірод готує солянку катів:
М'яса достатньо для дійства кривавих вистав.

Ashes to ashes. Живим дістається війна.
Вмерлі нічого не зроблять, бо їм все одно.
Дивляться з неба, як смерть до наступних пішла:
«Будьте спокійні», і косу стискає долонь.

Шум не літає над містом колишнім. Замовк.
Солоно дихати. Тиша, мов грудка, тверда.
Духи загинувших собакам згодовують кров:
«Поперек горла постане вам наш Соледар!»

Ніч ступає за вікнами кішкою,
А хода надзвичайно легка.
То хай зайде, прикинеться ніжною:
Я в тарілку наллю молока.

Приголублю без слів, та відкриється
Одкровення у внутрішніх стін.
Розкажу, що насправді відчинена
Моя здатність пробачити всіх.

Що любив, то давно вже поховане,
Зберегти сподівання не зміг.

В покарання з небес подарована
Здібність плакати тільки без сліз.

Про спасіння благи не пробував
І святошу ніяк не вдавав.
Бо не вмію у липових роздумах
Додавати насичених барв.

І летять зоряниці-недопалки:
Щось із себе майбутнє вдають.
Вже запізно амбітність приборкати,
Щоб звертатись до Бога в раю.

Листопад забринів у мелодії буйній.
Ворухкий вітерець між деревами влився.
Загострився під кроною внутрішній шурхіт.
Різнобарв'ям додолу посипало листя.

На льоту упіймати б один, мов останню
Перспективу пізнати значущість природи.
Бо казали: прозоріння іде на бажання.
Сподіваюсь, що може комусь і приходить.

Затріщало у небі, готовий до втрати.
В ошукамках фортуни знаходимо дещо.
Неотесаним дервішем стомлено впасти
Між насиченим ґрунтом та тріснутим небом.

Відпочити нарешті, де хмари нависнуть,
Зосередити спокій всередині-зовні.
Роздавити зубами тугу журавлину,
Рефлексивно подумати: «Ще одна осінь».

І каже йому тихо: «Бачиш, зима не пройшла.
Усе безнадійно було із самого початку.
Не знаю, як жити. Коли закінчиться війна?»...
Змовкає, він просто стискає щосили кохану.

І гладить її по руці, мов мале кошеня,
Цілує уста, як цілують дорослі малечу.
На мир і на спокій усе б у житті проміняв,
Та знає нічого від нього, на жаль, не залежить.

Шепоче, ледь чутно: «Ні, смерті весною нема.
Весна % це життя, тож розквітне бузком перемога.
І вперто крізь люту зневіру надію плекай,
Хоча і здається святе джерело пересохло».

Вона розчинялась до краплі в надійних руках,
Немов відчувала на скронях усмішку весняну.
І чула крізь сон, як тихенько на вухо казав:
«Відкриєш зіниці, та буде теплом, обіцяю».

Ірина ЯРМОЛЮК

«Павутиння світу»

Сутність любові

Кохання – чуттєва,
Дотична до серця
Мембрана спадковості.
Його бісектриса
Чи гіпотенуза.
Це втрата свідомості.
Може медуза?
Хто зна...

Заперечення без самозречення

Без прав на докори й образи.
Без пів життів та евтаназій.
Без перифразів та інверсій
І без конвульсій, й без сугестій.
Й без нетерпимості рефренів.
І тільки спокій нині в генах.
Лиш доброта – складник геному.
Кудись розбіглись злості гноми.
Вже зажили скорбот екземи,
Складають радощі поеми.
Стосункам не до секунд хенду
Усе – на старті хеппі енду!

Прима зими

Перша скрипка зими
Срібним дзвоном озвалась.
Ніжне соло струни
У серцях відкликалось.

У акустиці нот
Зазвучали мажори.
У товстезній блокнот
Записались фурором.

Перша, скрипко, зіграй
Нам величні пейзажі!
Тільки душі не край,
Не тужи, не виснажуй.

Перша, скрипонько, грай
Білосніжні етюди!
Соло ніжних зізнань
Хай нашіптє грудень!

Дощ – музикант

Самостверджений в ритмах весни,
Пробігає по думці навшипінках.

Крок за кроком... В пів такт, в пів струни.
Брязкотить сріблом... Дощик – на шпильках.
Пробігається центром брилів,
Що над стовбуром світу розп'яті,
І стікає у чашу землі,
Крізь розвихрених марень загати
Він біжить по зап'ястях небес,
І згортається равликом в весну.
Не примружує травам овес
Грає простором в волю і чесність.
У німотнім мовчанні землі
Пробігаючись струнами вишень.
Крок за кроком... По долі брилі
В осередку душі чи ледь вище...

Поміяна в поезику...

«Я не зійшла посіяна в бетон...»

Ліна Костенко

Посіяна в поезику... Зійшла!
На поприщі бетону чи століття?
Задивлена в поезику... Змогла
На днищі зим весняний промінь взріти!

Там: на стилеті змін твоє ім'я
Сліпило душі ледь живим епохам.
Сичала злоба – сивих літ змія
Писала мріям довгі епілоги.

Посіяна в поезику... Зійшла!
Зурочена й пророчена століттям.
Твоя епоха все ж тебе знайшла.
У ритмі, ритмі... в павутинні світу!

Провинці без провин

Поетам Розстріляного Відродження

Владою сполощені... «Слизькі»...
Ті, що розчинялись лиш в куплетах.
Рими критик їм повік близькі,
Вдягнені в базальт, шорсткі поети.

Зрадники... Провинці без провин...
Що терпінню цілували поли.
Каторжани, при межі – полин
Що ввірвали у край світу волі.

Правдою розмішані в золі,
З явними дефектами любові.
На п'яті століть, як мозолі
Ті, що розминалися до крові.

Ті, що вибивались десь з землі,
На зап'ястях влади – гематоми.
Що до перенісся у золі,
Чи в смолі... Година... Вік по тому.

Зрадою не спіймані... Живі!
Фенікси приречені до страти.
Легкокрилі вільні журавлі.
Ті, що не здалися в брак верстату!..

З ПЕРЕКЛАДІВ

Сильвія ЯВОРСЬКА

«Камерні автографи»

Сильвія Яворська (нар. 1975) – польська поетеса, авторка поетичних книжок: «Майстерні трійки» (2020), «Ехокардіограма серця» (2021), «Пустеля» (2022), «Love Crimes» (2023), «Купання у хвилях для нервових людей» (2025), а також поетичної збірки «Налаштування» (2019). Твори поетеси публікувалися в багатьох літературних журналах.

Пропонуємо читачам «Золотої пекторалі» добірку віршів Сильвії Яворської з книжок «Ехокардіограма серця» та «Пустеля» у перекладі Олександра Клименка.

Погляд у майбутнє і на сузір'я Оріона

Маємо останню можливість дивитися на справжні зірки.

Тепер так спілкуватимемося з померлими – уві сні, через товсті зелені стіни.
Дикі бджоли роятися над великими медовими стільниками.

Жодна з них мені не зашкодить,
поки чую твої слова.

Цвинтар в Олькушу,
побачений з висоти у День усіх святих

Польща, що палає тисячею вогнів.
Польща, що стогне від болю голосами тварин.
Польща вогняна, цвинтарна.
Польща неекологічна – серед пластикових лампадок.

У слюзах за тими, хто вмирає.
Оплакує померлих за дротом.
Зажди заплакана.
Незгасна, жіноча – у вогні.

Вершники Апокаліпсису
на шляху до пустелі

У лісі відчувала запах ладану і мира.
Золота не було.
Думала про те, що якби ворожі чужинці атакували мене зненацька,
то ніхто не почув би мого благання про допомогу.
Не маю зі собою ані викидного ножа,
ані газового балончика, ані електрошокера.
Здалеку доноситься якийсь тріскіт і дитячі голоси.
Лише обідньої години у неділю ліс – добрий.

Незнання

Зараз не знаю,
чи я трирічна дівчинка,
чи їду до санаторію,
чи я разом із тобою.

Середі залишаю вільними.
За два тижні
покинула всі знані місця.
Майструючи двері до доньчиної кімнати,
маю свободу – і не знаю, що з нею робити.
Ключі віддала тобі.
Буду входити й виходити –
вчитимуся
бути жінкою.

Самотня жінка

Сьогодні думала нарешті
покінчити життя самогубством.
Подумки писала передсмертні записки.
Займалася справами похоронними й
помертними.

Боялася не встигнути зробити все вчасно.
Увесь план зійшов нанівець,
коли почала мити підлогу.

Камерні автографи

На випадок, якщо ми розійдемося.
На випадок, якби всі померли.
Чи бодай хтось із нас.
Обмінюємося книжками й прізвищами.
Може, хтось колись пригадає.
Хіба що саме тут обвалиться стеля.
Перед тим, як кожен підпише.
У книгарні.

Червоне

Сходами:
варто лише замислитися –
і опинишся нагорі.
Червоний колір
тут пасує як ніколи.
Курю тільки тоді,
коли п'ю.
І дедалі більше життів,
про які нічого не говорю.
Боїмося лише себе,
оскільки інші нічого не знають,
окрім людини
з жіночим ровером.
Ходжу тихіше, ніж зазвичай.
Ніхто не здолає мене у місті,
де ніби ніколи раніше
мене не було.

Краківський Деміан

Казав:
повішуся на ремені.
Ми ходили сходами старих кам'яниць.
Казав:
це місто буде нашим, а там є басейн.
Артефакти до Свята Божого Тіла.
Казав:
я люблю тебе, ти теж мене люби.
Нам було б добре разом,
але я п'ю.

Що зроблю, коли світ
запалає у вогні?
Перестану контролювати
нашу ситуацію.
Не гаситиму пожежі.
Настане тиша.
А згодом на руїнах
збудуємо дім.
А тим часом на мені
лежить кіт.
Шукаю на карті
приморське селище,
де ти не будеш
моїм хлопцем.

Ти зв'язав собі руки,
оскільки моє серце
є для нас важкою ношею.
Хто з ким не поїде,
хто дасть більше?
Насипаю у туплі
пустельний пісок:
удаватиму,
ніби вирушила з тобою.

Мертве море

Може, я вже померла.
Бо не буває так,
щоб із такою легкістю
йти по землі.

Щебрешин

Це найскладніше слово для іноземців.
Однак єврейське кладовище прибирають німці.
Волонтери з університету.
Професор з Німеччини має глибокі знання.
Пояснює історію євреїв.
Польські пляшки з-під горілки і пластикові
упаковки
від американських батончиків
засмічують наші помисли –
не серця.
Усі ми маємо розподілену увагу.
Єдність на сміттєзвалищі.
А може –
на полі смерті?

Потоп

Запитуєш, що чути.
Тону в автомобілі.
Пливу вниз по дорозі.
Куплю квіти,
раз і так усе тоне.
У тебе, знаю,
все добре.
Щодня біля іншого столика
розмови з кимось іншим.
Я зараз як немовля,
але ще маю життєві рефлексії.

Пропущений дзвінок

Намагаюсь додзвонитись до померлої людини.
Комунікат зрозумілий:
абонент не може прийняти ваш дзвінок.
Читаю останнє повідомлення,
отримане перед тим, як він повісився:
ти їдиш по світі у гарні місця,
я можу поїхати з тобою?

Замкнене коло

Відчуваю обов'язок розповідати про своє життя
і плановану смерть, а також про погляди на
загробне існування,
тобто про його відсутність.
Відчуваю обов'язок додавати до знайомих
тих, хто про це просить, попри те, що вони не є
моїми знайомими –
навіть не маємо спільних друзів:
не вмію відхиляти запити.
Відчуваю обов'язок удавати задоволення на
роботі,
слухаючи про чуже щастя під час пиття вимушеної
кави,
котру купують кілограмами.
Відчуваю обов'язок розуміти біль собаки,
якого ніхто ніколи не любив і ніхто не звільнить від
ланцюга,
бо ланцюг може бути двометровий.
Попри те існує багато організацій, які не реагують
на мої звернення, ніби мої страждання –
це все, що можна зробити для тварини.
З минулого століття відчуваю обов'язок
відвідувати сеанси психотерапії, розповідати про
себе,
щоб з кожним роком краще інтерпретувати свої ж
історії – так,
як їх інтерпретує досвідчений психолог з якоїсь
далекої країни,
досконало обізнаний із фільмами Бергмана.
Відчуваю обов'язок суботнього ранку
розмовляти телефоном із мамою: о цій порі,
прокинувшись, вона вважає, що я теж уже не
сплю.
Відчуваю обов'язок не жалкувати за тим усім,
що у мене забрали й заради чого я мусила
працювати, –
то значить трудилася ні за ламаний гріш.
Що мала нести за вас відповідальність, відколи
почала ходити.
Це тому я не навчалася й не здобуду наукового
ступеня.
Зате переглянула, мабуть, уже всоте всі
кінофільми,
щоб зректися цих обов'язків.
Знаю напам'ять діалоги, я непогана актриса.
Відчуваю обов'язок можу замінити виразом *мені*
вас усіх жалю.
Так я звільняюсь од відчуття провини.

Переклад Олександра Клименка.

ЕСЕЇСТИКА

Жанна ЮЗВА

Щоденникові написанки
(уривки)

Спочатку була Книжка! Перша надійна цеглинка у моїм домі. Її подарували мені мої найдорожчі — мама і тато.

Жили ми тоді у Супранівці (Підволочищина). І... понині зоріє у моїй пам'яті велика жовта книга, а на обкладинці — величезне усміхнене Сонце, з відчиненими віконницями.

Пройшло майже 70 літ.

Так! Колись книга була як щось святе...

Недавно відвідала свою подругу. Речі складає для передачі синові. Її серце там, коло сина, на передовій...

А по дорозі зустріла знайому: поспішала до ресторану вона! На фуршет. Як і завжди.

Ех, щось воно не те...

Зжурилась цеглинка мого дому.

Пригадала слова Захара Беркута (Івана Франка): «Доки будете жити в громадському порядку, дружно держатися купи, незломно стояти всі за одного, а один за всіх, доти ніяка ворожа сила не побідить вас».

Для Франка вся наша Русь-Україна — «Кривава в серці рана»...

Пригадався мій перший у житті урок. Практика. Місто Запоріжжя. Місто молодості. Як велике сонце із моєї першої книжки!

Школа. У класі 45 учнів! Провела урок. Ніна Пилипівна МIRONЮК (викладач-методист) підсумувала:

— Ви так гарно провели урок. Але така ви схвильована, можна сказати, що і перелякана. Мабуть, і учнів перед собою не розгледіли...

Після закінчення Запорізького педагогічного інституту (у нас у Тернопільському не було тоді кафедри української філології) потрапила на роботу (згідно з направленням) у військове містечко Мирне (біля Мелітополя). Гарний колектив, гарні учні. А директор... просто добряк! Фронтвик. Катруха... лиш прізвище запам'ятала. І його теплі слова:

— Їдьте на канікули додому. На Тернопільщину. Батьки скучають. Ви теж. Із зарплати не будемо вираховувати.

Ця маленька цеглинка його доброти назавжди у мені зосталась. А ще він дав можливість побувати у Ленінграді! Викликав до свого кабінету мене і ще колегу-вчительку:

— Зателефонували мені із екскурсбюро. Є дві путівки у Ленінград. На осінні канікули. Їдьте. Світ побачите. Учням розкажете про побачене.

Це перша поїздка у моєму житті!.. Мала можливість побувати у Академії мистецтв, заснованій 1757 року графом Шуваловим. Зі стін Академії виходили живописці, скульптори, гравери, архітектори. Академія мистецтв виховала великих українських художників: Орловського, Пимоненка, Василевського. Та дух перехопило! Адже тут навчався сам Тарас Шевченко! І я ходила тими ж самими коридорами, що і Тарас! Зайшла у кімнату-музей, де знайшов свій останній прихисток наш Кобзар... Мольберт. Збоку пензель. Здавалося, ніби Тарас на хвилику вийшов... Враження неперевершені... На все життя запам'яталось.

А тепер крають душу сумніви: чи зберегли цю кімнату-музей безликі... руйначі всього українського...

Та зі школи я пішла. Відпрацювала лиш два роки. Адже школа — російськомовна! Дехто із учнів був звільнений від вивчення української літератури! Усі вчителі — російськомовні. Лиш я наполегливо розмовляла українською...

Господи! Не раз думала. За які ж то гріхи мене відправлено у російське заслання-вигнання?

Зараз це містечко під окупацією. Раніше із учнями листувалась... Яка ж їх доля тепер? Тривожно чомусь.

Листувалась довго із учителем цієї школи. Пожальвіся мені, що із 2014 року багато друзів від нього у Мелітополі і в Мирному відвернулось. Не могла второпати чому? Адже він учитель-професіонал. Жартівник. Сім'янин хороший. Та в одному листі написав: «Расея харошая. Газ нам дайот».

Відвернулась і я.

Приїхала-повернулась додому у рідний Підволочиськ у 1978 році... а роботи вчителя української мови для мене — нема! Працювала вихователкою групи продовженого дня, бібліотекарем у школі. Робота вчителя була для жінок партійних керівників! Мій тато не вмів давати хабар, бо й сам ніколи не брав. Казав: «За мене мій тато ніколи не ходив, я також за тебе не піду».

Пішла я сама до II (чи III?) секретаря райкому. У відповідь: «Ми вас поставимо на чергу... щодо роботи вчителя української мови і літератури». Я шоліта сиділа на стільці у райкомі і запитувала, чи вже моя черга прийшла... І так...

Пройшло 9 років!

Лиш Ставінський Богдан Ярославович (директор школи) розгледів у мені вчительку і дав один клас... для викладання уроків української мови і літератури у п'ятому класі. Яке це було диво-щастя для мене! Понині пам'ятаю і вдячна йому. Як і вдячна тодішньому заврайвно Гурику Ростиславу Степановичу. (Світла про нього пам'ять).

А в трудовій книжці моєї є запис: «Дозволити бібліотекарю школи читати години української мови та літератури». Овва!

Завили сирени. Здригнулось небо...

Здрагається навіть серце від спогаду... Викликала мене одна комуністка і строго вичитала: «Задумайтесь над своїм вихованням! Членів політбюро цк кпрс не вивчили! Вчора не привітались до першого секретаря райкому партії! Навіть в обличчя його не знаєте!»

Було-було.

Євген Сверстюк... Перечитала-переосмислила, коли вже була пенсійного віку. Це велика людина! Така чиста в нього совість, таке вірне служіння правді і людям! У своєму житті орієнтувався на людей порядних і сміливих. Не любив людей, які покійно пристосовувались до обставин. Його життя проходило постійно в окупації. Дитинство — польська окупація. Тоді совітська. Потім німецька. Та для нього кожна окупація давала найважливіше — дух опору!

1953 рік. Він працював у нашому Підволочиському районі. Село Богданівка. Школа. Вчителював. Жив у нетопленій хаті. Злидні... Та його підтримував директор Богданівської школи — пан Белінський. Хоча директор, бувало, не раз просив Сверстюка: «Не сипте солі в борщ».

Дуже любив Сверстюк своїх учнів. А діти... вони ж довірливі, поведився з ними, як з рівними.

І Богданівка йому часто снилась. Мабуть, була духом свободи у тодішньому царстві Кремля...

Мій тато... Зарання залишився сиротою. Мама його молодого померла... Ріс у злиднях великих. Ніколи про це не хотів розказувати. Ще й був дуже ощадливим на слова... Не розкидався ними...

Для мене тато був завжди зразком працьовитості й чесності. Мав лише 26 років, коли його обрали головою колгоспу в селі Супранівці (де я згодом народилась). Пізніше головував у Оріхівці та в Лозівці. І так 32 роки очолював колгоспи. «Не вмів красти», — з гордістю говорили про нього такі ж, як він. «Не вмів жити», — зневажливо оцінювали батька інші. «Всім не догодиш», — не раз думала я.

— Зате я спокійно сплю, бо чужого не брав і не беру, — така була позиція мого тата.

У 2011 році його не стало. У шухляді залишились ордени і медалі — нагороди батька за працю, совість і чесність.

Я, споглядаючи світ навколо себе і згадуючи про свого тата, думаю: чому тепер, у ХХІ столітті, чесність та совість не в моді? І чи в багатьох керівників тепер спокійний сон?

...Два сивих голуби (а може, голуб і голубка?) прилетіли у сад на третій день після того, як тато відійшов у вічність. Вони сідали то на гілля, то на підвіконня, навіть на поріг. До цього я їх ніколи в саду не бачила.

— Певно, це душі померлих моїх батьків! — подумала...

Рана серця не гоїлась. Ніяк. Ще більше ятрилась, коли міркувала, як же сказати сину тяжку правду, що вже нема рідної людини? Син отримав студентську візу. Поїхав за кордон. Чужина тяжка, бо чужина. Та правда ще тяжча.

Дідусь змалечку онука всього навчив. Коли поливати дерева, що і коли сіяти, як по хазяйству поратись та коло бджіл ходити.

Господи! Як же повідомити правду, пекучу і страшну?

За вікном літають голуби. Болюча моя рана. Зателефонував син:

— Що вдома? Як справи?

Клубок підступає до горла. Ледве видушила із себе:

— Все на місці! Нормально.

Більше говорити не змогла.

Минуло дев'ять днів.

На десятий день зранку телефонує син:

— Мамо! Що вдома сталося? Голуб у вікно б'ється. Не можу заснути. Що?!

Мовчу. Моє мовчання стає вічністю. Для мене і для сина.

— Не-ма...

— Коли?

— Дев'ять днів, як нема.

— Мамо-мамо, ти ж учила мене завжди говорити правду...

Виживали пристосованці. А на істинне обличчя літератури кидали ярмо...

І ще одна цитата із книги: «За цими цифрами неважко побачити не тільки трагедію письменництва, а трагедію нації, бо ж кожна знищена чи відлучена від літератури особистість була справжнім цвітом тієї нації, її найбільш потужною енергією. Влада зацікавлена була в нейтралізації цієї енергії, оскільки без неї решта «народу» перетворюється на звичайну тяглову силу історії, котра піддається керуванню без найменшого опору».

І моє риторичне запитання: чи не голодомор? Адже кожна людина живе не лише хлібом насущним...

Звертався до мене дядько із своїми цікавими розповідями:

— А знаєш, яка школа в Гречанах була? По чотири

уроки. Писати не було чим. Ото, що вчитель розповідав, то те і було.

Але була бузина, то душили сік, і це було за чорнило. Гусяче перо — це ручка. Восени на листочку з кукурудзи писали. Качан розбирали, там молоденький листочок. На ньому і писали. А десь попалась газета, то по кусочку ділили і писали.

У 1949 році прийшло до школи кілька книжок. А на ринку, коли продав курку, то купив книжку.

У серпні 1941 року ввійшли в село німці. Розселилися по хатах у людей. Гречани визволили 3 березня 1944 року. Гречко звільняв Хмельниччину. Це був І український фронт. Та ми до школи ходили і під час війни. Тато хотів, щоб училися.

Ми хотіли вчитися, хоч були голі, босі і голодні. А тато так і не женився, хоч дуже важко йому з нами було. Не хотів для нас мачухи...

Снує свою розповідь дядько Антон. Я не звирятиму його дат із жодним підручником історії...

— А знаєш, як впріває борщ? Як його варили? У дерев'яній діжці накладали червоні буряки, заливали водою і кидали кусок тіста, щоб грало. Ставили у тепле місце. Переброджує це все. Тоді буряк витягали, дрібно різали, а з розсолу з буряка... варили борщ. А капусти не завжди було. Бо з осені на всю зиму не хватало ні капусти, ні моркви. У борщ ще кидали квасоллю, картоплю. Горщик з борщем обкладали у печі жаром. І так борщ впрівав...

Дядько розповідає і розповідає. Наче хоче виговоритись за усе своє життя, про яке він згадує: «Ото наче двері відчинив і зачинив... А я ще й не жив. І добра мало бачив».

— На мого тата, а твого дідуна Івана, казали Янко Довгий, а ще був Янко Рижий, Янко Чорний, Янко Сліпий (віспа око виїла). Це так по-вуличному всі Юзви були. То в колгоспі не могли розрізнити і по-вуличному називали. Всі Юзви — це Андрухів рід. Андрухове поле і понині так у селі називають. У Андруха було чотири сини. Він це поле поділив між синами...

...А до школи ми ходили і за німців. Німці у селі старі чоботи свої викидали. Я з тих халяв робив личаки і так ходив у них до школи. Та зі школи бігом вертався, бо у тих чоботах з обіду мала йти моя сестра Ганя. Я пас корову у тітки Ганельки, то вона пошила мені куфайку із валу. Робили таке полотно — мішковину.

— А знаєш, як робили полотно?

Цілу годину (як не більше) дядько розкажує... Я записую... О! Це готова розповідь для книжки із народнознавства! Ключові слова: плоскінь, бательня, терниця, пачіска, миканка, кужіль.

— Тата мого, тобто твого дідуна Івана, під час війни взяли в не діючу армію, а на трудовий фронт (1944–1945 роки) у Донецьку область, місто Дружківка.

Війна... війна... У ті часи війна... Зараз — війна! А що війни після себе залишають? Розруху, смерть. Роз'єднані сім'ї... Рідну сестру дяді Антона забрали в

Німеччину у лихі роки війни. 60 літ не було звістки від неї. Думали, що загинула на чужині. А вона боялась повертатись до монстра тих часів — СРСР. До голоду, холоду, злиднів...

Продовжує розповідь дядько Антон:

— Дитинства ні в кого із нас не було.

А коли на Різдво був хліб і бараболя — це було вже велике свято. Дідунь з жита ставив дідуха. На Великдень була паска і крашанки, які фарбували лушпинням із цибулі. У 1938 році розібрали у селі церкву, перевезли на колгоспний двір і комору зрубили. Дерев'яна була церква.

Город навесні садили із лушпайок бараболь.

Згадує з гіркотою:

— Зося сестру забрали у Німеччину, хоч мали брати дочку священника. Та вона в нього одна. Священник обіцявся допомагати сім'ї Юзвів. Ото поміняли його дочку на Зося.

А Зося після війни залишилась у Німеччині в таборі Ді-Пі. Потім одружилась у таборі. І... дорога до далекої Америки.

Це ж тоді було близько 80 таборів, заселених здебільшого українцями. Ді-Пі — це було як форма примусової еміграції. Не хотіли «советам» коритись наші українці.

Ой роде мій милий,

Розійшовся ти по світу, Як туманець сивий...

Лихі часи — лихі думки... Мій дідунь Іван Донбас відбудовував — зараз Донбас розбивають...

Оповідь свою веде дядько:

— Наші батьки були римо-католики. Поляки. Родина похована давно на польському цвинтарі у Гречанах. І сестрі Зосі хрест стоїть, хоч її могила у далекому Чикаго. А у Синяві вже сліду нема від польського цвинтаря. Зараз там будова, люди живуть. Мама Франка була родом із Синяви...

Несподівано до моєї кімнати вбігло онуча:

— Бабусю, а що ти там пишеш і пишеш?

— Та я пишу ще із своїх молодих літ. Давно пишу.

— А про кого ти пишеш?

— Про людей, які були і є в моєму житті. Про них пишу. Мабуть, там, де вродився, там і знадобився. І де вродився, то там і дух розвився. Пишу про гарні книжки. А дорога до добрих людей і до доброї книжки — завжди сонячна, світла.

— О! Ти, певно, хочеш стати письменницею?

— Ні... Я хочу, щоб клята війна закінчилась, щоб не гинули люди, щоб молодь не залишала рідної землі, щоб діти вчилися в українських школах, а не в школах Європи, Америки чи Канади.

— А для кого ти пишеш, бабусю?

— Я пишу для тих, ХТО МЕНЕ РОЗУМІЄ...

СПАДЩИНА

Петро СОРОКА

Останні слова

(з неопублікованого)

Передмова

Кажуть, як людина жила, так і помирає.

Ця повість-мозаїка про смерть чи, точніше кажучи, про Великий Перехід.

Сподіваюся передсмертні слова і записки самогубців, які тут подаються, дають можливість простежити як люди ставилися до смерті і як помирали в різні століття.

В одному ряду – відомі і невідомі, великі і звичайні люди. Бо так вони й помирають – один за одним, смерть не зважає ні на титули, ні на звання, ні на регалії та заслуги, вона однаково байдужа і жорстока (а може, милосердна?) до всіх.

За кожним прощальним словом – велика життєва трагедія, що відкриває простір для роздумів, і тому, як на мене, кожен запис місткіший за будь-яке оповідання чи новелу. Принаймні так сприймав я ці вислови, які збирав багато років.

Скільки б ти не думав про смерть, завжди мало, – говорив мудрець.

ІСУС ХРИСТОС

– Збулося!

БУДДА

«Шукайте спасіння тільки в істині, не чекайте підтримки ні від кого, крім себе...

І тепер не вірте усьому, що я сказав, тому що я Будда, перевіряйте все на власному досвіді. Будьте самі собі провідною зіркою».

ДАВНЯ ГРЕЦІЯ

ПЛАНОТ, філософ, 347 р. до н.е.

– Ось я мертвий і моє тіло – могила.

НЕРОН

– Який великий артист помирає!

ДЕМОСФЕН

– Не був. Був. І ніколи не буду.

СОКРАТ

– Смерть – зло, але неминуче зло.

ГЕРАКЛІТ

– Іду, щоб стати богом в іншій галактиці.

ПІФІГОР

(розлючена юрба наздогнала загнала його на поле бобів).

– Краще смерть, ніж перейти через поле бобів.

ТІАНСЬКИЙ АПОЛЛОНІЙ, давньогрецький філософ, неопіфагорець (І ст. до н.е.)

(останній запис)

«Не був. Був. І ніколи не буду».

ФЕМІСТОКЛ

– Надіюся, що тепер стану богом...

СВЯТИЙ СТЕФАН

– Господи, прости їм, бо не відають, що творять!

АНАКСАГОР, 428 р. до н.е., давньогрецький філософ.

– Єдине добре, що приносить смерть – тиша і спокій.

АНАКСІМАНДР, VI ст. до н.е.

– Смерть – початок усього.

АНТІСФЕН, давньогрецький філософ.

– Тепер мені буде добре завжди.

АРИСТІ, 356 р. до н.е., давньогрецький філософ.

– Холодно. Як холодно.

АРИСТИОТЕЛЬ, 322 до н.е., давньогрецький філософ.

– З усього відомого, смерть – найневідоміше.

ЕВРИДІП, філософ за словами очевидців прийшов в жах від близької кончини і на питання про те, як може великий філософ так боятися смерті, він відповів:

– Того, що я нічого не знаю.

ПЛУТАРХ, філософ, 127 р. н.е.

– Я все уже сказав.

ДАВНІЙ РИМ

ОВІДІЙ, 18 р. н.е., поет.

«Переправте мої кістки в урні могильній до Рима». (Прохання не виконали, похований в Томах).

ВІТЕЛІЙ, римський імператор.

– Смерті нема. Є блаженство.

ЛУЦІЙ АННЕЙ СЕНЕКА, римський філософ.

– О, вона (смерть – прим. П.С.) добре знає своє ремесло.

ДЕЦІМ ЮНІЙ ЮВЕНАЛ, 117 р. н.е., римський поет-сатирик.

«Не було народження, не буде і смерті».

АГАФОН, 380 р. до н.е., давньоримський філософ.

– Смерть наймилосердніша.

АПУЛЕЙ, давньоримський філософ, ритор і белетрист, 170 р. до н.е.

– Іду в нікуди.

ГАЙ ТРАНКВІЛЛ СВЕТОНИЙ, 160 р. н.е., римський письменник, історик.

«Яка велика душа приходила в світ, яку любов посіла!»

ГАННІБАЛ, карфагенський полководець, 183 рік до н.е.

– Безсмертному страх не відомий.

КЛЕОПАТРА, єгипетська цариця, 30 років до н.е., отруйна гадюка вжалила в груди.

– Хочеться в ніщо.

МЕЦЕНАТ, нащадок етрусських володарів, залюблений у творчість Горація (до Августа).

«Про Горація Флакка пам’ятай, як про мене самого».

ГОРАЦІЙ

«Як швидко минають роки».

ДАВНІЙ ЄГИПЕТ

НЕТЕО ГІЗА, фараон, 209 років до н.е.

– Повертаюся до зірок.

ФУФУ, фараон.

– О, Боже, що ж мені робити?

ІСІДА, єгиптянка.

– О, яке духовне просвітлення.

ЕПОХА ІСУСА

ІУДА ІСКАРІОТ

(за одним із апокрифів).

– Ось тобі, Господи, глина твоя!

ТИТ, злочинець, розп’ятий ліворуч від Хреста.

(За Євангелією і апокрифом).

– Згадай мене, Господи, в Царстві Твоєму.

МАРКО, злочинець, розп’ятий праворуч від Хреста.

(За Євангелією і апокрифом).

– Якщо ти Господь, спаси себе.

АЛЬ-ГАЗЕЛІ, ірланський філософ, 1111 р.

«Життя – прекрасне, але я бажаю перевести любов у вимір вічності і довести, що смерті немає».

ЮРІЙ ЦЕЗАР, імператор.

– І ти, Брутте?!

ВЕСПАСІАН, імператор.

– Я гадаю, що тепер стану богом.

САПФО, поетеса з острова Лесбо.

– Смерть здійснює суд останньої правди.

АЛКЕЙ

– Господи, скажи лише слово!

ТАЇС, легендарна грекиня.

– Цей світ не для живих.

ЛУКРЕЦІЯ, легендарна римлянка.

– Смерть – єдине, чого я абсолютно не спроможна перенести.

ГОЛДА МЕЇР, легендарна єврейка.

– Мені засяяло невидиме світло!

ТАМАРА, грузинська цариця.

– Причащаюся згори!

НЕФЕРТІТІ, легендарна єгиптянка.

– Боги попускають смерть, щоб людина могла ще більше вдосконалитися у любові.

РІОНЕН, одна з найкрасивіших дівчат Японії, внучка знаменитого воїна Шінгена, яка спотворила своє обличчя розпаленим залізом, щоб стати ученицею усавленого Хакоу. Перед смертю залишила таке танку:

шістдесят шість разів ці очі

милувалися падолистом

нічого не запитуй

тільки прислухайся до шепоту сосен

у повній безмовності...

ВІТОВТ, литовський князь.

– Важко жив – важко помираю...

ІВАН ЗОЛОТОУСТ

– Нехай Бог за все буде прославлений!

КАУУТЕМОК, вождь аптеків.

– Я зробив усе, що було в моїх силах для свого народу.

(Вихопивши у Кортеса кинджал, проколов себе).

– Краще смерть, ніж ганьба!

МЕСРАП МАШТОУ, автор вірменського алфавіту, V ст. н.е.

– У смерті здобувається і осмислюється якесь інше, ціле життя.

КИЇВСЬКА РУСЬ

ЯРОПОЛК, князь.

(Висмикнувши шаблю, якою його підступно прохромали під час сну).

– Ох, таки спіймали мене вороги...

КНЯЗЬ ПОЛОЦЬКИЙ, смертельно поранений стрілою:

– Дяка богам: красна смерть!

ВОЛОДИМИР ВЕЛИКИЙ, київський князь.

– Дякую, Боже, що сподобив померти в Тебе на руках.

ОВЛУР, половець, пізніше охрещений як ЛАВР, помер від холери.

– Пережив, що судилося. Помер як пророковано.

ЯРОСЛАВНА, галицька княгиня, жона новгород-сіверського князя Ігоря, 1181 р.

– Ангели злітаються...

ДМИТРО ДОНСЬКИЙ, 1389 р., 39 років.

– Праведень Господь і справеливі суди його...

ОЛЕНА ГЛИНСЬКА, мати Івана Грозного, яка відзначалася особливою стійкістю у перенесенні смертних мук.

– Моє терпіння має причину.

БАТИЙ, хан.

– Які муки! Які муки!!!

РОБЕРТ БРЮС, король Шотландії, 1329 р.

– Єдине, що справді моє, віддаю Господеві.

ПЕДРО ГУДІСРЕС, моряк, що брав участь в експедиції Колумба.

(В п'їтмї, до смерті).

– Ну і забирай собі це нікчемне тіло!

ВІЛЬЯМ БРЕМЛІ, хронікер, помер від чорної чуми.

(В гарячї).

– Літаючі циліндри упали з неба... Смертоносні тумани... Чума ходить з косяю.

РОБЕРТО РОЦЦІ, мандрівник, присвятив життя пошуку Ковчега Заповіту.

– Я зробив усе, що міг, аби Страшний Суд зробити нестрашним.

ДІНО КРІМПАНО, на прїзвїсько СКАЖЕНИЙ ПЕС, пірат.

(В темряву).

– Ти думаєш мене налякати?

ТАМЕРЛАН, монголоський хан.

– Як безмірно я страждаю.

АНДРЕ ДЕЛЬ САРТЕ, флорентїський художник, 1531 р.

– Помираю, щоб злитися з Ним. І хай відступає усяка нечисть!

ЕРІХ МАРТЕЛЬ, схимник, богослов, 1567 р.

– Схимнику смерть не страшна. Труна і Голгофа мені матір, тому що розп'ятий грїхом.

АНДРЕ ДЕЛЬ САРТЕ, 1531 рік, флорентїський художник.

(Дружинї).

– Тобі спокій і мені спокій.

ФРАНЦІСКО ПІСАРРО, іспанський конквістадор, який 1532 року завоював країну Інків і здобув незліченні скарби.

– О, Господи, як важко помирати багатому!

ЛЕОНАРДО ДА ВІНЧІ, художник і вчений.

– Я зневажив людей і Бога. Мої твори не сягнули тих висот, яких я прагнув.

РАФАЕЛЬ

(з останніх сил домалювавши портрет коханої).

– Встиг.

МАРІЯ СТЮАРТ, 1587, страчена на ешафоті

(З передсмертного вірша).

– Гнів Божий не вгамує офірну кров.

1600

НААПЕТ КУЧАК

(передсмертні вршї)

Не муч мене, не докоряй мені,

Я від кохання гину.

Поїдьмо, люба, в інший край,

Покиньмо цю країну.

Ми потай бачимося. Страх

Нас мучить без упину.

То не життя – тремтіти й ждати,

Що буде за хвилину¹.

ФЕЛІНА ДОЖ, селянка, яка проходила мимо вогнища, на якому інквізиція спалювала Джордано Бруно і підкинула в нього в'язку хмизу:

– Щоб ти так горів у пеклі!!!

МАРУСЯ ЧУРАЙ

– Сльози висохли. Все. Серце моє готове.

МІГЕЛЬ де СЕРВАНТЕС, письменник, 23 квітня 1616 року.

(До останнього подиху розмовляв зі своїми героями):

– Томасе Гутьєрресе!.. Моралесе! Друже Дон Кіхоте! Де ви? Росінанте... Дульсінеє! Санчо, ти тут? Даруй, друже мій, що через мене ти теж здобув славу причинного і, як і я, вклепався і повірив, що на світі існували мандрівні лицарі й досі не перевелися...

ГАЛШКА ГУЛЕВИЧІВНА

– Не дивіться на мене... Я уже...труп.

БЕН ДЖОНСОН, 1637 р.

– Все втрачено!

ЖАННА д'АРК, легендарна французька.

– Бачу свою зірку!

МАРУСЯ ЧУРАЙ, легендарна українська поетеса, 1652 р.

– Ангели правлять Службу Божу...

ЛЮДОВИК XIV, король.

(До підлеглих).

– Чого ревете? Ви думали, я безсмертний?!

ІВАН ВИШЕНСЬКИЙ

– Не правителі ви, а кривителі. І очікує вас вогонь гієни за грїхи, скоєні проти Бога і Вітчизни Його!!!

ПОЛЬ СКАРРОН, французький поет, сатирик, 1660 рік.

– Може у вас є якісь доручення, друзі мої, на той світ?

КОРНЕЛІЙ ЯНСЕНІУС, голанський богослов, 1678 рік.

– Ісусе, я іду.

ДАВІД ШАКЕ, алхімік.

– Як нагло я іду в землю.

1700

ЕДМ БУШАРДОН, скульптор, 1762 р.

– Звідки усі ці скульптури?! І чому вони рухаються?

НИКОЛО СЕБАСТЬЯН ЧЕМФОРТ, французький письменник, відомий своїми дошкульними епіграмами.

Потерпав через свої радикальні погляди і багато разів намагався накласти на себе руки. 13 квітня 1794 року таки зробив це. Передсмертну записку написав кров'ю:

«Я, Себастьян Рош-Нікола *de Chamfort*, свідчу, що моє бажання – померти вільною людиною, а не жити, як раб у тюрмі...».

Його останні слова були такі: «І тому я покидаю цей світ, зупинивши серце при допомозі свинцю»

ПАПА РИМСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР VI

– Почекайте хвилиночку.

Всі виконали його побажання, уважно слухаючи, але нічого не відбулося, папа помер.

МАКСИМІАН РОБЕСП'ЄР, революціонер, 1794 рік.

– Звідки цей рожевий вітер?

ЕМІЛЬ БІНЕ, французький філософ-єзуїт, 1796 р.

– Запам'ятайте: треба бути не просто чистим і безгрішним. А абсолютно чистим.

ЛАНДА КАНН, послушниця у монастирі.

– Я готова страждати ще і ще, тільки б бути потрібним Богові.

ЕННІ ГОСТІНГ, 43 роки, кухарка.

– І кухарка має душу...

ЕЛАЙЗА КАМЕРОН, домогосподарка.

– Єдине, чого не можна відняти в людини – це хрест.

АЛЛЕН МОРРІССОН, паламар сільської церкви.

– Душа радіє: нарешті звільнилася.

БАЛАКІРСВ, придворний блазень при дворі російського царя Петра Першого, 1732 р.

– Ось я!

1800

ЄЛИЗАВЕТА ПЕТРІВНА, російська імператриця.

Вкрай здивувала своїх лікарів, коли за кілька секунд до смерті піднялася на подушках і досить грізно (як завжди) сказала: «Я що, все ще жива?». Але вартувало лікарям тільки спохватитись, як все вирішила сама доля.

СОФІ АРНУ, оперна співачка, 1802 р.

– Сподіваюся, Господь виправдає мене за те, що я добре співала.

ПОЛЬ-ЖЕРОМ-БІТОБС, письменник, перекладач Гомера французькою мовою, 1808 р.

– Дайте мені спокій!

ЛЮДВІГ ВАН БЕТХОВЕН, німецький композитор, 1817 р.

(Запис в щоденнику перед наміром самогубства, від якого згодом відмовився).

«Прошу в Бога Отця тільки одного – любові»

УІЛЬЯМ БЛЕЙК, поет і художник.

– Вирушаю у країну, яку мріяв побачити все життя... Помираю щасливим, бо сподіваюся на порятунок душі і вічне блаженство в іншому світі.

(До дружини).

Ах, Кейт, ти завжди була для мене ідеалом жінки і моїм янголом-охоронцем.

АНРІ БЕККЕР, політик, учасник Паризької революції 1832 рік.

– Залишився тільки страх.

СТАНІСЛАВ ПОНЯТОВСЬКИЙ, останній польський король, 1835 р.

– Жодного могильного страху. Велика любов і доброта там, у потойбіччі.

ФРАНЦІСК АСІЙСЬКИЙ

– У Бога немає жодних проклять. Він простягає руки і каже «Ні!»

АНК ЛАРС, бразилійський каяхо, 1837 р.

– Все, що було до цієї смертної хвилини – дрібне і нечинне.

АЛОЇФРЕД ФОН ШЛІФЕН, німецький генерал.

(В напівзабутті).

– Здаюся! Здаюся!

ГЕНРІХ VIII, король.

(В останній день життя його мучили галюцинації).

– Ченці ... ченці ... ченці...

Спадкоємці на всяк випадок влаштували гоніння на всі доступні монастирі, підозрюючи, що короля отруїв хтось із монахів.

СЕБАСЬЯН БАХ, композитор.

– Нарешті я почую справжню музику...

ФРАНСУА РАБЛЕ, лікар і письменник.

– Іду шукати велике «Може бути».

ГРАФИНЯ ДЮБАРРІ, фаворитка Людовика XV.
(*На гільотині до ката*).

– Постарайтеся, щоб мені було не боляче.

ДЖОРЖ ВАШИНГТОН, перший американський президент.

– Лікарю, я ніяк не можу померти, але не тому, що боюсь.

МАРІЯ АНТУАНЕТТА, королева.

(*Піднімаючись на ешафот, нехотячи наступила на ногу ката*).

– Пробачте, будь ласка, мусьє, я це зробила випадково.

БАРОН МІОНХАУЗЕН

– Я збагнув, у чому ваше лихо. Ви надто серйозні. Розумне обличчя – ще не ознака розуму, панове. Всі дурниці на землі коїли саме з такою міною лица.

Усміхайтесь, панове! Усміхайтесь!!!

Тому я не приховую своєї усмішки. Адже хтось має ламати стереотипи!

ВІВАЛЬДІ

– Ах, яку музику я міг би зараз написати!

ЖАН-ФІЛІП РАМА, французький композитор.
(*До священика-єзуїта*).

– Я не можу слухати цю фальш, святий отче. Дайте мені спокійно померти. Краще ідіть геть.

ГЕКТОР БЕРЛІОЗ, композитор, 1863 р.

– Нарешті! Нарешті я почув справжню музику!!!

ЛУЇ АШЕТТ, відомий французький видавець, 1864 рік.

– Не я помираю, а цілий світ.

КАРЛ МАРКС, філософ, теоретик комунізму.

– Забирайтеся усі геть! Геть!!!

ДЖЕЙМС ДЖОЙС, ірландський письменник.

– Чи є тут хоча б одна душа, спроможна мене зрозуміти?

МАРКІЗ ДЕ САД, письменник, 1814 р.

– На відміну від богів маю привілей смерті.

ЛЕОПОЛЬД ФОН ГЕРЛАХ, ад'ютант пруського короля Фрідріха Вільгельма IV, 1861 р.

– Поховайте мене під терновим кущем...

ЛУЇ-ЮБЕР – ЧЕРВОНА БОРОДА, французький революціонер-республіканець, 1865 р.

– Дайте мені мені два метри землі!

МАКСИМІЛІАН ВОЛОШИН, російський поет і художник, 55 років.

– Похороніть мене на горі Кушук-Енчар.

НІНА НЕСЛОВА, дружина поета-перекладача Василя Мисика.

(*Передсмертний лист до чоловіка*).

«Рідний мій, через кілька днів 4 роки нашого щасливого подружнього життя (насправді вони прожили разом тільки 5 місяців і то не повних – прим. О.Ш.). я пишу тобі востаннє – я незабаром помру, прости мене, але я винна тільки тим, що дуже тебе кохала. Ні хвилини без думки про тебе. Треба сказати багато, але неможливо – ти повинен сам зрозуміти. Єдина моя надія – це зустріч у безтілесному світі. Я помру, але буду завжди з тобою. Дивно, коли треба багато сказати, нема слів. Мені страшно, страшно, я так хочу жити. Адже ще не минула надія, що ти вернешся, а я була і є вірна тобі. Так, виявляється, легко і просто, треба тільки кохати.

Там ми побачимось.... Я кохаю тебе, але немає слів, щоб писати – я змучилась.

Цілую, рідний, цілую.

Про одне мріяла – вмерти у тебе на руках – не збулося.

Цілую, але що не пиши – це все папір.

Вічно твоя Ніна».

САКІ, відомий французький акробат, 1866 р.

(*На запитання, що буде після смерті, відповів*):

– Те, що й до народження.

ФРАНСУА ГЮГО, син письменника Віктора ГЮГО, перекладач Шекспіра, 1873 р.

– Мені вже не потрібно нічого.

ЖАН-КЛОД ДЕМАРКЕ, хурург, 1875 р.

(*Помирає легко, без мук при повній свідомості*).

– Кожен заслуговує на таку смерть, яку заслужив!

ОКТАВ ДЕ БЕАГ, граф, колекціонер естампів, 1879 рік.

– Я ще мислю, але вже не існую.

ДЖИН СІБЕНР, кіноактриса, страждала від нервових розладів. Знайдена мертвою у власному «Рено» 1979 рік. Смерть від передозування снодійного і алкоголю.
(*Записка*).

«Пробач, я більше не можу жити зі своїми нервами».

ДОН КАРЛОС, іспанський літератор, 1880 р.

– Ось і наступає це велике мовчання.

ТЕОДОР ГЮДОН, художник-мариніст, 1880 р.

– Кладовище – всесвіт.

ВІЛЬЯМ БРОК, священник-єзуїт в Каталонії.

– І в пеклі буду праведником.

ПОЛЬ ГАВАРНІ, відомий французький літограф.

– Щоб зрозуміти вічність, не треба зазирати вперед, а повернутися назад – до свого народження.

ФЕЛІКС СОЛАР, 1870, відомий французький банкір.

– Мені вже не потрібно нічого...

ЕВЕЛІНА ГАНСЬКА, вдова Бальзака, 1882 р.
(*Як заклінання*).
– Я повинна померти мужньо!

ЛЮЇЗА ПЮЖЕ, композитор і співачка, 1889 р.
(*На запитання що з нею*).
– Нічого особливого. Це смерть!

СЕН-СІРАН, аббат, теолог, янсеніст.
– Я за хвилину до моргу.

ЛУЇ-ПОЛЬ- ЕДУАРД БРЕНДО, актор, 1882 р.
(*Запитав, який сьогодні день, а коли почув, що неділя, сказав*):
– Рай – це вічна неділя.

ВІНСЕНТ ВАН ГОГ, ушавлений художник, 29 червня 1890 р.

20 червня 1890 року художник намалював своє знамените полотно «Пшеничне поле з вороням», а через тиждень 27 червня, сталася трагедія. Митець вийшов на прогулянку з матеріалами для роботи і вистрілив собі в груди, в область серця з револьвера, купленого для відлякування птахів під час роботи на пленері, однак куля пройшла нижче. Завдяки цьому він самостійно добрався до готелю, де жив. Власник готелю викликав лікаря, який оглянув рану і повідомив брату Тео. Той приїхав на наступний день і провів з Вінсентом весь час до самої його смерті, яка наступила через 29 годин після поранення від втрати крові (вночі о 1:30 год). В жовтні 2011 року з'явилася альтернативна версія смерті художника. Американські історики-мистецтвознавці Стівен Найфех і Грегорі Уайт Сміт висунули версію, що Ван Гога підстрелив один з підлітків, які регулярно складали йому компанію в тутешніх корчмах.

За свідчення брата перед самою смертю Ван Гог сказав:

«Смуток триватиме вічно».

ФЕДІР ДОСТОЄВСЬКИЙ, письменник.
(*Дружині*).
– Навіть в думках, Аню, я не зрадив тебе...

XIX століття

ФЕЛІКС БРАКМАН, художник-гравер, 1914 р.
– Добре, що помираю. Більше несила дивитися на це гидоцтво світу.

ПЕТРО БОЛБОЧАН, полковник українського війська, 1919 р., 35 років.
(*Розстріляний своїми за наказом Петлюри, перед стратою втратив розум*):
– Рятуй мене, доню моя!

ЇРЖІ ВОЛЬКЕР, чеський поет, 1924 р.
(*Власноруч написана епітафія*).
Спить під каменем сим Їржі Волькер – поет,
Зачарований звуками бою – не Ліри.
Він і серце хотів вигострити мов багнет,

Та не встиг. А було йому – двадцять чотири.
(переклад М.Шатилова)

ОТЕЦЬ БЕРАНЖЕР СОНЬЄР, відбудовував храм у с.Рослін (Франція) і відкрив зоряний поратал.
– Смерть прекрасна.

ГІЗО, французький міністр.
– Прощайте! Насолоджуйтеся життям!

ВАРФОЛОМІЙ ШЕВЧЕНКО, брат Т.Г.Шевченка, купець третьої гільдії.
– Усіх прощаю і всіх благословляю!

НАТАЛЯ КОБРИНСЬКА, українська письменниця.
– Мене вже серце не болить.

ВАЦЛАВ НІЖЕНСЬКИЙ, АНАТОЛЬ ФРАНС, ГАРІБАЛЬДІ прошептали перед смертю тільки одне слово “Мама!”

О' ГЕНРІ, письменник.
– Запаліть світло! Я не хочу повертатися додому в темряві!

ЛЕВ ТОЛСТОЙ, письменник.
– Мені б циган почути – і нічого більше не треба!

ІВАН ПАВЛОВ, хурург.
(*Коли почув, що прийшли хворі*).
– Скажіть: академік Павлов зайнятий... Він помирає.

ОГ'ЮСТ РОДЕН, 77 років, 1917 рік.
– Хіба скульптура не найпрекрасніше з мистецтв?

РОЗА РОДЕН, дружина О.Родена, 1917 р.
– Не треба плакати, не треба сліз.

ОНОРЕ де БАЛЬЗАК, французький романіст.
– Біаншон (*літературний герой письменника, талановитий лікар – прим. П.С.*) спас би зараз мене!

АФАНАСІЙ ФЕТ, російський поет, 72 роки.
(*Записка*).
«Не розумію свідомого продовження неминучих страждань... Добровільно іду до неминучого».

ВІКТОР ГЮГО
– Я бачу чорне світло ...

ЮДЖИН О'НІЛ, письменник.
– Я так і знав! Я так і знав! Народився в готелі і ... чорт забирай ... помираю у готелі.

ДЖОРЖ БАЙРОН, англійський поет-романтик.
– Ну, я пішов спати...

ГЕНРІХ ГЕЙНЕ, німецький поет.
– Я благав Бога перетворити мене в грецьке божество, а помираю старим євреєм.
(*Згодом*).
Писати!.. Паперу, олівець!..

ІНГА БАЧАН, колишня танцюристка кабаре.
– Царство мені Небесне!

ІММАНУЇЛ КАНТ, філософ.
– Das ist gut!
Через якийсь час у радісному піднесенні:
– Досить!

ОЛЕКСАНДР ДЮМА
– Я так і не довідаюся, чим все закінчиться.

МИКОЛА ЄКЕЛОВ, російський психолог, експериментував над картинами Серова, втратив здоровий глузд, вчинив кілька убивств, наклав на себе руки. Останній запис у щоденнику)
– Усе марно!

ПОЛЬ ВАРЛЕН, поет, 1896 р.
(Із заповіту).
«Я нічого не лишаю бідним, оскільки сам злидар.
Я вірю в Бога».

1900

АНДРЕЙ ПОТОЦЬКИЙ, крайовий намісник Галичини, 12 квітня 1908 року.
(Смертельно поранений М.Січинським).
– Телеграфуйте цісарю, що я був його вірним слугою.

XX ст.

ФРАНЦ ФЕРДІНАНД, ерцгерцог, 1914 р.
(До дружини, яка була смертельно поранена терористом, як і він).
– Софіє, Софіє, не помирай! Живи ради наших дітей...
Софія померла через 10 секунд, Франц через 20.

ГАВРИЛО ПРИНЦИП, сербський терорист, що вбив з револьвера Франца Фердинанда і його дружину, 1914 р.
– Я своє зробив і ні про що не жалію.

ДЖОРДЖ ІСТМЕН, винахідник, засновник компанії «Кодак» (винайшов кіноплівку). 14 травня 1914 р. наклав на себе руки через проблеми зі здоров'ям, залишив стислу записку.
«Для моїх друзів: моя робота завершена. Навіщо чекати?»

МИХАЙЛО РОМАНОВ, російський цар.
(До солдатів, знявши чоботи).
– Користуйтеся, хлопці, все-таки царські...

ФАНІ КАПЛАН, революціонерка, звинувачена за замах на Леніна.
(Перед стратою).
– Стріляла не я!

ОЛЕКСАНДР БЛОК, поет.
Помер 7 серпня 1921 помер у своїй останній петроградській квартирі від запалення серцевих клапанів. За кілька днів до смерті у Петербурзі поширилися чутки (про це згадує Георгій Іванов у «Петербурзьких зимах»), нібито поет збожеволів. І справді, напередодні смерті Блок довго марив, одержимий єдиною думкою: чи всі примірники «Дванадцяти» знищено. Однак, за свідченнями Владислава Феліціановича Ходасевича, поет помер у повній свідомості. Перед самою смертю прошептав:
– Росія з'їла мене, як дурноголова льоха своє поросля.

ОТАМАНША МАРУСЯ
(Після прочитання вироків про смертну кару через повішання).
– Що ви ще можете зі мною зробити?!
(Відсторонили ката і сама накинула зашморг на шию).
– Хай живе анархія!!!

ЖАК ДУСЕ, відомий французький швець, 1925 р.
(До смерті).
– Якби ти дала мені відстрочку, я одів би й тебе.

М.МІХНОВСЬКИЙ, український громадський діяч.
(Записка).
«Ліпше я сам, ніж мають мене повішати жида».

МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ, український письменник, постріл в скроню:
(Записка).

«Арешт ЯЛОВОГО – це розстріл цілої Генерації... За що? За те, що ми були найщирішими комуністами? Нічого не розумію. За Генерацію Ялового відповідаю перш за все я, Микола ХВИЛЬОВИЙ. «Отже», як говорить Семенко... ясно.

Сьогодні прекрасний сонячний день. Як я люблю життя – ви й не уявляєте. Сьогодні 13. Пам'ятаєте, як я був закоханий в це число? Страшенно боляче.
Хай живе комунізм.

Хай живе соціалістичне будівництво.
Хай живе комуністична партія.

P.S. Все, в тому числі й авторські права, передаю Любові УМАНЦЕВІЙ. Дуже прошу товаришів допомогти їй й моїй матері.
13. 05. 1933 року. МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ».

ДОЦЦІ
«Золотий мій Любисток,
пробач мене, моя голубонько сизокрила, за все.
Свій незакінчений роман, між іншим, вчора я знищив не тому, що не хотів, щоб він був надрукований, а тому, що треба було себе переконати: знищив – значить уже знайшов у собі силу волі зробити те, що я сьогодні роблю.
Прощай, мій золотий Любисток.
Твій батько – М.ХВИЛЬОВИЙ. 13. 05. 1933 р.
Харків.

САРА ТИСДЕЙЛ, американська поетеса. У віці 48 років (1933р.) покінчила самогубством, випивши снодійне.

Її посмертні вірші містили таку інформацію:
«Будет ласковый дождь, будет запах земли,
Щебет юрких стрижей от зари до зари,
И ночные рулады лягушек в прудах,
И цветение слив в белопенных садах.
Огнегрудый комочек слетит на забор,
И малиновки трель выткет новый узор,
И никто, и никто не вспомнит войну:
Пережито-забыто, ворошить ни к чему.
И ни птица, ни ива слезы не прольет,
Если сгинет с земли человеческий род.
И весна... и Весна встретит новый рассвет,
Не заметив, что нас уже нет».

ЛЕОПОЛЬД ФРЕГОЛІ, 1936, італійський артист
вар'єте, ілюзійніст.
– Я зараз зникну!

ЄВГЕН ПЛУЖНИК, український письменник
– Принесіть води з Дніпра...

БОГДАН-ІГОР АНТОНІЧ
– Мабуть, мій дім не тут...

СОМЕРСЕТ МОЕМ
– Помирати – сумна і невтішна справа. Вам моя
порада – ніколи цим не займайтесь.

ГЕНРІ ДЖЕЙМС, письменник.
– Ну нарешті сподобився!

ЕДВАРД ГРІГ, композитор.
– Ну що ж, якщо це неминуче...

УІЛЬЯМ САРОЯН, американський драматург і
прозаїк.
– Кожному суджено померти, але я надіявся, що
для мене зроблять виняток. І що?

ФРІДРІХ ГЕГЕЛЬ, філософ.
– Тільки одна людина зрозуміла мене протягом
усього життя.
Після паузи:
Але, по суті, й вона мене не розуміла.

ФЕДІР ТЮТЧЕВ, поет.
– Яка це мука, коли не можеш знайти слово, щоб
передати те, що відчуваєш...

ЧАЙКА ДНІСТРОВА, письменниця, громадський
діяч.
– Я померла.

ВИССАРІОН БІЛІНСЬКИЙ, російський критик, 26
травня 1848 року.
– Все закінчено!

МИКОЛА ГОГОЛЬ, письменник.
– Як солодко помирати...
(далі – галюцинативно)
– Підніміть, закладіть на млин, ну ж бо, подайте!...

ОЛЕКСАНДР ДОБРЮЛОВ, російський критик.
– Як я страждаю. Які страшні тортури...

АНТОН ЧЕХОВ, письменник.
– Ich sterbe.
Випив бокал шампанського і додав:
– Як давно я не пив шампанського...

КІТІМУРА ТОКАКУ, 1894 р.
Записка: «Ніколи японцю не створити таких творів
як «Втрачений рай», «Відкинуті» чи Данотове
«Пекло».

ЛЕОНІД АНДРЕЄВ, письменник, після чергової
невдалої спроби самогубства:
«Мені здається, що тінь моя повзе за мною і шепче:
відійди, помри!»

АРІСТІДА ЛІДЕНБЕРГ
– Нічого не хочеться. Нічого не треба. Нічого не
прошу. Ні на що не сподіваюся...

ІВАН КОЛОТ, 45 років, вистрибнув з 8-го поверху:
«До зустрічі в пеклі!»

ЛІЛЯ БРІК, 86 років, прийняла отруту.
«Я зломила шийку стегна і зрозуміла, що ходити
більше не зможу...Досить принижень і страждань...
Прощайте...
Нембутал...»

ІЗИДОР ЦИПЕНДА, астролог, 45 років.
– І нащо я хотів усе знати?

ВОЛОДИМИР МАЯКОВСЬКИЙ, поет, постріл у
скроню:
(записка).

«Усім. У тому, що помираю, не винуйте нікого і,
будь ласка, не пліткуйте – покійник цього страшенно
не любив.

Знаю, це не метод. Іншим не раджу, але для мене
виходів немає.

Товаришу уряде, моя сім'я – це мама, сестри,
Вітольда Павлівна Полонська.

Єфремову скажіть, що даремно зняв плакат, треба
було б досваритися.

Щасливо залишатися!»

СКРИПНИК, нарком України.
(Вистрілив собі в серце, але не помер одразу, як
сподівався, тільки смертельно поранив себе):
– Це остання помилка Скрипника.

МАРИНА ЦВЕТАЄВА, поетеса.
(Записка).

«Дорогий Мур, пробач мені, але далі було б ще
гірше. Я важко хвора, це вже не я. Люблю тебе
безмежно. Зрозумій, що я далі жити не могла.
Передай батькові і Алі – якщо побачиш – що любила
їх до останньої хвилини, і поясни, що зайшла в глухий
кут...».

ТИМОТЕЙ БОРДУЛЯК, священник, український письменник.

– Де твоє жало, смерте?

Отець ЯКІВ, в'язень ГУЛАГу, 57 років.

– Дайте мені спокій, дайте померти. За мною прийшли.

ПІТЕР БЕНЗАР, квітникар.

– Краще достойна смерть, ніж ідіотське життя.

АСЕН ПОПЕЛЬ, фотограф.

– Це останній кадр...

ВАСИЛЬ ЧЕЧВ'ЯНСЬКИЙ, український гуморист.

– Земля мені пухом!

ГЕНРІК СТРИНБЕРГ, американський сценарист, 67 років.

(Записка).

«Все мертво. Мертва країна. Мертвий світ. Мертві люди. Всесвіт – порожній».

ЕН ДОК, ірландський комік, 54 роки.

(Записка).

«Життя і так зайняло в мене багато часу...».

ЯН ГУЗИЧАК, актор провінційного театру.

(Записка).

«З такого болота не гріх утекти навіть ціною гріха...»

ЯКИМ ЖУРАВЧИК, колишній службовець.

(Записка).

«Страшенна порожнеча...

На могилі не ставте жодного пам'ятника»

АНДРІЙ КУНКА, папараці і порнозірка.

(Записка).

«У свої двадцять сім я старий мертвий дід...»

МІКЕЛЕ ФАЛЬКО, італійський мінімаліст, 54 роки.

(Записка).

«Своє право на смерть я вистраждав цілком і повністю»

АЛЬДО БРАНКАТІ, дрібний торговець.

(Записка).

«Серце мерзне. Холод і порожнеча».

АНЖЕЙ ЯКУТОВИЧ, польський літератор.

(Записка).

«Дякую, доле, що я не позбавлений цієї рятівної можливості – померти за власним бажанням».

КОРРАДО РОВЕДА, італійський архітектор, випив ціаністий калій.

(Записка).

«Я уже все пізнав. Світ – бордель!»

АВГУСТ ПЛІШ, румунський дитячий письменник.

– Вітаю тебе, небуття!

ЖАНБАЙ БАУТЕРЛІН, архітектор з Семипалатинська, прийняв снодійне і увімкнув газ:

(записка)

«Я завжди знав, що покінчу саме так».

БОГДАН ДУМИЧ, службовець, 44 роки.

(Записка).

«Бог бачить насилля і зло, але нікого не зупиняє. Значить, нікого й не карає»

ІЛЬКО МАТОЧКІН, вчитель, 34 роки.

(Записка).

«Нема ніякого «дальше» і «потім».

ДМИТРО КАМИШАНОК, філософ, 45 років.

(Записка).

«Я не спромігся надати життю такого смислу, що заперечував би саму смерть. А якщо не зміг, то смерть найкращий вихід».

ОРЕСТ КРОПИВКО, студент, 21 рік.

(Записка).

«Моя душа може обійтися без тіла».

НЕСТОР ЗАРВА, пенсіонер.

– Амінь!

ЕМІЛІАН КОРБА, сербський художник, 42 роки.

– Хай світ мовкне!

СЕІТ КАЛБАКАЄВ, киргизький художник, 34 роки, проколов кинджалом серце.

(Записка).

«Мої картини спалить».

АРСЕН КРАТЬКО, садівник, 33 роки, випив смертельну дозу люміналу.

(Записка).

«Я втомився ходити по колу».

АНТОНІЯ ПОЦЦІ, італійська поетеса, 26 років, отруєння.

(Записка).

«Залишаю після себе тишу».

ТРИСТАН ТУАРА, 1963, румунський поет-сюрреаліст.

– Чую безодню...

АЛЬФРЕДО НОВІС

(Записка).

«Вбивати себе – дурна робота. Моя вам порада – ніколи цим не займайтеся».

ЩИК ВАЙСМАН, режисер.

– Моя плівка закінчилася...

ДАВИД ПОДШИВАЛОВ

– Надобраніч. Побачимося завтра...

ДІОНІСІЙ КАР, шаховий оглядач, 51 рік.

«Що, смерте, шах – і мат!?»

РОБЕР ЛАФФІТ, пасічник, 55 років.
– Справжню свободу дає тільки смерть.

ГРІГОРЕ, молдавський, після чергової спроби суїциду.
«Помирати – моє хоббі!»

РІОТАР ФІПІН, маклер.
(*Записка на борговому векселі*).
«Добре, що хоча б померти можна безплатно»

ЕММАНУЕЛЬ КОЛЕННО, консул.
– Повне небуття – це непогано, це навіть дуже добре.

ФРЕДЕРІКО МУЦ, кубинець, конферансьє, 41 рік.
– Я більше не можу жити з питаннями, на які нема відповіді.

ПРИНЦ ЗАКАРЗОНІ, 24 роки, пожежник з Риму, кинувся у вогонь, запідозрений в численних підпалах, на яких завжди проводився героїчно і здобув неабияку славу.

НОРФОЛК, пивовар, сирієць.
(*Записка*).
«Якщо Бог не зупинить мене в останній момент, то Він і не каратиме мене...»

ДЖЕЙМС ГАУЗ, саксофоніст, 34 роки.
(*Останній запис у щоденнику*).
«Ангел не прилетить. Бог не обізветься. Навколо ні душі. Тільки плач у небесах...»

ЧАРЛЬЗ ГАРД, окультист, новозеландець, 44 роки.
(*Записка*).
«Не можу протистояти силі, дужчій од мене».

ФАЛЬВІНА ЛАРОЦІ, професійна ворожка.
– Я знаю, куди і чого іду...

ВІРДЖІНІЯ ВУЛФ, поетеса, 1941 рік.
В 1941 году Вирджиния Вулф утопилась в реке Оуз неподалеку от своего дома в графстве Суссекс.

ВАСИЛЬ КОРОЛІВ-СТАРШИЙ, 11 грудня 1941 року зайшов у кімнату після повернення з видавництва, де здав рукопис «Згадки про мою смерть», привітався – Слава Ісусу Христу!
і впав мертвий.

ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА

ПРИРЕЧЕНІ НА СТРАТУ В ГАЗОВІЙ КАМЕРІ БУХЕНВАЛЬДА, 1942 рік.
– О, найсвятіше серце Ісуса, помилуй нас!
– О, найсвятіше серце Ісуса, помилуй нас!
– О, найсвятіше серце Ісуса, помилуй нас!...

НЕВІДОМИЙ БОЄЦЬ, захисник Брестської фортеці.
(*Напис на стіні*).
«Помираю, але не здаюсь. Прощай, Батьківщино!!!»

МИРОСЛАВ КУШНІР, поет, підірвав себе гранатою, щоб не потрапити до рук енкаведистів.
«На подобу свою Ти створив мене, Боже, І вдихнув свого духа у душу мою.
Чом хоч частки не дав тої сили, що може Зрозуміть діл космічних Твоїх течію?»

ПЕРЕБІЙНІС, генерал, начальник штабу УПА. Потрапив у руки чеської поліції і після жорстоких тортур, наклав на себе руки, розбивши голову об стіну камери. Кров'ю написав на стіні:
– СЛАВА УКРАЇНІ – ГЕРОЯМ СЛАВА!!!

ВЕРОНІКА
– Яка безмежна втома...

СЛАВКО КОПОТЬ, львівський батяр, 25 років, розрізав вени.
(*Записка*).
«Це мій останній збиток»

ЕРНЕСТ МАЛО, поет, 37 років.
(*Записка*).
«Я мушу померти, щоб ви побачили мій талант».

ТОМАС ГОРОБЕЦЬ, письменник, критик.
(*Записка*).
«Література у Німеччині може прогодувати хіба що горобця, а я той горобець, що важить сто кілограмів».

ЛЕОНБЛЮМ, винахідник.
– Світ – хліб!

МОРІС КОППЕ, державний службовець, 47 років, прийняв смертельну дозу снодійного.
(*Записка дружині*).
«Марі! Мої похорони влетять тобі у копійчку. Але моє лікування обійшлося б ще дорожче. Вчора я довідався про свій діагноз».

ТЕОФІЛ МЕНДЕС, 22 роки, наклав на себе руки на власному весіллі, довідавшись, що наречена зраджувала йому.
(*Записка нареченій*).
«Вибач, що у весільну подорож тобі доведеться їхати самій».

БОНЕТТА ГОБАЙ
(*Записка*).
«Я заблудилася».

ЛЮСЬЄН ДАРДУАЗ, сценарист, 42 роки.
(*Записка*).
«Наступив день, коли я більше не спроможний написати ні слова...»

АЛЬСІД ГЕРЕН, професійний фотограф.
«Смерть дружньо кивнула мені головою».

АКУТУГАВА РЮНОСКЕ, видатний японський письменник, прийняв смертельну дозу вероналу, 36 р.

(Записка).

«Життя не варте і однієї строфи Бодлера...»

СІЛЬВІЯ ПЛАТ, поетеса, набивши кишені камінцями, кинулася у воду, 31 рік.

(Записка).

«Крім шансу на буття людина має ще одне беззастережне право – на смерть».

ХОСЕ СІЛЬВА, колумбійський поет-модерніст.

(Записка).

«Більша половина моїх рукописів загинула. Для мене – це кінець».

АДОЛЬФ ГІТЛЕР, лідер нациської партії, загинув від огнестрільної зброї 30 квітня 1945 року.

– Я сам і моя дружина – щоб уникнути ганьби, осади і капітуляції – вибираємо смерть.

ГЕНРІХ ГІМЛЕР, рейхфюрер, 1945 року на останньому диханні вимовив слова:

«Я – Генріх Гімлер...»

Дехто стверджує, що рейхфюрер просто хотів зробити якесь зізнання, але отрута подіяла дуже швидко.

ГЕРБЕРТ ВЕЛС, англійський письменник-фантаст, 1946 р.

(За три хвилини до того як спустив душу).

– Зі мною все гаразд...

ЄВГЕН ХРАПЛИВИЙ, український громадський діяч, чільний керівник товариства «Сільський Господар», 1946 р.

Помер під час виконання пластового обов'язку, відправляючи до Бразилії двох пластуновів. Коли авто з пластунами рушило з місця, підніс руку до привіту і крикнув:

– Скоб!

І в цій хвилі упав мертвий.

КУЧЕРЯВИЙ, ройовий УПА, поранений під час переходу через Чехію, дострелився.

– Прощай, командире!

БОРИС ПАСТЕРНАК

– Відкрийте вікно!!!

ТОМАС КАРЛЕЛЬ, шотланський історик.

– Так ось яка вона, ця смерть!

ГЕРТРУДА СТАЙН, письменниця.

– У чому питання? У чому питання? Якщо немає питання, то немає і відповіді.

ЛЕОНІД ДОБИЧІН, письменник.

(Записка).

«Мене не шукайте, я відправляюся в далекі краї...»

МАТА ХАРІ

(На страті до розстрільної комаеди, посилаючи їм повітряний поцілунок).

– Я готова, хлопчики!

ОЛЕКСІЙ ПЛЮЩ, український письменник, 20 років.

(Записка).

«...пропаща надія, сам винуватий... Прощайте... Бачу, що нема мені щастя на сім гидким світі... Поховайте в саду... Ще раз прощайте... Радійте... Мене ж забудьте... Так краще...»

ОГЮСТ ЛЮМЬЄР, один з братів-кінематографістів, 92 р.

– Моя плівка закінчилася...

ЛІТТОН СТРЕЧІ

(У нітьму).

– Якщо це і є смерть, то я від неї не в захопленні.

РАМОН НАРВАЕС, іспанський генерал, державний діяч.

(Відповідаючи священнику).

– Мені немає у кого просити пробачення. Всі мої вороги розстріляні.

АБРАМ ХЬЮІТ, американський бізнесмен.

(Зірвавши кисневу маску).

– Залиште мене! Я вже мертвий...

ОСКАР УАЙЛЬД, письменник.

– Ці шпалери мене вбивають. Комуś одному із нас доведеться піти...

ГАЙНРІХ ГІЛМАН, комівояжер.

– На моєму надгробнику напишіть «Гайнріху – байдужі батьки».

ЖІРО-РІШАР

– За мене не бійтеся... Невже ви думаєте, що така ница душа може бути безсмертною.

РІГОЛЕТТА, швея, прийняла смертельну дозу снодійного.

– Я трішки посплю – і знову буду жити.

УІНСТОН ЧЕРЧІЛЛЬ, прем'єр-міністр Англії.

– Як мені це все набридло.

ДЖОЗЕФ ГРІН, ушавлений англійський хірург.

(Міряючи собі пульс).

– Пульс пропав...

ДЖЕЙМС ТЕРБЕР, американський дитячий письменник-гуморист.

– Благослови, Господи, чорт побери!

НОЕЛЬ ХАУАРД, режиссер.

– Спокійної ночі, мої дорогі. Побачимось завтра.

ТОНІ БРЕД, космонавт.

– Ні, все добре! Повітря вистачить ще на 15 хвилин!

АМАДО РОМЕРЕС, фізик-ядерник.
– Критична маса – не критичні дні, поправимо цю справу.

ЛЕВ ТРОЦЬКИЙ, лівий ідеолог.
– Я вірю в перемогу Четвертого Інтернаціоналу...
Вперед!

(Трохи згодом – до дружини).
Я люблю тебе!

ЛЕШЕК СІВЧИК, польський кінорежисер і поет.
– Надії не збулися....

МАРІЯ ПРЕЙМАЧЕНКО
– Які кольори!!!

УРШУЛЯ ЗАППА
– Смерть – страшна сила!

Р.Д.
(В камері смертників).
– Я обіцяв розповісти жарт. Але смерть мене звільняє. Це найголовніший жарт.

ЧАРЛІ БРУС, перед стратою.
– У цю мить я абсолютно не боюся того, що може статися з цим тілом. Я боюся Аллаха, єдиного Бога, який у цю мить може визначити, жити мені чи померти.

ВІЛЛІ ПОНДЕКСТЕР, перед стратою на електричному стільці.
– Я не винен, не винен, не винен ... Хай благословить мене Бог. Я готовий.

ЯН ПАЛАХ, студент Карлового університету, самоспалення.
«Геть радянських окупантів з Чехії!»

МАРІНЕТТА ГІТРИ
– Смерть мене перемогла.

МАКС БІРОМ, 1956, англійський критик, письменник і художник.
– Я більше ніколи не повернуся.

БОРХЕС
– Вона прийшла. Вона тут!
(Його попросили описати яка вона).
– Це щось зовнішнє, жорстке, холодне...

ЕДВАРД ЕЛЛІС
– Я лише хотів, щоб всі знали, що прокурор і Білл Скотт – нещасні сучі діти...

МИХАІЛ ЗОЩЕНКО, російський письменник.
– Помирати треба вчасно. Я спізнився.

РАФАЕЛЬ ГОЙТІСІО, штурман.
– Слава Богу, більше мені не доведеться думати про майбутнє.

ХОРХЕ ПІТА, ісфайдер, мотоцикліст-екстремал.
(Записка коханій дівчині).
«Треба жити так, щоб поміняти плани Бога».

СЕСАР ФЕЙХО, поет-пісняр.
– Нічого я не збагнув!

ГАБРІЕЛА БЕНЕДО, провайдер.
– Як я глибоко страждаю.

СИМОН ЛАРА, служанка.
– Може, і там буде робота...

ДІЄГО ТЕСТЕ, листоноша.
– Повертаюся в тишу...

ФЕЛІКС САЛАС, поет.
(З останніх віршів).
– Нелегко буде спати під землею тому,
Хто спокою не знав на цій землі.

ГУСТАВ-АЛЬФОНСО КІРІКО, ексваєр.
– Я ще повернуся!!!

ГУГО ЛІХТЕНШТЕЙН
(Записка).
– Не забудьте накормити Тюпу...

НІКОЛАС КАБАНЬЯ
– Час, Боже!

ПЕДРО МЕДІНА
– Янгол прилетів!

ЛІНА БЕНН, співачка.
(Записка).
– Напишіть на могилі: померла від кохання.

ЕЛЬВІРО РОМЕРО
– Це все!

ХАЇМ ВІНКЛЕР, поет-байкар.
– Ви бачите ангелів? Ви бачите їх?!!

КНУТ ГАМСУН, великий норвезький письменник.
– Хай буде так! Я помираю...

АРСЕН ТУР
– Мрії не збуваються.

ЛЕВ АЗОРІН, бізнесмен.
– Я не відчуваю в собі безсмертя.

ЛУКА МЕРЛОНІ, піаніст.
– Життя вічне.

ТРОФИМ ЧЕПРАСОВ
– Останні двері! Останні двері!!!

ПАВЛО ЩАСНИЙ
– Дивно тіло вже мертве, а я ще живу. Що це?

МАНОН ЗЕНТА, гітарист рок-групи.
(До когось в п'їтьму).
– Ти прийшов за мною, чувак?!

МАРІЯ МАКУХА, кухар, 52 роки.
– Плачте по мені.

НАДІЯ БУБНИКОВА, літератор, 32 роки.
«Максе, я їду за тобою».

СТЕФАН КОШУЛЯК, геолог.
– Де твоє жало, смерте?!

МЕЧИСЛАВ ГРОТ
– Усі заплачуть...

ГАНС ФОН ДІТРИХ, відставний генерал інженерної служби.
– Гей, хто там???

НАТАЛІЯ КОБРИНСЬКА, письменниця і громадська діячка.
– Мене вже серце не болить.

СУЛЬФІДА ШАДРИН
– Ангели злітаються.

КІЗА КІЗЕВЕТТЕ, декоратор.
(Побачила голуба на підвіконні).
– Це за мною.

САША КАЛГА, музикант, 26 років.
– Згадуйте мене!

ТОНІ АЙЛ
– Невже немає від цього ліків?

ЧЕБЛІН
(Вжалила гадюки і довідався, що жити залишилося не більше години).
– Теж непогано!

УІНСТОН ЧЕРЧІЛЬ, політичний діяч, письменник.
– Як мені це все набридло.

МАРГАРЕТЕ БЕКСБЕРГ
– Іду ввись.

МАРЛЕНЕ СІД
– Кажуть, там рай...

АЛЬБРЕХТ ВІЧІТО, співак.
– Все життя я співав про смерть, і ось тепер, коли вона прийшла, як би я міг проспівати про життя.

РАЙНГАРД ФРУМАНН
– Все могло б скластися по-іншому, все могло б...

МЕЛІТТА ВІНКЛЕР, дільничний інспектор.
– Я готова, смерте, тупа bestie!

ЙОЗЕФ КІРХГАЙМЕР, емігрант.

– Мене депортують додому...

КАТЕРИНА ВІЗНЮРА, пенсіонерка, колишня танцівниця кабаре.
«Життя без пупсика Азорки не має жодного сенсу».

ЛАРАРІЙ РОЗЕН, грабар.
– Закопайте мене глибоко-глибоко...

БЕАТРИКС ВЕНДЕЛІН
– Тни, смерте!

ЛЕОПОЛЬД ГІРНШРОТТ
– Вона встромила кігті в моє серце.

ЙОГАН ДУІНО
– Смерть дає більше, ніж забирає.

РАДЖА АРБЕДЖАН
– О, Аллах! Я народжую душу.

ЖАН ФУРСА, поет.
– Якби я тепер описав смерть.

СОНЯ ГАНЕК
– Смерть – благо. Та як мені, мертвій, це зрозуміти?

ФІЛІП ЗІК
– Я вже не чую болю.

МАРКІАН ТОВТ, біолог.
– Я – сім'я боже!

МОНІКА ЗІНДЕРА, астрофізик.
– Бачу сонце, востократ сильніше за те, що на небі.

МИХАЙЛО МІХЕСВ
– Годі!

СИМЕОН (ІВАН ТОВТ), чернець, 78 років.
– Чую ангельські хори...

КОСТЯНТИН ВОСТРІКОВ, музикант.
– Іду – і не відаю куди.

ЛІДІЯ УСТЮЖАНІНА
– Бачу за темрявою браму.

ГЕОРГІЙ ТОГУР
– Я уже за межею світла.

ПІМЕН (ДМИТРО РОГОЖИН)
– В руки твої, Господи, відаю душу свою!

СТЕФАН ЦВЕЙГ
– Знайти!!!

АЛЬФОНСІНА СТОРНІ, швейцарська поетеса, заплила далеко в море і не повернулася. На робочому столі залишила вірш «Я їду», останні рядки якого звучать так:

Забути. Дякую... Ах, ще прохання:
Як знов задзвонить він по телефону,
Нехай не докуча – скажіть, що вийшла...

ФІЛЯ ПЕЙСИЧ, музикант, 31 рік.

«Як колись у дитинстві, я підпалив сухий
чортополох і довго-довго дивився на полум'я. Я зірвав
його на кладовищі. Полум'я було зелене, на землі
такого не шукати марно... І тоді я зрозумів, що можу
померти».

КАРИНЖАЛ БАСИРОВ, таксист, 41 рік, розігнав
машину до величезної швидкості і врізався у кам'яну
опору.

«Бридкий, липучий, брудний світ...».

ЙОСИП ГОЛЯК, ктор, 64 роки.
– Бачу світло!

АНТОН СТУПАК, студент історичного факультету,
22 роки.

«Безсмертя – ідея безперспективна».

ІГОР КОПЧИК, водій, записка на дверях квартири:
«Заходьте. Я повістився».

АНТОН В'ЮНИК, журналіст, 56 років.
«Я тільки обриваю агонію».

НУРЛАН ЖИГУЛЬТІНОВ, ветеринар, кинувся зі
скелі у вир.

– Вистояв на землі, вистою і в небі.

ЗЕНОН КРИСЬКО, співак.
(Записка).

«Чому не знайшлося нікого, хто б задушив мене у
сні?».

РІОТАР ФІТІН, аббесінський палінроміст,
отруєння алкоголем.

(Останній запис у щоденнику).

«У ЧАДУ ВИПИВ УДАЧУ».

ГЕКТОР ВАНЬС

(Записка батькам).

«Я не повторю вашої помилки і нікого не приведу
на цей світ, щоб мучився».

ПАБЛО ПІКАССО, художник.

– Живопис ще потрібно винайти.

АНТОНІ МІНАРЕТТІ, генерал

– Ніщо – це так добре.

ІУЛІЯ (СТЕФАНІЯ ВАРАКУТА), черниця, 67 років.

– Смерті немає. Є перехід... точніше – переліт. Моя
душа вже змахнула крилами.

ІЗРАЇЛЬ НЕЙМАН, торговець нерухомістю.

– Смерть впливає на мене негативно.

ЕДМУНД ВОРРЕН

– Іду у вічну ніч.

КАЗІМЕЖ БАЧИНСЬКІ, мистецтвознавець.

– Яка це втіха – зникати...

РОБЕРТ ПЕНН ВОЛЛЕР

– Смерть уже запустила в мене жало.

ГЕНРІ КЛЕРКЕНВЕЛД

– На мене лягла Божа тінь – така добра і чиста.

УІЛЬЯМ ГАЙГЕЙТ

– Яка нелюдська вічність...

УОЛТ ФОКС, залізничник, 67 р.

– Ось і моя станція.

ЛЕСТЕР САНТАЯНА

– Нереальне існує...

ЕЛИЗАВЕТА ФЛЕБАС

– Смерть – це зовсім не те, що я думала.

ЙОХЕН КУНЦ

– Вона бере мене за руку.

ДОМІНІК ОЙЛ, вчений-фізик, 87 р.

– Нарешті я переміг час.

СТЕНЛІ ЕРОТОКРІТОС, італійський художник, 78
рік.

– Починається мандрівка поза видиме.

АРІНА КОРУН, продосер, 77 р.

– Життя вдалося!

АМАНДА ЗІКК, власник супермаркета, 82 р.

– Не так страшно помирати, як говорять.

КЛОД МАЛЬС, державний службовець, 89 р.

– Душа доторкнулася до благодаті.

СУЛАМІТ СЕФЕРС

– Які дивні істоти сходять згори!

СТЕНЛІ ГЕНДЕЛЕ, таксист.

– Всі дороги зійшлися.

ДІНА КЕПЛЕР, гід, 67 р.

– Поховайте мене так, як велить стародавній звичай!

ЕВА СУПЕЛЬ

– Як дивно все мовкне.

СТЕФАН СЕЙФУРТ, репортер.

– Темно!

РАФАЕЛЬ РОДРІГЕС

– Не вмирай, світло!

КЛАУС ОСТРИС, учений-хімік.

– Все! Експеримент закінчено!

ЮРІЙ ТОГУР, фотограф.
– Все тільки починається.

АІША КУЗАМБЕК
– Тільки тепер я знаю, як жити.

ЗОСЯ КРИСТІ, поетеса, 34 роки.
– Вона простягає мені чорну квітку...
(Її запитують: «Хто?»)
– Емілія Дікінсон.

ОІКАВА КАЙОШІ, менеджер.
– Невідомо куди, невідомо для чого, невідомо навіщо...

ДЖУЛІЯ ПЕРІ
– Який жах! Яка капітуляція!

КЕРОЛ РІК, масажистка.
– Ось і закінчується сон про життя...

КАМБІЛЬСТЕ МУСІ
– Немає слів... немає слів...

ІЗАБЕЛА ГОЙЯ
– Ні, ні, я не можу примиритися зі смертю. Я проти.
Цього ніколи не буде. Я протестую!!!

МАРТА КАІРОВА, угорська письменниця, 78 років.
– Далі... далі... далі...

ДЖЕК РАЙДЕР, австралійський художник-графік, 69 р.
– Ми – тільки сон Бога, тільки сон.

МАРІО ЧАКЕ, індіанський чаклун.
– Мені завжди хотілося втекти від світу, і, здається, я цього досягнув.

ХАСАН МАМАЄВ
– Збагнув усе, коли вже нічого не треба.

ДЖЕСІКА ЗАК, професійна співачка, 56 р.
– Голос з грудей виймають.

ІВГА ГРЕЧАНЮК, селянка, 88 років.
– Гуси, гуси, гусенята,
Візьміть мене на крилята...

ВАРД ВАРДІ, публіцист.
– Я втратив залежність від життя. Як добре. Я відходжу у великий благодаті.

АРІНА КОСС, фармацевт, 66 р.
– Тю! Прийшла!

ЛІЯ ВАРДІ, дитяча письменниця.
(До дітей).
– Радійте життю!

КЛАРА ДАН, телеграфістка.

– Ах ти ж, Боже!

РУСЛАН СИСОЄВ
– Не хотів у ліжку... Хотів у бою, хотів, щоб куля в серце... а не вийшло.

ЛОЛІТА МУР
– Алкоголь справді друг до гробу.

ІВАН КОСТОМАХА, вівчар.
– Я радію, що все закінчується, тому що почуваю себе страшенно стомленим.

ОЛЕНА СТАРОБЕКОВА
– Я зробила майже все, що могла.

ГЮСТАВО ЙОВЕ, мексиканський актор.
– Вірю, що все краще попереду.

ДЖУЗЕПЕ ТАМБОРА
– Бог перемагає!

ГРИГІР ТЮТЮННИК, український письменник.
«Домучуйте когось іншого».

МИХАЙЛО ХРИСТИЯНОВИЧ
– Щоб не страждати вічно, треба перетерпіти тимчасові страждання.

ЛІ ШЕН ЛЮ
– Тільки смерть спроможна втішити.

ЖАН-П'ЄР ДЮПРЕ, французький поет.
– У мене алергія на цю планету.

АСІХЕЙ КАНО, японський письменник.
– Помираю. Може, я не Акутагава, але мені теж не дає жити відчуття нестерпної тривоги.

ГЕНРІХ НЕЙГАУЗ, композитор, музикант.
(Одне з останніх зізнань).
«Я хотів би стати святом в найстарішому і найновішому сенсі цього слова».

ДЖОРЖ В. ГРІН
(До катя).
– Давай зробимо це, хлопче. Давай! Хіба життя не лайно?!

ЧАРЛЬЗ ВІЛЬЯМ БАСС, злочинець-рецидивіст.
(На електричному стільці).
– Я це заслужив. Передайте всім, що я прощаюся... Тільки небо і зелена трава будуть завжди, і сьогодні гарний день, щоб померти.

ТРИСТАН БОЛДІНІ, прийняв велику дозу снодійного.
(Записка).
«Якщо я не повернуся, значить там краще...».

БЛЕЗ СЕНДРАР, безробітний.
«Якби ви тільки знали, як я стомився від себе».

КЛИМ ІРХІН, кілер, 34 роки, застрелився.
(*Записка – усім!*)
«Люди – це генетичне сміття, яке треба знищувати».

СЕМ ЗАК, бармен, 31 рік, прийняв велику дозу вероналу.
«Дружбакові Грегору: «Люди – це баки зі сміттям».

Г., геолог.
(*Рідним*).
«Я маю себе убити, бо якщо цього не зроблю, то уб'ю когось із вас».

ЖАК ВАНН, арттерапевт.
«Я не задуманий для вічного життя».

Ш., 22 роки, студент.
«Усі мої життєві ресурси вичерпалися...».

ДЖЕК КЕРАК, бітник.
«Я вибираю смерть, щоб не чекати, коли вона вибере мене...».

ГАНС КОВБАСКА, блазень.
«А ви думали, що у блазня немає серця?!».

ЛАРА, виконавчий директор молодіжного клубу
«Я».
«Всьо тіп-топ!!!»

СИЛЬВАН КОРБЕ, дрібний ремісник.
«Справу зроблено!»

АЛІСА РОЗПОПА, 38 років.
«Я так стомилася, що не хочу раю».

ОЛЬГА БОЧАРОВА-СКОЦЕНЬ
«Усі наші скарги Господь вважає явно перебільшеними».

ШОН БРАЗ
«Напишіть на могилі: він був слабкою людиною, але помер з великою мужністю».

ОРБЕЛІАНІ САБА
«І чого ви всі такі?»

БАЙБІШЕ ТАНТЕК
– Напишіть на могилі: померла від... життя.

САРБАЗИ ЄЛАМАН, обліковець фірми.
«Життя зробило свою справу».

АКРАМ НУРПЕЇСОВ, комедіограф.
– Доганяйте мене!

САША РУЧКА, байкар, викинувся з вікна слідчого.
– Товаришу прокурор! Наркотики і мічені банкноти мені підкинули. Я не винен.

ІВ ПЕТАН, словенський політик і письменник.
– Якщо труп так погано пахне, то який той світ?

МАРК БИХ, ді-джей.
– Помираю цілком спокійно. Це останнє, чим можу вас втішити.

БІЛЛІ САС, психіатр.
– Світові я більше не потрібний.

РОДІОН ПОРГІН, бас-гітарист.
– Я волочив себе, доки міг.

КАЛІСІЙ, дизайнер.
– Нічого не вдієш. Все закінчено.

ВІЛЛЕР ТОТО, пожежник.
– Залишаю це життя дурням.

БЕРЛАНД
– Жив дурнем і помираю у п'ятницю.

МАРГАРИТА БЛЮМ, карикатурист.
– Дорогий лікарю, мого здоров'я, як ви обіцяли, на жаль до кінця не вистачило.

Пер ДЖЕЛІКО, поет-сатирик.
– Жити довше за Байрона для поета аморально.

ІВАН, тесля.
– Так краще для всіх.

ОСТАП ВИШНЯ, український гуморист-сатирик, 1956 рік.
– Це ще не смерть, це тільки генеральна репетиція.

ЧЖУ ЧАН, вчинив харакірі.
– Боягуз отримує таку смерть, на яку заслуговує. Мужній – яку вибирає.

ЧЖУАН СІ
(*Записка*).
«Не знайшла щастя в собі, пошукаю деінде...».

К.К., мільйонер.
(*Записка рідним*).
«Перед тими дурницями, які я наробив у житті, ця (*суїцид – прим. ед...*) – ніщо...»

МАЛЬРО ДІКС
– Ви, праведники, ще відчуєте як вам не вистачатиме мене у вашому раю...

ЯНІНА ФРЕЙ, 92 рік.
– Добрий Боже, старість тобі не вдалася...

АЛЬФРЕД РІЧ, бізнесмен, 67 років.
(*Служанці, що запропонувала вечерю*).
– Сьогодні я вже буду вечеряти на небесах.

ХУАН МОНТАЛЕВІО, сальвадорський літератор.
(*На запитання рідних, що болить*).
– Смерть причину знайде.

ФЕЙ КАЛВАП'Є, мексиканський поліцейський.

– Залишаю світ таким, яким застав – нікчемним і злим.

БАЛЬТАЗАР ЖУБЕР, перекладач.
(Записка).
«Захищаюся від майбутнього...»

ВІЛЛЕР ТОТЬ
(Записка).
«Вдруге такий дурень, як я, появиться хіба що через тисячу років...».

НОДАР МІМІНОШВІЛІ, танцюрист степу.
– Нарешті довідаюся, чи є у мене безсмертна душа.

СЕМЕРСЕТ МОЕМ, англійський письменник.
(Із останньої прижиттєвої книги «Підбиваючи підсумки»).

«Якщо мене не судили люди, то ніхто не осудить після смерті».

ДЖЕЙМС УЕЙЛІ, легендарний кінорежисер, 29 травня 1957 р.
(Записка).
«Майбутнє тільки старість, хвороби і біль.... Я повинен покинути цей світ, і це єдиний вихід».

1960-70 роки

КАТЕРИНА БЛОКУР, українська художниця.
(Записка, залишена перед операцією).
«Доля випробовує того, хто поставив собі високу мету. Але сильних духом не зламати!».

ЯН ЗАГРАДНІЧЕК, чеський поет, 1960 рік.
(З пересмертного вірша).
«Вже ні на кого не дивлюся оком злим...».

МЕРЛІН МОНРО, кіноактриса, 1962 рік.
– Свою кар'єру я починала як блондинка-курва. І так само закінчую.

КЛАРА БЛАНДИК, американська акторка, 82 роки.
Передозування снодійного. 1962 р.
(Записка).
«Зараз я готуюся до великої пригоди. Більше не можу терпіти цю пекельну муку, що розлита по всьому тілу. Молюся Богу, щоб врятував мою душу. Амінь».

МЕЛЕТІЙ
– Кожен телепень отримує таку смерть, яку заслужив.

ФРІДРІХ ВЕЙТЛЬ, футболіст.
(Записка).
«Що можу, те мені можна...».

ДМИТРІЙ ВОЛГІН
– Будьте ви усі трічі прокляті!!!

ВАСИЛЬ ПАВЛИЧКО, батько поета Дмитра Павличка.

(Зі спогадів письменника).
«Одного разу, коли батько спотілий і змучений, стояв по коліна в зерні, він попросив хлопців, щоб дали йому цигарку, затягнувся кілька разів і викинув куриво крізь вікно.
– Не смакує! – сказав голосно і вмер.
Умер, стоячи в збіжжі. Це було 4 грудня 1967 року».

ФЛОРІАН ХІЛЬ, безробітний, 18 років.
(Записка батькам).
«Вибачте, що не виправдав ваших сподівань».

ЕМІЛЬ ОСОЛА, аргентинський драматург.
(Із залишеної на столі записки).
«Свою смерть я успадкував...».

ПЕТЕР КРУС, місіонер.
– Пом'яни мене, Господи, в Царстві Своєму.

ДЖОН ЛІНЧ, винороб, порізав вени.
(Записка).
«Я обрав найкращий спосіб позбутися всіх проблем одразу».

ЛІЛІ ФЕЛЬКЕНАДО
(Записка).
«Як я далі могла жити? Мені буває погано або дуже погано...».

КАРЛОС ВІЛЬЯНОВА, дитяча письменниця з Мілана.
– Будьте природними, діти.

ХРИСТИНА ЮЗЮК, стриптизерка нічного кабаре.
– Спати, спати, спати...

ЮЗИК ВОЙЦЕХІВСЬКИЙ, 87 років.
– Нема гіршого дурня, ніж дурень старий.

ЗАХАР ОСТЮК
(Із записки).
«Не розумію, чому Бог, маючи все, так скупо ділиться з людьми».

ІТА ПЕНЗО, театральний критик.
(До дружини, яка молиться над його ліжком і повторює «Бог справедливий. Бог справедливий»).

– Ось цього я найбільше і боюся, люба.

ТАЙАХ, куртизанка.
– Життя можна полюбити, але дочекатися від нього взаємності – це вже зась!

ГЕРБРАНТ ВІК, біолог.
– Вважайте, що я потрапив під природний відбір.

АННА Д'АРКОВІЛЬ
– Погляньте на мою смерть по-філософському. Хто про неї згадає через якийсь десяток років?

РЕМІ де РОСС
– Як бачите, допився.

АНРІ-ЖАК Шер

– Це той випадок, коли вилікувати може тільки зашморг.

ЕДУАРД ЕЛЛІС

– Я вдячний Богові за те, що він не створив мене суєвірним.

ЗЕНОН КРАК, бізнесмен, 45 років.

– «Дві економічні кризи на одне життя – це вже занадто».

ХРИСТІЯН ЧАББАК, телеведучий, застрівся у прямову ефірі 1976 року, виголосивши перед тим такі слова:

– Підтримуючи політику телеканалу, прагну донести до глядача смерть і кров у яскравих фарбах... Ви будете першими, хто побачить самогубство».

БЕЛЛА АХМАДУЛІНА, російська поетеса.

– Як ви мене будете відспівувати?

1980 рік

ВАСИЛЬ СТУС, український поет, дисидент, політичний в'язень, 1985 р.

– Замучили, гади!

ВАСИЛЬ БАРКА, український письменник.

«Світ спіймав мене, але не втримав...».

ІГОР ТАЛЬКОВ, зірка російської естради, убитий на сцені під час концерту.

– Як боляче....

КУРТ КОБЕЙН, вокаліст і музикант, засновник знаменитої групи «Нірвана». Перша спроба самогубства в березні 1994 року від передозування шампанським і ригопліном. Але лікарі врятували його життя. 8 квітня 1994 року електрик наткнувся на його тіло у власному будинку біля озера Вашингтон. Помер від передозування героїном. Залишив лист, у якому звертається до уявного друга дитинства Будді. Існує дискусія про його смерть. Дехто вважає, що його убила дружина і підробила листа.

Помер він з такими словами:

–...Я надто дивна, похмура дитина! В мені більше немає пристрасі, запам'ятайте – краще згоріти, ніж розчинитися. Мир, любов, співчуття. Курт Кобейн.

ХОСЕ, учитель-катехит.

– Присягаюся, я помираю.

ДЖОРДЖ САНДЕРС, актор театру і кіно. Озвучував голос Шер Хана у знаменитому мультфільмі від Діснея «Книга Джунглів». Дебютний фільм зняв 1936 року. Премія Оскар 1950 року за кращу чоловічу роль другого плану. Наклав на себе руки 14 квітня 1972 року.

(Записка).

«Шановні, покидаю вас, тому що мені нудно. Відчуваю, що прожив достатньо довго. Я залишаю вас з вашими турботами в цій солодкій помийній ямі – успіхів».

МИКОЛА МИХАЙЛОВ

(Записка).

«Шановні товариші! Я твердо надумав померти, тому що без Люди жити не можу. Намагався, як міг, але нічого не виходить. Адже у мене, крім неї, нікого немає. Не знаю, хто мене знайде, тому звертаюся «товариші».

Прошу в моїй смерті нікого не звинувачувати. Заповіт щодо спадщини я склав і директор поклав його у сейф до вересня в конверті, як я просив. Він нічого не знає. Він добра людина, тому я до нього звернувся. Чесно скажу, я випив, щоб легше було померти. Я не п'яниця, це всі скажуть. Але так треба. Я довго роздумував над усім цим й іншого виходу в мене немає. Життя несправедливе, та що вдіяти. Не хочу більше мучитися».

ВАСИЛЬ БИКОВ, кіноактор, режисер.

(В одному з останніх листів).

«Не хочу жити. Не бачу сенсу».

ВЕНДІ О ВІЛЬЯМС, співачка пан-року, нагороджена премією «Греммі» 1985 р. в номінації «Краща вокалістка року».

Здійснила кілька спроб самогубства. Перший раз проколола груди ножом, але від сильного болю покликала допомогу. Пізніше передозування ефедріном.

Застрілилася в лісовій глушині неподалік від свого будинку 6 квітня 1998 р.

«Я не вірю, що люди мають взяти своє життя без глибокого і осмисленого відображення протягом тривалого періоду часу».

XXI ст.

ВАДИМ КЛАПКІВ, 47 років, інженер.

Дружині: «Можеш не хвилюватися, воду на дачі я спустил...».

СЕРГІЙ ПУНАК, 19 років, студент, передозування наркотиків.

«Життя – лайно! Сірожа».

ЕМІЛІЯ КЛЮХ, 46 років, домогосподарка, смертельна доза мишиної отрути.

«Я більше не можу жити зі стиснутими зубами».

ЯКІВ ШМИГА, 78 років.

«Старість – паскудство».

ВАСИЛЬ ШИШОК, 20 років, менеджер приватної фірми, передозування.

«Я на світ не просився і забираюся з нього, нікого не питаючи».

МАРТА ПІЦАК, 56 років, прийняла смертельну дозу димедролу та інших таблеток.

Записка для дітей: «Вибачте за ганьбу, але моє терпіння луснуло».

НЕСТОР РАКУШ, соціолог, 39 років.

Записка: «Це сміття – самого себе – вимітаю зі світу сам...».

ДИМА ТРЕНЧИК, студент.

(Записка).

«Я впевнився, що непотрібний. Ось і все.
Тату, тіло спалить, прах розвійте».

ЮРКО МАШЛЮХ

«Мамо, не бійся, з Богом я не розминуся. Просто страждання мої понад міру...»

ТАРАС БІДУН, людина без певного заняття.

(Записка).

«Я – помилка Бога. Я собі огидний».

ІЗОЛЬДА МЕНДЕС

– Мені остогиділо боятися і виглядати тієї чортової баби – смерті.

ПОЛЬ ШТРИ

– Коли ви не даєте мені жити, то я дозволю собі померти.

ЛЕОН БЛЮМ

– Смерть входить в склад щастя.

Че ГЕВАРА, кубинський революціонер.

(До сержанта, що прийшов розстріляти його).

– Я знаю, ти прийшов убити мене, то ж стрілай, боягузе. Ти можеш убити тільки тіло.

МАКС ФЕБЕР

– Життя – виродливе.

ОЛЕСЯ ПОЧИНОК, поетеса.

(Останній запис у щоденнику).

Мороз. Вечір. Темні у вікні. На столі – зів'ялі квіти. Вони так нагадують мене. Дивлюся як у дзеркало.

Час невимовної скорботи. Якесь пташка дзьобиком стукає у вікно. Дивно, в таку пору. Втім, нічого дивного.

Змертвілі води, почорнілі квіти.

Розбилися неба сонні вітражі.

З усіх розп'ять найважче те стерпіти –

Як розпинають рідні. Не чужі!

АНРІ ЛАКУЗ

«Все закінчено. Нарешті я позбудуся думок про смерть».

ПОЛЬ-АНРІ ГУРМАН

– Далі волочити це тіло я не взмозі.

БАЛЬТАЗАР ЖУБЕР

– Щоб вирватися з в'язниці, підходить будь-який спосіб.

АДОЛЬФ МАРКЕ, 74 роки, німецький міліардер.

«Іжа мені стала отрутою, питво – божевіллям, багатство – тягарем, гроші – пустим колекціонуванням, тілесна любов – огидною... Все мені перестало бути самим собою».

ЯН СМОЛЯК, колишній шоумен.

«Жити без усього, що люблю?

Навіщо?»

МАРКО КУЗАН, монтер.

«Чому в такий страшний світ Ти закинув нас, Боже?»

ВАНДА БРУДЗИНОВСЬКА, художниця.

(Передсмертна записка).

«Із двох лих – жити чи померти – вибираю менше».

ДІЗІ ВЕЛЛЕР, математик.

«Ейнштейн мав рацію в тому, що врешті-решт умерти – це непогано. Він навчив мене дивитися на смерть як на давній борг, який треба сплатити».

ЕЛЕОНОРА СКРАБ, 59 років.

«Краще вийти на волю через зашморг, ніж через операційну».

СТІВЕН ДОНЕВАЛЬ, філософ, викладач Кембріджського університету.

(Останній запис у щоденнику).

«Засинаючи, думаю, що найкраще було б померти вві сні. Це, однак, не означає, що я боюся життя і не люблю його, – я боюся страждань: в них є щось містичне».

ВЕРОНІКА ІМЕС

– Назад у ніщо!

МІЛОШ МАРКОРФІ

– Дякую тобі, життя, що ти не можеш мене втримати...

ДОРОТІ ХАККЕН

– Хочеться тільки спати, спати, смертельно спати...

АНІ СМОЛЕТ, громадська діячка.

– Ні до кого не маю жодних претензій...

ШПР ХІЛТОН, поропогандист фемінізму.

– Кожен має право на свою смерть.

ДЖОН ДЕЦ, викинувся з вікна хмарочосу.

– Не треба нити, просто вийдіть з дому не через двері, а через вікно.

БІЛЛІ ХАПТТЕР, лікар-місіонер.

– Щось таке відкривається мені, що не сказати...

ДЖОАНА ЧІЗЛ, квітникар.

– Якщо моя вітчизна на небі, то вона прийме за будь-яких умов.

ВІЛЬЯМ ЮМ, інженер-будівельник.

– Гадаю, що пекло не гірше од раю, просто, для нього треба народитися.

ЮЗЕФ ЯГОДА, польський фермер.

– Спрацьованому легше помирати.

ХАННА АМ’ЄЛЬ, політолог.

– Як жив, так і помираю.

АСТОР МАРОНА, політик.

– Втекти із в’язниці завжди вважалося ледь не подвигом.

ІННА ВЕСТ, провізор

– Сподіваюся, що я смертна.

ВОЙЦЕХ СКУРА, приватний підприємець.

– Всередині себе я знайшов все і найкраще з можливого – смерть.

БЖУДІТ, бібліотекар.

– Вічне не існування – чудова винагорода за 70-річну каторгу.

МІХАЇЛ БИХ, сільський конюх.

– Якби у мене була така можливість, я підірвав би цей мерзенний світ.

СЕБАСТЬЯН БІРС, комерсант.

(Записка).

«Я стукач з 30-річним стажем.

У мене нема кого просити пробачення, всі, кого я продав, уже на тому світі.

Смерті не боюся. Для мене робота знайдеться і в пеклі...».

БЕАТРИСА ВЕЙЛЬ, британська соціалістка.

– Не була. Була. І ніколи не буду.

ЯЦЕК АУФФЕНБЕРГ, біолог.

– Життя закінчилося. Що далі?

ЛЯЛЯ ВЕКШИН, циганка.

(Про смерть).

– Не я її вибрала, а вона мене.

ЕДІТ ТОМСОН, кутур’є.

– Не переймайтеся. Все так швидко забувається.

ІВО ГЕОРГІЄВ, перерізував горло.

– Більше терпіти це знуцання життя немає жодної сили.

СЮЗІ МЕТЬО

(Записка, написана після отримання престижної премії).

«Найлегше померати щасливому».

НАСТЯ РАТЕВИЧ

– Це не смерть. Це народження духа!!!

ДІМА ГІТРІ, музикант, екстремал.

– У тому дурному світі й смерть – розвага.

ПОЛЬ ЖАКОБ, рок-музикант.

– Ад’ю! Протверезію вже на тому світі.

КРІСТІАНН НОЄР, історик.

– Жити серед дурнів, які крутять світом, а думають, що крутять колесо історії, вище моїх сил.

БРІТНІ РІЗ, парфюмер.

(Записка).

«Якщо вам від цього полегшає, то можете сказати сусідам, що я просто був у поганому настрої».

ШЕР, шейх.

– Помираю від передозування... життям!!!

МАНОН

– Те, що належить Богові, нам не належить...

НАТАЛІ-АНТУАНЕТТА, балерина.

– Важко померати. Та безсмертному ще важче.

АМВРОСІЙ ГАЛАТ

– Більшу неприємність я змінюю на меншу.

ДЖОЗЕФ КОРН

– Все так гидко. Тому що пізнав себе.

ДАУ ДУГЛАС, американський просвітитель.

«Чи вартує життя того, щоб жити?

Це питання для ембріона, а не для чоловіка».

ДЕФІНА КОРХ, модистка.

(Записка).

«Вважайте, що у мене просто у мене не витримали нерви...»

ДОНАЛЬД ГЮНЦ, художник.

– Я все життя боявся цієї миті, коли вона прийде і ось це сталося, а моє серце переповнене радістю... Радістю від великої зустрічі з Богом.

ВІОЛЕТТА КАРДИНАЛЕ

(Записка).

– Краще померти самій, ніж постійно ховати померті ілюзії.

НІКОЛЬ КЛІВЕР

(Записка).

«Завжди, коли уявляла собі рай, виходило пекло...».

ЛУЇЗА ІНГЕРСОЛЛ

– Спочатку покінчу з життя, а аргументи для вас вже підшукаю потім.

ЯНІНА ЙОНЧИК

– Або-або...

КЛАУДІЯ КАРР, перерізала вени.

(Із записки).

«Голос крові можна заглушити тільки кровопусканням...».

АЙВІ РОЙ, математик.

(Із записки).

«Тільки смерть спроможна розв’язати всі задачі».

ГАБРИЄЛЬ

– Мені вам сказати нічого.

КШИСТОФ ЗАГОРСКИ, фізіолог.

(Записка дружині).

«Отримуй те, що заслужила!»

ВІТМАН ЗВІК, анатом.

(Записка рідним).

«Моя нерова система більше не витримує співіснування з вашими нервовими системами...».

ВІОЛЕТТА

(Графітті).

– Зорі повз мене! Зорі!

ЯРЧИК ЛІНГ, стрибнув з даху багатоповерхівки.

«Хіба Бог каратиме лебедя, який розбивається, бо не може жити без коханої?»

ЗІВГМУНД ФРЕЙД, австрійський психіатр.

«Завдання – зробити людину щасливою – не входило у план створення світу...».

НОЯ СІВЕРА, співробітник ЦРУ.

– Я ніколи цей світ не сприймала всерйоз!

БОЖЕНА КОГУТ

(Записка).

«Не можу витримати лихої долі. Мене згвалтували. Є й інші нападні. Це гидко. На всьому світі нема людини, яка б прихильно ставилася до мене і спробувала зрозуміти. Я нічим не завинила, а мушу так побиватися. Такий біль не минає ніколи...».

КОРНЕЛІЯ

(Записка).

«Тільки небо і зелена трава будуть завжди, і сьогодні гарний день, щоб померти».

ЕМАНУЕЛА

«Людина людині – Каїн».

МОРЕЛА СІЛЬНО, науковець.

– Важко жити з дурнями, а з розумними – неможливо.

ЯНА СТРИКАЛО

– Важко помирати. Але жити нелегше.

ІЗМАЇЛ, піаніст.

– Признаюся, що жив!

ЙОСИП БРОК, вчений-фізик.

– Жити шкідливо.

ВАХТАНГ КАРАКАТИН, спортсмен.

(Після поразки на міжнародних змаганнях).

– Якщо не перший, то – ніхто.

АВРААМ ГЕРТАВЕЛ

– Вічність не переживеш.

ТОМАС БЕДДОУС, англійський поет і драматург, прийняв отраву.

(Записка).

«Я тільки й придатний, що на харч для черв'яків. Я багато ким міг стати, в тому числі добрим поетом. А жити на одній нозі, та й то паршивій – надто скучно...»
(за однією з версій ногу втратив після однієї з невдалих спроб самогубства).

БОРИС МОЗОЛЕВСЬКИЙ, 1993 рік,

поет, археолог.

«Сьогодні – велике свято! День Пекторалі!»

(З останнього вірша).

Вітер провулком ридає,

Листя торішнє жене.

Хлопці, я вас покидаю, –

Ви вже не лайте мене...

Мовчки оглянзю з портрета

Шлях, що судилось пройти.

Тільки не плачте, не треба! –

Я ж вам лишаю світи.

МАРИЛЯ ДРОБИШ, екскурсовод.

(На запитання, чи страшно помирати).

– Біль позбавив мене страху!

ЕВЕЛІНА ДОС

(Із заповіту).

«Просто недосконалість світу мені видалася катастрофічною...».

МОТО КАЛАМАЙНЕН

«Гадаю, у вас вистачить сил перенести моє нещастя...».

МІМІ СПАРК, донька мільйонера, належала до «золотої молоді».

(Передсмертне SMS).

«Я ніколи не мала того, чого хотіла».

СОНЯ ЧІЧЕРОВА, солістка групи «Максимум».

– Я могла б виправдати себе. Але навіщо?

ЛОРД ДЖОРЖ КАРНАРВОН, фінансував розкопки піраміди Тутанхамона.

Помер 5 квітня 1923 року.

– Я чую поклик пустелі. Вона мене кличе.

МЕЧИСЛАВ ШВЕД, публіцист.

(З жахом).

– Вони виходять через дзеркало!!!

ЄФІМ ШУМАН

– Не пробуйте жити вічно, у вас нічого не вийде.

ТОМАС ФІЛЕС, констебль.

(Комусь).

– Я тут!

ОЛДІС ФІЧІНО, карикатурист.

– Ще мислю, але вже не надіюся.

ЛІ ХАУ, кутур'є.

– Життя зробило свою справу.

ЯН РАСС, судновласник.

– Відпускаю свою тінь

ЛІЗА ВАЙЗЕР

(Рідним).

– Роблю вам останню послугу – залишаю у спокої.

СТАНІСЛАВ ТОКЛА, шеф-редактор рекламного видавництва.

(Записка).

– Самогубство – найкраща реклама!

ТЕРІ ПІРЕТ, англійський поет-паліндроміст.

«МИ – ДИМ!».

КІТ КРЕЙС, архітектор.

– Помираємо раз. Сподіваюся, назавжди.

СІДНІ РА, астрофізик.

– Я не міг не бути. І це виправдовує все.

ЛІАНА ШИФЕР, офіціант стриптиз-бару.

– Щось тягне в безодню!

МОРІЕЛ ПЕРТІНІ, фізіолог.

– Мій шлях устелений похованими надіями.

МАРЕК ОПІЛЬСЬКИЙ

– Бог створив мене, щоб заповнити якусь порожнечу, але тільки поглибив її.

ОЛЕКСАНДР СІРЕГОС

– А що мені було робити, коли рани більше не заживають?

МИХАЙЛО СЛАБОШЕВСЬКИЙ, підприємець.

(До компаньйонів).

– Я щасливий, що більше не матиму з вами жодних справ.

АНГЕЛІНА ДОСА, дизайнер.

«Я плачу з любові до Бога».

ЗІМУНД ТАММСААРЕ, естонський прозаїк і сценарист.

– Помираю вільним.

ХОУМ ПОП

– Тому й помираю, що з великою повагою ставлюся до життя.

АХМЕН УЛУ-КУМА, співак, 45 років.

– Співай, кохана, за мене.

АБДУЛА СУДР, годинникар, 68 років.

– Мій час утік.

ЮХАН КУУСБЕРГ

– Бувайте!

ТЕМІРКЕ ШОДИРА, піаніст.

– Найбільш нецікавим мені здається таке поєднання тонів:

Соль-сі, ре-до

До-мі, до-фа...

ЄВА БЕРОУН

(Записка).

«Хай буде благословенна смерть, що забирає мене від вас у невідомому напрямку...».

АЛЕКСІС КОЛІН, продюсер.

(Великий лист закреслено і дописано великими літерами).

«Записана думка, виявляється, зовсім не те, що хочеш сказати...».

МАГДАЛИНА ІРАСЕК, 34 роки.

– Господь верне мені те, що віднімає смерть.

МУСА ТУКАЙ, флорист.

– Може, то був тільки сон?

ВАХІР БРАГІМОВ, азербайджанський поет.

– Я не зміг полюбити світ.

АХСАТАН АВХЕДІ

– Яка нетерпляча сметь!

СИДІР СОРОКА, селянин-лемко, мій дід.

– Тепер піду до Бога вівці пасти.

ДЖЕСІКА, модель.

– На землі уже все ясно. Побачимо, що на небі.

ЗАХАР ЯРИНИЧ, сільський філософ і пасічник.

Перед смертю читав Шевченка і в передсмертній записці процитував такі рядки:

«На той світ, друже мій, до Бога,

Почимчикуєм спочивать.

Втомилися, і підтоптались

І розуму таки набрались,

Та й буде з нас! Ходімо спати...».

ВОЛОДИМИР МАЛІК, письменник, 77 років.

– Я готовий для всього.

ЕММА, повар у студентській їдальні.

– Чому я мушу мати душу?

ОЛЕКСА АНДРУСЯК, вівчар.

– Добрий Боженьку, глибока старість тобі не вдалася!

ЮРІЙ ЗОРІН, конструктор балістичних ракет.

(Записка).

«Ми виконали роботу за диявола. Моліться за нас».

ФЕДІР ВАРВАР, парапсихолог.

– Це кінець світу!

МАРКО КОВЧ, букмекер.

– Іду, щоб розгадати тайну.

ЄВГЕН ДОСКОЧ, викинувся з однокімнатної хрущовки.

(Записка).

«Певно і в могилі не помічатимемо ні тісноти, ні мороку, одна буде думка, одна мета – добре перетліти...».

МАРК БРАУНІ, американський драматург, трагик.

(Записка).

«З горя стаю коміком».

АЙШЕ ФАРСІ

(Записка).

«Четверта година ранку.... Ще трохи і, здається, зійде сонце...».

КАРЛЮ, літературний редактор.

– Можу сказати одно: є страждання понад людську міру...

ЕМІЛЬ КРЕВЕЛЬ, боксер, тренер.

(Записка).

«Я програв у цьому двобої з життям...».

МАРТА ЮНГЕР, черниця.

– Справжня радість – смерть у Христі.

ДОСИФЕЙ СЕЛІМЕ, доктор теологічних наук, професор.

– Зустрінемося на Небі.

АНТОН ГРОХ, повісився на шнурках від власних черевиків.

(Записка).

«Моє життя було пеклом, але я не скаржуся. Нема за що!».

НАТАН ШОРЛЕММЕР

– Вирвіть мене з мороку! Благаю....

САВЕЛІЙ ГРИЗЛОВ, лоцман, випив смертельну дозу миш'яку.

(Записка).

«Справу зроблено!»

КАРІНА ГОРД, психотерапевт.

(Записка).

«Це називається – дійшла до краю...»

ГЕРТА КРЕФНЕР, австрійська письменниця 23 роки.

(Записка).

«Помирати ніколи не рано...»

N*, комедіант.

(Записка).

«Смерть – як секс без любові».

ЙОЗЕФ БРЕМОН, патологоанатом, розсік вени.

(Записка).

«Світ – чудове місце для народження і таке огидне для смерті».

ЖЕНЬ ЦЬЯЦІ, манекенниця, 32 р.

– Мені кінець...

МИРОСЛАВ БОХНА, робітник тартаку, 59 р.

– Я ще не нажив си, Господи!

НАТАЛІ БЕК, кіноактриса.

(Записка).

«З мене досить!»

САМЮЕЛЬ БІШ, працівник рекламного агенства.

– Кожна людина – острів.

ЄГОР ШМАТОВ, генерал-лейтенант.

– Ви поранені, товаришу генерал?

– Я убитий!

ОСКАР БУНІШ, 66 років, колишній військовий.

(У маренні).

– Все в нормі!

НІЛА ЗБОРОВСЬКА, українська письменниця, вчена-феміністка.

– Здається, все. Хоча ні. Трохи підлікуюсь... повернусь...

РОМАН БУРЛЕСКУ, румунський письменник.

– Чи нема у вас доручень на той світ?

ТРИСТАН РОД, диктор телебачення.

(По телефону до дружини).

– Якщо ти не повернешся до мене, то я себе вб'ю....

(Довга пауза).

– Ти повернешся?

– Ні!

У слухавці – постріл.

УЇНСТОН ЧЕРЧІЛЬ

– Дякую, Боже, що ти придумав смерть.

ВІКІ РАУЗ, співачка і композитор.

(Записка рідним).

«Я помру цієї ночі. У сні. Такі у мене відчуття. Тому хочу попрощатися з вами усіма, кого люблю. Страху немає, є хвилююче передчуття великої зустрічі з Богом. Знаю, що і на небі буду співати і писати пісні».

АННА-МАРІЯ СТРИКОЗА, акушерка, 78 років.

– Заберіть тих дітей, що навколо мене, на підлозі, на ліжку, на шафі!

ХАЙМ АРЛЕНКУРТ, крамар.

– Це все. Мене поцілував ангел смерті.

СВЯТОСЛАВ ТЕРЕЩЕНКО-ХОТИНЕЦЬ, мистецтвознавець, академік, митець.

– Мій мозок нарешті відпочине.

АННА-МАРІЯ ГЕРЦ, модистка, 46 років.
(*У темряву*).
– Де я? Хто я?

ХУЛПО МАРБЕСІН, чернець.
– Помираю, щоб стати досконалим.

МАРКУС ГАНДОЛЬФО, теоретик палеоконтакту.
(*Записка*).
«Може, без мене світ буде кращим».

МАКСИМ ГЛАДЮК, студент політехніки, 19 років.
(*Другові*).
– Не будь таким дурнем, як я, живи довго...

ІРИНА ГОЛЄНKOVA, звукорежисер.
– Не бачу свого імені на небесах.

ДЕВІД САТЕ, пастор лютеранської церкви.
– Земна скорбота безцінна.

КУНТ РОУЛІ, проповідник, доктор теологічних наук.
– Це причастя Духа.

ДЖЕРАЛЬД КРОМЛІ, католицький єпископ.
– Небеса відкриті!

РУ ОЛДІ, тинейджер.
– Яка незвична тиша.

СЕРГІЙ ГУСАРОВ, біофізик.
– Умирання не схоже ні на що, пережите мною до цього часу.

ДІАНА РУДЗАКІ, гейша.
– Пролетіла в цьому світі, як метелик.

ЄЛИЗАВЕТА ШАХАЙ, продюсер.
– Світ не зло, а п'ятма.

ДЖАФАРА ДЖАБАРЛІ, флорист.
– Знаю, що цей світ забріханий, лукавий, підступний і жадливий, але помирати так важко.

РЕЙ ДЖО, кінолог, помер від передозування морфієм.
(*Із записки*).
«Світ – собаче лайно».

САМЕД МАРАГА, хірург.
– Життя – це дуже важка хвороба.

ГЕОРГІЙ МІНЦ, етнолог.
(*Записка*).
«Моє самогубство – не розчарування, а поклик вічної любові, якої ще не знає земля...»

ОЛЬГА РУБЕНС, доктор риторики.
– Яке горе – втратити віру.

СОФІЯ КЛЕЙМАН, відьма.
(*Протягом кількох тижневих страших мук повторювала одне благання*).

– Дайте мені руку, змилюсь, дайте руку.
Інакше я не помру.
(*Коли хтось із рідних змилюсь і потиснув її руку, вона тут же померла*).

УАЙДС НАБАКЕЙ, хуліт, криничар.
– Бачу світло, цілі сфери світла!

ДЖЕНІ ХЕЛОУ, комедіант, мандрівний блазень.
– Ця смерть так псує мені життя.

ШІМІ ТАХАКІРА, банковий службовець.
– Міг пити з чашу Всевишнього, а пив з клоаки.

ФРАНКА СЮЗ, черниця.
– Гріб – новий Вефлієм, місце воскресіння, народження у вічність. З нього постане нове життя.

СЮЗЕН ГРАСІАН, антрополог.
– Хто не від світу цього, на землі не приживеться.

НІК ГЛАСПЕЛЛІ, прибічник теорії про небесних прибульців.
– Передсмертний досвід найважливіший за все.

ДОРОТІ МЮЛЕН, державний інспектор.
– Світ не відняв у мене хреста, не відніме і смерть.

СІЛЬВІЯ МОЦЦІ, сестра-послушниця.
«Зі святими упокой».

ЕЛЕОНОРА, прес-секретар апеляційного суду в Парижі.
– Це абсолютно нестерпно. Гірше не буває...

СОЛОМОН БОНАВЕР, інспектор рибохорони.
– Господь більше не милостивий до мене.

БІЛЛІ МОРРІСОН, відомий шахматист, 69 років.
– Мій останній шахматний хід – у вічність.

ЕМІЛІАН ГОРАНОВ, дрібний крамар, 74 роки.
– О, Господи, вчини так, щоб з цим тілом померли усі гріхи.

ФЛОРІНС ІНЕСТА, домогосподарка
(*Записка чоловікові*).
«Краще висіти на власній шиї, ніж сидіти на твоїй...».

СЕМЮЕЛЬ ЕЙВАН
(*Записка*).
«Життя коротке, але все одно встигає набриднути».

КАРЕН БАЇ
(*Записка*).
«Я завжди ненавидів базік. І зараз мені нікого не хочеться говорити. Прощайте!!!»

ФІЛІП ШАМО, філософ і афорист, стрибнув зі скелі.
(*Записка*).

«Для Бога мертвих немає!»

ОЕОН БЛЮМ, бельгійський поет.

(Із заповіту).

«На моєму надгробнику зробіть маленьку виїмку, щоб пташки прилітали попиту дощової води...»

ЮБЕР АКЕН, 1977, канадійський франкомовний письменник, застрелився на вулиці Монреалю.

(Записка).

«Моя місія – убивати себе скрізь і безперервно».

М'ЄТТО МЕНУ, директор сільської школи.

– На небі смерті немає, діти мої.

ІВАН СУХОВ, російський метафізик.

– Людина залишає по собі не похмурі, а світлі незнищенні сліди. Вони не зможуть випаруватися. Вони чудово втіляться в тонкому світі – плеромі.

КЕТРІН ЕШ, капітан самохідної баржі.

(Після затяжної агонії).

– Терпіти, терпіти і терпіти...

ЙОЛАНТА ФАРАНО, офіціантка нічного кабаре.

(Записка).

«Не журіться. Сльози не залишають плям...».

ЛЕВ ШТІЛЬМАН, власник нічного клубу «Сім гріхів»

(У темряву, в потойбіччя).

– Хто тут? Хто тут є?!

ТІАГО ДЕ, бразилійський поет-футурист.

(До дружини).

– Я дуже боюся, Ізабело...

РОЗАЛІЯ КЛОД, пенсіонерка, ревна католичка, 89 років.

– На небі смерті не буде.

ЗОЯ ЛІКБЕТЕР, кастелянша, 78 років.

– Гріхи прощаються, а Бог відступає.

ЛІ СЮ, японський мікадо.

– Все, що збагнув, забираю з собою.

РЕНАТ ТАРАН, парапсихолог, помер від сонної хвороби.

– Я причина своєї немочі й смерті.

САЛЛІ СЬОРАН експерт з антикварної зброї.

– Не треба мені ваших молитов. Я пізнав Всевишнього.

МАРГАРИТА ЛОЦЦІ, італійська оперна співачка, 76 років.

– Тільки б не зникла ця музика Божої Любові.

ЕСТЕР ТІБІТ, співробітник особливого відділу (Нідерланди).

– Уже не я, а мільйони в мені. Людина – всесвіт.

МІХЕЛЬ ГЛЮД, американський історик космонавтики.

– Пережити це в людському єстві неможливо.

САНДРА ХОУН, спеціаліст з палеоконтакту.

(SMS).

«А я думав, що у 23 легко помирати».

АРІАДНА БОНДІ, 14 років, кинулася з багатопверхового будинку.

(Записка).

«Я нікому не потрібна. Навіщо я взагалі прийшла у цей світ? Ніхто мене не любить».

ХОРХЕ АМІНО, музикант, композитор, 80 років.

– Яке диво! Лунає десята симфонія Бетховена!²

ЖДЕЙ БОБ, смертельно травмований в автокатастрофі.

– Благаю, вколить морфій, або дайте ніж.

ЦЕЗАР МАПРІКІ, культуролог.

– Помираю, бо немає більше бажань.

БОГУЧЛАВ ЛІПЕЦЬКИЙ

(Записка).

«Ти все зіпсувала, Агнешка».

АНДРЕ КАПЕЛО, пілот космічної авіації.

(Реакція на слова дружини, що душа піде до раю).

– Піти в небуття.... теж непогано.

РОБЕРТ ЕНКЕ, німецький голкіпер.

(Невилковно хворий, кинувся під поїзд).

«Все приймаю і йду далі».

КЛОД ЗІМ, хімік, винахідник тонкостінної кулі.

– Космічним пилом розсіюся в небутті.

ЛОРА БРОДГІНІ, агент страхової компанії.

(SMS).

«Страждання – страховий вексель у вічності».

МИХАЙЛО ДОДОНОВ, провідний конструктор перших радянських ракет «Восток».

(Крик).

– Де Ти, Боже?!

ПРОСПЕР МАРНІ, селянин, 77 років, 2000 р.

– Бог дає більше, ніж я можу прийняти.

ГЕРАЛЬД БРОК, пастер протестантської церкви, 2001 р.

– Усіх обнімаю і цілую.

ВІКТОР АСТАФ'ЄВ, російський письменник, 2001 рік.

(З передсмертного послання співвітчизникам).

«Я прийшов у світ добрий, рідний і любив його безмірно.

Іду зі світу злого, чужого, порочного.

Мені немає що сказати вам на прощання!».

САМАЕНТА КАРЦЕ, воєнний радист.

– Мене торкнулись інші губи...

НАНСІ ФЕРО, слідчий військової прокуратури.

– Від-му-чив-ся.

ДАН СКОТТ, дрібний торговець.

– Як добре помирати з хрестом.

ЄВА КЕЙН, працівник турецької тур агенції, 31 рік.
(Записка).

«Якщо нема любові, то навіщо жити? Вже краще смерть».

ТОД СІМСОН, старший інспектор.

– Нічого од мене не залишиться – одні ріжки та ніжки.

ІГОР ГРИЗЛОВ, кібернетик.

(Записка).

«Не бачу гріха в тому, щоб вирватися із земного гулагу, обірвавши життя».

ПОЛЬ МОРЕН, колишній суперінтендант, 89 років.

(Записка).

«Старість – непосильне випробування. Не бачу сенсу продовжувати ці муки».

БАРБАРА ЛЕМАН, експерт.

(Записка).

«Для чого я живу? Чому в моєму житті не відбулося нічого такого, щоб я усвідомила його важливість? Чому нічого не зрозуміло? Більше терпіти не можу».

ВІОЛЕТТА БРОК, фотомодель.

– Нарешті я позбулася ілюзії, що називається життям..

МАРГО СКОРГ, паразитолог.

– Нічого не повернути.

МАРГАРИТА КРАФТ, менеджер.

– Легко вмирати тому, з ким Бог.

УСТИМ ШУЛЬГА

(Остання сторінка щоденника).

«Кінця-краю не видно відчаю, самотності, болю і безнадії. Пізня ніч – пустеля неподоланна. Молися не молися, стукай не стукай – ніхто не допоможе».

ФРЕДДІ АЛЕН, кучер.

– Мій ангел-охоронець покинув мене.

АВРОРА НЕЙ

– Я готова почути ангельську сурму.

СЕРГІЙ ГРОД, бібліотекар.

(Записка).

«Вішайтеся, поки не пізно».

ЕЛІЗА ПФАЙФФЕР, працівниця клінігової компанії.

(Записка).

«Спалить червону сукню»³

КОНСТЯНТИН НЕЙ, моряк.

– Вічність солона, як море.

АШОТ ТОСУНЯН, вірменський художник.

– Дякую Тобі, Боже, що жив на цьому світі.

БРАУН РЕЙ, письменник-флірансен.

– Я готовий до всього.

АЛЛА ВЮЖИНА

(Із заповіту).

«Розвійте мій прах над Єрусалимом».

ОЛЕКСАНДР МАЛИШЕВ

– Все нормально. До смерті готовий.

ГЕНРІ РАЙ, музикант.

– Божественна музика перемагає химери страху...

УІЛЬЯМ ШТОКК, кельнер.

– Нарешті! Нарешті приходить спокій...

КОНСТАНЦА ВЕБЕР, дружина Моцарта.

– О, Боже. Чарівна флейта... Вона кличе мене.

ЮРІЙ ГОДІН

(Записка).

«Зустрінемося на небі»

АРТУР МАЗУРІН, інспектор.

– Душа – вічна!

ВЕЛЕМІР АРНО, агент з нерухомості.

– Важко жив, зате легко помираю.

ЧАРЛЬЗ ДІК, хірург, 78 років.

– Стільком людям я поміг померти, а мені допомогти нікому...

МАК ДОКВЕЙ, фотограф-криміналіст.

– Відробив карму!

ГАБРІЕЛЬ МАРКЕС, видатний колумбійський письменник.

ПРОЩАЛЬНИЙ ЛИСТ

«Якби Господь Бог на секунду забув про те, що я лялька з дрантя, і дарував мені трохи життя, імовірно, я не сказав би всього, що думаю, я більше думав би про те, що кажу.

Я б цінував речі не за їхню вартість, а за їхню значущість.

Я б спав менше, мріяв більше, усвідомлюючи, що кожна хвилина із закритими очима – це втрата шістдесяти секунд світла.

Я б ходив, коли інші від цього утримуються, я б прокидався, коли інші сплять, я б слухав, коли інші говорять.

І як би я насолоджувався шоколадним морозивом!

Якби Господь дав мені трохи життя, я б одягався

просто, піднімався з першим променем сонця, оголюючи не тільки тіло, а й душу.

Боже мій, якби у мене було ще трохи часу, я ув'язнив би свою ненависть в кригу і чекав, коли з'явиться сонце. Я малював би при зірках, як Ван Гог, мріяв, читаючи вірші Бенедетти, і пісня Серра була б моєю місячною серенадою. Я омивав би троянди своїми сльозами, щоб скуштувати біль від їхніх шипів і яскраво-червоний поцілунок їхніх пелюсток.

Боже мій, якби у мене було трохи життя... Я не пропустив би дня, щоб не говорити коханим людям, що я їх люблю. Я б переконував кожну жінку і кожного чоловіка, що люблю їх, я би жив в любові з любов'ю.

Я б довів людям, наскільки вони помиляються, думаючи про те, що коли старіють, то перестають любити: навпаки, вони старіють тому, що перестають любити!

Дитині я дав би крила і сам навчив би її літати.

Людей похилого віку я б навчив тому, що смерть приходить не від старості, але від забуття.

Я ж теж багато чому навчився у вас, люди.

Я дізнався, що кожен хоче жити на вершині гори, не здогадуючись, що справжнє щастя чекає його на спуску.

Я зрозумів, що, коли новонароджений вперше хапає батьківський палець крихітним кулачком, він хапає його назавжди.

Я зрозумів, що людина має право поглянути на іншу згори вниз лише для того, щоб допомогти їй встати на ноги.

Я так багато чому навчився від вас, але, по чесно кажучи, від усього цього небагато користі, тому що, набивши цим скриню, я йду».

¹Переклад Д.Павличка.

²Бетховен написав тільки 9 симфоній.

³Як виявилось, сукня була куплена на секунд-хенді і її перша власниця наклала на себе руки.

Барбара-Анна Портер та Девід Портер. Декоративні вази, кераміка, 2025 р.

КРИТИКА. РЕЦЕНЗІЇ. ОГЛЯДИ

Юлія СІЛЬЧУК

Слухати — і чути... або у
впертих пошуках правди...

Баран Є.М. Мова каміння / Євген Баран; передм.
М. Славинського. Х.: Майдан, 2025. 116 с.

*війні наперекір
я проголошуватиму
правду українського слова
це не мій вибір
це моя можливість
хоч якимось впираю
українську стіну
аби вона ствердела
Євген Баран*

Донечка цитує напам'ять вірш польською мовою (програмну поезію для 4 класу)... Чуючи вперше, подумки високо оцінюю інтонацію Анни, дивуюся правильним, ідеально відшліфованим акцентам... І все. Крапка. Про що вірш? Відповісти не можу. Слухаю донечку вдруге, напружено намагаюся вловити суть думок, розібрати слова, підтексти... Вловила фабулу (бо вірш таки сюжетний), деталі — ні... Доки везу Анну автівкою до школи, маю можливість вислухати поезію у виконанні доньки іще тричі... Що дивно? Нарешті розумію її як носій мови. І як сама Анна... До чого це я? Мимоволі провела собі аналогію: поезія ніколи не відкриває себе читачу з першого разу. Зась. Навіть якщо читач — носій мови. Поезія — як іноземна. Іноземну розуміти нелегко. Істинна поезія змушує перечитувати себе, зачитуватися собою, заглиблює в себе, поглинає... Істинну поезію неможливо читати тільки інтелектом — варто сприймати водночас крізь призму серця. Слухати. І чути. Бо найголовнішого очима не побачиш (повторюю за Антуаном де Сент-Екзюпері).

Цього разу книгу верлібрів Євгена Барана перечитувала двічі. Вдруге — аби проаналізувати. Що дивно: читаючи вдруге, відкрила для себе сенси, яких уперше вперто не помічала. Що це? Духовна сліпота? А чи закон «Поезія ніколи не відкриває себе читачу з першого разу. Поезія — як іноземна...»? Єдині рядки, які зрозуміла однозначного під час першого ж прочитання — наступні (адже їх пан Євген не раз цитував у фб):

*повторюю тугодумам
я не пишу вершів
проговорюю власне
проминання
тадеуш ружевич
і еріх фрід
показали шлях
поки ти тримаєшся правди
доти ти хлопчик
який не знає
що таке смерть (с. 86)*

Сильно. Щиро. Голосно... І водночас твердо. Тверде авторське кредо, що водночас підкреслює назва книжечки — «Мова каміння»...

Висновкую для себе, що тяжкувато аналізувати книжку, якщо в ній є передмова. Особливо, якщо ця передмова — перфектний аналіз усієї книги. Саме такою є вступна стаття Миколи Славинського «Поезія роздумів, сенсів і прозоринь». Бо, на перший погляд, важко щось додати... Однак я таки спробую.

Не завжди встигаю за часом. Радше зовсім не встигаю, якщо по правді... Маю довкола десятки друзів-письменників (сподіваюся, іще друзів?), на твори яких не відгукуюся місяцями... Таке життя багатодітної мами. Селяві... Останнім часом побут витісняє у мені найцінніше — мою Літературу. І в такі миті, коли, здавалося б, ось-ось втрачу себе як літератора, на порятунок приходять книги. Або приїзять. Інколи навіть прилітають, як птахи з далеких земель... І в подібні моменти це — саме найпотрібніші книги...

Цьогораз верлібри пана Євгена говорили мені за мене — цитували мені мої власні слова, так глибоко закопані під камінними брилами нелегкого і холодного побуту-проминання... Особливо тут, на чужині... Ятрили мої духовні рани своєю щирістю:

*проговорюю життя
бо чи виживемо чи ні
житимемо у правді
якої у сему світі нема (с. 87)*

Основні мотиви книжки «Мова каміння» — продиктовані філософією екзистенціалізму, пов'язані темами самотності, тривоги, вибору і смерті... А ще — з намаганням окреслити теорію правди, якої в цьому світі — нема (?..) Питання риторичне. А далі — цитую. І, цитуючи, погоджуюся:

*Що таке
художня форма
се людина
яка знайшла
спосіб
прокричати
власну правду
якої сучасники
не почують
а нащадки
відкопуватимуть
як трипільську
культуру (с. 88)*

«Правду... Якої сучасники не почують...» Важко не погодитися. Особливо тепер. Бо ж нині «Люди не потребують правди, ждуть щісте.» (с. 85)

Знайомлячись з новою книгою, я щоразу намагаюся окреслити межі її тем і мотивів, вловити мелодії образів і голосів, що проступають крізь товщу підтекстів. Щоразу намагаюся виокремити ту правду, інколи авторську, інколи загальнозначущу, на основі якої, немов на міцному (якщо він є) фундаменті тримається суть змісту. У даній книзі Євгена Барана ця правда — всеохопна, а тому багатогранна, різнопланова, інколи навіть багатозначна. Лейтмотивами

крізь канву текстів — тема ролі батька («доки ти син / світ проти тебе / ніщо» (с. 90), земна правда гендерних стосунків («Горезвісне жіноче щастя / збудоване на котурнах чоловічої перемоги.» (с. 91), «тіло можна / любити століття коли душа молода / і чекає від тебе не покори / а готовності йти разом до кінця» (с. 32), «Що вартують Жінки? / світу. / Коли вони знають, / що в його основі / Вічний Адам.» (с. 43); суть політики й обличчя політиків («чекають від політиків / слова правди / як від фарисеїв каюття» (с. 92); перемога життя над смертю («світанок прийде / навіть тоді / коли / твоє тіло / втомиться / прокидатися» (с. 33)... І, все ж таки, окреслення загальнолюдської Правди буття — основний, так би мовити ключовий лейтмотив «Мови каміння», а наступні рядки мимоволі запам'ятовуються: «Правда давно засвоїла мову Езопа.» (с. 97); «Мене цікавить: / У Раю можна говорити правду / чи це привілей пекла?..» (с. 96) Інколи це правда, яка відверто болить: «Відходять люди обов'язку — / приходять діти «какаяразніца» / і онуки «всеіразу» (с. 103); «живемо зі своєю правдою / і зі своєю кулею в голові»; «переступаємо через людей / бо не вродилися з вірою / первобитні інстинкти домінують / людина людині горло гризе / і кричить що то москаль...»; «проголосимо царство / собачої любови» (с. 41)...

Також є в книжечці свого роду біграфічні нотатки, себто щоденникові записи, але в новій, верліброваній формі — яко спроба увічнення дорогих авторському серцю імен («Найвідданіші не друзі» (пам'яті Олега Лишеги), «Пішов у засвіти...» (пам'яті Миколи Лесюка), «Блискавиці б'ють у найвищі дерева» (пам'яті Миколи Мушинки), «У січні 1995-го...»).

Автор не оминає своєю увагою і теми війни. Теми, яка болить найбільше. Яка проникає у Слово інколи мимоволі, а часом — диктуючи... Диктуючи власну манеру слововираження. Вибухаючи довго приборкуваним вулканом і спалюючи на шляху всі табу та умовності. Лишаючи тільки голу правду, себто правду буття. І жагу помсти: («...а орда / яка споконвіку / поборювала слов'янську державність / залишає за собою / спалену землю / хто житиме на попелищі / не знаю / але знаю / що дух Святослава / повстане / і мій дух / в останній шерезі / його воїнства / помститься / за яловість Європи / за нікчемність супердержав / за байдужість / з'їдачів хліба / за фарисейство / чорнокнижників / то не я сказав» (с. 50)

Поетичне окреслення Євгеном Бараном правди життя у цій книжечці — настільки всеохопне, що несла визначити-виокремити всі-всі філософські пласти та метафоричні контексти... Та й чи варто? Книгу просто хочеться читати. І перечитувати. Мати її яко настільну. Відкривати у ній своє, власне, пережите, відболіле, та невимовлене... Читати, аби триматися вічності. Вічності у Слові. Вічності в людяності. Вічності буття, яке тут, на землі, попри все, — проминальне...

*Плач немовляти є посланням майбутньому.
Ридання старця є згадуванням минулого.
Ніхто не ляментує за суєтою буднів.*

Сліпці... (с. 108)

*Світ змінний, як краса жінки,
а дні зникають швидше за останній
листок О'Генрі й не завжди знайдеться
старий художник, який готовий
пожертвувати собою, аби ми жили. (с. 101)*

Неабияк виправданою є передмова до книжки — замість епіграфа — поезія француза Ежена Гільвіка (переспів): «Мені б навчитися говорити, / Аби ви мене чули, / Та не знали, / Що саме я бесіду з вами. / Аби не зрозуміли, / Що з вами взагалі хтось розмовляє. / Навчитися б мови каміння...» О так, вперта людська натура майже завжди вступає в дискусії — як тільки чує/бачить будь-який умовивід. (Це мої власні спостереження, мій досвід.) Навіщо? Аби таким чином вивищитися? Не знаю. Але мета — в чомусь таки подібна... Саме тому у сучасному світі власну правду (бо вона завжди власна, навіть коли істинна) хочеться говорити неголосно, навіть беззвучно... «Навчитися б мови каміння...»

З назвою книги та власне епіграфом до неї перегукуються наступні слова автора, які хочеться перечитувати: «я би хотів / знайти слова / від яких ворог / закам'янів би / дурень замовк / хворий вилікувався / лазар знову воскрес / злодій віддав десятину / на державний розвій / мудрий згармоніював / слово і чин / фарисей перетворився / у соляний стовп / з'їдач хліба / пам'ятав про / день застрашний / але цих слів / не знаходжу» (с. 47)

Мову каміння здатен почути далеко не кожен. Адже навіть мову ближнього чують далеко не всі... А тому навчитися слухати один одного і, що головне, чути — чи не найвищий наш земний талант і покликання людини... Чути. І не народжувати мертвих слів. БО:

*коли ж
неспроможні
мовчать
нема нічого
величнішого і трагічнішого
за мовчання (с. 76)*

Неоніла ДИБ'ЯК

Нічні метелики у резиденції Божого Промислу

«У тунелях смерек,
де щем печалей
часу вічного непомильного,
синя квітка цвіте дощем
Господа всесильного...»

Так пише Ярослава Павличко, відома українська поетеса, в одному зі своїх віршів збірки «На валах Плісеська». І мені подумалося...

Це ж про її поезію! Це вона, та романтична квітка, сповнена небесної енергетики, цвіте на обширах рідного письменства з його історичними печалями, з періодичними видозмінами суспільно-політичних трендів і парадигм. У часовому тунелі, яким проліг шлях української історії, то більшало світла попереду, то воно зникало зовсім, мінялися умови, обставини, до керма ставали різні лідери із щоразу новими гаслами на устах, — це завжди прямо чи з опосередкованими заломленнями відображалось, як і нині, у мистецтві, зокрема і в літературі як в мистецтві слова. Слово, що викликалося важливими життєвими подіями, нерідко знецінювалося разом із втратою ваги самої події, витіснялося з поля масової читачкої уваги. Проте є в нашій літературі, власне, як і в світовій культурній практиці, напрямки, авторські стилі і твори, які сміливо можна назвати патернальними, невразливими до трендових хитань та суспільно-політичних змін. Вони класично ціннісні, як раритети, у яких явно простежуються і відчувуються власне українські естетичні канони і ментальні детермінанти, до яких нові епохи лише додають свого духу, світоглядних трансформацій та новотворених наративів, деяких елементів андеграунду, експерименту тощо. Такі вони — твори, закорінені у національну свідомість, естетику і мораль, які в осерді тримають енергетику української нескінченності. До них відношу творчість Ярослави Павличко, оригінальну, сугестивну, щедрі художніми елементами та самотутню у їх компонуванні.

Чи не найбільше вражає хронотоп її поезій, позбавлений точних визначень і маркерів — від позачася — донині безмежний простір для художнього пізнання та осмислення. Хоча її поняття часу і простору далекі від знаних нами фізичних законів і вимірів, вони наділені своїми якостями, більш, ніж тримірні, здатні на зсуви, збіги, накладання і переплітання у вигадливі колажі в залежності від думок та ідей авторки. Її часопросторові діапазони поєднали легендарні античні, біблійні віки з київськоруськими, давньоукраїнськими і нинішніми днями на території далекої Індії, Близького Сходу, Європи й рідної України з унікальними гуцульськими Карпатами і Галичиною. Палімсестність — характерна риса багатьох творів письменниці, коли завдяки

художній, вербальній магії на зрізах нашої експресивної, турбулентної сьогочасності проступають фрагменти легендарних подій, лики їх вершителей і дійових осіб далекого минулого — тригерно важливі нам нині. Напруга нерозривної суспільно-часової тягlosti звучить у творах поетеси застереженнями від різних, зокрема від духовних, екологічних, глобалістично-космополітичних, загроз. Отож ідеться про художнє втілення інтелектуальних усвідомлень авторки, її вагомої ерудиції. Позбавлені нав'язливої дидактики і моралізаторства розмисли ліричної героїні імпонують сучасному освіченому читачу інтелегентним аристократизмом у поєднанні з природньою, невимушеною ширістю. «Анфілади історій// Дніпром// перерізані// тягнуться потаємними мушлями// крізь// крихти// зиниць// метеликів» (зб. «На вертикалі дня»).

Ярослава Павличко не цурається і силабо-тонічних, ідейно-сміслових віршів, які тішать точними римами, дивують оригінальними ракурсами і свіжими враженнями від буття довколишнього світу — у неї їх чимало. Але переважно асоціативну її поезію мало сприймати за ідеями і думками — вона пронизана доміантними настроями, психічними сутностями, станами і нюансами, сповнена неповторних фонетичних акордів, алітераційних, асонансних мелодій, консонансних перекикань, у яких кожен звук стає образотворчим і значимим. Чимало віршів мають виразні композиційні ознаки музичних творів: варіацій, інтродукцій, етюдів тощо. Нерідко саме через мелодику звукоряду письменниця пропонує нам сприймати написане винятково у парадигмі емоції. «Сувій сльозами// списаний уставом// Золотого Часу// України» (зб. «Срібло місячних шабел»), — промовистий короткий рядок-самоцвіт, що потрапив у поле зору серед щедрих ліричних розсипів поетеси.

Вишукана елегантність фрази і звукопису свідчать не тільки про високу літературну, лінгвістичну культуру майстрині пера, а й про сформовані на рівні багатой загальноетнічної культури маркери її особистого шляхетного світосприйняття з імпресійною вразливістю, зі схильністю до несподіваних умовиводів, у яких типове і характерне формується із малих, але значимих деталей, з-поміж яких авторка вибирає найбільш промовисті і яскраві: «Вірші -// нічні метелики// крила// обпалюють// спалахом// свічі// залітають// у резиденцію// Божого Промислу» (зб. «Хоругви днів непроминальних»). Вдале використання індукції і дедукції смислового матеріалу, асоціативні переплетення чіткої конкретики з фігуральними абстракціями конотуються у самотутні, виразно позначені творчою індивідуальністю художньо-психологічні явні і приховані рельєфи.

Для її поезики найперше властивий синкретизм, позаяк фонетична мелодія часто поєднується з мальовничою сув'яззю слів-означень кольорів і відтінків, з розкішною золотих і срібних, темних і світлих, втілена у розмаїтті форм, постатей, портретів. Така змістова багатомірність, рельєфність віршів дозволяє щерп заповнити спраглу увагу шанувальників цікавими, багатогарними контекстами, футуристичними візіями,

несподіваним поєднанням виражальних засобів і здатна сугестивно викликати гаму почуттів: захоплення, гордість, смуток, ностальгійну елегію, радість, вітуху, дитинне здивування...

Характерною особливістю її книжок став надзвичайно багатий словник. У ньому різні види лексики: чимало емоційно забарвленої, чи не всі види стилістичної, де історизми, архаїзми сусідять з неологізмами, рідко вживаними регіональними, діалектними лексемами тощо. Проте, маючи у вжитку таке багатство, авторка не дозволяє собі марнотратства чи словоблудства, – мова її віршів виважена, лаконічна, вмотивована задумом, із синонімічних рядів дібрані слова найбільш відповідні та енергетично насичені.

Чимало символів, закодованих в образах та в художніх деталях, своєю переконливістю сягають архетипних глибин. Добірна тропіка віршів, у кращих світових художніх традиціях, передбачає не тільки осягання ліричних сенсів за певним ракурсом творчині, а зазвичай пропонує вільнотлумачення кожного образу і кожного твердження в залежності від готовності читача осмислити їх і відгукнутися душею. Адже свідомість кожного з нас налаштована на свій спосіб і рівень герменевтики. Пані Ярослава шанує самість кожного читача, як і свою особисту.

Художні особливості її творчості заслуговують цікавого і розлогого дослідження. Арсенал використаних нею тропів дозволяє вести мову про їх чималу кількість і вміле, доцільне застосування, що безумовно свідчить про ширину стильового діапазону, його гнучкість та ідейно-тематичну мінливість. Але, вважаю, найперше привертає до себе увагу її метафора. Вона, улюблениця сучасних авторів проникливої лірики, повелителька шедеврів, письменницею цінується чи не найбільше. Її метафора, – троп, метафора-есеї, метафора-вірш, притча – ємні, опуклі і промовисті, сповнені підтекстів, загадок, інтриги, іносказань, відкриттів, вражають неповторністю і художньою цілісністю. «Побіля вітрів та вітрів// у глибині каміння// ти ангеле прибережи// цю у усмішку і квіти// Не поховай мовчання ночі// і не старій// ніколи» (зб. «Парадигми часу»).

Образи-символи плінної води, вершників «навпроти сходу», постатей «навпроти плачу», жінки, «що гасне на вітрах» через «печаль Дніпрові води, перекликаються із нинішніми суспільними, воєнними подіями, вражають і карбуються у пам'яті не тільки своїм драматизмом, а й сакральною місією в утвердженні вічної України «з біблійною зорею на чолі».

Саме метафора забезпечує елегантну розкутість строф, дозволяє звертатися до сучасного читача у близькому йому риторичному ключі стосовно актуальних тем, окреслених рамами Овертонового вікна. Власне, це вікно, незважаючи на його іноземну назву, в поетеси істинно українське, точніше, власне львівське, як і колорит, і стиль творів, які, певна річ, за настроями, мотивами, художніми рішеннями не змогли уникнути впливу модернізму і постмодернізму. Так живе світ і в ньому ми, нині сущі. Ми, котрі дуже хочемо бачити свою Україну помітно ідентифікованою у враженому глобалізмом світі. Завдяки творам Ярослави

Павличко, однієї із плеяди творців сучасної красної писемності, яким не чужі європейські культурні тренди, української літератури у світовому літературно-мистецькому контенті щоразу більшає. Вона постає перед читачем своїми ментальними особливостями, барвистою поліморфною етнікою, культурною традицією, узвичаєними покликаннями до доленосних подій історії і сьогодення.

У багатомірному літературному потоці творча манера Я. Павличко має свої неповторні барви і критичні окреслення. А до низки літературознавчих компліментів важливо додати ще один – громадсько-соціальний: її поезія має надзвичайно важливе іміджеве значення для галицько-карпатського краю, позаяк вражає рекордною кількістю топонімів – назв міст і сіл, урочищ, вулиць, кількістю прізвищ, псевдонімів і прізвиськ історичних постатей і звичайних, заклопотаних хлібом насущним трударів. «На валах Пліснеська», «Ужгородські фрески», «Львів на писаному камені» та окремі вірші про конкретні міста, – воістину стали їм вербальними пам'ятними знаками. Серед видань багатьох авторів, присвячених рідному Львову, Ужгороду, Ярославині книжки – чи не найбільш художньо та історично вартісні. Вважаю, що також особливу цінність мають присвяти друзям, колегам і землякам, якими рясніють її видання, – вияв поваги, приязних стосунків, духовного єднання щирих душею людей.

І для світу, і найперше для себе, стверджує письменниця, маємо берегти і примножувати національні істини, духовні та мистецькі щедрих України:

Зберегти тебе
писану-переписану –
палімпсест
дивовижно
витканий
закрошений у галактиці...

(«Україна», зб. «Хоругви днів непроминальних»)

Рядки, позбавлені плакатного пафосу і артистичного надриву проникають у серце справжнім, непідробним патріотизмом. У них Україна – віщий сон з минулого людства, унікальна візія сьогодення, ойкуменічний самоцінний скарб, виплеканий у віках, гідний пошанування на належному місці серед нетлінних надбань Світу.

Тетяна ТОРАК

Дзеркало віддзеркалення:

Читацькі одробини або літературно-критичні замітки

Із часом воно дедалі більше дратує, точніше — це ти не хочеш сприймати Слово, народжене на світ лишень як рудимент мови, що нею наділено homo sapiens. І... не фільтроване, залишене на одвірку, кульгає — як не кажу що. Є книжки, які просто є. Не більше. Про них не напишеш ні рядка, як не прикладайся коло того всього. Тому мовчиш, злостишся і... все одно мовчиш: чекаєш, аби тебе врешті-решт «перемкнуло». Але є багато книжок, після прочитання яких сама писала б книжку у стилі автора, лиш би її життя не гасло. Бо коли читаєш, а з написаного нічого не візьмеш, то таке писання блокує розуміння себе. Книжка — це завжди дзеркало твого віддзеркалення. Тому шукаю мудрої книжки, коли ж мовчу, то, як наївне дитя, вірю, що вона сама мене віднайде...

Бароковий містифікатор:

postekspresії щодо оповідань і роману «Я обслуговував англійського короля» чеського прозаїка Богуміла Грабала (1914-1997)

Видавалося б, те, що неможливо поєднати, практично несумісне. Бо письменник не жонглер із різнокольоровими кульками — звичайний спостережець або подорожній: вибирав історії, уміючи їх слухати, і з повсякдення, ретельно просіявши крізь сито його зайвину, витворює світоглядну складову, переконавши для початку себе, що вірить у написане. Але є і ті, хто шукає точки перетину серед розмаїття контрастів реальності — там, де її немає, давши голос пересічним — з вулиць, забав у пивничках, шинках, де звичайні, на перший погляд, люди, не є такими звичайними... гувльвісами.

Чеського прозаїка Богуміла Грабала (1914-1997) як називають, так сприймають його писання-спробу канонізації буденщини по-різному: від «великого новатора в прозі», «ніжного лірика з клубком нервів» до вуличного поета, який прославляє безпосередніх, — кого життя нічому не вчить і кому стосовно цього байдуже. Дебютував у 1956 р. книжечкою «Розмови людей» — до неї ввійшло всього лишень два оповідання; грабалівська популярність припадає опісля «оксамитової революції» 1989 р. завдяки Вацлаву Гавелу — есеїсту і драматургу.

Багатослів'я, оформлене в не зовсім лаконічно-фрагментарні речення, забарвлені порівняннями, чимось нагадує барочність, — тому й бароковий; безпосередній, навіть нестримний, лет оповіді, легкість у виповненні повсякдення, що головне — уміння побачити в мізерному масштабного, його майстерне маскування, так що розмежування

автобіографізму, реальності і сплаву вигадки малоюмовірно, — тому містифікатор.

Свідоме відхилення від традиційної сюжетної прози не викликає читацької патетики, натомість дає змогу свідчити про індивідуальність переповідання натуралістичних подій у ретроспективний спосіб. Історії сповнені міським жаргоном, вони не є взірцевими через розповідь із свідомим нахилом до алогічності, показу нетривкості життєвого ритму. Якщо читати вибране оповідань, включно з романом, в діяхронному розрізі, то їх в'яже грабалівська нитка зіставлення непоєднуваного.

Що імпонує в Богумілі Грабалу, — відсутність штукарства, яке часто називають художньою прозою. Нехай моментами історії автора нагадуватимуть нерозбірливі щоденникові нотатки, подані хаотично з ухиленням від послідовної оповіді, зате при їх написанні автор уникнув свідомого епігонства, ще гірше — переслідування міражу, — натомість тут є досвід, помножений на списування дійсності «грабалівськими» очима.

Post Scriptum. Книжки читають не завдяки шліфуванню слова аж до зношеності, а за змістом думок, перетканих справжністю авторських смислів.

Справжнє — Несправжнє?..

Давід Ф. Нотатки про справжнє і несправжнє / Філіп Давід : пер. з серб. О. Концевич. — Львів : Apriori, 2016. 224 с.

Доволі довго вважала першою заповіддю письменника «не збреш» — пиши те, що є і що бачиш, принаймні інтуїтивно відчуваєш. Нині не йде з голови розмова Дж. Д. Селінджера (1919-2010) з його викладачем, коли амбітний хлопець приносив перші спроби в письмі — то були оповідання, де авторська манера перевершувала сюжет: «Все, що ти тут написав, — правда?» — «Частково, в основному, мого більше, але є й чимало вигадок» — «Знаєш, як це називається?» — «?...» — «...письменництво», — а якось при нагоді спитав: «А навіщо пишеш?» — «...є речі, які дратують, пишу — стає легше».

Мова про «Нотатки про справжнє і несправжнє» сербського прозаїка Філіпа Давіда (1940-2025). Назва суголосна змісту, бо при прочитанні важко відрізнити, де справжнє, а де несправжнє; окрім того, в есеїстичності манери оповіді вміщено частку медитативності, є і вкраплення притчевості.

Щодо оповідань — вони лаконічно виписані в індивідуальній манері з фільтруванням зайвини: містицизм, часто породжений ілюзіями, не наскрізно вплетений у тло реальності, яка в основному з позачасовими рамками, натомість органічно доповнює її. Історії не так переповідають/фіксують події, як є своєрідною колекцією зі сновидінь й уявлень, пройняті гармонійним поєднанням реального та метафізичного, у них — схильність до акценту на світі переживань людини, а отже — світу контрастів, тому так відчутна гуманістична тональність: передує перш за все уважність до деталей внутрішнього стану героїв оповідань.

Важко віднайти справжнє/несправжнє в цих оповіданнях, але книжка наштовхує на глибші

роздуми, а не переповідає історії, які здебільшого повторюються, що їх різниця лишень в тому, як подані. Бо коли в тобі занадто багато цього світу, ти *«завжди хтось інший»* (Філіп Давід).

Фантом пристрасті

Вайно М. Е. Пасіонарія (триптих романів у новелах) / М. Е. Вайно. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2024. 256 ст.

«Пасіонарія» Марії Вайно — тринадцяте видання «Бібліотеки Спілки», передмову до якої написав літературний критик Євген Баран, давши їй назву «Доля жінки у визначні моменти української історії»; під палітуркою книжки вміщено три унікальні історії про кожну із жінок: від громадської та військової діячки Олени Степанів (Степанівна — її псевдо), до французьки Французи, і наостанок — роман у новелах про редакторку телевізії Ольвію.

Біографічний роман у новелах «Пасіонарія» з художніми вкрапленнями та психологічними деталями відтворює історичний образ першої у світі жінки-офіцера Олени Степанів. Про цю жінку написано чимало текстів, попри те, що всі вони різножанрові, жоден із них не торкається тонких порухів внутрішньої структури душі — її емоцій та почуттів, тому нариси дають оцінку лишень військовій діяльності Січової стрілиці. Прочитавши їх, не зможемо відтворити не те що довершеного образу Степанівни, а її «живою». А все тому, що Марія Вайно не прагнула деталізувати чи подати якнайповніше белетризовану біографію жінки-воячки, тому й перший із тріади роман у новелах композиційно фрагментарний; мета авторки — охудожнити образ Олени Степанів, розкрити внутрішній світ освіченої, мужньої та сильної, а ще — закоханої в національну ідею жінки. «Пасіонарія» — мозаїстичний та уривчастий роман у новелах, із виразними художніми та психологічними деталями й описами.

Щодо кінороману в новелах «Французи» — тут маємо образ любові, навіть не Жінки. Марія Вайно розставила чіткі акценти, віддавши пріоритет у розгортанні сюжету щирому почуттю. Авторка прислухається до своєї героїні, не засуджує її вибір, а ставить з розумінням. Марія Вайно володіє мистецтвом тонкого новелістичного мислення, і в текстових сегментах кожен проміжок між словами містить прихований сенс. Вчинок головної героїні Французи не дивує читача «епатажістю», а сприймається як вибір на поклик серця.

Завершує тріаду видання роман у новелах «Редакторка». Ця історія найбільш інформативно містка з усіх трьох; у ній сплетено сюжетні лінії: з одного боку, це історія матері Ольвії (у перекладі з грецької означає «щаслива»), яка втратила сина Нестора (у перекладі з грецької означає «той, хто повертається додому») під час кривавих зимових днів Євромайдану в 2013-2014 роках; а з іншого — зображено зміну світогляду головної героїні. Кожна новела роману самодостатня, не зобов'язує читати від початку, достатньо почати з окремої частини.

Триптих романів у новелах Марії Вайно повний авторської віддачі, теплоти, чіткої світоглядної та естетичної позиції, світла та енергії, — що найголовніше. Щодо жанрових особливостей «Пасіонарії» — то письменниця є взірцевою: знайшла жанр, у якому зуміла найповніше відтворити не тільки переживання героїнь, а й власні життєві переконання й творчі потуги. Що ще характерно для розвитку сюжетів Марії Вайно — авторка не позиціонує себе як оповідач жіночих доль, а відтворює історії розвитку жіночої свідомості, її переродження, тому сюжет у деяких текстових сегментах розгортається крізь призму психіки головних героїнь.

У літературі багато історій, половина з них — із трагічним кінцем, мало живих історій, ще менше — історій Життя... Марія Вайно належить до авторів, чий твори, попри наскрізну сповненість фантомом пристрасті, ведуть читача до світла.

Холодна ніжність

Честерфілд граф, Філіп Дормер Стенгоуп. *Листи до сина* / Філіп Дормер Стенгоуп, граф ЧЕСТЕРФІЛД; пер. з англ. Ірина Карівець. — Львів : Видавництво «Апріорі», 2022. 248 с. : іл.

Книжка, про яку беруся писати, — взірцева за естетичною довершеністю, незважаючи на безпосереднє висловлювання міркувань із їхнім водночас логічним, майже досконалим доведенням до максимального розкриття. Назва «Листи до сина» мені не імпонує: занадто відносна, достатньо звужена, — бо 74 листи, обрамлені хронологічно межами 1739-1768 рр. (перший датовано 24 липня 1739 р., останній — 17 жовтня 1768 р.), не становлять однієї з ланок, що доповнює класичний набуток кореспонденції. Перерване завчасним відходом сина у засвіти, листування, що стоїть пліч-о-пліч з філософією, викладено з інтелектуальним нахилом, тому не є «сухим» листом за жанром; їх автор, спираючись на досвід і накопичені знання, не уточнює з позашлюбним сином побутових деталей, тим більше особистісних, на противазі цьому — поштовх до пошуку відповідей на питання питань: «Ким ти є?»

Ми давно не читаємо листів, їх давно не пишуть — отак... від руки, і надцінний матеріал поволі відходить у забуття минулого, бо ми думаємо, що в ньому немає чогось особливого, хіба що затертий папір зі списаними рядками з ледь уцілілим відтінком чорнила, у якому ще відчитується відголос часу. Але та істина, яку потрібно вилущувати зі шкаралупи художніх текстів, не закупорена в листах Честерфілда. Листи позбавлені нальоту, який блокує шлях до себе, — це найголовніше.

Стосовно книжки: перманентно може видаватися, що батько береться напучувати сина аж занадто, бо часто дистанційований від нього і зосереджений на головному, так що виникає думка, що їх поєднують тільки ділові стосунки. Але в цьому і полягає батьківська турбота — у намаганні вберегти сина від зіткнення з неминучим айсбергом науки: Честерфілд чітко дає зрозуміти, що книжки і світ,

тим більше люди в ньому, говорять різними мовами на різних берегах реальності, а його завдання полягає в пошуку золоті середини як між першим, так і другим, якщо це можливо, звісно...

Встигнути «до-лю-би-ти»

Королевич Н. До-лю-би-ти / Наталія Королевич. — Івано-Франківськ: Видавництво «Лілея-НВ», 2025. 63 с.

Зізнаюся, що не всі книжки, на які витрачаю гроші, художньо-естетично вартісні і що суголосні моїм, у певній мірі радикальним, читацьким вимогам/уподобанням. Досить часто просто-напросто вештаюся всіма книгарнями міста, де випитую, що привезли нового, що купують читати, а що залишається на поталу пилюці на полицях; намагаюся віднайти давнозабуті імена, які випали з констенсту з невідомих причин, але без них неможливо уявити «контекст» цілісним — у стосунку до історії літератури, — говорячи лаконічніше, шукаю доброї книжки. Але є моменти, коли беру в руки видання через почуття симпатії до автора, навіть якщо його не знаю, але при прочитанні доволі легко відтворюю в уяві образ людини, що прийшла до потенційного читача; головне — щоб у цьому світі було відсутнє відлуння егоцентричного «я» чи прагнення заявки на власну творчу винятковість.

Книжку тязівської поетеси Наталії Королевич (з дому — Босович) придбала того ж дня, коли вона з'явилася в «Лілеї-НВ». Читається легко, без напруги; в основному у віршах, що складають видання, розставлено акценти на воєнних реаліях, що увиразнюють концептуальний контур тематично-ідейних штрихів збірки, хоча також наявні вкраплення пейзажних й особистісних штрихів-відголосів авторки, що уособлюють оптику її світобачення. Умовно «До-лю-би-ти» поділено на дві нерівноцінні частини: перша місткіша за змістом віршів, щодо другої під назвою «Префікс(о)пис» — її репрезентують вірші, кожен рядок у яких починається однією і тією ж літерою. Авторка вже приходила до читачів у 2021 році з асоціативною абеткою «Видих... і вдих» (переднє слово — Євген Баран), де принцип укладання схожий, однак «суворіший»: кожне слово — з однієї букви.

Завершу, сказавши: це всього-на-всього поетичний голос, що намагається вберегти світло посеред темряви сьогодення...

Зазираючи в задзеркалля

У задзеркаллі художнього світу Марка Черемшини. Колективне дослідження з нагоди 150-річного ювілею письменника / ред. та упорядн. Степан Хороб. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2025. 452 с.

До видання колективної монографії, вихід якої зреалізовано в рамках наукової співтворчості представників українського та польського гуманітарного профілю Карпатського національного університету імені Василя Стефаника та Варшавського університету Республіки Польщі, увійшли різноаспектні матеріали на основі організованої Всеукраїнської конференції

«Творчість Марка Черемшини і українська культура XIX — початку XX століття», минулорічно проведеної 13-14 червня з нагоди вшанування 150-літнього ювілею Марка Черемшини (Івана Семанюка) (1874-1927). Фактографічний матеріал стосовно цього проговорено в Слові замість вступу Степана Хороба, а замість висновків наголошено на цілісному осмисленні видання творів Покутського жайвора Івanni Стеф'юк.

Творчість письменника неможливо розглядати незалежно від контексту епохи, оскільки визрівав як потенційно творча особистість у тогочасних обставинах, які, впливаючи на суспільну свідомість, згодом віднаходили місце на позначення у творчості. Більше того, письменник і є світоглядним маркером часу, що фіксує трансформаційні зміни, гостро реагуючи на їх проникнення в людський світ. Закономірно перший розділ подано на означення змістовно-концептуальних основ творчості, втілені в ключових ідеях, принципах та концепціях, де проаналізовано творчість Марка Черемшини як в контексті епохи *fin de siècle* (Микола Легкий), так і охоплено систему смислів, через яку інтерпретовано черемшинівське світобачення. Коли творчість опирається на глибокі ідеї, тоді вона переростає століття.

Окремі дослідження розкривають особливості та принципи художнього мислення Марка Черемшини, в інших покладено в основу окреслення одного твору із доробку (новела «Село вигибає», «Інвалідка», «Писанки», «Село за війни», оповідання «Карби») або ж творів, спільних за тематичним аспектом — мілітарним зокрема, рецепції прочитання Марка Черемшини Дмитром Донцовим (Ігор Набитович), з яким багато в чому суголосний в літературознавчих концепціях Микола Зеров (Олександра Салій), порівняльно-типологічні студії, зокрема Степана Хороба, Олександри Салій, Михайла Гнатюка, Олега Багана, Оксани Залевської. У праці «Євген Дмитровський — дослідник творчості Марка Черемшини» Євгена Барана різьбитися увага на кандидатській дисертації, за рахунком другої, зміст якої традиційний, а захищена на основі черемшинівської творчості. Але... ця праця не тільки є внеском у гуманітаристику, а й несе пам'ять про людину, що залишилася людиною, причому з почуттям професійного обов'язку, у складні часи.

У корпусі наукових студій у руслі приватної кореспонденції, що доповнюють видання наприкінці — їм передують дослідження стилістичних особливостей Марка Черемшини, реконструйовано змістову виповненість таких епістолярних діалогів як «Марко Черемшина — Сеня Горук» (Євген Баран розставляє акценти над окремими штрихами листів із проникливим урахуванням бібліографічних відомостей), так і «Наталя Семанюк (1891-1974) — Іван Чендей (1922-2005)» та «Наталя Семанюк — родина Івана Чендея», з якими крізь призму «літературно-мистецького життя України» ознайомлює Сидір Кіраль, опісля не менш суттєвим є інтеграція на сторінки видання першопублікації листів зі збереженням в основному авторським варіантом з архіву Івана Чендея — загалом 69 документів.

Таким чином, представлені в колективній праці наукові дослідження векторно спрямовані на повномірно вичерпне окреслення окремих аспектів творчості Марка Черемшини, що, безсумнівно, свідчить про виїмковий внесок авторів у розвиток сучасної гуманітаристики, оскільки монографічне видання заслуговує на увагу не тільки обмежено спеціалізованого, а й широкого читачького загалу.

Post Scriptum: Слово Марка Черемшини ніколи не обмежувалася часовими рамками й не звучало на вимогу обставин, воно повсякчас залишатиметься сповненням магії. Вихід у світ фахово підготовленого видання на пошану пам'яті покутського Жайвора увиразнює зазначене.

Нотатки мемуарного жанру

«Я світові потрібен як приклад, як можливість». Із щоденників та записників Феодосія Рогового 1954–1992 рр. / Упорядн. Ю. Роговий. – Полтава : Дивосвіт, 2009. 236 с.

Людина завжди перебуває поза межами «Я», навіть коли шукає істини та відповідей на власні питання, стоїть на одвірку суті, дотримуючись принципу: життя одне, потрібно пізнати все, спробувати все і якнайбільше. І не усвідомлює: головною проблемою людини є людина. Сьогодні нескладно простежити передислокацію орієнтирів, коли через обставини, на які ніхто ніяк не може вплинути (а йти всупереч їм надовго не вистачить «дригу»), людина все більше «замикається» в збудованому власними ілюзіями просторі (простіше — «у собі»), і все з більшою байдужістю реагує на зовнішні впливи.

Із категорією самосвідомості та проблемою буття тісно пов'язана філософія щоденника, автор якого самостійно обирає оптимальні жанрово-стильові стратегії написання тексту, надаючи неспланованій композиції естетичної цілісності. Мова про гетерогенний жанр мемуарної документальної прози, що виділився як окремий протягом XIX–XX століть, ставши одним із фактів літератури. Актуальних концепцій генези жанру щоденника як «найбільш історичного» є декілька, одними із найважливіших є: по-перше, його корені сягають античних часів (нотатки Цезаря про перебіг галльських війн), по-друге, існує думка про зв'язок щоденника з Євангелієм і перш за все — зародженням давніх християнських традицій (християнізацією), а по-третє, жанр щоденникової прози генетично споріднений із житійною літературою («хоженнями», «ходіннями» зокрема).

Щоденникові одробини Феодосія Рогового охоплюють 1954–1992 рр., у них фіксуємо різнопланові моделі самовираження автора: щоденник-амнезію як один із можливих способів звільнити себе від тягаря спогадів; щоденник-творчість як сув'язь ідей-задумів, що згодом могли б перерости в сюжети, та думок, зафіксованих у часі; щоденник-сповідь («Бог — це Істина!»), який зринає досить-таки умовно, бо надто відверта відкритість зруйнувала б інтимний характер нотаток, що для них є однією з найважливіших ознак; щоденник-

очевидець, для якого характерний повів світоглядної мінливості та ліричне відтворення змін у природі.

Появі цього видання завдячуємо Юрію Роговому — сину автора, у передмові «Моє багатство...» зацентовано на: *«Щоденників Феодосія Роговий не вів. Лише 31.12.1991 року — він спробував-таки «завести».* Підтвердженням цього аргументу є наступний запис: *«Оце аж коли надумав — хвороба штовхнула! — писати щось схоже на щоденник».* Хоча відомо, що перманентні записи Феодосія Роговий усе-таки робив.

Серед основних характеристик щоденникових записів Феодосія Рогового варто виділити наступні: їхню нефабульність (відсутність єдиного подієвого сюжету), жанрову та стилістичну неоднорідність, уривчастість, здебільшого неконкретизованість чималої кількості відтворених подій, фактографічність, датованість та монологічність (хоча моментами записи набувають діалогічного характеру — автор вступає в полеміку сам із собою: нотатки відображають як піднесеність, так і песимістичний (сповнений втоми та безнадії) погляд на світ). Попри те, що Феодосій Роговий обстоює думку: *«Проблема роздвоєння — одна з найскладніших проблем людської особистості»,* його записи неоднорідні, подеколи сповнені еклектичних мазків, до прикладу: *«Не шукай правди, бо вона страшна»* і *«Смілість починається з правди».* Неординарності сповнені погляди автора щодо людини: *«Я шукаю Людину (яка є на світі). Вона, і тільки вона зуміє допомогти... Але де саме та Людина? Як її знайти?»* і *«Люди нікчемні. Вони не здатні зрозуміти одне одного. Тим паче, тієї людини, яка до останнього боронить свою свободу (самобутню недоторканість)».*

Письменницький щоденник вирізняється стихійним творенням, що споріднює його із листами, у яких подана інформація не групується за певним критерієм, а подається вільно, що є нетиповим для інших жанрів мемуарної літератури (автобіографій, нарисів, спогадів, мартирологічної літератури тощо). У ньому віднаходимо не лише про суспільно-політичне життя чи національно-історичні події, а насамперед — особистісно-авторські відомості, оповідачем яких виступає сам автор. Це той жанр, де можна простежити всю унікальність психотипу письменника, його вподобання, життєві критерії та світоглядні позиції. Тому в щоденниках Феодосія Рогового віднаходимо такі рядки-характеристики: *«Я довго хотів сам себе словами змалювати. Що в мені доброго? Вразливість, якщо ця якість сюди належить. Простота, зовнішньою суворістю прикрита. Аж зайва довірливість, за яку платишся запізнаним каяттям. Відданість безроздільна. А що в мені злого, поганого? Непоступливий, затятий. Безпощадний до самого себе. Невдоволеність здобутим. Вічне блукання розумом, серцем, душею. Та інші дурниці... До них відносяться: влюбчивий, сором'язливий, запальний, прагнучий, трішки нестримний, закоханий у філософію життя, лютоненависний до кривди, невміючий поводитись з дурним начальством, жалісливий, плаксивий, легко розчулити, щедрий, чесний, вчусь лукавити з*

долею». А також: «Вічне зосередження в самому собі, куди я тікав од гіршої дійсності, принесло свої плоди... — переродилися мої переконання. Що зробилося з моєю душею, з моїми віруваннями, з моїм розумом і серцем, не скажу ні людям, ні собі».

Записи умовно можна поділити на робочі й індивідуальні-авторські. Є. Баран зауважує: «Перші записи («1954-1962» і «1956») здебільшого є робочими нотатками письменника: народні прислів'я, приказки, підслухані фрази, іронічні коментарі, невеличкі діалоги побутово-гумористичного характеру...», а також: «Розпочинаючи із записів, датованих 1963 роком, маємо більше індивідуальних вражень від зустрічей із людьми (даються короткі й влучні оцінки-характеристики), висловлюються міркування про природу літератури, своє ставлення до неї...».

Окремі нотатки торкаються метафізичних універсалій («Людина — що свічка: поки горить, доти й живе», «Кого більше на світі — живих чи мертвих?», «Все на світі розумієш, не розуміючи нічого», «Суть діла не в тому, де жити, а в тому, як жити», «Традиція: померлим бити живих»), трапляються також і побутові, закреслені на буденності («Білаш Олександр Іванович співав під власний акомпанемент «Яблуньку» Вол. Іван. Дудіна з Абазівки», «Баба Пріська Копилка принесла з рибалки в пелені Гаврила, а її напарниця — рибу і сіті», «Глобине. Редакція. Сподівання. Градизьк. Обід.»).

Щоденник Феодосія Рогового, упорядкований його сином Юрієм, — видання, що яскраво відтворює багатство внутрішніх порухів автора та дозволяє сповна пізнати паралелі його творчості. Підґрунтям рефлексій є багатовекторне відтворення буття, оскільки письменницький щоденник є синкретичним мемуарним жанром, у якому автор прагне дати волю самореалізації власним творчим перспективам та їх самоутвердженню в різних формах. Безперечно, видання вагоме та цінне, має потенціали на місце в елітарній українській літературі.

Не змиритися і не звикнути

Любов Бенедишин. Трійчастим нервом. Поезія. 144 с.

Ніколи не вгадаєш, скільки часу потрібно досягати голосу, щоб він народився на світ, вийшовши за рамки рутини, що, поглинаючи, вихолощує зсердини, приглушуючи нерв Слова. Не піти навпростець манівцями, не прогнутися під кон'юнктуру, зовні вдавати, що нічого катастрофічного не є, хоча тебе вже [...] з того всього, наскільки довкола багато закупoreних людьми, але й водночас порожніх доріг. Не-не-не... Скільки тих «не»? І скільки біля прилавків топчеться продавчинь, які висовують книжки, де слово втратило одіж магії. Ще гірше — слухати, що оті беззмістовні цегли розкуповують, немов гарячі піріжки. Бо що може бути гірше за порожнє слово?

У Любові Бенедишин — світ, що насторожує і вабить водночас: звідки виринає той біль і різке відчуття непроминальної самоті? (За шибками — туга і дощ... // Примари тривоги — за дверима). На якомусь етапі прочитання віршів, що густота думки авторки триматиме тебе крізь час і простір, бо вірші написані тоді, коли прийшли без згоди на те авторки, хоч зовні за ретельною добірністю слів, пильною працею над поетичною мовою цього не розгледити одразу.

Щодо збірки — то складається із трьох умовно виокремлених розділів (Як боляче голосу..., ...слово — трійчастим нервом, Я тебе проповідую...). В авторки є ще також збірка «Кульбабове віче», хоч обидві адаптовані до світовідчуття, напочатку їх репрезентують фахові передмови. У назві «Трійчастим нервом» вбачаю триєдність не так істини, як підсвідомого, свідомого та надсвідомого. Найбільше імponує те, що, перш ніж оприлюднити вірші, авторка просіяла зайвину, тому всі вірші виповнені з професійної руки, моментами аж занадто, тому що поезія — не у шліфуванні, а в слові, яке не прагне досконалості, а йде до справжності, однак тематична складова доволі добірна, бо відсутнє «про все й ні про що». На сторінках є змога віднайти рефлексії над сьогоденням, екзистенційними акцентами розчарування (...Плакати надію // Між чорним... і чорним).

Влучно зауважив Петро Сорока: «Любов Бенедишин — одна з тих тихих галицьких поетес, які тримають високе небо української поезії. Без ремства, претензій, без особливої надії на ширше визнання, зі святою жіночою покорюю і вірою».

На цьому і завершу...

Світлоїменність

Клименко Олександр. Метапрозорість : вірші / О. І. Клименко. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2025. 80 с.

Звучання поетичного слова, вириваючись за межі часу й обставин, триває в рази довше, аніж людське життя, коли воно справжнє. Мова далеко не стосовно непроминальності проговорених автором сенсів, а про відчуттєвий осад, відгомін якого мимоволі осідає опісля прочитання, залишаючи по собі простір для осмислення, незважаючи на словесне повноводдя, розлите задля довершеності «ідейного абсолюту», натомість концептуальним залишається наявність авторської думки з індивідуальним стержнем.

Прагнення максимально повно відтворити різноликості довколишнього та людського єства, репрезентовані світоглядними умовиводами, зумовило поступову руйнацію чіткої межі між ліричним началом і прозаїчністю відтворення дійсності, однак при інтеграції однієї творчої константи в іншу важливо не втрачати змістової єдності та естетичної довершеності («Між молотом епіки та лірикою — як між сонцем і ковалом. // Не можеш спрогнозувати зміни напрямку, загрибаш зліва наліво, множиш літери — від дверей до сутінок», — Олександр Клименко).

Прочитання книжки варто починати з назви, плавно прокладаючи місток до глибини суті, оскільки її підґрунтя становить цілісно-змістовна насаженість видання разом із усією повнотою авторської віддачі. У цьому разі вона — так звана «Метапрозорість» — говорить чимало про що, мимовільно зроджуючи думки, стосовні декодування підтексту: поезія звучить в іншій площині, про що дає змогу свідчити префікс мета-, означений відповідно до давньогрецького відповідника як «понад», тобто «вище». Однак автор не прагне виставити щось вище — його поезія всуціль інша, водночас вона немовби відтворює тісний зв'язок між реальним та метафізичним, таким чином зумовивши гармонійно дифузний синтез обох модусів світобачення та пориваючи із тезою стосовно вічного протиборства між реальним та ірреальним.

«У часі миру» та «У часі війни» — два розділи, якими репрезентовано видання «Метапрозорість» Олександра Клименка. Автор немовби розділяє життя між «до — після», межею якого — повномасштабне вторгнення, а вірші, що ввійшли до збірки, охоплюють часову відстань в межах 2022-2024 років: *«У 2022 році я написав кілька нових віршів і назва для майбутньої книжки з'явилася зразу – «Метапрозорість». Після початку війни мені здалося, що назва втратила актуальність. Але я помилявся: метапрозорість, про яку не забули і в темні часи, має виняткове право називатися метапрозорістю»*, — означає окремою вставкою автор напочатку.

Автор знайшов й обрав для себе оптимальну поетичну мову — у ній водночас втілено як ліричне начало, так і прозаїчність творчого мислення. Останнє з названого дає змогу свідчити, що це не зовсім-таки поезія чи віршова манера, — радше історії, проговорені стосовно як власних найбільш виразно пам'ятних життєвих спогадів, так і реалій, прожитих іншими людьми, однак їх відгомін знайшов окреме місце втілення на сторінках видання, першочергово не відпускаючи автора. Власне, спогадовість є однією з домінантних констант видання, а ще — пильна праця зі Словом, що важливо (*«Купуй книжки, аби їх читати. Читай книжки, аби їх писати. Пиши, щоб весняний пагін вrostав між ребер великодніми мальвами»*; *«Гучним словам, які не рятують, даруй забуття»*).

Неможливо не відзначити наявність іншомовних вставок: англійських елементів і цитат із пісень (Life Is a Long Song, платівки Rolling Stones та Omega, Hustler, під музику Jethro Tull, Can't Get You Out of My Head, Almost blue тощо), польськомовних вкраплень (przez krzyż do chwały, strefa ciszy, Kwestia czasu, Ze starych szpargałów тощо). Свідома інтеграція на сторінки видання чужорідних мазків не забруднює авторську мову, натомість свідчить про мобільність мовної тканини, що вона насамперед жива та пластична, здатна набувати різноманітних відтінків, а з іншого боку, тільки-но назване дає змогу авторові повномірно зреалізувати

власні світоглядні штрихи в поєднанні з інтерпретаційним підходом до вираження власних думок, що уособлює не тільки стихійність творчого акту, а й першочергове осмислення дійсності. Окрім цього, востаннє назване поєднане із використанням суголосних авторському світовідчутті цитат, тому віднаходимо з'яву рясного переліку імен (Кусто, Малем, Годар, Мартін Іден, Пауль Целан, Богдан Задура, Ієн Андерсон, Микола Шалімов, Квітка Цісик, Оксана Білозір, Кайлі Міноуг, Чет Бейкер, Елвіс Костелло, Ніко Піросмані, Ван Гог, Ален Делон тощо). Надавши ваги вже озвученому, автор продовжує порушувати поставлені питання, проговорюючи сенси, таким чином зумовивши їхню тяглість.

«Метапрозорість» — дещо про світлоїменність, тобто називання світла, першочергово — занурення у швидкість поширення його хвиль, незважаючи на прозору невидимість. Бо, насправді, те, чого неможливо розгледіти, присутнє повсякчас позачасово й позапросторово. Іноді воно куди важливіше, аніж речі, що їх так легко означити озброєним оком.

Окрім цього, на сторінках видання фіксуємо тяжіння до афористичності висловлювання чи вкраплень поетично-філософських сентенцій, особливо в розділі «У часі миру».

Насамкінець, наведу деякі з них:

««Тут» завжди означає «завжди»».

«Не аплодуй, // якщо розум та серце проти. Не забувай: слава – сонце мертвих».

«Менше випадкового – менше ентропії і страждання. // Правильні аналогії виводять на світло».

«Коли душа випромінює доцентровість, тоді люди, риби і птахи – єдина монограма, єдине тіло, що його розтинає упереджено скальпель патологоанатома, щоб не знайти у ньому мертвої душі, – і мертвої не знаходить».

«Сонце – це звуки, мовчання – звуки теж».

«Навіть мистецтво є лише тілом для душі».

Ігор АНКУДОВИЧ

Поєднання земних почуттів та взаємодія з вищим, світом Творця

/спроба ревію нового доробку поетеси/

Нещодавно мені довелося глибше ознайомитися з творчістю молодшої української поетеси з Чернівців Анни Поповчук. Мав честь аналізувати твори, написані протягом крайніх декількох років.

Унікальність творчості Поповчук полягає у специфічному висвітленні духовного світу людини, єднання особистості з Вищим світом. Анна про це говорить так:

...У днину погожу, в сльоту
Я чакри свої розкриваю.
Пером прожену самоту, –
Душа в позахмар'я злітає!..”

В іншому творі вона розповідає про важчий, але значно ширший шлях до єднання людини з Вищим світом, зі Всесвітом. Поетеса вважає, що необхідно абстрагуватися від суєтного мирського життя, від усього його бруду та спробувати переоцінити себе у зв'язках з природою:

Щоб пізнати себе,
Ти повинен втекти:
У ліси, у гаї, у міжгір'я...
І, себе віднайшовши,
Сміливо іти,
Де над степом
Палає Сузір'я.

Тобто, певна переоцінка себе подалі від життя, переповненого суєтою, побутовими справами тощо, дозволить проводити своєрідну медитацію та відчутти взаємодію з Всесвітом. А може, варто задля цього йти до церкви? Анна Поповчук каже, ні:

Ніщо не змінилось з біблейських часів, –
Вигнання торговців
Із Храму Душі?..

Як і в старі часи, там, де має відбуватися духовне єднання з Вищим світом, з Господом, не повинно бути місця задоволенню земних утіх. Взагалі, є речі, які ну аж ніяк не можуть бути поєднані з грошима, із заробітками:

“Неможливо дружбу купувати,
На торгах вимінюють любов...”

Тому для духовного єднання з Вищим світом необхідно багато чого переоцінити, передусім, в собі. Анна каже:

“Очисти серце –
Впусти у свідомість
ДОБРО...”

Бог-Творець – головне, до чого треба прямувати, шукати істину. Саме єднання з Творцем, вершиною Всесвіту, має дати відповідь на головні запитання:

“Круговертям століття тебе несе
і ніщо вже не засторога...”

Де рятунку шукати? І що спасе? –
Запитаймо у віри в Бога!...”

“...В Тобі, мій Господи, мої чуття,
А чи надії, чи передчуття...
Давно не плекані – намарне сподівання –
Колись-то обернуться у життя...
Мій захисте! Свята моя надія! –
Прошу таке, чого ні в кого не прошу,
Та й навіть часом вимовить не смію,
Лиш догори долоні піднесу...
Як часом хочеться у синь злетіти,
Туди, де на вітрах ширяє птах...
Прославити Творця й, відтак, радіти,
І солов'єм співати у гаях!..”

Творець у Анни є першоджерелом мудрості, духовності та Істиною, яка може надати відповідь на найголовніші запитання людини:

“На вершечку піраміди
Заховалася глибінь.
Мудрості віків, боліди,
Віра в Бога й голубинь,
Що на нас із неба летиться
І освячує щораз
Нам думки, зчерствіле серце...
Аби вогник не загас!..”

“...І тільки Богові відомо,
об чім сумує ця душа:
Шаленій відстані від дому,
чи – що в кишені – ні гроша.
А, може, що – тримає квітку
надій та віри осяйну,
і перетворить на лебідку
/опівночі, коли усі поснуть/...”

Але у Бога, Творця, потрібно просити блага не лише для себе, а і для України, особливо, в сьогоднішні важкі часи суворих випробувань:

“Я вас прошу: замовте в храмах месу,
Бо я щаслива, а в країні – горе.
Хай наш Месія заново воскресне,
А гріх та жаль приборкають свій норов.
...І нам зведуться стіни Вифлеємські,
І буде Празник знов в Єршалаїмі.
Співатимуть тоді хори Вселенські
І ми співатимемо: в щасті й мирі!
Я прошу вас: замовте в храмах месу!”

Мир – запорука можливості щасливого життя в країні. І Анна до цього закликає:

“Хай нам повсюди буде тільки свято.
Пісні лунатимуть – не чорні телеграми...
І мрії хай підносяться крилато
В моїй країні без війни. Мир з вами!”

Тема любові, яка займає головну, й чи не найзначнішу, значну частину творчості більшості поетів, також висвітлена Анною Поповчук. Але тут головну увагу приділено любові, як частині єднання душі через Вищий світ:

“Важка-важесна торба на плечі.
Важкі й безсонні довгокрилі ночі.
З тобою ми – два голуби пророчі.
Наш янгол притомився і мовчить...”

“А я ж – немов й не сплю півночі –
Свої беру без підшов
м’ягенькі мешти. Й зустрічає
Раптова усмішка твоя...
Та вже й не серджуся /бо знаю:
На все життя з тобою я/...”

Тож, передусім, поетеса звертається до духовного боку любові, який простягається вище земних тілесних почуттів. Любов – це, передусім, єднання у Вищому світі, як безтілесних часток Всесвіту:

“Молилася до Господа всю ніч:
За Україну і – мою будучність.
Прийшла в думках щаслива неминучість,
Твоє лице впізнала між облич!..”

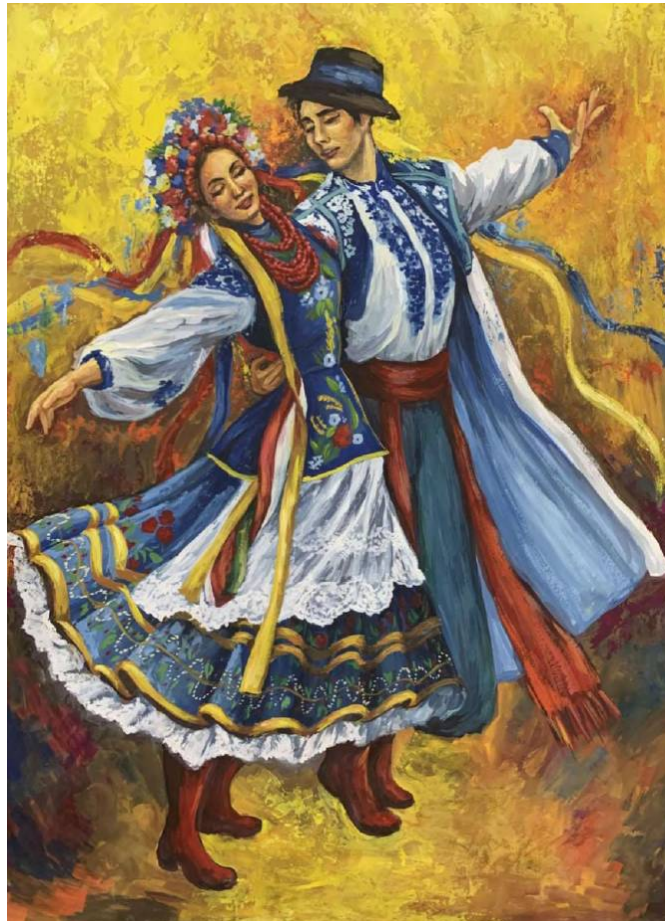
Але, при великій кількості звернень до потойбічної сторони Всесвіту, Анна Поповчук також не забуває й про звичайне земне життя. Зокрема, – про любов до України та до рідного міста. Поетеса, якій, вочевидь, через певні обставини довелося залишити рідне місто, з ностальгією згадує:

“У паралельнім трафіку спинись.
От лиш назад, благаю, не дивись!
Бувати зрідка в рідних Чернівцях...
Жаль застигає у твоїх очах...
Гуляти скверами і площами, де брук
Серцевим ритмом луниться: «тук-тук»...”

Також Анна Поповчук не забуває ділитись враженням від подорожей до інших країн, де їй пощастило бути. Ось як вона описує Нью-Йорк:

“Жінки у розкішних сукнях
гуляють по Times Square.
Вони в поколіннях наступних –
«Богині із Делавер».
Неспішні пливуть розмови,
легенький уклін, «Hello!»
З проблем – то сама лиш мова:
дизайнер, парфюм, салон...
Назустріч, павиним плином,
упевнені йдуть пани.
У кожного – книжка з сином,
автівками та грішми...
...Віки пролітають крізь миті, –
Над площею Таймс Скуер –
парфуми, маєтки, діти
і – міси із Делавер!..”

Але, все ж таки, головну частину творчості Анни Поповчук займають почуття людини, пошук саморозвитку, передусім, – через єднання з Вищим світом. Недарма ж кажуть, що найвидатніші письменники мали /та мають/ певні канали єднання зі Всесвітом, за допомогою яких створюють власні шедеври. Цим, передусім, і цікава творчість Анни Поповчук – пошуком себе та шляхів власного розвитку на вищому, духовному рівні.

Барбара-Анна Портер. Барвистий танець. Папір, гуаш, 40 x 60, 2025 р.

МИСТЕЦТВО

Зрілий талант на початку шляху – творчий портрет Барбари Портер

Проходячи фойє Косівського державного інституту декоративного мистецтва я, як завше, оглянув виставку нових, досить пристойних, живописних робіт і з неприхованим подивом виявив, що вони виконані студенткою першого курсу. Зацікавило й її немісцеве ім'я: Портер Барбара-Анна Девідівна. З короткої біографії довідався, що Барбара народилася в місті Чернівцях і зростала в творчій сім'ї. А навчалася в опорному закладі імені Леоніда Каденюка, що в селі Клішківці. Отож протягом чотирьох років у вихідні дні Барбара відвідувала художню школу, де разом з друзями малювала, розвивала свої фахові навички. Її наставник, Піхут Олександр Миколайович, всіляко підтримував талановиту дівчинку, заохочував до участі в конкурсах, на яких юна художниця неодноразово отримувала призові місця.

Великий вплив на Барбару має її батько – професійний художник-кераміст. Девід Портер народився в Чикаго (штат Іллінойс) та навчався в університеті Альфреда у штаті Нью-Йорк на відділі кераміки. Після закінчення навчання Девід переїхав до Вермонта, працював з глиною та продавав свої керамічні вироби у власній крамниці. Після жаклих подій 11 вересня 2001 року Девід Портер переїхав в Україну. У Чернівцях чоловік організував свій бізнес – відкрив інтернет-кафе і з часом познайомився зі своєю майбутньою дружиною. Після народження дитини подружжя оселилося в селі Клішківці.

Коли батьки помітили любов своєї доньки до творчості, батько вирішив відродити свою справу: почав створювати майстерню, шукати глину, яка підходить для кераміки, і головне, майже два роки затратив для створення печі для випалу. З того часу батько та дочка працюють у команді: він формує тарілки й горнятка, а вона прикрашає їх орнаментами. З часом вони придбали гончарне коло, що відкрило ще більше можливостей для творчості.

Після закінчення загальноосвітньої школи Барбара, за рекомендацією наставника з художньої

школи, поступила до КДІДМ. Її привабила творча атмосфера закладу та бажання познайомитися з традиціями відомої косівської кераміки.

Барбара-Анна Портер планує зберігати їхню родинну традицію гончарства та продовжувати справу свого батька.

Для себе я відзначив не лише явний талант, а й неабияку працелюбність обдарованої дівчини. Щоб упевнитися в правильності своїх вражень я принагідно звернувся до давнього товариша, Василя Дутки, доцента кафедри образотворчого мистецтва та академічних дисциплін в КДІДМ, заслуженого художника України, заслуженого для польської культури. Василь Якович не поспушився й на свої враження та фаховий аналіз творчості Барбари Портер. Ось що я почув: «Творчий доробок Барбари Портер, представлений її роботами в графіці та малярстві, засвідчує не лише винятковий талант, а й вдумливий, працелюбний підхід, нетиповий для початківця. Її роботи вже демонструють значну технічну зрілість і широкий тематичний діапазон, охоплюючи академічний рисунок, станкову графіку та сюжетний живопис. Наприклад, у сфері академічного рисунка (зображення гіпсових голів Давида та Флори, а також натюрморт олівцем) Барбара демонструє високий рівень володіння формою, тоном та конструкцією, тобто впевнено “бачить” об’єм. Ось, у рисунках гіпсових голів чітко простежується розуміння анатомічної та пластичної будови, що є ключовою перевагою для майбутнього фахівця. Також художниця майстерно використовує градації тону для передачі матеріальності та глибини. У натюрморті вміло передано контраст фактур — від глянцевої пляшки та керамічного горщика до м’яких драпірувань тканини.

...Зверніть увагу, штрихування переважно впевнене. Робота в чорно-білій графіці з квітковим орнаментом (перо/маркер) свідчить про сильне композиційне чуття та оригінальність: ця робота є найбільш авторською та стилістично виразною. Вона поєднує реалістичний портретний елемент із високодеталізованим декоративним мотивом. Контраст між щільним чорним фоном і тонкими білими контурами створює потужний візуальний ефект. Це говорить про здатність Барбари виходити за рамки академічних завдань та створювати емоційно насичені самостійні твори.

...У малярських роботах відчувається вплив народного, декоративного та імпресіоністичного стилів. Тематика глибоко пов’язана з українською культурою та історією. Барбара сміливо працює з відкритим, насиченим кольором. Це особливо помітно в роботах “Коляда” та “Національний танець”, де кольорова палітра є яскравою, святковою та емоційною. Композиції часто є багатофігурними (“Коляда”, “Танець”) або монументальними (зображення храмів та фортеці). Вона успішно

передає рух і національний характер у сюжетних роботах. Відтворення історико-культурних пам'яток (Києво-Печерська Лавра, Кам'янець-Подільська фортеця) та військовий сюжет свідчать про патріотизм та глибокий інтерес до спадщини.

...З огляду на її навчання на відділі кераміки, її сильне графічне чуття та декоративні навички є ідеальною основою для роботи з орнаментами, рельєфами та формою у тривимірному просторі. Варто очікувати, що її керамічні роботи будуть мати виразний пластичний та графічний характер.

...Барбара Портер — це зрілий талант на початку шляху, який вже впевнено поєднує міцну академічну

базу з сміливістю та декоративністю в кольорі. Її роботи заслуговують на високу оцінку, а її прагнення до широкого діапазону технік обіцяє велике майбутнє у сфері мистецтва.»

То ж бажаємо юній Барбарі потужної самореалізації в творчих задумах, а нам — належного пошанування та подальших позитивних емоцій з цього приводу.

Василь Шкурган

Барбара-Анна Портер та Девід Портер.
Метелики, декор на стіну, 2025 р.

Барбара-Анна Портер та Девід Портер.
Портрет, декор на стіну, кераміка, 2025 р.

Іванна Козак-Ділета та спадок п'яти поколінь косівських гончарів

Постать косівської керамістки Іванни Козак-Ділето є особливо знаковою, адже вона успадкувала ремесло, яке в родині передавалось через п'ять поколінь: від Йосипа Совіздранюка до його доньки Ганни Рощиб'юк (сестри Павліни Цвілик) з чоловіком Михайлом, відтак до Ориси Козак – матері Іванни Козак-Ділето. Цей факт є показовим не тільки для традиційної культури Косова, але й для всієї України. Попри перипетії історії у родині майстрині збереглися не лише секрети ремесла, але й прадавнє явище «сродної праці» та родинної творчості...

Як годиться у народній традиції, на своєму обійсті пані Іванна облаштувала комплекс майстерень, де виконується весь процес виготовлення кераміки та її експозиції. Тут панує атмосфера натхненної праці та великої любові до гончарства та керамічного розпису. Мистецька спадщина предків має достойне продовження у виробах майстрині. У них оживають народні форми гончарного посуду та стилістика розпису, що характерна для її родини. Якесь невидима сила дає можливість пані Іванні творити масштабно й упевнено, щоразу дивувати поціновувачів новими інтерпретаціями.

Широкий асортимент виробів відповідає сучасним тенденціям та потребам мистецького ринку. Кераміка пані Іванни органічно адаптована до сьогодишнього середовища, однак не позбавлена традиційного косівського стилю. Авторські винаходи: керамічні ялинкові прикраси, обереги, сувенірні вироби малих форм із виразними ознаками косівської мальованої кераміки. Велике різноманіття посуду, свічники, кахлі, декоративні плитки й тарелі, дзвоники та елементи декору – все це у доробку авторки.

Особливість стилю розписів Іванни Козак-Ділето полягає в багатій орнаментиці, що наче мереживо заповнює майже всю площину виробу. Ужитковий та декоративний посуд щедро декорований характерними геометричними елементами й рослинними мотивами, чіткі лінії творять своєрідний ажур, який насичує форму ритмом та динамікою. Авторка працює у двох техніках розпису косівської кераміки: «ритування» — гравірування на білому тлі та «різкування» — розпис на коричневому тлі. Останній тип керамічних виробів особливий у творчості пані Іванни. Розпис білою глиною на темному фоні – віртуозний, легкий та грайливий.

Кольорова палітра косівської мальованої кераміки впізнавана і має давню історію побутування у багатьох регіонах Азії та Європи. Однак сьогодні тільки у Косові вона «живе» у творчості багатьох майстрів. За словами Іванни Козак-Ділето, у кожного з них є свої нюанси відтінків зеленого. У їхній родині є свій секретний рецепт цього кольору, і його вона передасть своїй онучці Катрусі. Сподіваємось, що

родинне ремесло майстрині буде мати гідне продовження.

Пані Іванна провадить чисельні зустрічі, майстеркласи та екскурсії у власній майстерні. Така просвітницька робота не тільки пропагує косівську кераміку як об'єкт всесвітньої Спадщини Юнеско, але й дозволяє відвідувачам торкнутись до живої традиції.

У руках майстрині Іванни Козак-Ділето чотири стихії — земля, вода, вогонь та повітря — перетворюються у сонячну косівську кераміку, яка свідчить про життя, уособлює надію та незламність національної культури.

Іванна Козак-Ділета. Таріля

Іванна Козак-Ділета. Набір посуду

«Картина світу» у розписах косівських кахельних печей

Косівська мальована кераміка – яскраве явище національної художньої культури. Розписи кахель, майстерно виконані найвідомішим косівським кераміком Олексою Бахматюком, стали еталоном та зразком наслідування для багатьох поколінь майстрів. З кінця XIX ст. косівські кахельні печі були предметом гонору не тільки в житлах гуцульських газдів, але й у приватних музейних збірках. Відомим є факт, що і австро-угорських цісар Франс Йосип після відвідування промислової виставки у Коломиї у 1880 році сподобав кераміку з Косова і замовив у Олекси Бахматюка кахлеву піч. Це засвідчило її особливу художню цінність і актуальність у європейському культурному середовищі.

Привабливість барвистого колориту, а особливо сюжетів, пов'язана не тільки з естетикою, але й значимістю іконографії, яка відображала світоглядні уявлення, зрозумілі не тільки гуцулам. Повторюваність сюжетних зображень та орнаментики у творчості майже всіх косівських майстрів керамічного розпису має певну закономірність, яку можемо пояснити, проаналізувавши іконографію зображень. Їх походження, за визначенням більшості дослідників, відтворюють світоглядні уявлення гуцулів. Однак, порівняння з аналогічними зображеннями на мистецьких пам'ятках світового мистецтва і хронологія поширення подібних зображень на наших теренах наводять на думку про спорідненість іконографії та універсальність уявлень «картини світу», яка відтворює найсуттєвіші характеристики буття людини і сукупність її знань про навколишню дійсність. Своєрідна «картина світу» розгортається у композиції розписів косівських кахельних печей, де структура розміщення сюжетів має ієрархію, пов'язану із значимістю образу.

Кахлі з найважливішими зображеннями розміщувались у верхніх рядах печі. Тут найчастіше викладали образи Богородиці, святих Миколи, Варвари, Параскеви, Юрія Змієборця. Посередині комина, як правило, були кахлі із зображенням двоголового орла та пари левів, церкви, дзвіниці чи адміністративної споруди, яку охороняють австрійські жовніри. Це зумовлювалось великою повагою гуцулів до духовних та державних атрибутів. Поміж сюжетних зображень розміщували кахлі із хрестами, птахами та рослинами.

Особливе місце серед кахельних розписів посідали зображення військових, які рядами в одностроях зі зброєю, верхи на конях або на колісницях викладали на найпомітніших місцях печі. Образ воїна-лицаря в іконографії багатьох культур, пов'язаний із поняттям відчуття безпеки й миру, а на Гуцульщині Святі воїни та чоловік у військовому обладунку мали особливу повагу.

Сюжет полювання теж поширений у розписах косівських кахель. Це найдавніше в історії людства зображення є своєрідною алегорією буття, де закономірною є жертва заради життя. На протигагу боротьбі у сценах з військовими та мисливцями зображення бенкетів та розваг виконувалися косівськими майстрами особливо емоційно. На одній

з печей в центрі фронтона розміщено сцену, де жінка перекидає чарку з великим піднесенням. Це своєрідний символ вітаїзму – життєстверджуючої позиції, яка утверджує творче начало буття та волелюбність духу народу. Сюжети бенкету та веселощів є частиною дуалістичної світоглядної моделі, де є бінарними опозиціями війна і мир, будень і свято. Цей іконографічний сюжет можемо споглядати на багатьох пам'ятках світового та вітчизняного мистецтва. Найдавнішими та найвиразнішими з них є Штандарт війни і миру в Урі (Шумери 2600-2400 до н.е., знаходиться в Британському музеї), килим з Байє (Франція), кілька подільських килимів 19 ст. Цей принцип буття і сьогодні збережено в традиції гуцулів, де чітко регламентуються трудові будні й свято.

Окремою групою розписів косівських кахель є жанрові сцени з музикантами, ремісниками, солдатами. Серед зображених бачимо циган, жидів у характерному одязі та головних уборах. Побутові сценки особливо цікаві, бо ілюструють манери та характер людей та різні кумедні ситуації. Трапези у шинку, любовці й танці, музиканти й циркачі, бійка і суд, вершники на конях та колісницях, майстри-ремісники за гончарним колом, ткацьким верстатом, мельники на млинах, дзвонарі і, навіть, сцени, де виривають зуб чи везуть п'яничку на тачці ілюструють повноту буття. Складається враження, що в розписах косівських кахель відображено всі соціальні групи, своєрідний кастовий поділ, де кожен виконує свою важливу місію. Треба відзначити, що у розписах косівських кераміків другої половини XIX ст. не часто можемо бачити зображення самих гуцулів, і тільки у XX ст. все частіше з'являються образи місцевих селян у характерному вбранні. Очевидно, що це пов'язано з історичними обставинами та зміною суспільних відносин.

Особливо живописними є розписи із зображеннями фантастичних рослин та птахів. Серед тварин косівські майстри кераміки найчастіше малювали оленів, медведів, цапа, лева. Звірі-тотєми, що уособлюють силу та міць, родючість та багатство поширені в багатьох культурах, а у розписах косівської кераміки особливо популярні.

Обрамлення кожної кахлі фляндрівкою відмежовувало окремий сюжет, створюючи ефект завершеності кожного образу та загального ритму композиції розписів печі. Загалом структура розписів на косівських кахлях не завжди мала чітку закономірність але складається враження, що пічники все ж намагалися їх викладати за принципом важливості сюжету та художньої доцільності. Сюжет кожної кахлі є своєрідним архетипом, що у комплексі відтворює «картину світу» – своєрідний іконостас найважливіших образів у суспільній ієрархії, до якої належать святі (духовні особи), воїни та ремісники.

*Богдана Книш, кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри історії мистецтва та
гуманітарних дисциплін Косівського інституту
декоративно-прикладного мистецтва ЛНАМ,
докторант ЛНАМ*

Золота ПЕКТОРАЛЬ

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ ТА ГРОМАДСЬКО-ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

Видання літературно-мистецького об'єднання "ПЕКТОРАЛЬ"

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації ТР № 456-56р
від 13 жовтня 2008 року

АВТОР ПРОЕКТУ І ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР
ВОЛОДИМИР ПОГОРЕЦЬКИЙ

ТЕХНІЧНИЙ РЕДАКТОР
ТЕТЯНА ТОРАК

Адреса редакції:

48500, м. Чортків, Тернопільська область, вул. Вітовського, 26

тел.: (03552) 2-63-90; 8-097-28-85-035

e-mail: zolotapektoral@urk.net

pektoral2007@rambler.ru

сайт: zolotapektoral.te.ua